

Kur'an ve Sünnette Emr-i Ma'ruf Nehy-i Munker

www.darulkitap.com

EMR-İ MA'RUF NEHY-İ MÜNKER.....	6
TAKDİM.....	6
ÖNSÖZ.....	9
GİRİŞ.....	10
HAYRA DA'VET VE HÜKMÜ.....	10
Âyetin Önceki Âyetle İlgisi.....	11
Hayra Da'vet.....	11
Rasulullah'ın (S.A.V.) "Hayır" Kelimesin! Açıklaması.....	13
Selef'in "Hayır" Kavramını Yorumlaması.....	13
1. BÖLÜM.....	14
MA'RUFU EMR MÜNKERİ NEHİY" GÖREVİNİN FARZİYET VE ÖNEMİ.....	14
"Ma'rufu Emr Ve Münkeri Nehiy" Rasûlullah'ın (S.A.V) Risalet Görevinin Özünü İfade Eden Kur Anı Bir Terimdir.....	14
Lokman'ın Oğluna Yaptığı Vasiyetinde; "Ma'rufu Emretme, Münkeri Nehyetme Görevini Yüklemesi".	14
Eh-1 Kitap Müminleri De Marufu Emr Ve Münkeri Nehyetmekle Sorumlu İdiler.....	14
İslâm Ulemâsının; "Marufu Emr, Münkeri Nehiy" Çalışmasının, "Peygamberlerin En Önemli Görevi Olduğunu Açıklaması.....	14
Ma'rufu Emr Ve Münkeri Nehiy,İslâm Ümmetinin Görevidir.....	15
Münkeri Nehyetmeye Çalışmak, İbâdetlerin En Zorudur.....	17
Hadislerde "Ma'rufu Emr, Münkeri Nehiy" Görevinin Farziyyeti Ve Önemi:.....	18
Ümmetin İcmaı İle Ma'rufu Emr Ve Münkeri Nehyetmeye Çalışmanın Farziyyeti.....	18
Bir Âyet-I Kerîmenin Gerçek Ve Doğru Yorumu.....	19
II. BÖLÜM.....	21
Marufu Emr Ve Münkeri Nehyetmeye Çalışmanın Hükümü.....	21
Farz-L Ayn İle Farz-I Kifâye Arasındaki Fark.....	21
Farz-I Kifâye Kapsamına; Bütün Müslümanlar Mi Yoksa Muayyen Bir Grup Mu Girmektedir?.....	21
Cumhur-I Ulemâya Göre "Ma'rufu Emr Ve Münkeri Nehiy"ın Hükümü Farz-I Kifâyedir.....	21
Cumhurun Görüşü.....	22
I. Delil.....	22
II. Delil:.....	22
Ma'rufu Emredip Münkeri Nehyetmenin Farz-I Ayn Olduğunu İleret Sürenlerin Delilleri.....	23
Çoğunluğun Görüşüne Karşı Bir Tenkid.....	24

Yukarıdaki Tenkide Cevap	24
Doğru Görüş	25
Cumhur Ulemâ'nın Bu Konudaki Görüşünün Geniş Bir Tahlili	26
III.BÖLÜM	29
"MARUF" VE "'KİÜNKER" KAVRAMLARININ MAHİYETİ VE NE İFÂDE ETTİKLERİ	29
Ma'ru'f'u Emretmek Münkeri Yasaklamak, Ahlâkî Konulara Ait Bir Kavram Değildir	30
Ma'ru'f ve Münker Kavramların Doğru Anlamak	30
İlim Otoritelerinin Açıklamaları	31
İlahî Şeriat Ma'ru'f, Ona Aykırı Her İdare Ve Anlayış Münkerdir	32
Ma'ru'f Ve Münker Dinin Tarifidir	33
IV. BÖLÜM	35
MA'RUF VE MÜNKER SAHASININ GENİŞLİĞİ VE KAPSAMI	35
Marufu Emredip Münkeri Yasaklama, Davet Ve Eğitimle İlgili Bir Görevdir.	35
Ümmet İslaha Çalışmak Ve Eğitmek, Ma'ru'fu Emr Münkeri Nehiy Görevidir	37
Ma'ru'f Ve Münker Görevinin Kur'an-I Kerim'deki Genel Hükmü	38
İslam:	39
I. Fasil	39
Dîne Da'vet İslâm'ın İçinde Doğup Geliştige Toplumun Yapısı	39
Peygamberin (S.A.V.) "Ma'ru'fu Emr-Münkeri Nehiy Görevine Mekke'de Başlaması	40
Ma'ru'fu Emretmek, Dolayisiyle Münkeri Nehyetmek Demektir	41
Rasûlullah (S.A.V.) Ma'ru'f Ve Münker Görevini Birlikte Yürüttü	42
Allah Rasûlü (S.A.V.) Ma'ru'f Ve Münker Görevini Belli Bir Cemaata Tahsis Etmemiştir	42
Ma'ru'fu Emretmek, Münkerden Nehyetmek Ve İnzar	43
Mü'minlerin, Ma'ru'fu Emredip Münkeri Yasaklama Yoluyla Dine Da'vet Etme Çalışmaları	44
Marufu Emretmek, Münkeri Nehyetmeye Çalışmak, İlmi Bir Çalışmadır.	45
II. Fasil	46
Allah Yolunda Cihad	46
Allah Yolunda Cihad" Kavramlarının Anlamı	46
Allah Yolunda Cihad, Ma'ru'f Ve Münker Görevinin Tabu Sonuçlarındandır	46
Cihad Konusunda İlim Otoritelerinin Açıklamaları	47
Şah Vehyullah Ed-Dehlevî'nin Görüşü	48
III. Fasil	49
İslâm Devleti	49
Ma'ru'fu Emredip Münkeri Yasaklamağa Çalışmak Kuvvet Ve İktidara Muhtaçtır	49
İslâm Devletinin Kuruluş Programı Ve Stratejisi	52
Mü'minlerin Ferdî Ve Siyasî Vasıfları	52
Ma'ru'fu Huri Dip Münkerden Nehyetmeye Çalışma Şeriatın Bütün Yönleriyle Tatbikatını Gerektirir	53
Ma'ru'fu Emredip Münkerden Nehyetmek, İslâm Devletinin Gayesidir	53
"Hisbe Teklîlâtı" Maruf Ve Münker Görev Lerinden-Biridir	54
Ma'ru'fu Emredip Münkerden Nehyetmeye Çalışmak, İdarecilerin Görevldir	55
İdarecileri İslaha Çalışmak, Ma'ru'fu Emredip Münkerden Nehyetmenin Gereğidir	55
İbn Hazm'ın Görüşü	56
Cessas'ın Görüşü	58
IV. Fasil	58
Din'in Yenilenmesi Ve Ümmetin İslahı: Ümmetin İlerlemesinde Ve Gerilemesinde	58
Sünnetullah'ın Rolü	58
İslah Edenler Umûmî Azabtan Kurtulurlar	59
Kur'an-I Kerîm'de Cumartesi Ashabı Kıssasına Getirilen Yorum	60
Salih Kişilerin Başkalarını İslahetmeye Çalışmaları Farzdır	61
Başkasını İslaha Çalışan Kimse Kendini İslah Etmiştir	61
İsrailogullarının İçindeki Salih Kişilerin Bozulması, Ma'ru'fu Emredip Münkeri Yasaklamayı İhmal Etmeleri Yüzündendi	62
Ma'ru'fu Emredip Münkeri Nehyetmeyi İhmalleri Yüzünden İsrailogullarının Kınanması	62
İslâm Tarihindeki "Asr-I Saadet" İslam Ümmeti İçin Her Açıdan En Yüce Örnektir	63
Doğusunda Ve Nihâyetinde İslâm'ın Garip Karşılanışı	63
İnkarcıların Dîni Garip Karşılamları	64
İnsanlar Arasında Dinin Garip Kalması	65
Fitnenin Çoğaldığı Asırda Allah Rasûlü'nün Sünnetine Bağlı Kalmanın Emredilmesi	66
Fitnelere Karşı Durmak, Ma'ru'fu Emredip Münkerden Nehyetmek Demektir	67
Bu Ümmet, Dini Korumak Yaca K. Bir Topluluktan Asla Uzak Kalmaz	68

Ümmeti İslah Etmek Ve Dini Yenilemek, Tüm İslâm Ümmetinin Sorumluluğudur	69
Ma'rufu Emredip Münklerden Nehyetmeye Çalışma İle Hakkı Tavsiye Etme Arasındaki Fark	69
Ma'rufu Emredip Münkleri Nehyetme İle "Nasihat Etme" Arasındaki Fark	70
V. BÖLÜM	71
Ma'rufu Emredip Münkert Nehyetmenin Şartları	71
Ma'rufu Emr Münkleri Nehiy Görevinin Sıhhat Şartları	72
Devlet Başkanı Veya İzni	74
Ma'rufu Emredip Münkleri Nehyetme Görevinin Vücûb Şartları	76
Güçsüzlüğün Kısımları	76
Tehlike Korkusu	77
Kötülüğün Çeşitli Yönleri	77
Din Uğrunda Kınanmak Dâvayı Kaybetmek Anlamını Taşımaz	78
Başkasının Zararından Korkmak	79
Galib Zanna Göre Acizliği Reddetmek	79
Azimet Yolu	80
Diğer Birtakım Zararların Meydana Gelmesinden Korkmak	81
Et.Kîsi Olmasa Dahi, Ma'rufu Emretme Çalışmasını Ruhen Takviye Ettiği Sürecl Terketmemek Gerekir	82
Tesir İmkânının Araştırılması	83
Yapıldığı Anda Etkisi Olmasa Bile, Ma'rufu Emredip Münkleri Nehyetmenin Önemi	84
Mutlak Kudret	86
El Veya Dil İle Ma'rufu Emretme Ve Münklerden Nehyetme Gücünün Bulunmayışı:	86
Kalp İle Münkleri Nehyetmenin Caiz Oluşu Ve Doğru Olmayan Yönü	87
VI. BÖLÜM	88
MARUFU EMREDİP MÜNKERİ NEHYETMENİN YOL VE VASITALARI	88
Münkleri Yasaklamanın Vasıtaları Veya Hisbenin Dereceleri	88
Va'z Ve Nasihatle Toplumu İslah Etme Yöntemi	88
Kuvvet Yoluyla İslah Etmek Herkesi Kapsayan Bir Görev Midir?	89
Münkleri Ortadan Kaldırmak Kuvvet Kullanmak	89
Münkleri İşleyene Karşı Kuvvet Kullanmak	90
Bir Şüphenin Ortadan Kaldırılması	91
Halkın Kuvvete Başvurma Şartları	91
MÜNKERİ YASAKLARKEN FİTNE VE FESADA SEBEP OLMAMAK	92
Münker İşleyen Topluma Karşı Kuvvet Kullanmak	92
VII. BÖLÜM	94
MA'RUFU EMRETME VE MÜNKERİ NEHYETMENİN SINIRLARI, USÛL VE KAİDELERİ	94
Ma'rufu Emretme İle Münkleri Nehyetme Arasındaki Fark	94
Ma'rufu Emretmenin Farziyeti Ve Mubah Sayılması	94
Münkleri Nehyetmenin Farziyeti Ve Mubah Oluşu	94
Ayıp Ve Kusurları Araştırmak	95
İhtilafı Olmayan Münkleri Yasaklamak	96
Bid'atları Yasaklamak Farzdır	97
Dine Aykırı Kitapları Yasaklamak	97
Yakınlara Ma'rufu Emredip, Onları Münklerden Nehyetmek	98
Buluğa Ermeyen Çocuklara Ma'rufu Emredip Onları Münklerden Men'etmek	98
Buluğa Eren Çocuğa Ma'rufu Emretmek Ve Onu Münklerden Men'etmek	99
Ana-Babaya Karşı Marufu Emr Münkleri Nehyetmek	99
Eşlere Karşı Ma'rufu Emr Ve Münkleri Nehyetmek	100
Kocaya Karşı Ma'ruf Ve Münker Görevini Yapmak	102
VIII. BÖLÜM	102
MA'RUF VE MÜNKER GÖREVİNİ YAPANLARDAN İSTENEN VASIFLAR	102
Namaz	102
Sabır	103
Affetmek Ve Yüz Çevirmek	104
İhlas	104

EMR-İ MA'RUF NEHY-İ MÜNKER

Bismillahirrahmanirrahim

(Başarı Ancak Allah'ın yardım etmesiyledir.)

Muhterem Mehmet KARABULUT,

Allah'ın selâmı, rahmet ve bereketi üzerinize olsun:

Medine İslâm Üniversites'te okuyan değerli öğrenciniz Mehmet KAYA vasıtasıyla gönderdiğiniz mektubunuzu almış bulunuyorum. Üstad Celâlüddin el-UMERÎ'nin "MARUF VE MÜNKER" konusunda kaleme aldığı kitabın tarafınızdan takdir edilmesinden dolayı Allah Teâlâ'ya hamdettim. Kitaba, Urduca'dan Arapça'ya çevirmemden başka bir katkı olmamıştır. Bu çalışmanın Allah'ın rahmetine vesile olmasını umuyorum.

Mehmet KAYA vasıtasıyla bu kitaptan bir adet size gönderiyorum. Türkiye'ye geldiğinde size takdim edecektir. Kitabın Türkçe'ye tercüme edilmesinde bizce hiçbir mazhur yoktur. Aksine böyle hayırlı bir çalışma beni ve kitabın muhterem müellifini son derece memnun edecektir. Böylelikle kitap daha geniş bir kitleye hitap etme imkânına kavuşmuş olur. Sizden ricam, Arapça baskısında vaki olan baskı hatalarını düzeltmeniz ve tercüme ile ilgili gelişmeyi haber vermenizdir. Allah mükâfatınızı ihsan buyursun, çalışmanızın karşılığım versin.

Allah'tan sıhhat ve afiyetler dileriz.

Sevgi ve muhabbetlerimin kabulü dileğiyle.

Dt: Muhammed Ecmel Eyyûb el-İSLAHÎ

5 Ramazan 1404-11 EKİM 1983 MEDİNE

TAKDİM

Haindin ve şükrün her çeşidi Allah'a, Salât ve selâm O'nun yüce ve eşsiz Rasûlü Muhammed Mustafâ'ya (s.a.v.), âline ve ashabına olsun.

Kur'an ve Sünnetten kıl payı ayrılmadan eşsiz İslâm Nizamının savunuculuğunu üstlenen islâm ümmetinin şanlı ulemasına Allah'tan rahmet dilerken onların şefaatine nail olmamızı yine Hak Teâlâ'dan niyaz ederiz.

Bugün İslâm'ın fitneye ma'ruz kalıp hedef seçilmesi, İslâm düşmanlarının bu derece azgınlaşması, hiç şüphesiz ki hayatını İslâm'a adayan ve ümmeti yönlendirip islâm ile tanışmasını sağlayan ulemanın olmayışındandır. Geçmişte ulemaya bağlılığı Allah Rasûlü'ne bağlılık diye telakki eden bir cemaat var idiye, bunu, mutlaka İslâm'ı, medrese atmosferinde tahsil edip devlet politikasını arkasında bulan İslâm ulemasının mevcudiyetine bağlı kabul etmek bir realitedir. Yani İslâm'ın devlet desteğinde varlığını sürdürmesi, onun engelsiz anlaşılmasına birinci sebeptir, İslâm'ı "Allah Teâla koruyor" diyerek onun kurumlaşmasını ve siyasi bir güç haline gelmesini gerekli görmeyenler, ya İslâm'ı anlamaktan âciz ve câhil kişilerdir, ya da dış güçlerin ve emperyalist kâfirlerin yerli işbirlikçiliğini ücret karşılığı üstlenmiş münafıklardır. Üçüncü bir ihtimali düşünmek zaittir. Çünkü müslüman gafil olamaz, ikinci defa aldanma hakkını tanımayan islâm, kendini hayattan koparacak kadar fırsat tanımaz. Hiç bir beşerî sistem bile, varlığını ortadan kaldıracak kadar saf davranmaz veya kendini tarihlen silecek kadar fırsat tanımaz. Kaldı ki islâm uyandırır. Müslüman uyanık ve en akıllı kişidir. Neyi, nerede, ne zaman ve hangi ahvalde söyleyeceğini en iyi bilen kişidir. Kendi dışındaki herhangi bir süper gücü tercih edemez. Çünkü kendisi süper güçtür. Kur'an ve onun tebliğcisi, ümmetine böyle öğretmiş ve sünnetullah böyle cereyan etmiştir. Bunun dışında bir çıkış öneren, İslâm ve müslümanlar adına konuşan, yol gösteren ve ahkâm kesen ise tek kelime ile hâindir.

"Ma'ruf ve münker" kavramlarını konu edinen bu tercüme, kendi sahasında yeni bir etki göstermezse bile, umuyorum ki zihinlerde yeni bir istifham uyandıracaktır. Bu bir iddiadır. Kitap okunup bitirilince bu iddianın doğru olduğu görülecektir.

Yazarın kitapta güttüğü hedef, İslâm insanını, devlet plânında ve desteğinde inşa etmektir. İslâm'ın öz kaynaklarına dayalı bir eğitim sisteminden geçmeyen müslümanm, özellikle entellektüel müslümanın güdümsüz bir kişiliğe sahip olacağını söylemek, sanırım kelimenin en açık ifadesiyle saflık olur. Zira bağımsız bir medeniyet ve kültür yapısının eğitim sistemi ile yetişen insan, varlığında, kendisine göre şekillendiği medeniyetin görüntülerini yansıtır. Artık o kişi istediği kadar içinde yaşadığı millet ve topluluğa ait olduğunu iddia etsin, değişen bir şey olmaz.

Bugün batının kültür istilâsı altında onun eğitim sistemi ile yetişen gençliğimizin islâm dışı bir hayat yaşadığını söylemek yanlış olmaz. İşte bu söylenenler açısından günümüzde halkı müslüman ülkelere bakılınca, bu iddiamızın ne kadar haklı olduğu ortaya çıkacaktır. Kitabını yazan, İslâm insanı inşa olunmadan, ümmetin bu kültür istilâsından kurtulacağını- şuurlu her müslümanın inanmadığı gibi inanmamaktadır.

Kitap "ma'ruf ve münker" kavramlarını âyet ve hadislere dayandırarak, bu iki kavrama Kur'an perspektifinden taze ve canlı bir nazarla bakmakta, islâm ulemasının görüş ve yorumlarıyla desteklemektedir.

Ma'ruf: Allah Teâlâ'nın güzel gördüğü için yapılmasını emrettiği, münker ise yapılmasından hoşlanmadığı için yasakladığı hususlar şeklinde bir ayırıma tâbi tutulursa, Kur'an-ı Kerim'in bu iki kavram için âdeta savaş alanı olduğu görülecektir. Böyle bir savaş alanında Hak'tan yana olanlar ve onların izinden gidenlerin Hak Cephesini, Hak'km karşısına çıkıp ona kafa tutanlar ve onları izleyenlerin ise Batıl Cephesini oluşturdukları ortaya çıkacaktır. İşle bu savaş alanında Hak cephesini oluşturup bâtila karşı savaşanlar Peygamberler ve onları izliyenlerdir.

Peygamberler her türlü icraatını saf dışı bırakmak için tâbileriyle birlikte ezel ve ebed ölçüleri içerisinde bu savaşı sürdürmüş ve Allah'ın desteğine mazhar olmuşlardır. Bâtıl cephesi ise her defasında hüsrana uğramışlardır. Tarihçiler, Peygamberlerin -ilk Peygamber dahil- sürdürdükleri bu soylu kavganın adına cihad, kavgayı verenlere de mücahid adını vererek tarihin altın sayfaları arasından bize mesajlar sunmuşlardır.

İlk peygamberlerle başlayan iyiliği emir ve kötülüğü yasaklama cihadı, tarihî seyir içerisinde gelen peygamberler ve onların yılmaz ve azimli izleyicileri tarafından devam ettirilmiş, nihayet kâinatın önderi Allah Rasûlü ve onun İslâm ile çelikleşen ashâbı tarafından doruk noktaya ulaşmıştır. Saadet asrının, ölmeden önce cennetin kokusunu buram buram hesseden ve duyan bu İslâm ordusu, cihanın bir daha şahid olamayacağı kadar büyüktür. Bu ordu en soylu kavgasını ve hayat modelini arz ederek, unutulmayacak hatıra ve anlayışlarıyla tarihe şeref kazandırmıştır. İşte o gün bugündür bu şerefli neslin geride bıraktığı yolu izleyenler,' tarihî süreç içerisinde bu görevi zaman zaman ihmale uğratmış olsalar da 60 yıl öncesine kadar biatlı ve halifeli bir toplum olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Nihayet İslâm ümmeti'nin dağılmasını ve tarihe karışmasını engelleyen merkezî otorite, nizâm-ı âlem anlayışı ve devlet-i ebed-müddet inancı, bu ümmetin ezeli düşmanları tarafından keşfedilip ortaya çıkarılınca, şer güçler tüm varlığını, bu merkezî otoriteyi parçalamak ve ümmetin dağılmasını sağlamak için kullanmış, uzun vadeli bir plân ve strateji hazırlamışlardır. Bu plânı uygulamak için de asırlardan beri çalışmaktadırlar.

"İlmî anlamda Oryantalizm adını alan bu hareket havadan bir uydurma değildir. O, birkaç neslin birlikte çalışarak uzun yatırımlarla meydana getirdiği önemli bir doktrinler ve uygulamalar paketidir.¹

Neticede bu uzun vadeli ve sabırlı çalışmaların sonuçlarını da görmüşlerdir. Onların bu çalışmalarına tarihte İlmî Sömürgecilik ve Kültür Emperyalizmi adı verilir. Bugün içinde yaşadığımız bu istilânın, ruhumuza vurduğu damgayı silme mücaddesinin şuuru varıp, ona karşı yeniden bir İstiklâl mücadelesi hazırlıklarının arefesine girmiş bulunuyoruz. Bu mücadele, bin yıllık tarihimizi neslimize unutturmaya çalış-Şan batılı emperyalistlere karşı verilen bir mücadele olacaktır. Bu savaş, kültür savaşı ve ekonomik bağımsızlık savaşı'dır. Kültürümüzün kimliğini ispatlama ve ortaya çıkarma savaşı.....

Halkı müslüman ülkelerimi gençliğini İslâm ile tanıştırmak, eşyaya ve dünyaya İslâmî perspektiften bakmalarını sağlamak, bilgi ve düşüncelerini İslâmlaştırmak ve her an İslâm motofini üzerinde taşıyan bir kültürel yapıya ulaştırmak zorunluluğu vardır.

Bugün bu çağır açılmıştır. Uğrattığımız kültür istilâsına kafa tutacak, istalâya uğratanlardan hesap soracak İslâm gençliğini sahnede görmek, göz yaşartıcı ve yarınlara hakkında güven duygusu veren bir manzaradır.

Peygamberlerin yürüttükleri "Marufu emretmek münkerden neh-yetmek" görevi kendilerinden sonra İslâm ümmetinin omuzlarına yüklenmiştir. Ümmet bu görevi kendi şartları ve kaideleri içerisinde yürüttüğü sürece de zaferden zafere ulaşmıştır.

Günümüz tarihçileri ve İslâm'ın genç kuşağı, bu görevin sukût'a uğrattığı başlangıç tarihini ümmetin yıkılmağa yüz tuttuğu tarih olarak tesbii etmiştir. Ve peygamberine ümmet olmanın şuurunu kazanan müslüman gençlik, o günden bu güne kadar dış güçlere İslâm âleminde meydana getirilen onulmaz yaraları, iyiliği emir ve kötülüklerden sakındırmanın tüm yollarını deneyerek tedavi etmeye başlamalıdır. Bilinmelidir ki, tedavi edilmeyen yaralar vücudun ölümüne sebep olur.

Ma'ruf ve münker görevinin sukûtu; müslümanların dünyayı idare etmekten el çekmesi ve İslâm'ın dünyaya şekil vermesinden uzaklaştırılması demektir. Çünkü Ma'ruf; Allah Teâlâ'nın rızasına göre İslâm'ın devletleşmesi, hâkim güç ve yönlendirici âmil-olmasıdır. Münker ise; devletleşen bu güç vasıtasıyla O'nun arzu etmediklerinin safdışı bırakılması, hayata hükmetmesine engel olunmasıdır.

Dünyamızı modern putperestliğin egemenliğine terk eden hâkim güçler, kurdukları câhiliyye eğitim sisteminin (= İslâm'ın damgasını, renk ve muhtevasını taşımayan her sitemin) temelinde zulüm ve şirk vardır. Dolayısıyla bu sistemle eğitilen modern dünyanın (!) insanı da zâlim ve müşriktir. Zâlimden adalet beklemek zulmün devamını dilemektir. Zâlîme zulmünde yardım etmek dolayısıyla zalim olmaktır. Bu da adalet esprisine aykırıdır. Ancak İslâm, iktidar olduğu ve siyasal bir kuvvet olarak hükmettiği zaman zalimi zulmünden vazgeçirmek mümkün olur. Fert bazında da Rasûlallah'ın talimatı gereği mazluma yardım edildiği gibi zalimin zulmüne engel olunmak suretiyle ona yardım edilmelidir. ² İslâmî eğitime dayalı sistemde ise insanın kendi fitratına uygun bir devlet düzeni kurulur. Böyle bir devlette, o devletin dünya görüşünü yansıtan fert ve toplumlar yetişir.

İslâm'ın çağlar üstü olduğu, eskimediği ve her devirde hâkim olduğu bölgelerde dünya dengesini en âdil şekilde koruduğu görülmüştür. Hiçbir çağ ya da hiçbir çağdaş devlet modeli, İslâm üstü olamaz. Mümin böyle inanır, bunu savunur ve bu düşünce tarzı ile hayatını sürdürür. Bu, onun tevhidî dünya görüşü'nün de gereğidir.

İslâm, zaman ve mekân ayırımı yapmaksızın Allah'ın indirdiği hükümlere boyun eğilmesini ve tevhidde olduğu gibi hüküm vermede de Allah'ın adil hükümlerine muhalefet ederek şirk koşulmasını yasaklamıştır. Böyle bir anlayışın sonucudur ki İslâm, Mekke'den Medine'ye taşındığı gün Devlet ve İktidar'a dönüşmüştür.

Demek oluyor ki ma'ruf ve münker görevi, müslümanın ihtiyarına terkedilmiş bir sorumluluk değildir. Bazı müslüman aydınların ma'ruf ve münker bakış açısı ne yazık ki ihtiyari olma noktasında düğümlenmektedir. Bu, sanırım ki batının aydınımıza aşıladığı sakat bir görüştür. Varılan nokta göstermiştir ki, peygamberlerin yürüttükleri bu görev, mahiyet itibarıyla kulllanmış, bu kavramların Kur'an'da ve Sünnet'te ne ifâde ettikleri eksik

¹ Kaynak: Oryantalizm-Advvard Said Sh. 22

² Buhârî (Tecdîr) (Cilt: 4, Sh: 281) (Cilt: 7, sh: 362-363) Müslim-Cabîr Tarihiyle değişik şekilde rivayet eder.

anlaşılmıştır. Kitabın yazarı "Mar'uf ve Münker" görevinin yeniden dirilişini ve bunun gereğini ileri sürer, İslâm'ın devlete dönüşmesinin ve söz sahibi kılınmasının yolu, "Ma'rufu emr ve Münkeri nehiy" görevinin Kur'an ve Sünnet ışığında anlaşılabilceği görüşündedir.

İslâm dâvetçesini yetiştirmek İslâm ümmetinin görevidir. Bu görevin ihmâli, Allah'ın dinine isyanı ve isyan edenlerin sayısının artması ve nihayet câhiliyenin hüküm sürmesi ve insanlara hükmetmesi anlamını taşır, İslâm ümmeti, İslâm'ın din ve dünya, din ve devlet, din ve siyaset, din ve sosyal hayat denklemini kurduğunu, evrensel bir mesaj ve çağlar üstü bir nizam olduğunu ispat etmekle yükümlüdür. İslâm'ı anlayan ve her devirde onu insanlığa sunan ilim otoritelerinin yetiştirilmesi farzdır. Bu, İslâm ümmetinin diğer ümmetler karşısındaki varlığını ve hayatiyetini ifâde eder.

Günümüzde itikad alanında müslümanlar arasında yaygınlık kazanan bid'atlerin başında "Siyaset Kavramı ile Din Kavramı" arasındaki sürtüşmenin sonucu olan laiklik gelmektedir. Bu kavram, "müslümanları, eli kolu bağlı vaziyete getirmek için dış güçlerin kullandığı en etkin silahtır" demek, asla yanlış olmaz. Bugün halkı müslüman ülkelerin insanları fikir ve otoritede kendi ülkelerinde yabancı güçlere terkel dilmış birer mevta durumundadır. Yabancı kültürün İslâm ümmetine açtığı savaş sonucudur ki, İslâm dünyasında batı kültürü standırtılma ve eğitimi felsefesine göre yetiştirilmiş müslüman entellektüeller, laiklik kavramını ilmi verilere dayandırarak savunur hale gelmişlerdir. Hatta batı kaynaklı bu kavram diğer çağdaş kavramlar gibi müslümanların düşüncelerine yerleştirilmiş ve böylece entel müslümanlar ile müslüman halk arasında korkunç boyutlarda anlaşmazlık tohumları saçılmıştır. Hatta bu kavram karşısında antipatisini ifâde eden müslüman, entel müslüman tarafından hainlikle itham edilir hale gelmiştir. Bu ise Avrupalı olma, çağdaş uygarlığa kavuşma ideali uğruna yapılmıştır.

İslâm dünyasındaki düşünürler, secularism (=lâdînîlik) konusunu işlerken genelde Osmanlı ve hilâfet meselesini de tartışır. Arap kökenli mütefekkilere göre, Osmanlı, İslâm'a hizmeti inkâr edilemeyecek üstünlükte olmakla beraber, kimi eylemleriyle kendi kuyusunu kazmış ve yönetimi altındakiler! de beraberinde yıkıma sürüklemiştir. Umumî kanaat olmamakla beraber, yaygın görüş budur.

Dinde reform adıyla, İngiliz'e ve Batı'ya kucak açmayı, hatta onlarla içli-dışlı olmayı normal gördüğü halde müslüman şahsiye ti erdeki basit hataları enine boyuna tartışırken kâfirlere hoşgörü kanatlarını açan Muhammed Abduh, böyle bir konuda zikredilmeden geçilmez şüphesiz.

"el-İlmâniye" kitabının, müellifi Sefer b. Abdürrahman el Hevâlî, Muhammed Abduh'un fikir ve tavırlarını gündeme getirdikten sonra diyor ki:

".....Muhammed Abduh lâik değildi (!) ama, fikirleri Avrupa laikliği ile İslâm dünyası arasında birleştirici halkayı temsil ediyordu. Bunun içinde Haçlı-Yahudî plâncıları onu kutlamış, bilimin ve eğitimin, İslâm dünyasında laikleştirilmesi ve dinin sosyal hayattan uzaklaştırılıp, cahaliyye kanunlarına dönülerek şeriat ile amelin iptalinde bir köprü olarak kullanmıştır onu. Müslüman yığınlar da, lâikliğe geçişte onun reformcu fikirlerinin arkasına sığınmıştır.³

Ma'ruf, İslâm nizamının hükümleri, genel prensipleri ve teşri ruhu uyarınca, yapılması ve söylenilmesi gereken her söz ve fiildir. Münkei ise, ister mükelleften, ister mükellef olmayan birisinden gelsin, İslâm hukukunun yasakladığı her türlü suç ve günah fiildir. İşlenen suç isteî gizli ister açık olsun, görenin ona engel olması vaciptir.

⁴Bazı hukuk bilginleri, münkeri, işlenmesi şer'an mahzurlu olan her şey, diye tarif ederler.⁵ Bu hukukçular, "işlenmesi yasak olan" tabirini suç ve günah deyimine üstün tutarlar. Zira onlara göre münker, günahattan daha çok umumiyet ifâde eden bir lafızdır.

Şu halde marufu emir, İslâm şeriatı uyarınca, yapılması veya söylenmesi gereken hususları teşvik etmektir. Münkeri nehiy ise, terkedilmesi gerekeni ortadan kaldırıp, şeriatın uygun gördüğü şeyleri teşvik etmektir.⁶

Bu görev bu kadar önem arzedince, İslâm ümmetinin ihmalkâr davranmasının neye mal olacağı açıkça anlaşılmaktadır. Bugün işte korkunç boyutlarda seyreden olumsuz İslâmî hayat bu ihmalin sonucudur. Sağlam İslâmî bir hayat, elbette ki İslâm'ın kâmil anlamda söz sahibi olduğu hayattır. Bunun da İslâm'ın devlet olduğu dönemlerde açıkça görüldüğü tarihen sabittir.

Bu uzun takdimden sonra şu hususları kısaca arz etmekte fayda mülâhaza ediyorum.

1- Eserin tercümesine çalışırken mümkün olduğu kadar manaya sadık kalmakla beraber, üslûbun sâde olmasına gayret ettim.

2- Lafzî tercüme yerine tefsiri tercüme yolunu tercih ettim. Yazarın ifâde ettiklerini türkçe olarak anlamağa ve öylece ifâdeye etmeye çalıştım.

3- Tercümedeki vaki hatalar bana aittir. Uyanlara ve hataların düzeltilip bildirilmesine gönlümüz açıktır.

4- Eser sekiz ana başlık altında işlenmiştir. Kitabın orijinali Urduca'dır. Arapça'ya çeviren Medine İslâm üniversitesi öğretim görevlilerinden Muhammed Ecmel Eyyûb-El-İslâhî'dir. Bize Türkçeye tercüme iznini bildiren mektubunu da kitabın baş tarafına koydum.

5- Kitap akıcı olmayabilir. Fakat anlaşılır ifâdeler kullanmağa gayret edilmiştir. Kaynaklar konuşturulmuş

³ el-İlmâniyye -Neş'etüha ve Tatavvuruha ve âsârüha fi'l-hayati'l-İslâmiyyeyti'l-Muasıra. (Sefer b. Abdurrahman el-Hevâlî) sh: 579 Doktora tezi

⁴ İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk (A. Udeh) cilt: 2 sh. 9-10

⁵ el-lhyâ, cilt: 2, sh: 35

⁶ Fehrü'r-Razî (Tefsîr-i Kebîr) cilt: 3, sh: 20

yorumlar getirilmiştir.

6- Dipnotlarla kitaptaki bazı önemli fikirleri açıklamaktan kendimi alamadım. Ayrıca tercüme arasında dahi bazı parantez içi açıklamalar da yapılmıştır.

Konunun çok önemli olması ve İslâmî açıdan hayati bir önem arzemesi nedeniyle çevirimiz umarım ki sevab kazandıracaktır.

Eğer kitap "ma'ruf ve münker" kavramlarına takdir edilen önem ve değerin anlaşılmasına yardımcı olursa görevini yapmış demektir. Bu iki kavram çeşitli kitaplarda bir takım başlıklar altında işlenmiştir. Bu muhakkak. Ama yazarın çok zengin bir bibliyografyaca başvurarak hazırladığı bu kitap, inanıyorum ki müslümanın sahip olduğu ideale bir çok açıdan katkıda bulunacak ve ufku daha da genişletecektir. Bazı araştırmacılara da yeni ufuklar açacağını umuyorum. Eser kendi sahasında belki ilk detaylı bilgi ile karşımıza çıkmaktadır. Bu benim sahip olduğum kanaat. Ama şunu kesinlikle söyleyebilirim ki, kitap bana çok şeyler kazandırmıştır.

Cenâb-ı Hak'tan bu nâciz tercümeyi hayırlara vesile kılmasını dilerken, doğacak sevaptan tüm geçmiş büyüklerimin ruhlarının hisseyâb olmasını umarım. Yine İslâmî uyanışımı ve şuurumu kendilerine borçlu olduğum İslâm'ın mücâhid ulemasını, geride bıraktıkları dinî heyecan ve yaşayışlarından dolayı rahmet ve minnetle anarken şefaathlerine nail olmak ve gönüllerimizde bıraktıkları o ulvî ideallerin İslâm'a susamış tüm gençliğe nasib olması da en büyük temennimdir.

Mehmet Karabulut

5.5.1991

Maîtepe/İstanbul

ÖNSÖZ

Hamdın ve şükrün her çeşidi Allah'a, Salât ve Selâm O'nun yüce ve ejsiz Rasülü Muhammed Mustafâ'ya (s.a.v.), âline ve'ashab'ına olsun.

Değerli okuyucu! Kitabımıza konu olarak seçtiğimiz "Ma'rufu emr münkeri nehiy" terimi Kur'ân ve Sünnette çokça rastlanılan bir terimdir. Kitabımız okunup incelenince bu terimin hukukî bir statüye sahip olduğu görülecektir. Zaten elinizdeki bu kitap bu terimin genişçe bir şerh ve tefsiridir. Yine bu incelememizde bu terimin sanıldığı kadar dar bir çerçevede ele alınmadığı görüleceği gibi, aksine İslâm'ın inanç ve amelî bir nizam olduğu da görülecektir.

Öyle ise, İslâmî da'vetin mahiyeti nedir? Herkesi bu da'vete muhatab kılmak ve yeryüzünde bu da'vetin inanç ve amel nizamını yerleştirmek için mü'minlerin yerine getirmekle yükümlü oldukları ilmi ve amelî çalışma ne olmalıdır? Bu da'vetin neticesinde kurulan İslâmî Devlet'in diğer devletlerle ne gibi benzerlik ve ayrıcalıkları olacaktır? Müslümanm böyle bir devletteki sorumlulukları nelerdir. Devletin temel felsefesine uygun olarak kurulacak müesseselerin yönlendirilmesini kim yapacak? Devletin başındaki yönetici ve onun her açıdan destekleyicisi olan müslüman tebaa, tüm cahiliyye düzenleriyle savaşıp dinin onaylamadığı her türlü gayr-i meşru hayatı lağvedip İslâmî reнге dönüştürerek yapılan çalışmayı ve buna karşı çıkacak her çeşit güçleri etkisiz hâle getirmek üzere yapılacak cihad'ı nasıl yönlendirecektir? Evet, İslâm'ın inanç ve amel nizamının gerçekleşmesi etrafında bu tür mukadder sorular hatıra gelmektedir.⁷

İslâm'ın temel öğretisine göre Allah Teâlâ mü'min ile kendi arasındaki bağın gereği olarak mü'mine bir takım görevler yüklenmiştir. Bu cümleden olarak mü'min, Allah Teâlâ'yı tanıyıp O'na da'vet edecek, Kur'an ve Sünnetin çeşitli ifâdelerle açıkladığı "şirk'ten uzaklaştıracak ve tüm peygamberlerin çağırdıkları tevhid sistemine da'vet edecek, onları kula kulluktan kurtarıp, kendi öz fitratına uygun ilahî atmosferi yaşatmaya çalışacaktır.

Yine ölüm ötesi hayatın ve hesabın hakikatına işaret ederek; insanlığı Allah'ın azabıyla korkutup cennetiyle müjdelemek, Allah Teâlâ'ya karşı yeryüzündeki şahitlik görevini yapmak, insanlığın ve dünyanın İslahına çalışmak, hakkı tebliğ etmek, Allah'ın muradına uygun bir insan yetiştirmek uğrunda cihad yapmak, Allah'ın, kurtuluşa vesile olan ve bunu va'deden dinini yaşatmak ve yaşatmağa çalışmak, O'nun kanunlarını her türlü beşeri düzenlerin üstünde tutmak (i'lây-ı kelimetillah), hakkı tavsiye ve şeriatın emir buyurduğu her çeşit iyilikte yardımlaşmak..... Evet bütün bunları yapmak, "Ma'rufu emr ve münkeri nehi" kavramının kapsamında mevcut olan Mü'minin yegâne görevidir.⁸

"Ma'rufu emr, menken nehiy" kavramının ifâde ettiği anlam ile tâli derecedeki esaslar arasında önemli bir farkı vardır. Diğer esaslardan her biri, bu mühim kavramın belirli oranda çeşitli yönlerinin birer açıklamasıdır. Kaldı ki bu kavramın sınırlarının genişleyip daralması gibi bir özelliğe sahip olması, fer'i tarafını ilgilendiren bir özelliktir. Fakat bütün bunlarla beraber, gerek bu kavram olsun, gerek fer'i sahayı ilgilendiren esaslar olsun, tek bir gerçeğe işaret eder ve tek bir gayeyi hedef edinir.

Binaenaleyh, "Ma'rufu emr münkeri nehiy" teriminin neyi hedeflediğini kavradığımız zaman, Kur'an-ı Kerim'in mahatabı olan insanın aldığı tavır, durum ve şartlar muvacehesinde bu terimin tarihî misyonunu da derinlemesine

⁷ Müslümanın İslâmî bir toplumda haklı yerini alabilmesi için ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevini yapmakla birlikte İslâmî vatanın sınırları dışındaki yerlerde Allah'ın (c.c) düzenini hakim kılmak için de cihad etmekle emrolunmuştur. (Çeviren Said Havva'dan)

⁸ Cihad, iyiliği enir, kötülükten sakındırma, İslâm'ın pratiğe uygulanması için beşerî müeyyidelerdir. İslâm'dan sapmaktan dolayı fitri cezalarla dünya ve âhiretteki Rabbani müeyyideler bunun dışındadır. (Çeviren-Said Havva'dan)

anlamakda gecikmiş olmayız.

Durum böyle olunca Kur'an ve Sünnet sahasında derinlemesine bilgisi olmayan kimselerin "Ma'rufu emr, münkeri nehiy görevini sıhhatli bir şekilde yapamayacağı gerçeği ortaya çıkacaktır. Aslında da dinin "yapınız" dediğini yapmak ve "yapmayınız" dediğini yapmamak görevi son derece önemli ve bilgi isteyen, ehliyet gerektiren zor bir görev değildir? Zira bu görev, mü'minin en açık ve ayırıcı özelliği ve onun vakırını yansıtan davranışlarının en belirgin âlâmeti, içtimâî varlığının sebebi ve sırrıdır Mü'min en ufak bir şekilde bu görevinden gafil davranamaz. Çünkü böyle hassas bir noktada mazur sayılmaz. Aksi halde isyan ve belâyâ sürüklenmesi kaçınılmazdır. Allah Teâlâ'ya karşı suç işlemek, cehennemi hayata düşmek gibi açık bir akıbete razı olmak ise doğacak korkunç hesapları yapmamak ve şuursuzca davranmaktan başka bir hareket olmasa gerekir.

İslâm'ın mü'mine yüklediği bu önemli görev gibi yapılan her şuurlu çalışmanın etrafında daima bir takım sorular sorulmuştur. O halde önemi bu kadar büyük olan bu görev hükmen farz mıdır? Yoksa bu görevi yapıp yapmamakta müslüman serbest mi bırakılmıştır? Şayet farz ise bu görev İslâm toplumunun her ferdine mi, yoksa belli bir kesime mi aittir? Bu çağrının mahiyeti ve varmak istediği hedef nedir? Yine bu görevi icra etmede İslâm ümmeti dışındaki ehl-i kitap da ortak mıdır? Bu konudaki çalışmanın smın nedir? Şartları var mıdır? Varsa ne gibi özellikler taşır? vb. sorular.....İşte bu kitap, bütün bu sorulara genişçe cevap vermektedir.

"Ma'rufu emr, münkeri nehiy" görevinin birçok âyet ve hadiste zikri geçer. Âyet ve hadislerin bir kısmı bu görevin değişik açılırlarına cevap teşkil eder. Meselâ; bir âyet bu görevin farziyet ve keyfiyetine delâlet ederken, diğer bir tanesi bunun kapsamını ve genişliğini açıklar. Ayrıca sınırlarını ve şartlarını birlikte izah eden âyetler de vardır. Fakat araştırmamıza konu olan tüm âyet ve hadisleri nakletseydim, çokça tekrar olur ve kitabın hacmi son derece kabarık olurdu. Bunun için feferruata ait olanlarını bırakarak sadece konumuza ışık tutan ve incelememizi net sonuçlara bağlayanları zikretmekle yetindim. Kur'an ve Sünnete göre konuyu kavramak gaye olunca, sayın okuyucunun bu âyet ve hadisleri iyice kavraması, sabırla katibetmesi, değişik bir takım durumlarda nasların açıklamak istedikleri maksada değişik açılardan bakması gerekir.

Böylelikle hükmün bir yönünü konu alan hadis-i şerif, çok kere bunun diğer yönünü de araştırma sahasına çekmektedir. Okuyucu bu konuyu eleştirmek ve daha derinlemesine kavramak için yalnız düşünmekle yetinmeyecek, aksine tüm kitabı inceleme mecburiyetini hissedecektir.

Kur'ân-ı Kerim, bir yerde "Ma'rufu emr münkeri nehiy" ifadesini "hayra davetle" birlikte zikretmiştir. Kitaba da zaten bu âyetin kısaca tefsir ve şerhiyle başladım. Çünkü bu âyet "Ma'ruf ve münker" kavramlarını daha açık bir şekilde tesbite çalışmaktadır. Ayrıca kitap, akıl ve mantık kurallarına dayanan bir uslûb içerisinde, dinin herhangi bir hükmünü veya yalnız herhangi bir cephesini ele almamakta elki Allah Teâlâ'nın emrettiklerini Rasûlullah'ın (s.a.v.) bize getirdiklerinin hakikat ve mahiyetlerini öğrenmeye teşvik etmektedir. Zira Kur'an ve Sünnete bu açık hükümleri, gönülden inanıp fitraten kabule hazır olanlara ve bunların farziyetine inananlara hitabetmektedir. İnsan hayatını kuşatan bu hükümleri, Kur'an ve sünnetin ifadelerinde açıkça görmek mümkündür.

İctihad ehliyetini taşıyan İslâm ulemâsının, kitap ve sünnetin içtihada konu olan sahasında ihtilafa düşmeleri mümkündür. Fakat bu vasıfları taşıyan kimselerin ihtilâfları mübahtır, hatta müstehabdır. Yeter ki bu nassaları İslâm'ın usulü din kuralları içerisinde anlamakla fikrî hitlaflar olsun. Fakat iş, ehil olmayan bir çevrenin eline düşüp, ehil olanlar da bu sahada susukun vaziyette kalırsa o vakit çıkacak ihtilaf, hiç de iyi olmayan sonuçlara götürür. Binaenaleyh câhillerin eline düşen konu- âdetâ leş üzerine üşüşenler gibi- mevcut görüşlerin çelişik yönleriyle izaha kalkışılırsa, sonuçta istenmeyen bir çizgiye gelindiği görülecektir. Bu nedenle de birbirleriyle çelişkili görülen iki nassı, Kur'an ve hadislerin kabul etmeyeceği tefsire uydurmamız mümkün olmayacaktır. Halbuki bu çeşit bir yaklaşımdan Kur'an ve sünnetin muhakkik âlimleri şiddetle kaçınmışlardır.

Şüphesiz ki Kur'an ve hadis tefsirinde tercih edilen en doğru metod; bu iki kaynağın bizzat açıkça işaret buyurup gösterdiği metoddur. Yahut en azından bu iki kaynağın uslûb ve ifâde tarzları vasıtasıyla ortaya çıkarılan izahtır. Zaten bu görüşü ilim ehlinin ispatları da desteklemektedir.

Kitabımı yazarken de ititnad edilen bu ikinci metodu Kur'an ve sonette tercih edilen hüküm çıkarma metodunu kullandım. Fakat kâmil mânâda bu yolu takip ettiğimi de iddia edemem. Zira mutlak kemâl yalnız Allah Teâlâ'ya aittir. Allah'tan, bu çalışmamın hüsn-i kabul görmesini ve kullarına faydalı kılmasını diliyorum.

24 Şubat 1966

Ceâlû'd-Din d-Umerî

Hindistan

GİRİŞ

HAYRA DA'VET VE HÜKMÜ

Allah Teâlâ Âl-i İmran sûresinde inananlara şöyle hitabeder:

“Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (Onlar herkesi) hayra çağırınsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vaz geçirmeye çalışınsınlar. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”⁹

⁹ Al-i İmran: 3/104.

Âyetin Önceki Âyetle İlgisi

Allah Teâlâ, bundan önce geçen ayette İsrail oğullarının, dinlerini arka plâna atıp, dinin hayatla irtibatını kestiklerini, bununla da yetinmeyerek insanların dinî hayatlarına müdahale ettiklerini ve bu konuda tüm gayretlerini sarfettiklerini bize bildirmektedir. İsrailoğullarının bu korkunç hataları kendilerini Allah'ın rahmet ve rızasına nail olmaktan ve hidâyetinden mahrum bırakmıştır. Takiben gelen "âyetle mü'minlere hitabedülmekte, Allah'tan nasıl korkmak gerekiyorsa, O'nun muradına uygun olarak korkmaları ve müslüman olarak ölmeleri, bâtıla karşı topyekün Allah'ın ipine (Kur'an'ın emirlerine) sarılıp, İslâm'la içice olmaları, bundan asla taviz vermemeleri, aksi halde siyasi iktidarları'ndan uzaklatırılacakları, bunun daha önce örneklerinin olduğu ve bu gerçeğe tarihî perspektiften bakılması gerektiği açıkça beyan edilmektedir.

Bütün bu açıklamalar, mü'mini ruhen bu iktidara hazırlayacağı için, onu evvelâ ruhen bu iktidarın sorumluluğuna yönlendirmektedir. Fakat Mü'minlerin kendi dışında yapmak zorunda oldukları çalışma ise -ki bu çalışma iktidar olmayı gerektiren bir çalışmadır- konumuza başlık olarak seçtiğimiz âyet-i kerîmenin, en kuvvetli alternatif olarak sunduğu ve kesin nassa bağlı olarak, 'İnsanları Hayra Davet Etme, Dînî Hoş Gördüklerim Emretme Ve Hoş Görmediklerini Yasaklama" gibi çok önemli ve İslâm Devleti için temel olarak seçtiği görevdir. Bu hususta Kur'an yorumcularından iki otoritenin görüşlerini arzetmeye çalışalım: İmam Râzî der ki:

"Allah Teâlâ ehl-i kitabı, bundan önceki âyetle iki sebepten dolayı suçlamıştır:

1- Küfre düşmeleri

2- Başkalarını küfre sokmak için yaptıkları çalışmalar."

Bu âyeti müteakiben, hitab mü'münlere yönelmekte ve müminler evvelâ takva ve îman ile emrolunmakta, sonra da ehl-i kitabın yaptıkları ve işledikleri korkunç cürüme karşı; sapmışların hakka, îmana ve itaate yönelmeleri, sapmamışların da hak üzere sebat etme hususunda son derece gayret sarfetmeleri istenmektedir.¹⁰ Allâme Seyyit el-Âlusi şöyle der:

"Allah Teâlâ, mü'minlerden, hak düşmanlarının her çeşit engellemelerine karşı koymak için evvelâ kendilerini islah etmelerini, sonra da başkasını İslah etmelerini istedi. Zira kendilerini doğruya getiremeyenlerin, başkalarını doğruya çağırma abes olurdu. Âyetteki hükme göre ehl-i kitap hem kendileri sapıtı, hem de başkalarını saptırdı.¹¹ İslâm ümmetinin tarihî seyir çizgisinde sürekli üstlendiği ağır bir sorumluluğu vardır ve bu sorumluluk hâlen devam etmektedir. Bu, Tağut'un her türlü tasallutuna karşı koyma görevi idi. Âyet-i kerime bu mühim göreve iki terkible dikkat çekmektedir:

1- Hayra da'vet

2- İyiliği emredip kötülükten sakındırma.

Hayra Da'vet

İslâm ümmetinin yerine getirmekle mükellef olduğu bu kavramın ifade etmek istediği mana, Rasûlullah'ın (s.a.v) bize tebliğ etmiş olduğu İslâmî taşıma ve ona da'vet sorumluluğudur. Bu ise îtikâdî, nazarî, siyasî, ahlâkî ve ibadetle ilgili sahaları kuşatan "Hayr'ın" bizzat kendisidir. Allah Teâlâ hayatın her cephesini kuşatan, din ve dünya ayrılığını asla kabul etmeyen bu eşsiz nizam'a da'vet etme görevini İslâm ümmetinin omuzlarına yüklemiştir.

İslâm'a göre hayır ve şerrin ölçüsü yalnız Allah'ın dinidir. Alah'ın dini neye "hayır" demişse o hayırdır. Neye "şer" demişse o da şer'dir. İslâmî çizgiden saparak bir takım arzulara göre şekillenen yollara ve sistemlere göre insanların tavır almalarını ve şekillenmelerini istemek, Allah'ın dinine savaş açmak demektir. Bu yetkiyi hiç kimse kendinde bulamaz. Çünkü İslâm dışı fikir ve ideolojiler, hayattaki düzenlemelere ve geçim yollarına çeşitli şer renkleriyle bakarlar. İslâm, hayatı yeniden ilâhî düzenle şekillendirmek üzere dünya gezegenine ayak bastığı zaman bu çeşit hayat telâkkileriyle karşılaşınca bunlara savaş açtı ve bütün gücüyle bunların aleyhinde kesin tavrını takındı. Allah Teâlâ'nın yüce irâdesini hâkim kılmak için tüm insanlığı bu da'vete uymaya çağırdı. Bunu yaparken doğacak bütün riskleri de gözönüne aldı.

"Hayra Da'vet" hayatın tüm cephelerini kuşatan İslâm'ın bütünlüğü içerisinde ve bu görev dinin yalnız bir cüz'ü anlamına gelmez. İslâm ümmeti, bu parçalanmayı kabul etmeyen bütüne taliptir. Tüm gayretlerini bu uğurda seferber etmediği müddetçe kabullendiği sorumluluktan kurtulamaz. İşgal ettiği stratejik konuma göre "Ahlâkî İslah" ve Siyâsî İnkılab" bu ümmetin aslî görevidir. Ne zaman ki sadece ibâdetleri telkin edip, hayatın sosyal problemlerini İslâm'a göre düzenleme gayretlerini bırakarak hayra da'vet etmişse, her zaman onun ezeli düşmanlarının işine yaramış ve taşıdığı bu sorumluluktan da kurtulamamıştır. Çünkü "Hayr", tarifine uygun olarak, parçalanma kabul etmemektedir. Bir parçanın bir mânâ ifâde etmesi ancak diğer parçalarıyla birlikte mütalaa edilmesiyle mümkündür.

İşte İslâm ümmeti hayr'ın her cüz'ünü yaşamağa ve yaşatmağa memur olduğu şuurunu taşıdığı sürece bu sorumluluğunu idrak etmiş demektir. Bu hususu Kur'an-ı Kerim'in birçok âyeti açıklamıştır. Allah Teâlâ İbrahim, İshak ve Yakub (a.s.) gibi peygamberlerden söz ettikten sonra şöyle buyurur:

¹⁰ Mefâtihi'l-Ğayb, İmam Râzî: 3/19

¹¹ Ruhû'l-Meânî, Âlusi: 4/20

*"Onları emrimizle dosdoğru yolu gösterecek rehberler kıldık, kendilerine hayırlı işler yapmayı, dosdoğru namaz kılmayı, zekât vermeyi variyettik. Onlar bize ibâdet edicidirler."*¹²

Âyet-i kerîmede geçen "hayrat" (=hayırlı işler) kelimesi, Allah Teâlâ'nın, peygamberinin yapıp işlemelerini emrettiği işlerdir ki kesinlik ifade eder. Araştırıldığında görülecektir ki onların yapmakla mükellef oldukları "hayırlı işler" in kapsamı son derece geniştir. Bu kapsama, ibâdetler, ahlâkı, davranışlar ve insanlar arası tüm muameleler girer. İşte dinin muamelât ile ilgili kısmına şeriat denildiği gibi tümüne de şeriat denir.

Bu açıklamardan anlaşılıyor ki "hayrat" kelimesi, Allah Teâlâ'nın, şeref ve izzet sahibi peygamberlerine gönderip de amel etmelerini istediği mükemmel şeriata verilen addır. Eşsiz yasaları yaşatıp, aktaran insanlar ancak canlı birer örnek ve ölümsüzleşen birer tablo oluşturan peygamberlerdir. (Onlara ve da'valarına gönül verenlerine saadet dilemek, saadetlerine katılmak en büyük dileğimizdir.)

Allame el-Bağavî bu âyetin tefsirinde der ki: "Biz onları önderler kıldık." Yani hayırlı her türlü işlerde uyulan liderler kıldık demektir. "Emrimizi gösterirler." Yani insanları dinimize da'vet ederler. "Ve biz onlara hayırlı işler yapmalarını vahyettik" yani ilâhî yasalara uymalarını emrettik.¹³

Hazin Tefsiri de "hayırlı işler" ifadesiyle "İlâhî yasaları hayata tatbik etme" olarak anlar ve öyle savunur.¹⁴

Şu açıklamalardan anlaşılmalıdır ki "Hayır" kelimesi "İlâhî Şeriat" ile eş anlamlıdır. Ve peygamberler bu "Hayır" tatbikatlarıyla emretmiş, hayatlarında en doğru ve en kâmil mânâda temsil etmişlerdir. Bizzat yaşadıkları bu hayata da'vet etmişler, bu da'vetin ise kulluk görevinin ve Allah'ın hükümlerini ilan etmenin en yüksek derecesi olduğuna inanarak O'nun gerçek kullarından olmuşlardır.

Şimdi ise "Hayır" kelimesini daha iyi anlamak için Mâide sûresinde geçen diğer bir âyet üzerinde duralım. Bu âyet şeriatlerin çeşitli olabileceğinden bahseder. Oysa ruh ve asıl itibarıyla Allah'ın dini daima tek bir dindir, asla değişmez. Fakat asırların değişmesiyle şeriatlar değişmiştir.

Meselâ; İsrâiloğullarına gönderilen şeriat, Hz. Muhammed'in (s.a.v) gönderilmesiyle ilga edilmiştir. Yani Hz. Musa'nın (a.s.) şeriati hükmen kaldırılmıştır. Ama ruh ve asıl itibarıyla kalkmamıştır. Çünkü hedefe varmada maksad aynı, ancak metod değişiktir, islâm ise hedefe varmada son uygulamadır. Binaenaleyh "Şeriatların değişik" olması kesinlikle "dinlerin de değişik olduğu" anlamına gelmez.

Geçmiş milletlere gönderilen şeriatler, İbâdetlerin ve kulluğun yalnız Allah'a yapılacağını, tek kelimeyle hükümler hakkının, en büyük otorite sahibi olan Allah'a ait olduğunu ilân etmişler ve insanlığın her peygamberin gelişi ile yeni bir şeriat'a boyun eğmeye hazır olmasını icbar etmişlerdir. Yeni bir şeriat'ın gelmesinden sonra geçmiş şeriattan ayrılmayan kimse, gönderilen yeni şeriati inkâr etmiştir. (Çünkü her yeni gelen şeriat eskisine nisbetle daha kâmindir.)

Allah Teâlâ buyuruyor ki:

*"(Ey Musa'nın, İsa'nın, Muhammed'in ümmetleri!) sizden herbiriniz için bir şeriat, bir yol (yasa) tayin ettik: Eğer Allah dileseydi (topunuzu bir şeriata tabî) bir tek ümmet yapardı. Fakat o size verdiği (muhtelif şeriatlar dairesi)nde sizi imtihan etmek için (ayırdı). Öyle ise (hepiniz) Hayır işlerde (=Şeriatlerde) birbirinizle yarış edin."*¹⁵

Ayette geçen "Hayırlı işlerde yarışma"dan maksat; Allah Rasûlu Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelen şeriata uymaktır. Şüphesiz kurtuluş İslâm'a uymaktır, başkasına değil. (20. asırda kurtuluşu va'd eden demokrasinin her çeşidi, aslında İslâm'dan kurtuluşu hedef edinmiştir. Ama bilmiyordu ki "Gerçek demokrasinin şudur ki tefsiri; Halk hak'kın esiri devlet halkın esiri".¹⁶

Allâme İbni Kesîr "Hayırlı yarışın" âyetini tefsir ederken der ki: "Bu yarışma, Allah'a itaat, kendisinden önceki şeriatları kaldıran İslâm Şeriatına tâbi olmak ve Allah'ın insanlığa indirdiği kitapların sonuncusu olan Kur'ân-Kerîm'i tasdik etmektir."¹⁷ Allâme Şeyyid el-Âlûsî şöyle der:

"Bu yarışmadan maksad; Kur'ân'dan kaynaklanan salih ameller, sağlam hükümler ve hakîkî îman manzumesinden oluşan, dünya ve âhiret diye iki temel üzerine kurulan ve hayırlı, en iyi ve en güzel hayat sistemi İslâm'ı yaşamada yarış edin."¹⁸

Allâme Nizamü'd-Din el-Kumnî en-Nisâbü'rî ise: "Âyetteki "Hayrat"; inanç, hüküm ve sorumluluklardan oluşan hak olanları demektir"¹⁹ der.

Tüm bu açıklamalar gösteriyor ki "Hayırlı işlerde yarışma" kavramı; Allah'a itaatte ve ibâdette, peygamberlerine itaatte ve şeriat hükümlerine uymada yarışmayı ifade etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in kendi ifadesi ve üslûbu içinde mânâ kazandırdığı "Hayır" kelimesi tek başına dahi, tüm önleriyle inanç ve Amel (yâni Allah'a iman'a dayalı insanın dünyadaki her çeşit davranışını yasalaştıran) nizam'ı ifade eder. İşte bu iki temel kavrama ve esasa dayalı hayatın yasası Kur'ân-ı Kerim olarak ortaya çıkmıştır. Bu ise İslâm ümmetinin tüm insanlığı kendisine da'vetle emrolunduğu hayr'ın ta kendisidir. Şimdi "Hayr'a Da'vet'i emreden

¹² el-Enbiya: 21/73.

¹³ Meâlimü't-Tenzil (Hazin tefsirinin kenanı): 4/245

¹⁴ Lübbü't-Te'vil fi-Meani't-Tenzil: 4/245

¹⁵ el-Mâide: 5/48.

¹⁶ (N.F.K) - Çeviren-

¹⁷ Tefsiru'l-Kur'ân'il-Azîm: 2/67

¹⁸ Rûhu'l-Meânî: 6/104

¹⁹ Garâibu'l-Kur'ân ve Regâibu'l-Furkan: 6/135 (İbn-i Cerir et- Tabrinin kenarı)

âyet-i kerimeye dönelim ve bakalım ki Rasûlullah (s.a.v.), sahabe, tabiîn ve müfessir âlimler (Allah onlardan razı olsun) bu âyet-i kerimeyi nasıl açıklamışlardır.

Rasulullah'ın (S.A.V.) "Hayır" Kelimesini Açıklaması

Ebu Ca'fer el-Bakır (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah (s.a.v)

"Sizden hayra da'vet eden ber ümmet (cemaat) olsun." âyetini okudu ve

"Hayır; Kur'an'a ve sünnetime uymaktır" buyurdu"²⁰

Şu hale göre hayr'a da'vet; kitap ve sünneti yaşamağa da'vet demek oluyor, tslâm ümmeti "Kitap ve Sünnet" çizgisi dışına çıkmadan İslâm'a da'vetle mükelleftir. Bunun dışında yapılan ve yapılacak olan her da'vel İslâm'a da'vet olmayacağı gibi, yapılan her çalışma da hayr'a da'vet çalışması olamaz.

Selefin "Hayır" Kavramını Yorumlaması

Ebu Hayyan el-Endülüî Tabiînin bu konudaki sözlerini ve görüşlerini şöyle nakleder:

"Hayır, İslâm demektir. Allah'ın emirlerine itaat edip bu emirlere göre yaşamaktır." (Mukatil)

"Hayır; cihad ve İslâm'dır." (Ebû Süleyman ed-Dımişkî).²¹

Allame el-Bağavi; "Hayır kelimesini "İslâm" diye tefsir etti.²² Celâleyn sahibi de aynı görüşe katılmıştır.

Şu bir gerçektir ki İslâm, ne yalnız "Hayr" kavramının bir bölümü, ne de belirli bir takım sahalarda Allah'a itaattir. Aksine bütün renk ve muhtevasıyla tüm hayatı kuşatan ve insanın her davranışında Allah'a itaati emreden bir dindir. İşte islâm ümmeti, hayatın her cephesini kuşatan bu kâmil dine, insanlığı da'vet etmekle emrolunmuştur.

Allâme es-Sâvî Celâleyn tefsirinin şerhinde şöyle der: "Hayır" kavramının İslâm'a has kılınması onun her işin başı olmasındandır.²³

Büyük müfessir İmam İbn-i Cerîr et-Taberî, "Hayır" kavramını genişçe açıklar ve şöyle bir sonuca bağlar:

"Ey mü'minler! Sizden bir cemaat olsun. Yani hayr'a da'vet eden bir Cemaat. İslâm'a ve Allah Teâlâ'nın kullarına kanun olarak gönderdiği şeriatlarına göre yaşamağa da'vet."²⁴

Ebu Havyan el Endülüî: "Hayr'a Da'vet" ifadesi Mü'minin yapmakla sorumlu olduğu ve terketmekle emrolunduğu mükellefiyetlerle ilgili genel bir ifadedir.²⁵ Kadı Beydâvî ise: "Hayra'da'vel, din ve dünya ile ilgili her çeşit ıslaha ve çalışmağa da'veti genelleştirmeyi ifade eder"²⁶ der. İmam Ebu's -Suûd ve seyyid Alûsî de bu son görüşe iştirak etmişlerdir.

İslam ümmetinin, tüm insanlığı, da'vet etmekle sorumlu olduğu bu dînî ve dünyevî ıslahat, aslında Kur'ân-ı Kerim ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinin yaşanmasıdır. Kur'an-ı Kerim'in ve sünnetin çizdiği ve yol gösterdiği bu "îman ve ameller nizamı", zaten dünya barışının ve kurtuluşunun yegane teminatıdır. İslamı çizgiden geçmeyen ve İslâm ile bağdaşmayan İslâm dışı sistemler, Zulüm, sapıklık ve fesatta birbirleriyle yansan kısır çekişmeler ve insanlığı Teğut'a mahkûm eden kölelikten başka bir şey değildir. Müfessirlerin "Hayır" kavramından anladıkları da budur zaten.

Eş-Şeyh İsmail Hakkı, "Din ve dünya sulhu'nu " Şer'i bir sorumluluk" diye niteler. Şer'i sorululuk ise ancak Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'i ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) yaşadığı İslâm demek olan sünnetini yaşamakla gerçekleşir. İsmail Hakkı açıklaması şöyle sürdürür:

"Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (Onlar herkesi) hary'a çağırınsınlar.²⁷ Yani "Hayrın her çeşidi'ne çağırın bir cemaat..... içinde Dünya sulhunu kesin va'deden" dinin hükümlerinin olması için yapılacak her çeşit çalışmaya da'vet...

Bu çalışma ise herkesin yapmakla mükellef olduğu Allah'ın arzusuna mavafık ve yine Allah'ın arzu etmediği ve insanın terketmekle emrolunduğu bir görevdir ki herkesi ilgilendirecek genişlikte bir sorumluluktur.²⁸ Bu açıklamalardan da anlaşılmaktadır ki Kur'an-ı Kerim'in nasları ve müfessirlerin açıklamalarının vardıkları ortak nokta; "Hayra da'vet'in bizzat "İslâm'a da'vet olduğu noktasıdır.

Şüphesiz ki İslâm ümmetinin "Hayr'a da'vet sorumluluğu, sadece İslâm'ın çok yüce bir din olduğu, saygı duyulması gerektiği, koruyucusu Allah olduğu için çalışmaksızın hayata hakim olacağı, bolca överek hakkının verileceği, hak din olduğuna dair kitaplar yazılarak hizmet edileceği şeklinde, yapılacak kuru ve samimiysizce çalışmalarla yerine getirilemez; getirilmiş olamaz. Ne zaman ki bu ümmet, asr-ı saadetin şehâdet mantığını kabullenerek, cihada bürünerek bu dinin dünya sathında hâkim unsur olması için tüm varlığını feda eder, ruhî ve bedenî güçlerini bu dinin emrine verir, varmak istediği hedef için her çeşit maddî çalışması demek olan; siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel çalışmasını yaptıktan sonra da neticeyi Allah Teâlâ'ya bırakırsa Allah'ın yardımını

²⁰ Fethu'l-Kadir: 1/338

²¹ el-Bahru'l-Muhit: 3/20

²² Mealimu't-Tenzil: 1/234

²³ Hâşiyetu's-Sâvî ale'l-Celâleyn: 1

²⁴ Câmiu'l-Beyân fi-Tefsiri'l-Kur'an: 4/24

²⁵ el-Bahru'l-Muhit: 3/2

²⁶ Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil (Al-i İmran sûresinin tefsiri)

²⁷ Âl-i İmran: 3/104.

²⁸ Rûhu'l-Beyan: 1/352

mutlaka görecektir. Bütün bu sayılanlar yapılmadan başarıya ulaşacağım sanmak ve inanmak saflıktan başka bir şey değildir. Yine mezkûr çalışmaları yapmak zaman ve şartlara göre hükmen farz-ı ayn ve farz-ı kifâye olan çalışmalardır.

Böylelikle bu ümmetin savaşı ve barışı, hayat ve ölümü islâm için olmuş olur.

I. BÖLÜM

MA'RUFU EMR MÛNKERİ NEHİY" GÖREVİNİN FARZİYET VE ÖNEMİ

"Ma'rufu Emr Ve Mûnkeri Nehiy" Rasûlullah'ın (S.A.V) Risalet Görevinin Özünü İfade Eden Kur'ani Bir Terimdir

Bu görev, peygamberlik ile ilgili zorunlu bir görevdir. Kur'an-ı Kerim'in kendi üslubu ile ele aldığı, peygamberlerin üzerinde yürüdükleri hayat felsefeleri, kendilerinden sonra da halifelerinin üstlendiği ve onların tatbikatlarını ifade eden bir kavramdır. Kur'an-ı Kerim Rasûlullah'ı (s.a.v) şöyle vafsetti:

*"O kendilerine iyiliği emrediyor, onları kötülükten alıkoymuyor."*²⁹

Lokman'ın Oğluna Yaptığı Vasiyetinde; "Ma'rufu Emretme, Mûnkeri Nehyetme Görevini Yükleme"

Hiz. Lokman (a.s) oğluna, iyiliği emredip kötülüğü yasaklamağa çalışmasını emreder; bu görevi yaparken karşılaştığı ve karşılaşacağı her türlü zorluğa karşı sabırlı olmasını ve sebat göstermesini vasiyet eder. Evet bu vasiyet; sadece vasiyetten ibaret bir söz kalabalığı değildi. "Din nasihattir" buyurulmuyor mu ? Ama bu vasiyet, ona kulak verene devlet ve imparatorluklar kurdurmuştur. İşte bu vasiyete kulak verip samimi davrananlar, büyük bir çalışma, sâdık bir niyyet ve azimle gayret sarfederler. Bu gayretin vefakâr sahipleri ve örnek önderleri peygamberlerdir ve onlar sâlih ve azimkar mü'minierdir. O hakiki mü'minler ki bu çalışma karşısında sabırlı ve sebat sahibidirler. Hiz. Lokman (a.s) oğluna Kur'an lisanıyla hitap eder: "Oğulcağızım! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret. Kötülükten vazgeçirmeye çalış. Sana (bu emir ve nehiy sebebiyle) isabet eden şeylere katlan. Çünkü bunlar kesinlikle farz kılınan işlerdendir."³⁰ Hiz. Lokman, peygamber ve nebi değilse de Allah'ın muttaki ve salih kullandıdır. Yoksa ömek olması bakımından Kur'an-ı Kerim onun bu vasiyetini zikretmezdi. Çünkü bu vasiyet, O'nun hayat ve ahlâkına ışık tutmaktadır. Allah, Teâlâ ise o'nun bu vasiyetine uymamızı ve böyle bir çizgide yürümemizi emir buyurmuştur. Allâme el-cessas şöyle der:

"Allah Teâlâ. emrettiklerine uymak, nehyettiklerinden uzaklaşmak için kulu Lokman'ın vasiyetini bize nakletti."

Eh-i Kitap Müminleri De Marufu Emr Ve Mûnkeri Nehyetmekle Sorumlu İdiler

Kur'ân-ı Kerim nazil olduğu vakit ehl-i kitap arasında fesat ve sapıklık yaygın haldeydi. Zira Hak'tan sapmışlar ve hak dini terk etmişlerdir. Fakat tüm bu manzaraya rağmen, içlerinde iyiliği emreden, kötülükten vazgeçirmeye çalışan bir cemaat varolagelmıştır, Kur'ân-ı Kerim bu cemaati övmüştür, Bu husus da göstermektedir ki iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışmak için amellerin değer kazandığı "Hak çizgide" kalmada zorunluluk vardır, insanın takdir ölçüleri, yapılan çalışmaların karşılığım doğru olarak vermekten âcizdir. Allah Teâlâ buyurur ki:

*"Hepsi bir değildirlir. Ehl-i kitap içinde ayakta dikilen (istikamet sahibi olan, yahut Allah'ın divanında namaz kılan) bir cemaat vardır ki gecenin saatlerinde onlar secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar. Allah'a ve âhiret gününe inanırlar; iyiliği emrederler. Kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar; hayır işlerinde de birbirleriyle yarış yaparlar. İşte onlar sarihlerdendir."*³¹

İslâm Ulemâsının; "Marufu Emr, Mûnkeri Nehiy" Çalışmasının, "Peygamberlerin En Önemli Görevi Olduğunu Açıklaması

Kur'an-ı Kerim'in genel manzarası göz önünde bulundurulduğunda "Ma'rufu emr ve mûnkeri nehiy", peygamberliğin gönderilme hizmetinin gereği olduğunu açıklayan "Kur'anî bir kavram"dır. Bu kavram peygamberlerin ve ondan sonra gelen İslam yöneticilerinin üstlendikleri İslâm! hayat düzeninin yalnız bir bölümünü veya bir cephesini ifâde etmez. Aksine, Allah'ın dini uğrunda peygamberlerin ve halifelerinin tüm gayret ve çalışmalarım kapsayan geniş bir kavramdır. Zira onların bütün emir ve talimatları "Emretme" ve "Yasaklama" ikilisi üzerine kurulmuştur. Yani ya Allah'ın emrettiklerini emrederler yasakladıkları herşeyi yasaklardı.

Bu yol, dirilişimizi kendisine borçlu olduğumuz yegâye yol, başvuracağımız tek kapıdır. Bütün peygamberlerin ve

²⁹ A'raf: 7/157.

³⁰ Lokman: 31/17.

³¹ Âl-i İmran: 3/113-114.

onların vârisleri olan sâlih ulemâ ve yöneticilerin ifâ ettikleri bu eşsiz kavram yöntemi ile yapabildiklerini ve başardıklarını asırmızda da ancak onların bu eşsiz stratejisiyle başarabiliriz. Açıktır ki binlerce açıklama ve talimatı özünde toplayan, fakat benzerini meydana getirmenin mümkün olmadığı bu özlü kavram, bâtıl karşısında hak'kı savunmak için peygamber ve nebilerin gönderildikleri maksadı sembolize eder. Bu sonuç, bize ait bir yorum ve hüküm değildir. Bunun önemli bir görev olduğunu söyleyen, bu konuda yetkili olan ulemâdır.

İmam İbni Teymiye der ki: "Ma'rufu emr, münkeri nehiy" Allah Teâlâ'nın gönderdiği kitaplarında hâkimiyetini gerçekleştirmek ve dininin mesajını tebliğ için peygamberlerini üzerinde yürüttüğü yoldur.³²

İmam Kurtubî şöyle der: "Ma'rufu emr, münkeri nehiy" geçmiş ümmetlerde icra olunan iki görev idi. Binaenaleyh bu görev peygamberliğin maslahatı ve nübüvvetin insanlığa bıraktığı hilâfettir.³³

Allâme Seyfüddîn Âmidî: "Hiç bir ümmet yoktur ki insanları, inandıkları peygamberlerine ve getirdikleri şeriata da'vet etmek için, ma'rufu emretmiş, dinsizliği savunup peygamberlerini yalanlayan insanları men'etmeye çalışmış olmasınlar." der.³⁴

İmam Râzî: "Ma'rufu emretmek, münkeri yasaklamağa çalışmak ve Allah'a (c.c) inanmak. İşte bu üç vasıf geçmiş ümmetlerin değişmez vasfı ve özelliği idi."³⁵ demektedir.

Aileme es-Seyyid Reşit Rıza el-Mısırî de şöyle der: "Peygamberlerin, nebilerin ve selef-i sâlihînin sünneti; hayra da'vet, ma'rufu emredip münkeri yasaklamağa çalışma esası üzerinde cereyan etmiştir. Bu görev her türlü zor şartlarda, sabır ve sebatla, kuvvetli bir direniş ve ısrarla yürütülmüş ve onların mühim görevlerinden olmuştur. Onların bize bıraktıkları en çıkar yol da bugün de gelecekte de budur."³⁶

Ma'rufu Emr Ve Münkeri Nehiy, İslâm Ümmetinin Görevidir

Şu açıklamalara dayanarak diyebiliriz ki, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmak, her asırda tazeliğini koruyan, peygamberlerin ve onların ümmetlerinin, özellikle İslâm Ümmetinin ifâ borcunda oldukları ve ayakta kalabilmelerinin yegâne gücü ve stratejisidir. Müslüman, İslâm'ın üstün hikmet ve mekânını, gaye ve hedefini kavrayıp düzenli olarak, sadece nefsinde yaşamakla yetinmez. Onun bundan sonra Allah teâlâ'nın yeryüzündeki şahidi olarak, O'nun mesajını tüm insanlığa iletme sorumluluğunu taşıyarak, araya giren engelleri kaldırmağa ve insanların hak ile karşı karşıya gelmesine çalışacak, bâtılın tüm engellemelerine karşı en son varlığını tüketecektir. O, işte buna kumanda etmek için gönderilmiştir.

İslâm böyle bir görevi ibâdet kabul etmiş, zühd olarak îlân etmiştir. (Zaten asıl zühd İslâm ile meşgul olmaktır. Mü'min İslâm ile meşgul iken yalnızdır. Onun bundan başka meşgalesi olamaz. Halk arasında yalnız kalmak karanlığa saplanan yolun ışığı olmak ve çokluk içinde yokluğu zevk kabul etmek Asıl bunlara gönül bağlamak Evet asıl zühd Beşerin liderliği ve yöneticiliği, mü'minin bu sınırsız merhameti ile renk kazanmıştır. Allah'a (c.c) ibâdet ve O'nun kullarına gerçek doğruyu göstermek, batılların bulanıklığını ve şüpheciliğini dağıtmak. Evet bu iki tanım, ma'ruf ve münker kavramlarının doğru olan bir başka tanımlarıdır. Bunlardan birini ihmâl etmek diğerini anlamsız bırakmaktır. Aksi halde insanın hüsrânını hazırlayan bir suç olur. Şu âyet-i kerimeyi dikkatle dinleyiniz ve sonra elinizi şakaklarınıza dayayarak düşününüz.

*"Siz insanlar için (insanlığın faydası için) çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız. (Çünkü) Allah'a inanıyorsunuz."*³⁷

Ayet-i kerime "İslâm ümmetini", "en hayırlı ümmet" diye vasıflandırdı. Bu vasıflanmanın göze çarpan iki önemli özelliği vardır:

1- Bu ümmetin iyiliği emredip yâni İslâm'ın onaylamadığının dışında, Allah'ın (c.c) arzuladığı herşeyi emretmesi ve İslâm'ın onayladığının dışında kalıp Allah Teâlâ'nın arzu ve direktiflerine aykırı her şerri ve ona götüren yolları, vasıtaları ve düşünceleri yasaklamaya çalışması.

2- Allah'a îman edip O'na teslim olması ve bu inancın hâkim kılma çalışması.

Zira Allah'a (c.c) îman demek; insanın, ibâdetini yalnız Allah'a tahsis etmesini sağlaması ve bunun ise Allah'ın (c.c) hâkimiyetine boyun eğmeye götürmesi demektir. Her konuda O'nun hâkimiyetinin belirtileri görülmüyorsa, bu kuru bir iddiadan öteye geçmez. Zira îman, kalbin teslimiyet ve bunun sonucu hak olana uyma eyleminin gerçekleşmesidir. Sağlam bir îman, uygun bir eylemi doğurur. Mü'min böyle bir îmân olgunluğunu ispat etmek mecburiyetindedir.

Allâme el-Hazin, âyetteki "Allah'a îman" deyimini şöyle açıklar: "(Çünkü) Allah'a inanıyorsunuz. Yâni O'nun koyduğu hükmü (ve hayata verdiği modeli) tasdik ediyorsunuz. Tevhîdi (her hususta O'nun tek ve eşsiz oluşunu), ibâdet (en yüksek merci ve başvurulacak son kapı) anlayışını yalnız O'na tahsis ediyorsunuz."³⁸

Bu açıklamalar bize gösteriyor ki, İslâm Ümmeti "en hayırlı ümmet" olma haysiyyetini ve taşıma liyakatini hakettiştir. Çünkü kötülüğün renk verdiği bir dünyaya nisbetle en hayırlısıdır. Bir taraftan "doğruyu ve hakkı"

³² el-Hisbe fi'l-İslâm: sh. 36

³³ el-Câmi fi-Ahkami'l-Kur'ân: 4/47

³⁴ el-İhkâm fi-Usûl-il Ahkam: 1/308

³⁵ Mefâtiḥ-ül Ğayb: 3/27

³⁶ Tefsirü'l-Menar: 4/32.

³⁷ Âl-i İmran: 3/110.

³⁸ Lübabü't-Te'vil Fi-Meâni't Tenzil: 1/339

göstermesi, öbür taraftan da kâmil anlamda "Allah Teâlâ'ya itaatkâr bir ümmet" olması bakımından, ona bu meşru hakkı kazandırmaktadır.

İslâm ümmetinin, bu vasfıyla peygamberlere benzemesi ve tümünün tevhid çizgisinde yürümüş olması, hiçbir ümmetin erişemeyeceği büyüklükte bir şeref pâyesidir. Övülmeye lâyık olması açısından da yeterli bir sebeptir. Bu vasıftaki bir ümmetin hayır yarışında önde olması gayet tabiidir. Geride kalmasının tasavvuru bile doğru değildir. Allâme es-Sâvî bu âyete şu yorumu da getirir: "Bu ümmetin tabiatında; başkasına hakkı ve doğruyu göstermesi bakımından peygamberlerin müşterek vasıflarında bir benzeş varır."³⁹

Gerçekten ma'rufu emretmek, münkeri nehyetmek, Allah Teâlâ'ya inanmak ve bu inancı "Kayıtsız-şartsız" kavramlarıyla sınırlandırmak gibi özellikler, bu ümmeti geçmiş ve gelecek ümmetlerden ayıran ve ona "en hayırlı ümmet" vasfını kazandıran özelliklerdir. Bu özelliklerle bilinen ve tanınan bu ümmet ne zaman ki düşmanlarmca keşfedilip bu özelliklerini kaybetti, Allah Teâlâ da onun şeref ve azamet elbisesini soydu. Böylece tarihdeki seyir çizgisinden ve yörüngesinden çıkarak diğer ümmetler seviyesine düşürüldü. (Bu, düşmanın itirafı ile 300 yıllık bir plân sonucu ve kültür istilâsıyla başarıya ulaşmıştır. Bu ümmetin istikbâlini omuzunda taşıyacak olan gençlik savaşa sokulmadan öldürüldü. Ama mukaddes gençlik, emânetini taşıma sorumluluğunu anlamakta gecikmedi. Şimdi geç de olsa vahyin ışığında şekillenen müstakbel gençliğin bu yeniden doğuşun sancılarını çektiğini görme bahtiyarlığına eriştiğimiz için bir ömür boyu Allah'a hamd etme makamında, dudaklarımızda şarkısını bırakıp giden üstâd Necîb Fazlî'yi rahmet ve minnetle hatırlıyoruz. Ruh dünyamızda estirdiğin fırtınayı dindirmeden onu okyanuslara taşımağa çalışacağız inşaallah.....)

Hz. Ömer (r.a.) bu âyet-i kerîmeyi bir hac mevsiminde okumuş ve şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! Kim şu ümmetten bir ferd olduğu için sevinirse, o ümmetten olduğuna dair Allah'ın nişanını taksın."⁴⁰

Mücâhid; bu âyeti tefsir ederken; "Siz, insanlara ma'rufu emredip onları münkerden uzaklaştırmanız ve Allah Teâlâ'ya îman etmeniz şartı üzere insanlar hakka da'vet etmeniz nedeniyle onların en hayırlısıdır."⁴¹ diyerek hayırlı olma nedenini belirtir.

Allâme el-Kurtubî der ki:

"Ma'rufu emreder, münkeri nehyedersiniz." (Bu, mü'minin gerçekleştirmek istediği ve onu son hedefe vardırان iki ana temeli belirten ve ümmetin yeniden oluşumunu garanti eden bir görevdir.) Övülmeye lâyık bir görevdir. Ama bu vasfı taşıdığı sürece bu övgü İslâm ümmetine yeterlidir. Aksi anlamda izzet ve şeref gibi ancak Allah'ın (c.c) takdir edeceği fırsatı kaçırmış olur. Bu ise şeriatımızın reddettiği ve dalâlet diye vassfettiği bir damgadır. Bu damgayı yiyenler övölme vasfını kaybeder, yerilmeyi hak eder. Âkibet ölüp yok olmaktır.⁴²

Râzî bu gerçeği, fikhî ve hukukî bir kaide olarak açıklar ve şöyle der: "Usûl-i fıkıhda meşhur bir kaidedir: "Bir hükmün uygun bir vasıfla yan yana gelmesi, o hükmün bu vasıfla açıklandığına delâlet eder." Burada Allah Teâlâ bu ümmeti "hayırlı olma" hükmüyle vassfetti. Sonra bu hükmün akabinde bu itaatleri yani ma'rufu emr, münkeri nehyetmeye çalışma ve Allah'a kayıtsız şartsız îman etme gibi özellikleri zikretti. Binaenaleyh bu "hayırlı olma" vasfı bu ibâdet ve itaatlerle açıklanmıştır.⁴³

"Ma'rufu emr ve münkeri nehyetmek", ayrılığa düşmeleri tasavvur olunmayan mü'minlerin özelliklerindendir. Mü'min olma vasfını taşıdıkları müddetçe onları bu özellik ve vasıflardan uzak düşünmek mümkün değildir. Allah Teâlâ onları dâima bu vasıfla görmek ister. Binaenaleyh onların en bariz görüntüleri "Ma'rufu emretmek, münkeri ortadan kaldırmağa çalışmaktır", îman için istenen ölçü; insanın sadece kendi kendisini günahlardan temizlemesi demek değildir. Gerçek îman, şerefli varlık olan insanlığı küfür ve şirkin kirlerinden uzaklaştıran îmandır. Şirkin karanlığında şuursuzca yürüyen insanlığı gördüğünde yırtınmayan, acı çekip garipleşmeyen bir kalp sahibi, ruhunu, özünü ve sevmemi kaybetmiştir.

Kur'ân-ı Kerim, bu ümmeti "en hayırlı ümmet" diye vasıflandırdı. Zira insanlığın menfaatma, kurtuluşuna neden olan her olumlu hizmeti bu ümmet üstlenmekte, insanlığın tabiatıyla zıtlaşan ve ölüme mahkûm eden her olumsuz davranıştan da uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Ehl-i kitap müminlerini de "hakkı ayakta tutan topluluk" diye vassfetti. Çünkü ehl-i kitabın hak çizgisinde ve tevhid üzere olan bu topluluk Allah'ın kitabını okur, ibâdeti yalnız Allah'a (c.c) tahsis eder ve ölüm ötesine inanırdı. Üstelik de bu grup ma'rufu emreder, münkeri yasaklamağa çalışırdı.

Bütün bunlar gösteriyor ki "en hayırlı" olma ile "hak üzere sebat etme" gibi vasıfları taşıyanlar, bu ümmete mensup olduğu, onunla organik bir bağla bağlı olduğu ve onun şahs-ı manevisi ile renk kazandığı anlamına gelmez. Böyle bir kişinin ümmetin yeterli ve emin bir ferdi olabilmesi için böyle bir vassfa sahip olması yeterli değildir. Bununla beraber Rasûlullah'm (s.a.v.) "risalet davasına" gönülden bağlı, mutlak değerlerin meş'ale taşıyıcısı rolünü üstlenerek insanlığın "yöneticiliğini ve yol göstericiliğini" de üzerine almak, İslâm ümmetinin hakikî bir ferdi olmasının zorunlu şartıdır. (Çünkü onun Allah'ın mutlak otorite Bağlılığını gösteren bir yöneticilik vasfı vardır. Taşıdığı "hayırlılık" vasfının gerekli sonucudur bu vasf. Geçmişte bu ümmetin sergilediği muhteşem örnek, insana sosyal hayatın pisliklerini temizleme ve siyasal örgütleniş çürüten şer sızmalarını kontrol etme imkânını

³⁹ Hâşiyetü's 'Sâvî alâ Tefsiri'l-Celâleyn: 1/153

⁴⁰ Câmiü'l-Beyân Fi-Tefsiri'l-Kur'an: 4/28

⁴¹ Câmiü'l-Beyân fi-Tefsiri'l-Kuran 4/28

⁴² el-Câmiu-lî Ahkâmî'l-Kur'an: 4/173

⁴³ Mefatihü'l Gayb: 3/37

vermektedir. Bu ışık, insan hayatının her an ve her alanında bir hidâyet kaynağıdır. Peygamberin mirasını devam ettirmede en güzel yarışı, bu ümmetin sâlih kişileri üstlenmiştir. Başında ulemanın bulunduğu dönemlerde bu ümmet, insanlığın yöneticiliğini kimseye kaptırmadı. O zaman bugün çokça aranan saadet ve ihtişam devrini yaşadı. Zira tüm sâlih kişiler her zaman "zıtlık içinde birlik" ortaya koymuşlardır.) "Çeviren"

Allâme Ebussuud bu ifâdeye şu yorumu getirdi: "İyiliği (ma'rufu) emrederler, kötülükten (münkerden) nehyederler." Bu iki sıfat, başkasını kemâle erdirmeye ile ilgili üstün sıfatlarla "Yahudi milletine muhalefeti" gerçekleştirdiğinden "ilâhi mükâfatı" hak etmiş ümmetin ayırıcı alâmetidir. Ruh olgunluğu ile ilgili özellikler de "Yahudiye zıddiyet" beyânının izlerini taşır. Sorumluluk taşımada onlara dalkavukluk etmeyip, aksine taarruz etmiş, insanları haktan saptırma ve Allah'a ulaştırma yolu tıkamada onlara muhalefette bulunmuştur bu ümmet. Çünkü o Yahudiler kötülüğü emrettiler, iyiliği yasakladılar.⁴⁴

Allâme Ebu'l-Hayyan el-Endülûsî bu yoruma şunu da ilâve eder:

"Onlar nefislerini kemâle erdirip ruh olgunluğunu elde edince, ma'rufu emredip münkeri nehyetmek yoluyla başkasını kemâle erdirmeye koşarlar"⁴⁵

Hız Lokman'ın (a.s.) oğluna yaptığı vasiyette "namazı dosdoğru kılmak" hususu "ma'rufu emr, münkeri nehiy" göreviyle yanyana zikredilmiştir. Bu iki ibâdet, kişinin kendisini ve başkasını kemâle erdirmesinin iki unvanıdır. Âlûsî bu âyet-i şöyle tefsîr eder: "Ey oğlum! Namazı dosdoğru kıl. Kendini kemâle erdirmek için iyiliği emret. Başkasını kemâle erdirmek için de kötülükten vazgeçirmeye çalış." ⁴⁶ İmam Râzî bu hususu daha geniş açıklayarak şöyle demektedir:

"İnsan, kendini bir ibâdetle ruhî olgunluğa erdirince, başkasının olgunlaşması için de çalışır. Şüphesiz ki peygamberlerin çabası ve âlimlere bıraktıkları miras, nefî ve ruhî olgunlaşmaya erdikten sonra başkasının da bu olgunluğa ermesine vesile olmaktan ibaretti"⁴⁷

Tevbe sûresinde geçen bir âyette bu husus daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ mü'minleri şöyle vasıflandırdı:

*"Tevbe edenler, ibâdet edenler, (cihad ve ilim tahsili için) seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, (insanlara) iyiliği emredenler ve (onları) kötülükten vazgeçirmeye çalışanlar ve Allah'ın sınırlarını (ceza yasalarını) koruyanlar (yok mu!) İşte onlar da cenneL ehlidir. (Habibim!) Sen o mü'minlere (cenneti) müjdele."*⁴⁸

Âyette geçen mü'minlere ait bu sıfatlar, onun kendisine ait aslî sıfatlarıdır. Tevbe, ibâdet, hamd, Allah yolunda seyahat, rükû ve secde gibi sayılan bu sıfatlar, mü'minlerin kendi dışındakilere etkisi olmayan sıfatlardır. Yani bunlar, gerçek bir mümin olmak için cephe gerisindeki hazırlık safhasıdır. Fakat ma'rufu emredip münkeri nehye çalışmak, kendi dışındakileri muhatap alan ve İslâm toplumunun oluşmasını hedefleyen çalışmayı temsil eder.

Allâme İbn-i Kesîr der ki:

"Onlar; Allah'ın kullarına faydadan başka bir şekilde yaklaşmazlar. Ma'rufu emr, münkeri nehiy yoluyla insanları Allah Teâlâ'ya itaate yöneltirler. Çünkü yapılması gerekeni yapar ve terkedilmesi gerekeni bilerek terkederler. Bunlar da, bilerek ve tatbik ederek helâl ve haram sınırları içinde Allah'ın şer'î cezalarını korumak ve yerine getirmektir. Allah'a ibâdet ederler, insana nasihat ederler. Bunun için Allah Teâlâ: "Mü'minleri müjdele." buyurdu. Çünkü iman tüm sıfatları kapsama alır. Gerçek saadet de bu sıfatlarla bezenmektir. Allah'ın boyasıyla (İslâmla) renklenebilmek. Tüm dava bu.)"⁴⁹

Allâme el-Âlûsî âyetteki sıfatları taşıyanları veciz bir cümle ile açıklamağa çalışır: "Sanki bu âyet şunu demek istemiştir: "Onlar ruhi kemâle eren ve başkasını kemâle erdirenlerdir."⁵⁰

İmam Râzî, "ma'rufu emr, münkeri nehiy" kavramını izah ederken: "Bu görv yalnız ibâdetten ibaret değildir. Belki ibâdetlerin en zoru, fakat en hâyâtî olanıdır." der ve yorumunu şöyle sürdürür: "Âyette geçen mü'mine ait her sıfat birer ibâdetdir. Bunların her biri insanın kendi tekâmülü ile ilgilidir, başkasına ait değildir. Fakat münkeri (dinin onaylamadığı her kötü söz ve davranışı) yasaklamağa çalışmak, mü'minin kendi dışındaki insanların tekâmülü ile ilgili bir ibâdetdir."⁵¹

Münkeri Nehyetmeye Çalışmak, İbâdetlerin En Zorudur

İmam İbn-i Teymiye:

"İmkân ve şartların elverdiği nisbette ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışmak, Allah'a ibâdet ve emirlerine itaattir,"⁵² der.

Yukarıdaki açıklama göz önünde bulundurulunca İslâm ümmetinin, insanlığın ıslahını üstlenip, esasen dünyadaki

⁴⁴ Mefâtihu'l-Ğayyb Tefsiri kenarında (İrşadu'l-Akli's-Selim ilâ mezâyâ'l-Kitabı'l-kerim : 2/506

⁴⁵ el-Bahru'l-Muhit: 3/36

⁴⁶ Ruhul-Meânî: 21/89

⁴⁷ Mefâtihu'l-Gayb: 6/575

⁴⁸ et-Tevbe: 9/112. (Emâme'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte: "Bir adam Allah Rasûlü'nden, seyahate çıkmak için izin istedi. Allah Rasûlü'de (s.a.v): "Benim ümmetimin seyahati Allah yolunda cihaddır." buyurdular. (Çeviren)

⁴⁹ Tefsiru İbni Tesir: 2/392

⁵⁰ Rûhul-Meânî: 11/32

⁵¹ Mefâtihu'l-Gayb: 4/523.

⁵² Risâfetü'l-Ubûdiyye: 9

yöneticilik hakkının kendine ait bir hak ve sorumluluk olduğu, bu sorumluluğun da "ma'rufu emr, münkeri nehiy" kavramı ile ifadesini bulduğu hemen anlaşılacaktır. Bu açıdan Ümmetin din ve inancının gereği; ma'rufu emr, münkeri nehyetmektir. Bu sorumluluk, sıra ile ümmetin her kademedeki ferdi ile paylaşılan bir sorumluluk olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Zaten peygamberler de bu görevle gönderilmiştir. İslâm ise bu görevin kâmil anlamda tüm peygamberlerin taşıdığı sorumlulukların özü olup, İslâm ümmeti peygamberlere vekâleten bu şerefli görevi üstlenmiştir. İşte bu ümmet, gösterilen bu hedefinden en ufak bir sapma ile yan çizerse, taşıdığı vekâleti üstünden atmış, tarihî sorumluluk ve misyonuna ihanet etmiş olur.

Hasan el-Basrî (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.v.), "Kim ma'rufu emreder, münkeri nehyederse o kimse yeryüzünde Allah'ın halifesi, peygamberinin halifesi, kitabının halifesidir."⁵³ buyurduğunu rivayet eder.

Hadislerde "Ma'rufu Emr, Münkeri Nehiy" Görevinin Farziyeti Ve Önemi:

Şimdi Rasûlullah'ın (s.a.v.) "ma'rufu emr, münkeri nehiy" görevinin ilim, takva, yakınları ziyaret etme gibi yüksek fazilet ve yüce sıfatlar gibi bir takım derecelere göre değer kazanacağı ile ilgili bir kaç hadis-i şerifi arz etmek isterim. Diğer bir ifade ile iman olgunluğu; hakka da'vet yolunda daima gayret göstermek, İslâm'ın sosyal hayattaki görüntüleri olan ahlâkî yaşantıyı yaygın hale getirmek ve bunda sebat etmek. Bu ise şahsî, fikrî ve pratik faziletlere bürünerek ıslaha çalışmak ile olur. Allah Rasûlü (s.a.v.) İslâmî toplumdaki bu tür çalışmayı "dinin temel esasları" saymıştır. "Ma'rufu emr, münkeri nehiy" görevinin İslâm toplumunun inşa ve kuruluş esası, onun temel kavramı ve müslümanın ilk ve son hedefi olduğunun bilincinde olmayan kimseyi ıslah görevinden uzaklaştırmıştır veya uzak kalmasını istemiştir Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu görevi ifâ etmede titizlik gösterdiğini ve her hal-û kârda kusur etmediğini ve ihmalkâr davranmadığını görmekteyiz. Hatta bu kadar önemli bir görevin terki hâlinde Allah Teâlâ'nın gazabının hemen ineceğini haber vererek duyduğu korkuyu bile açığa vurmuştur.

1-Düne bint-i Ebi Leheb rivayet eder: "Rasûlullah (s.a.v.) minberde halka hitab ederken, adamın biri ayağa kalktı" ve şöyle dedi:

"Ya Rasûlallah! İnsanların en hayırlısı kimdir?" Allah'ın Rasûlü:

"İnsanların en hayırlısı, insanlara selâm veren, Allah'tan en çok korkan, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışan ve yakınlarını ziyaret eden kimsedir."⁵⁴

2. Ebû Hüreyre (r.a.) Peygamber'den (s.a.v.) şöyle rivayet etti: İslâm Allah'a ibâdetle (din ve dünya işlerinde, hüküm vermede ve şartsız itatte) her ne şekilde olursa olsun ortak koşmaman, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, ramazan orucunu tutman, Allah'ın evini haccetmen, ma'rufu emredip münkerden nehyetmen ve hakkı ehline teslim etmendir. Kim bunlardan birini ihmal etmez ve bu hususta kusur işlemezse o, İslâm'dan alacağı nasibini almıştır. Kim de bu görevlerin hepsini terkederse o kimse arkasını İslâm'a çevirmiştir.⁵⁵

3.Abdullah b. Abbas (r.a) Nebî'den (s.a.v) şöyle rivayet etmiştir: "Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı duymayan, Allah'ın emrettiklerini emredip, yasakladıklarını ve arzu etmediklerini yasaklamayan yani ma'rufu emredip, münkeri nehyetmeyen bizden değildir."⁵⁶

4. Huzeyfe (r.a) Nebî'den (s.a.v.) şöyle rivayet eder:

"Nefsîm kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki; ya ma'rufu emreder münkerden vaz geçirmeye çalışırsınız yahut Allah Teâlâ'nın size azab göndermesi çok yakındır. Sonra Allah'a (bu azaptan ve cezadan kurtulmanız için) yalvarırsınız; lâkin Allah duanızı kabul etmez."⁵⁷

5. Câbir'dan (r.a) rivayetle Allah'ın Rasûlü şöyle buyurdular: "Allah Teâlâ Cebrail'e bir şehri ahâlisiyle birlikte altını üstüne çevirmesini emretti de Cebrail (a.s):

"Ya Rabbi! onların aralarında sana karşı göz açıp kapama miktarı da olsa isyan etmeyen falan kişi de var" deyince, Allah Teâlâ "onu da onlarla birlikte yok et. Çünkü bir saat de olsa işlenen münker karşısında yüzü kızarmadı."⁵⁸ buyurdu.

Ümmetin İcmaı İle Ma'rufu Emr Ve Münkeri Nehyetmeye Çalışmanın Farziyeti

Gerek ilk asır gerekse son asır İslâm âlimlerinden, ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevinin, dinin, üstünde kurulduğu bir temel ve İslam ümmetinin en büyük görevi olduğunu kabul etmeyen birine rastlamak mümkün değildir.

ed-Dahhak:

"Allah Teâlâ'nın emrettiklerini emretmek ve yasakladıklarını yasaklamak, O'nun mü'minlere farz kıldığı bir görevdir"⁵⁹ der.

⁵³ el-Câmi li-Ahkâm-il kur'ân: 4/74

⁵⁴ Müsned-İmam Ahmet 6/43, Hafız el-Münziri der ki: "Bu hadisi Ebu's Şeyh "es-Sevab'da, beyhakî "Zühdu'l-Kebir"inde rivayet etti. Diğer bir kaynağı ("et-Tergib ve't-Terhib: 4/9)

⁵⁵ Hâkim-Müstedrek: 1/21. Münziri aynı anlamda el-Bezzâr'dan rivayet eder. (et-Tergib ve't-Terhib: 4/11

⁵⁶ İmam Ahmed ve Tirmizi aynı lafızla, İbni Hibban sahihinde rivayet etti. (et-Tergib ve't-Terhib: 4/12)

⁵⁷ Sünenü't-Tirmizî-fitneler ve ma'rufu emr münkeri nehiy babı (Ayrıca Riyazü's-Sâlihîn Tere: 1/234 H.No. 191

⁵⁸ Beyhâkî-Şuabu'l-İl (Miskâtü'l-Mesâbih Kitabü'l-Adâb: Emru bi'l-Ma'ruf babı).

⁵⁹ Fethü'l-Kadîr: 2/363

İmam Gazâlî, Ma'rufu emr, münkeri nehiy konusunu inceden inceye tedkik ederek şu gerçeklere işaret etmiştir: "Şeriat açısından yapılması istenen ve tatbiki farz olan (ma'ruf), yine yapılmaması ve İslâm toplumunun zıddı olan cahiliyye toplumunun tüm kirlerinin yasaklanması demek olan (münker) görevi, dinde " en büyük kutub noktasıdır." Allah Teâlâ tüm peygamberlerini bu mühim görevi icra ve ifâ etmeleri için göndermiştir. Şayet bu görevin hakkıyla ifâsı için gerekli ilmî ve amelî çalışma olmasaydı peygamberlik görevi yapılmaz, dinî hayat silinip kalkar, ihtilaflar çoğalır, sapıklıklar yayılır, cehalet kol gezer ve insanlığın her kesimi fesada uğradı. Öyle ki insanlığın, düştüğü böyle bir kaostan kurtulup uyanması kıyamete kadar mümkün olmayacaktı. Bozgunlukların ardı arkası kesilmeyecek, milletler kurtulamayacakları hastalıklara müptelâ olup insanlar süresiz bir korku ile başbaşa hayat sürecek. Korkularından ne yapacaklarını bilemeyecek kadar şaşkınlılaşacaklardı. İnsanların Allah'tan gelip yine Allah'a dönecekleri apaçık bir gerçek iken, ne yazık ki günümüzde, insanlığın her zamandan daha çok muhtaç olduğu bu kadar önemli bir görevin- aslına uygun olarak yürütülmesi için- ne ilmî ne de amelî hiçbir çalışma yapılmamıştır. (Emperyalizmin kültür yoluyla ve onun ümmetin fertlerinin harâm-i ismetine kadar uzanmış olan televizyon silahıyla istilâ ettiği) kafalarda böyle bir görevin yeniden işler hale gelme düşüncesi bile silinmiştir. Dalkavukluk gönülleri istilâ etmiş ve Allah Teâlâ'nın murakabe korkusu kalplerden silinmiştir. İnsanlar otlağa salıvermiş, hayvanlar gibi sadece mide ve şehvetinden başka bir şey düşünemez hale getirilmiştir. Yeryüzünde Allah yolunda cihadı terkettiği için kendisine yöneltilen tehdit ve yermeler aldırış etmeyecek kadar duygusuzlaşmıştır. Cihad ilmini üstlenmek, icrasını yürüten, kaybolan bu farızayı yeniden diriltilerek isbatına çalışan, aralanmış bu zamanı cihad aşkıyla dolduran açılmış gediği son gayretiyle kapatmak için gayret gösteren kimse.....Evet böyle bir kimse.....Zamanın fitnelerinin ve korkunç kültürünün katlettiği bu sünneti diriltilerek ortaya çıkaran kimse, tüm yükseklik ve yüceliklere nisbetle zirveye çıkmış ve kutup noktadan hizmet vermiş olur.

Sonra Gazâlî birinci bölümde söze şöyle başlar: "Birinci Bab: "Ma'rufu emredip, münkeri nehyetmenin fazileti, bu görevin ihmalı ve ihmal sonucu yok olmanın kınanması."

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin farziyyeti ve faziletini sağlam düşünce ve akıl sahibi herkesin kabul ettiği gibi, İslâm ümmetinin bu görevin ehemmiyeti üzerinde icma da vardır. Konu ile ilgili birçok âyet hadis ve haber de mevcuttur.⁶⁰ Ebu Bekir el-Cessas şöyle der:

"Allah Teâlâ, ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevinin farziyetini Kur'an-ı Kerim'in bir çok âyetiyle te'kid etmiş ve Peygamber'den (s.a.v.) rivayet edilen mütevâtir hadisler bu görevi detaylarıyla açıklamıştır. Selef-i sâlihîn ve her devirde yaşayan ulemâ, fakih ve müctehid imamlar da bu görevin farziyyeti üzerinde ittifak etmişlerdir.⁶¹ İbn Hazm şöyle der:

"İslâm ümmetinin, topyekün fertleriyle birlikte bu görevin farziyeti üzerindeki ittifakı, münakaşasız bir gerçektir.⁶² İmam Nevevi ise:

"Ma'rufu emr ve münkeri nehiy çalışmasının farziyeti üzerinde kitap, sünnet ve icma-ı ümmet mutabakat halindedir. "Din Nasihattir," hadisinin de sahasıdır," der.⁶³

Eş-Şevkânî bu konuyu şöyle noktalar:

"Ma'rufu emr, münkeri nehiy" farziyeyti kitap ve sünnetle sabit bir gerçektir. Dinin, üzerinde kurulduğu ve gaye edindiği bir temeldir ve en kuvvetli direğidir. Bu temel esasla "İslami düzen" asıl anlamını kazanır ve zirveye ulaşır.⁶⁴

Şeriatça yapılmasını istenen ve uygulanması farz olan her emri yerine getirmek ve bunları kurumlaştırmak, buna aykırı her türlü İslâm dışı cahilliye tortulanıyla savaşıarak, Allah'a ulaştıran yolu ve vasıtaları hazırlama görevi İslâm ümmetine tevdi olunmuştur. Farz bir görevdir. İslâm'a göre siyaset bunun için vardır. Devlet bu maksatla kurulur. Kur'an-ı Kerim'in emir ve yasakları ancak bu yolla korunur, himaye görür ve yeryüzünün en ücra köşelerine ulaştırma imkânı bu yolla ortaya çıkar, ihmal kabul etmez. Her müslüman buna da'vetle mükelleftir. İmam İbn-i Teymiyye, bu görevi ve Allah yolunda yapılan cihadı, mütevâtir şeriat yasalarının en kuvvetlilerinden kabul eder. "İslâm ümmetinin en ufak bir cemaati dahi bu görevi ihmal ederse, ümmetin tümünün hakka dönünceye kadar bu cemaatle savaşıması farzdır." der ve açıklamasını şöyle sürdürür:

"Herhangi bir cemaat, tevatürle sabit İslâmî ilkelerin birinden ayrılırsa, müslüman müctehidlerin ittifakı ile onlarla savaşmak farz olur. Vele ki kelime-i şahadeti ve kelime-i tevhidi tasdik de etseler. Bu iki şehâdeti kabul ve tasdik edip namaz kılmıyorlarsa, namaz kılın caya kadar savaş devam eder. Aynı şekilde dinin emir ve yasaklarına uymayıp cihadı engelleyen kâfirlerle savaşma da İslâm devletine düşen bir farzdır. Bu farziyet; müslüman olmaları veya zillet ve teslimiyetlerini kabul ederek İslâm devletine cizyelerini vermelerine kadar devam eder.⁶⁵

Bir Âyet-i Kerîmenin Gerçek Ve Doğru Yorumu

⁶⁰ İhyau Ulûmî'd-Dîn: 2/269

⁶¹ Ahkâmü'l-Kur'ân: 2/592

⁶² el-Faslu fî'l-Milel ve'l Ehvâi ve'n-Nihal: 4/171

⁶³ Şerh-u Müslim (Hindistan baskısı): 1/51.

⁶⁴ Feth-ul Kadir: 1/337.

⁶⁵ Mecmû-u Fetâvâyı İbni Teymiyye: 4/181.

Mâide sûresinde geçen bir âyetin yorumu üzerinde durmak istiyorum. Âyete doğru ve sıhhatli bir yaklaşım konumuzu aydınlığa kavuşturur. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Siz nefisleriniz (i ıslah etmey)e bakın. Kendiniz doğru yolu bulunca sapanlar size zarar vermez."*⁶⁶

Evet âyet-i kerimenin zahirine bakılınca, ilk anda ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevinin sadece farz bir görev olduğu anlaşılır. Bunun ötesinde amelî olarak yapılacak bir çalışmanın olmadığı vehmine sürüklemektedir insanı. Yani insan, kendisiyle meşgul olup, kendini kurtardıktan sonra başkasıyla meşgul olmayacak yahut bu görevin yürütülmesi için bir takım organizasyonlara girişmeyecek, sadece nefsinin slaha çalışacaktır. Âyetin dış görünüşü bunu haber vermektedir.

Oysa işin gerçeği böyle değildir. Müfessirler, bu âyetin gerçek ve doğru olarak yorumlanmadığına dâir görüş birliği içindedirler. Çünkü böyle bir yorum, Kur'an ve sünnet naslarının çoğu ile çelişir. Âyetin gerçek yorumu ise: "Müşrik-kâfir bir toplumda yaşayan ve hak çizgisinden ayrılmayıp, dine da'vet görevini üstlenmiş, bu konuda gayret ve sebat örneği göstermiş, ihtilaflardan uzak, kötülüklerle savaş halinde, fesat odaklarının her çeşit entrikalarının kendilerine zarar vermediği, Allah'ın ipine sınıksız sarılan, inançlarına karşı son derece sabır ve sebat gösteren ve kıl payı isyan etmeyen mü'minleri müjdelemektedir. Âyet-i kerimde müminlerin kurtuluşunun, ma'rufu emr, münkeri nehiy görevinin farziyyetine bağlı olmadığına işaret eden ne bir ihtimal ne de bir izah tarzı vardır."

Bazı müfessirler de bu âyetin tefsirinde ince bir nüktenin varlığını kabul ederek şöyle bir açıklamada bulunmuşlardır: "Bu âyet-i kerîme, mü'minler, hak yolda olduklar müddetçe sapıklardan kendilerine bir zararın ulaşamayacağı açıklamaktadır. İnsan kendini ıslâh etmekle yetinmez ve yetinmemelidir. Başkasını ıslah için de çalışıyorsa o zaman en doğru yolu bulmuş olur. Bu konudaki çalışmayı terkeden kimse -kendisine hâkim, sâlih bir kişi' de olsa- hak çizgiden sapmıştır.

Eğer âyetin vurgulamak istediği yukarıdaki açıklama ise bunun ince nükte ile bir ilgisi yoktur. Belki "böyle bir açıklama Kur'an ve Sünnet'in ruhuna uygun bir açıklamadır" demek daha doğru olur.

Allâme ez-Zemahşeri bu âyeti tefsir ederken der ki: "Âyet, ma'rufu emr, münkeri nehyetmeye çalışmayı terketmeyi kastetmez. Aksine gücü yettiği halde bu görevi terkeden kimse hak yola arkasını çevirmiştir. Aslında bu tür bir açıklama, sapıkların veya ard niyetlilerin âyeti kendi indî görüşlerine göre açıklamasıdır."⁶⁷

Allame Ebussuud bu konuda şöyle der:

"Yapabilme kudretkine sahip olduğu halde ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevinin terkedilebileceği hususunda bu âyetin bir ruhsat olduğu zannedilmesin. Hem nasıl böyle tasavvur olunabilir ki? Münker olan herşeyi ortadan kaldırmayı amaç edinmek, doğruyu ve hakkı bulmanın gereğidir. Yeter ki bunu kaldırmaya gücü yetsin."⁶⁸

Ebussuud'un bu açıklamasına Allâme el-Cessas da iştirak eder ve şöyle der:

"Gerek nefsimizde gerek dış hayatımızda olsun, Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarına uymak doğruyu bulmanın ve hak çizgide yürümenin gereğidir. Âyette, mu'rufu emr ve münkeri nehyetme farziyyetinin olmadığına işaret eden hiç bir anlam yoktur"⁶⁹

Hiz. Ebu Bekr (r.a.) bir hutbesinde şöyle buyurur: "Ey insanlar! Ey îman edenler! Siz nefisleriniz (i ıslah etmey)e bakın. Kendiniz doğru yolun bulunca sapanlar size zarar vermez." âyetini okuyorsunuz ve bunu "ma'rufu emr ve münkeri terk" hususunda bir ruhsat sayıyorsunuz. Allah'a yemin ederim ki Allah (c.c) Kur'an'da bundan şiddetlisini indirmedir. Vallahi ya iyiliği emreder kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız veya Allah'ın azabı hepinize ulaşacaktır."⁷⁰ Diğer bir rivayette:

"Ey insanlar! Siz bu âyeti okuyorsunuz, fakat onu Allah'ın muradının dışında bir anlamda yorumluyorsunuz." Doğrusu ben Allah'ın rasûlü'nden (s.a.v.) şöyle dediğini işittim:

"Hangi topluluk olursa olsun günah işleyip de aralarında bunlara engel olacak güçte kimseler bulunduğu halde onlara engel olmazlarsa muhakkak ki Allah azabıyla hepsini kuşatır."⁷¹

Netice olarak diyebiliriz ki bu âyet-i kerime ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevini iptal etmez, aksine en kuvvetli bir tonla ve en açık bir ifade ile farziyyetini desteklemektedir. Buna ilâveten bu görevin, Kur'an ve Sünnetin hayatta hükümler olması için en önemli farzlardan biri olduğu vurgulanmaktadır.

Asrımızda da hiçbir islâm âlimi bu görevin farziyyetinde şüphe etmemiştir. Biz Ümmet olarak, Allah'ın dininin, İslâm toplumunda lâzım olan yerini almasını görmek istiyor ve Allah kelâmının dünyada en üstün hâkimiyet mevkiinde olmasını temenni ediyoruz: Bunun temenniden ibaret İslâmî "Ma'rufu emr münkeri nehyetmek" tir.

Bu, asr-ı saadetin de mantığıdır. Bunun dışında hiçbir çıkar yol yoktur. Zira bu, Allah'ın nizamını ve İslâm'ın hayata hakim olmasını arzuladığımızın yoludur. Allah'a da'vet eden bütün insanların, nebilerin ve onların izinde

⁶⁶ el-Maide: 5/105.

⁶⁷ el-Keşşaf an-Hakaiki't-Tenzil: 1/386

⁶⁸ Irşadü'l-Akli's-Selîm: 4/119-200

⁶⁹ Ahkâmul-Kurân-lî'l-Cessas: 2/592

⁷⁰ Câmiü'l Beyân: 7/60

⁷¹ Müsned-i Ahmed b. Hanbel: 1/9 (Aynı hadisi Ebu Davut, Tirmizi, İbni Mace, Nesâî ve başkaları da rivayet etti.) "Ebu Seleme; "Siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar vermez." âyetinin tefsirini sormuş, Allah'ın Rasûlü şöyle cevap vermiştir: "Ey Ebu Seleme! Ma'rufu emret ve münkerden nehyet. Şayet kendisine boyun eğilen bir ihtiras, peşinde sürüklenen bir heves ve arzu, tercih olunan değersiz ve âdi bir şey görürsen, her görüş sahibinin de kendi fikrine hayranlık duyduğunu müşahade edersen, sen kendi düşüncene bak ve avamı kendi haline terket."(Çeviren)

yürüyenlerin tuttıkları yoldur bu yol. Allah Teâlâ buyurur "ki:

"Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse muhakkak ki en büyük kurtuluşla kurtulmuştur." ⁷²

II. BÖLÜM

Marufu Emr Ve Münkeri Nehyetmeye Çalışmanın Hükümü

Şu bir gerçektir ki şeriatça emredileni yapmanın ve şeriat dışı câhiliyye sistemleriyle savaşmanın (= ma'rufu emr, münkeri nehyin) iarzıyeti üzerinde ulema arasında hiç bir ihtilaf yoktur. İhtilaf sadece farziyetin keyfiyeti hususundadır. Yani bu görev hükmen; farz-ı ayn mı yoksa farz-ı kifâ'ye mi?

Şimdi bu soruya, iki farz arasındaki farkı belirtmek suretiyle cevap vermeye çalışalım:

Farz-ı Ayn İle Farz-ı Kifâye Arasındaki Fark

Allâme İbn Bedran el-Hanbelî bu farkı açıklamada en güzel yolu tutmuş ve şu bariz farkı belirtmiştir: "Kulluk ve maslahat hususunda farz-ı ayn ile farz-ı kifâye müşterektir. İkisi arasındaki fark şudur: Farz-ı kifâyeden maksad, kapsamına aldığı maslahatın elde edilmesidir. Farz-ı aynda ise kişilerin bizzat istemeleriyle maksat elde edilir. Yani farz olan bir ibâdetin, her mükellefin bizzat işlemesiyle sorumluluktan kurtulmaktır." ⁷³

Eş-Şeyh Abdül Ali el-Ensârî ise şu kaideyi zikreder: "Farziyetten maksad; erkân-ı erbaa yani dört rükünde ⁷⁴ olduğu gibi bazan mükellefin uğradığı sıkıntı ve meşakkatler şeklinde ortaya çıkar. Bazan niyet edilen şey başka olabilir. Niyyet ve maksat bununla ortaya çıkar. Maksat elde edilince -cihâd da olduğu gibi- farziyyetin farziyeti kalmaz. Yani farziyet kalkar. Nasıl ki cihâd farziyetini taşıyan mükellefler bu görevi yapınca sorumluluk hepsinden kalkıyorsa. Şayet hiç birisi yapmazsa hepsi günankâr olur. Cihad ancak söz hâkimiyeti Allah'ın olsun diye yapılır. Allah Teâlâ'nın insan hakkındaki yasaı, en üstün icra mevkiinde olsun diye çarpışan bir kısım müslüman ortaya çıkınca farziyyet kalkmış ve ümmetten sorumluluk düşmüş olur." ⁷⁵

Farz-ı Kifâye Kapsamına; Bütün Müslümanlar Mı Yoksa Muayyen Bir Grup Mu Girmektedir?

Farz-ı kifâye ile farz-ı ayn arasındaki bu fark üzerinde ulemânın görüş birliğine (iciraa) vardktan sonra, şimdi farz-ı kifâye; bir kısım müslümanın edâ etmesi ile sorumluluktan tüm müslümanlardan kalkar mı, yoksa yalnız bir gruba sorumluluk yüklerken diğerlerini kapsamı dışında mı bırakır? sorusu üzerinde ihtilâf vardır. Bu konuda İslâm ulemâsının çoğunluğu sorunun birinci şikkını savunup tercih ettiler. Razi, Şâtibî ve İbni Sübkî gibi bazı muhakkık'ın uleması ise ikinci şikkı tercih ettiler.

Diğer bir grup ise şu ihtilâfa düştü:

"Acaba farz-ı kifâye sorumluluğu taşıyan kimse, tayin ve tesbitte mi seçiliyor, yoksa buna kadir olup yeterlilik vasfını taşıyan herkes yürütebilir mi?"

İbni Sübkî der ki; "Tercihe şayan görüşe göre; farz-ı kifâye sorumluluğu taşıyan kimse belirsiz ve tayin olmamış olmalıdır. Çünkü böyle bir kişiyi tayin eden hiç bir şer'i delil yoktur. Bu farziyeti yapabilen kim varsa onun fiiliyle farziyet kalkmış olur."

Denilir ki: "Nasıl ki başkasının, adma ödemesiyle borç ödeme mükellefiyeti bir kimseden kalkıyorsa, bunun gibi de başkasının yapmasıyla veya kendi şahsının fiiliyle farziyet sorumluluğunun kalkmasıyla birlikte, bazı kimselerin Allah Teâlâ tarafından tayin olunmasına herhangi bir engel yoktur." diyenler de vardır.

Yine denilir ki: "bir kısım" tabiri ile sorumluluğun düşmesi için onu fiilen yapan kimse kastedilmiştir. ⁷⁶

İmam Şâtibî: "farz-ı kifâye, ancak onu yapmaya elverişli ve yeterlilik vasfını taşıyan kimseye sorumluluk yükler," görüşündedir. ⁷⁷

Cumhur-ı Ulemâya Göre "Ma'rufu Emr Ve Münkert Nehy'in Hükümü Farz-ı Kifâyedir

İslâm ümmetinin çoğunluğuna göre bu görevin hükümü farz-ı kifâye iken, diğer bazılarına göre farz-ı ayndır.

Allâme Seyyid Mahmud el-Âlûsî der ki:

"Ma'rufu emr münkeri nehyetmeye çalışmanın farz-ı kifâye olduğu üzerinde İslâm uleması müttefiktirler. Bu görüşe muhalif olanlar azınlıktadır." ⁷⁸

⁷² el-Ahzab: 33/71.

⁷³ İmam Ahmet b. Hanbel'in Mezhebine giriş: 103-104

⁷⁴ Hisbede (=Hüsni-i lebdird) dört rükün varır:

1-Muhtesib 2, Muhtesebün aleyh 3- Muhtesebün fih 4- İhtisâb. İşte bunlara "erkan-i erbaa" denir ki ma'rufu emr münkeri nehy görevinde "hesap sorma müessesesi" anlamına gelir. Narh, tartı ve ölçü işleriyle ilgili daireye denirdi. (Çeviren)

⁷⁵ Fevâtihu'r-Rahmet: 1/63.

⁷⁶ Celâleddin el-Mahallî'nin şerhi ile Cem'ul-Cevâmi ve Hâşiyetü'l Benâni: 1/186-187

⁷⁷ İmam Sâtibî'nin bu konudaki görüşü ileride gelecektir.

⁷⁸ Rûhu'l-Meâni: 4/21

Cumhurun görüşünü düşündüğümüz zaman görülecektir ki "farz-ı kifâye tüm müslümanları içine alan bir farzdır. Bir kısım ehil kimselerin edasıyla diğerlerinden sorumluluk kalkar," diyenlerin görüşleri ile "Farz-ı kifâye yalnız bir kısım ehil kişilere sorumluluk yükleyen bir farzdır" diyenlerin görüşleri cumhurun görüşlerinin genel espirisi içinde zaten mevcuttur. Bu görüşler; cumhurun vardığı son görüşlerin temel noktalarıyla müştereklik kazanmaktadır.

Cumhurun Görüşü

I. Delil

Konumuzla ilgili ulemânın çoğunluğunun kabul ettiği birinci görüşün delillerini arzetmek isteriz. Bu görüşün birinci delili, Kur'an-ı Kerim'de geçen iki âyettir. Allah Teâlâ buyururlar ki: *"Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (onlar herkesi hayra çağırınsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vazgeçirmeye çalışsınlar)." 79*

Diğer âyet ise şudur:

"Siz insanlar için (İnsanlığın faydası için gaybden, yahut levh-i mahfuzdan seçilip) çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsizsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız. (Çünkü) Allah'a inanıyorsunuz." 80

İbnü'l-Arabî el-Malikî, bu iki âyet "ma'rufu emr, münkeri yasaklamağa çalışmanın farz-ı kifâye olduğuna delildir," der. ⁸¹

Her iki âyete genel bir açıdan bakıldığında sonucu şöyle ifade etmemiz mümkündür: "Birinci âyet İslâm ümmeti içerisinde ma'rufu emredip münkeri yasaklamaya çalışan bir cemaatin varlığını farz kılarken, ikinci âyetle ise bu görevin bütün İslâm ümmetini kapsamına alan bir sorumluluk yüklediğini görmekteyiz. Bundan anlaşılıyor ki, ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevi ümmetin tümüne farz ise de, ümmet içerisinde bu görevi üslenen bir kesimin varlığı, ümmet üzerindeki bu sorumluluğu düşürmektedir."

Müfessirlerin büyük bir kısmı da birinci âyetteki (Mîn) harf-i cerrinin teb'iz (=bir kısım) için olduğu görüşündedir. Bu da bu mühim görevin İslâm ümmetinin- bir cemaatin varlığı halinde- her ferdine farz olmadığına delildir.

Kadı Beyzâvî ve Allâme ez-Zamahşerî derler ki: a "Âyetteki Mîn, " bir kısım" için kullanılmıştır. Çünkü ma'rufu ve mürker görevini yürütmek kifâye farzlanındandır. ⁸²

Ebu Bekir el-Cessas bu konuda fikrini şöyle açıklar: "Bu âyette ümmet içerisinde bir kesimin bir kesime nisbetle üstünlük vasfı vurgulanmaktadır. Buna göre, ma'ruf ve münker görevi ancak "yeterlilik ve iktidar vasfını taşıma" esasına üzere farzdır. Bu vasfı taşıyan şahıs ve gruplar bu görevi yaptığı zaman geri kalanlardan sorumluluk kalkar. ⁸³

Bu konudaki son söz, İmam Gazâlî'ye aittir. Konuyu veciz bir şekilde ifadeye çalışan Gazalî şöyle der: "Âyetteki ifade tarzına bakıldığında ma'ruf ve münker görevinin hükmünün, farz-ı ayn değil farz-ı kifâye olduğu görülecektir. Ümmet içerisinde bir kısım cemaat bu görevi yapınca geri kalanlardan bu farziyetin sorumluluğunu kaldırmış olur. Çünkü âyette; "Hepiniz ma'rufu emrediniz" denilmemiş aksine: "Sizden bir cemaat olsun." diye açıkça ifade olunmuştur. Öyle ise bu göreve ehil olan herhangi bir kişi veya cemaat bunu ifâ edince ümmetin tümünü sorumluluktan kurtarmış olurlar. ⁸⁴

II. Delil:

Bu delil de, ma'rufu emredip münkerden nehyetmenin farz-ı kifâye olduğu konusuyla ilgilidir. Aslında bu görev, sağlam bir iktidar ve ehliyet, üstün meziyet ve maharet isteyen bir görevdir. Aynı şekilde bu görevi üstlenen kişinin, ihtisas ehli, İslâm şeriatını anlama ve aktarma konusunda üstün yetenek sahibi, cesaret ve şahsiyetiyle seçkin bir kişi olması gerekir. Da'vet görevini yaptığı ve üstlendiği toplumun veya şahsın, psikolojik bir takım davranışlarını ve çeşitli yaratılış farklılıklarını kavramak, konuştuklarının zaman ve zeminini ayarlamalı, bulunduğu makamın ve ortamın inceliklerini anlamak için hassas duygulara sahip olmalı, doğacak sonuçları anlaması için ileriye bakış tarzı ve sezgisi kuvvetli olmalıdır.

Davete muhatap toplumu seçerken o anki çalışma şartlarını hesaplayarak karşılaşılabilecek çarpık düşünce tarzlarının karmaşıklığı karşısında muvazenesin kaybetmemeli, mevcut toplumun atmosferine ayak uydurması için yeni ortaya atılan leh ve aleyhindeki felsefî ekolleri bilmeli. Aksi halde mevcut ortamı İslâm'a kanallı etmesi güçleşecektir.

Yukarıda saydığımız bu özellikleri her kişide ve aynı oranda bulmak mümkün olmayacağı bir gerçektir. Bu nedenle de "Ma'rufu emr münkeri nehy görevini, ancak bu vasıfları taşıyanlar yapabileceğinden, bu görevin

⁷⁹ Âl-i İmran: 3/104.

⁸⁰ Âl-i İmran: 3/110.

⁸¹ El-Ahkâmü'l Kur'an: 2/122

⁸² el-Keşşaf: 1/224 ("bir kimse birinci âyetteki "MİN" harf-i cennin Teb'iz yani "bir kesim" anlamında kullanılışın delil getirmesini garib karşılayarak bu görevin hükmen farz-ı kifâye olduğunu söyleyebilir. Fakat şu da unutulmamalıdır ki bu hükmün kendisi zaten münakaşa konusudur, öyle ise bu münakaşa, ancak âyetteki "MİN" harfinin Arab gramerine göre ispatı ile gerçekleşir ki buna göre âyetteki MİN=kısım ifade eder" dememiz ve kabullenmemiz ile sona erer.)

⁸³ Ahkâmü'l-Kur'an: 2/35

⁸⁴ İhyâü Ulûmü'd-Dîn: 2/269

hükmen farz-ı ayn değil, kifâye olduğu neticesine varıyoruz." İmam ez-Zemahşerî şöyle der:

"Bu görev; ihtisas ve ilim isteyen bir görevdir. Yoksa bu görevin düzenli ve verimli yürümesi nasıl mümkün olacaktır. Şüphesiz götürmez bir gerçektir ki, çoğu kere ehil olmayan câhillerin eline düşen görevler olumsuzlukla sonuçlanmıştır. Hele hele ma'rufu emr münkeri nehiy gibi çok önemli bir görev, câhil bir insanın eline düşerse çok kere ma'rufu yasaklayıp, münkeri emredebektir.

Yine çoğunlukla hakkında kesin bir hüküm bulunan konularda kendi reyini ileri sürer, önüne çıkan mes'eleleri kendi dar görüşüne göre hükme bağlar. Mezhebinin görüşlerini bilemediğinden emredebekçi ma'rufu kime yapacağını da bilemeyecektir. Bazan muhatapına karşı yumuşak davranması gerektiği yerde sert ve kaba davranması, sert ve kaba davranması icabeden yerde yumuşak davranması, kendisini bir çıkmaza sokar. Böylelikle münkeri işlemeyenleri ve ma'rufu abes görmeyenleri kınadığı gibi, münkeri alkışlamayanlara da -kendi düşüncesine uyamayacağı için- düşman gözü ile bakar.⁸⁵

Ma'rufu Emredip Münkeri Nehyetmenin Farz-ı Ayn Olduğunu İleri Sürenlerin Delilleri

"Ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin" İslâm'a göre farz-ı ayn olduğunu ileri sürenler "sizden bir cemaat olsun...." şeklinde ifâdesini bulan âyetin bu görevin farz-ı kifâye anlamı taşıdığını ve bu âyetin bu iddia için kesin bir nass olacağını kabul etmiyorlar. Zira âyetteki "Min" harf-i cerrinin ba'ziyet (=bir kısım) için değil, diğer bir âyette geçtiği gibi mecaz yoluyla geldiğinin ispatıdır. Nitekim diğer bir âyet olan "el-Ahkaf: 31"de şöyle buyurulmuştur: ".....Ona imân edin ki (Allah) sizin günahlarınızdan bir kısmını yarlıgasm.⁸⁶ Âyette geçen "min zûnûbî-kûm" ifâdesinde geçen "Min" ile "vekekun minkum" ifâdesinde geçen "Min" aynı maksat için kullanılmıştır farz-ı ayn taraftarlarınca.

Açıktır ki âyet-i kerimde: "Allah Teâlâ bazı günahlarınızı mağfîret eder" diye kastedilmiştir.⁸⁷

Farz-ı ayn taraftarlarına göre birinci âyetin mânâsı: "İslâm ümmeti, ma'rufu emredip münkeri yasaklamağa çalışan bir ümmet olsun" demektir.⁸⁸ Oysa şu bir gerçektir ki herhangi bir görevin sıhhatli olmasının şartı, ehliyet ile iktidardır. Fevkalâde bir görev olan "ma'rufu emr münkeri nehiy"de ancak "İlmî iktidar ve ehliyet sahipleri" tarafından hakkiyla yürütülebilir. Ümmetin her ferdinin aynı derecede ehliyet sahibi olması düşünülemeyeceği gerçeğini göz önünde bulundurarak "dinin temel esaslarını" her müslümanın sıhhatli bir şekilde ve ilmî derecede bilemeyeceği de açıkça ortadadır.

Nasıl ki devlet başkanlığı görevlerinden olan bazı ilim ve ehliyet isteyen yetkileri halk tabakası bilememektedir. Meselâ; namaz ve orucun farziyeti, içki, zina v.b. gibi suçların haram oluşu ve bunlara takdir edilen cezaların tatbiki gibi hususları herkes icra edememektedir. Aynı şekilde "Ma'ruf ve münker" gibi önemli bir görevin ifâsı için de ilim ve ehliyet şartı aranması kadar tabii bir şey olamaz. Her müslüman ancak bu vasfı taşıdığı an, yürütme hakkına sahip olur.

Şüphesiz ki sıradan bir insanın, ilmî meselelerde, araştırma ve ihtisas isteyen sahalarda görüş beyan etmesi gerekmediği gibi, mümkün de değildir. Fakat câhil bir kimsenin yapabileceği bir işi üslenmesi zor değildir. Aynı şekilde ma'ruf ve münker sahasında ehliyet taşıyan kimsenin de sorumluluk taşımaya ve bunu kolaylıkla yürütmesi mümkündür. Aileme şehid Abdülkadir Udeh konu ile ilgili görüşünü şöyle arzeder: "Bilgisiz ve sahasında câhil olan birisine "ma'rufu emr münkeri nehiy" görevi verildiği an peşinen doğacak zararları kabullenmek anlamını taşır. Zira câhil, muhasebe ile meselelere yaklaşmaz ve meydana gelecek zararlara düşmekten kendini kurtaramaz. Câhil kimse, tabiatı icabı; hükmü açık olan ameller müstesna, ma'rufu emredip münkeri nehyetmez." Meselâ; namazın edası, hırsızlık ve zinadan nehiy gibi üzerinde ihtilaf olmayan konular hariç, bilgi ve derin sezgi isteyen konularda câhil daima yanılır. Yani bilgisize, ancak taşıyacağı kadar sorumluluk taşımak düşer.⁸⁹ Mü'minin yüklenmesi gereken görev, Kur'an-ı Kerim'in mesajını taşıdığını bilmesidir. Şüphesiz müslümanm, kendisine farz olana yabancı kalması ve câhil davranması kadar büyük bir fitne yoktur. O, ilim ve ma'ruf-münker arasındaki farkı bilmekle emrolunmuştur.

Kur'an-ı Kerim'in ilmî istilahına göie ma'ruf; mutlak manada aklın ve sağlam fitratın çirkin gördüğü herşeydir. Bunu tanımak için ibni Abidin'in dürer üzerindeki haşiyesini, Fethu'l-Kadîr'i ve Mebsut'u okumak gerekmez.⁹⁰

⁸⁵ el-Keşşaf: 1/224.

⁸⁶ Ahkâmul-Kur'an: 2/35(Ahkaf/31)

⁸⁷ Bu konuda "Hak Dini Kur'an Dili" tefsiri der ki: "bâziyet" ifade eden "MİN" ile "MİN ZÜNÛBİKUM" denilmesi şâyân-ı dikkattir. Denilmiştir ki bundan mura'd; hâlis Allah'ın hakkı olan günahlardır. Zira kulların hukuku mücerred ile mağfîret olunmaz," (Hak dini Kur'an dili; 6/4362 (Çeviren) Yine Beyzâvî ve Çelâleyn tefsirlerinde şu açıklama vardır: "Çünkü kul hakkına taalluk eden günahlar hak sahibini razı etmedikçe yargılanmaz." (Çantay c. 3 Sh. 927)-(Çeviren)

⁸⁸ Bu âyet bu şekilde delil getirmenin zayıflığını ortaya koymaktadır. Zira ma'rufu emr münkeri nehyetmeye çalışmanın ümmetin tümünü kapsamına aldığı ve dolayısıyla herkese farz olduğunu gerektirmez. Farz-ı kifâye taraftarları da bu görevin tümüne farz olduğunu söylemektedirler. Ancak muhâlefeten bunu şöyle izah ediyorlar: "Ümmetin tümü bu göreve ehil olmayacağını, ehil bir cemaatin bunu yapmasıyla ümmetin tüm fertlerinden sorumluluğun kalkacağını, aksi halde tüm ümmetin günahkâr olacağını.."ileri sürmektedirler. Böyle delil getirme onların iddialarını hükümsüz bırakmaz.

⁸⁹ İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri :Hukuk: 1/495

⁹⁰ Ehl-i Sünnetin 14 asırlık hukuk külliyyatının üstüne çıkma hevesine sahip olan M. Abduh ve fikir akrabalığını taşıyanların, mezheblere ve onların hukuk anlayışlarına karşı bu tarz bir tavır içinde olmaları sebebiyle kimlerin hesabına konuştuklarını ve çıkış yaptıklarını düşünmek

Hakiki irşad edici güç kaynağı, -sağlam fıtratı korumak şartıyla tevâür- ve amelle nakledilen Allah'ın kitabı ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünneti'dir. Bu ana kaynak, bir kimseye cehaleti caiz görmez. Müslüman ancak bu ana kaynaklara bağlanmakla müslümandır. Ma'rufu emr münkeri nehyetme görevinin genel olmasını men' edenler, İslâm'ın tesbit ettiği hayır ve şerri tanımayacak, ma'ruf ve münker arasını ayıramayacak kadar müslümanın câhil olmasını tecviz edenlerdir.⁹¹

Abduh'un konu ile ilgili diğer bir görüşü de şöyledir: Ma'rufu emr münkeri nehy farziyeti, hac farziyetinden daha kuvvetlidir. Hac farziyetinde "güç yetme" şartına karşılık, ma'rufu emr münkeri mehiy farziyetinde "güç yetme" şart koşulmamıştır. Zira bu farziyat, herkesin yapabileceği bir görevdir.⁹²

Şu bir gerçektir ki Allah Teâlâ'nın emir ve direktiflerini emretmek, yasaklarını ve her türlü câhiliyye sistemlerini yansıtan inanç ve amelleri ortadan kaldırmağa çalışmak, dinin temel yasaklarıyla ilgili olduğundan, böyle genel bir savaşta gücü nisbetinde herkesin görev üstlenmesi ve itikad savaşının bir gereği olarak kapsanma alması tabiidir. Nasıl ki bir mütehid âlimlerden birinin yaptığı içtihadı bir çalışma, ma'ruf kapsamına giriyorsa, bu görev de bazan ince ilmî bir yöntemle, bazan da basit bir yaklaşım ile yapılır. Şartlar neyi gerektiriyorsa alınacak tavır da ona göre tesbit edilir. Aynı şekilde çok defa Kur'an ve Hadis sahası için geniş bir araştırma ve dinî ilimleri elde etmek için derin bir bilgi ve hazırlık istiyorsa, bazan dinin temel yasalarını ve ilkelerini toplu olarak bilmekle de yetinilir.

Bazan bu çalışma yolunda, zaman ve mekânın şartlarına göre geniş bir anlayış ve yüksek bir ilmî yeterliliğin kolayca çözmesini istediği zor engeller ortaya çıkar. Nasıl ki konuşma, ilim ve düşüncenin kolay yolla savunmasına imkân verdiği güçlükler etrafında dönüp dolaşıyorsa, bu görevin de bu tür engellerle karşılaşacağını hesaba katmak gerekir. Binaenaleyh bu derece önemli bir esasa dayalı bir görevin, onu ihmâl edecek ve yapamayacak kimselere tevdi edilmesi, affedilmeyecek bir hatadır. Yine bu konuda uluorta konuşmak da aynı vebale denktir.

Çoğunluğun Görüşüne Karşı Bir Tenkid

İslâm ulemasının büyük çoğunluğu; "ma'rufu emredip münkerden ehyetmeye çalışmak ümmetin tümüne vaciptir. Fakat ehil bir grubun bu görevi üstlenmesiyle ümmetin sorumluluğunu kaldırır," görüşünde ittifak halindedir.

Ulemanın üzerinde ittifak ettiği görüş, şöyle tahlil edilmektedir:

'Bir kere bu görevi, herkesin eşit ağırlıkta yüklenmesi mantikî olarak uygun değildir. Ümmetin her ferdine vacip olması da imkânsızdır." Zira bu delilin bizzat kendisi, onu ileri sürenin iddiasını dahî çürütmektedir. Çünkü şeriatın herhangi bir hükmü, ancak onu yapmağa gücü yettiği zaman kişiye vacip olur. Temel felsefe ve hikmet bu olduğuna göre, ma'rufu emredip münkeri nehyetmek gibi İslâm'ın varlık sebebini ve devletin temel düşüncesini oluşturan bir görevin, ümmetin her ferdine yetkili-yetkisiz her kese farz olması gerekmez. Belki buna ehil olan herkese farzdır, demek en doğru olur.

İmam Şâtibî ve bazı fikrî ortakları; 'farz-ı kifâyenin, İslâm ümmetinin tümünü kapsamına almayıp, ancak ifâya muktedir olana yönelik bir farz olduğunu" ileri sürerek şöyle dediler:

"Hükümün muhatab ve kapsamı, ısrarla "bir kısım" üzerinde cereyan etmektedir. Bu nasıl olur? İşte bilinmesi gereken esprî bu noktada yatmaktadır. Genel bir kaide olarak; "her işin olumlu sonucu, onu yapabilmenin ehliyetine ve bilincine bağlıdır. " noktasından hareketle, bu görevin sıhhatli yürütmesinde aranan şarda; kişinin onu "yapabilme ehliyetini" taşımış olmasıdır. Hükme muhatab olan, direkt olarak ümmetin tümü değildir."

Görülüyor ki cumhurun ileri sürdüğü nass ile "sizden bir cemaat olsun..." ifadesinden bir sonuç çıkmaktadır. Bu âyet ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevini tüm ümmetin değil, ümmet içerisinde bu işe ehil bir cemaatın, bir ilim kadrosunun ve ihtisas ehlinin üstlenmesi gereğini vurgulamaktadır.

Şâtibî, görüşünü böyle sürdürerek diğer bir âyetle açıklık getirmeye çalışır. "Kur'an'da bu ve buna benzer birçok hususlar vardır. Bu tür âyetlerde emir, tümüne değil, ehil bir kesimi muhatab alarak nazil olur."⁹³

İmam Râzî, geçen âyet-i kerimeyi tefsir ederken, bazı kimselerin, "ma'rufu emredip münkerden nehyetme sorumluluğunun iki sebepten dolayı İslâm ulemasına tahsis edildiğini" ileri sürdüklerini zikreder: Birincisi; Bu görev ilme muhtaçtır. İkincisi; Bu görevin "yeterlilik ve ehliyet" yoluyla farz olduğu üzerinde ittifakın mevcut olmasıdır. Bu şu demektir: " Ne zaman, bu görev, bir ehil grup tarafından ifâ edilirse, diğerlerinden sorumluluk düşer." Bu böyle olunca şu anlam ortaya çıkmış olur: "Bu görevi bir kısmınız yapsın. Ama hakikatte içinde ehil olan birisi yapacak, hepsi değil."⁹⁴

Yukarıdaki Tenkide Cevap

Arzedeceğimiz bu görüş Şâtibî'nin görüşüne yakın bir görüştür. Bu da "farz-ı kifâyenin, onu yapmağa ehil olan

gerekir. Bu ve benzeri düşünce sahiplerinin kitaptaki yorumlarına bu açıdan bakılırsa mide bulantısından kurtulmak mümkün olacaktır. (Çeviren)

⁹¹ Tefsiru'l-Kur'ani'l Hakim: 2/27

⁹² Ağa: 4/35

⁹³ el-Muvafakat fi-Usûli's-Şeria: 1/176

⁹⁴ Mefâtihu'l-Gayb: 3/20.

kimseleri kapsamına almış olmasıdır" Bu görüşe taraftar olanlar ise Farz-ı kifâyenin bütün ümmeti kapsamına aldığı ileri sürenlerdir. Şöyle ki: Şüphesiz müslümanlar eğer farz-ı kifâyeyi ihmal ederse doğacak günah ümmetin tümüne ait olur. Şayet farz-ı kifâyeye görevini yapmak, ümmetin yalnız bir kısmına gerekiyor da diğerlerini kapsamına almıyorsa, neden yapılan kusur ve ihlâlden dolayı ümmetin tümü sorumlu olsun? ⁹⁵

Kur'ân-ı Kerim'de buna benzer bir çok hitablar vardır. Farz-ı kifâyeyi yalnız bir kısım müslümanın yapmasını sorumlu tutarken, hitabın kapsamına tüm ümmet girmiş olur. (Nasıl ki "Ey Rasul! Sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan görevini yapmamış olursun" hitabı peygambere ise de topyekün İslâm ümmetini de muhatap almaktadır.)

Meselâ: Cihad farz-ı kifâyedir. Fakat Allah (c.c) bu farziyeti, "size cihad farz kılındı" âyeti ile emretti.

Açıktır ki bu ifâdelerle yöneltilen hitap, bir ferd veya topluma değil, bilâkis ümmetin tümüne yöneltilen bir ifâde tarzı kullanılmıştır. ⁹⁶

Evet, "Sizden bir cemaat olsun" ifâdesi, ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışma görevini üstlenecek bir ehil cemaatin varlığını gerekli kılmaktadır. Fakat bu cemaatin varlığı, farziyetin kapsamına tüm ümmetin girmesine engel teşkil etmez. Zira Allah Teâlâ bu cemaati belli ölçülerle sınırlandırıp tayin etmiş olsaydı, biz bu görevin herkese değil, bu cemaate farz olduğunu ileri sürebilirdik. Âyetteki hüküm sınırlandırılmamış ve hitabın tüm ümmete yöneltilmiş olduğunu görmekteyiz. Ancak ümmetin bir kısmı, maksadı gerçekleştirecek görevi ifâ edince "sizden bir cemaat olsun" âyetinin işaret ettiği sorumluluk kalkmış olur.

Beyzâvî şöyle der: "Ümmetin tümüne yapılan bir hitap ve bir cemaatin yapmasını istemek, bu görevin, ümmetin sorumluluğunda icra edilmesi gereğini vurgular. Hatta bu görev bilfiil terkedilse, ümmetin tümü günah işlemiş olur. Fakat bu sorumluluğun kalkmasının şartı, ümmetin içinden çıkacak ve ümmetin yetiştirmek mecburiyetinde ve borcunda olduğu ehil bir grubu yetiştirmesidir. ihtisas isteyen bir çalışma sahasını hazırlamak farz-ı kifâyeye ise de ümmetin topyekün iştirakiyle ve herkesin gücüne göre farz olduğu gerçeği asla unutulmamalıdır. ⁹⁷

Eş-Şeyh İsmail Hakkı bu âyet-i kerimeyi şu şekilde açıklar: "Âyetteki "minkum" kelimesinin başındaki "Min" harf-i cerri arapçada "bir kısım" ifâde eden "teb'iz" içindir.

Da'vetin, bir kısım ehil kimseye yöneltilmiş olması ile birlikte hitabın ümmetin tümünü kapsamına almış olması, da'vet farzziyyetinin, "ilmi ehliyet" anlamını ortaya çıkarmak içindir. Da'vet ise inanmış herkese farz bir görevdir. Fakat bu işe ehil bir kişinin tayin edilmiş olması, da'vetin sıhhatli ve özüne uygun yapılmasını temin içindir. Ancak bu ehil kadronun ortaya çıkması ise ümmetin omuzundaki önemli bir sorumluluğu ifâde eder. Böyle bir kadronun ortaya çıkışı ile sorumluluk; ümmetten kalkar. İhlâl ve ihmal halinde, ümmetin her ferdi cürüm işlemiş olur. Herkes da'veti ihmalinden dolayı günaha girmiş olmaz da'vetçiyi yetiştirmemiş olması nedeniyle cürüm irtikâb etmiş olur. ⁹⁸

Doğru Görüş

Konu ile ilgili her iki muhalif görüş taraftarının ileri sürdükleri delilleri arzettik. Her iki grubun taraftarlarının kritiği yapılacak delilleri varsa da görüşlerinde isabet de vardır. Zaten iki tarafın fikir ve ilim taraftarları, kendi düşünce ve icthadlarına yönelik delilleri reddetmişlerdir. Fakat bununla beraber, hakkı ehline teslim etmek gerekirse her iki tarafa ileri sürülen deliller, büsbütün hata ve tutarsız sonuçlardan da uzak değildir. Problem kesin bir sonuçla çözülememiştir.

Kanaatımızca bu konuda isabetli veya doğruya daha yakın olan sonuç; "el-Muvafat fi-Usûl-iş-Şeriâ" adlı kitabın yorum ve tanıtıcısı olan Dr. Abdullah Dıraz tarafından verilmiş olan sonuçtur.

Yukarıda arzedilen açıklamalardan anladım ki, İmam Şatibî'ye göre farz-ı kifâyeye, ancak onu ifâyâ muktedir olan kimsenin yükleneceği farzdır. Bu görüşünü de "sizden bir cemaat olsun" âyetiyle dikkat çekerek diğer bir takım âyetlerle desteklemiştir.

Dr. Abdullah Dıraz, bu görüşe karşı çıkararak kanaatini şöyle belirler.

"Bu âyetler, taleb'in (âyetteki tebliğ görevinin istenmesi), ümmetin bir kesimine yönelik olduğuna işaret etmez. Aksine taleb'e muhatap; tüm İslâm Ümmeti olup, insanlığı kuşatan bu mesajın gerçekleşmesi için, her türlü vasıta ve sebeplerle bu görevi üstlenenlere yardım edener, onların gayretlerini kamçılayanlar ve kendi iktidarları oranında hamiyet ve çabalarını esirgemeyen ümmetin her kesimini içine alan bir farzdır. Bu görevin ihmali, topyekün ümmet fertlerinin günah ve isyanda müşterekliği ifade der. ⁹⁹

⁹⁵ Bazı kimseler şöyle dedi: "Farz-ı kifâyeye, ancak onu yapmağa ehil olan kimse, terkettiğinde günaha girer", (el-Muvafakat: 1/177)

⁹⁶ Bu iki görüş taraftarlarının ileri sürdükleri delilleri konusunda şu eserlere bakınız.

a) Müsallim-Es-Subût ve Serhuhu

b) Fevâtihi'r-Rahmet: 1/63-66

c) Rûhu'l-Meanî: 4/21-22

⁹⁷ Envâr-ut-Tenzil ve esrâr-ut Te'vil (Mezkûr âyetin tefsiri)

AÇIKLAMA: "Farz-ı Kifâyenin, ümmetin tümünü kapsamına alması, kifâyeye ehliyet sahiplerinin yetiştirilip sahalarından çalışma imkânını hazırlamak ümmetin görevidir. İslâm adına yapılacak bir kıyâmın başını çeken ulemayı tesbit ve yetiştirme cehdi yoksa, bu ümmetin böyle bir sorumluluğu taşımadığını gösterir. Binaenaleyh bu öyle iç-içe bir mimarî manzara arzeder ki birinin varlığı, diğerinin sebep-i vücûdudur. Yokluğu ise öbürünün yokluğu anlamını taşır. Yani biri diğerinin lâzım-ı gayr-ı mufanki dir." (Çeviren)

⁹⁸ Rûhu'l-Beyân: 1/352.

⁹⁹ El-Muvafakat fi-usûl-iş-Şeria (Şâtibî) 1/176- İkinci Ta'lik

Çok enteresandır ki Şâtıbî, bu açıklamanın sonunda insanı konunun ağırlığından âdeta kurtarır ve husûsî bir gözle bakıldığında problem pozisyonunda kalan bir yanı görülmeyecektir. Dr. Abdullah Dıraz bu konuyu şöyle bir sonuca bağlar:

"Bu görev mecaz yönü ile ümmetin her ferdine yönelik bir farzdır." denilmesi bazan doğrudur. Bu farzı ifâ etmek, umumun maslahatını temin etmekle tahakkuk eder. Yani bu görev, İslâm Ümmetinin tümünü kuşatan bir görevdir. Meselâ; Ümmetin bir kesimi bir açıdan bu görevi destekleyebiliyorsa bu ehliyeti ifâde eder. Geri kalanlar güçleri bizzat görevi yürütmeye kâfi değilse bile göreve ehil olanları desteklemekle yükümlüdürler. Kimin bir işe gücü yetiyorsa ve onu yürütmeye ehil ise, onun sorumluluğunu taşıyor demektir. Buna ehil olmayan ise yapabileceği ve yürüteceği bir başka sahada sorumluluk taşır. O da; esasen görevi üstlenmiş olana destek olmak, sabır ve metanet tavsiye edip onu görevine icbar etmektir. Öyleyse görevi yapmağa kadir olan farzı yapmakla sorumludur. Gücü yetmeyen ise, kadir olanı teşvik etmek, destekleyebildiği kadarıyla takviye etmekle sorumludur. Çünkü görevin ifası, ancak buna ehil olanın yapmasıyla olur. Gayeye de ancak bu yolla ulaşılır. İşte bu açıdan ihtilâf ortadan kalkar. Fikrî ihtilaflara açık kapı bırakılmış olmaz.¹⁰⁰

Varılan bu sonuç açısından bakıldığında; Şâtıbî'nin ilmi açıklaması ile artık farz-ı kifâyenin kapsamı konusundaki ihtilaf çözülmüş demektir. Keza "ma'rufu emredip münkeri nehyetme" konusu etrafında mevcut ihtilaflar yani "fraz-ı ayn veya farz-ı kifâye mi" problemi sona ermiş olmaktadır.

Şeyh Muhammed Abduh ise aynı konuya şu şekilde ve dolayısıyla katılır.

"Ma'rufu emretmek münkeri nehyetmek hükmen farz-ı ayndır. Âyet-i kerimede ki ".... sizden bir cemaat olsun...." kısmındaki "Min" harfinin "bir kısım" anlamında olduğu doğrudur. Böyle bir tefsirin sonuç, ma'rufu emr ve münkerden nehyetmeye çalışmanın, bu işte İktidar ve yeterlilik vasfının farziye ile ilgili görüş taraftarlarının delillerindendir" Abduh de'vamlâ.. "ma'rufu emr ve münkeri nehyetmek farz-ı kifâye olmakla beraber sonuç itibarıyla farz-ı ayn dönüşeceğinin kesin olarak bir seyir takibettiğini....." ileri sürer ve:

"Şimdi âyetle "bir kısım" manasındaki "Min" harfini gözönünde bulundurarak âyetin anlamı "Sizden, da'vet görevini, ma'rufu emr ve münkeri nehyetmeye çalışmasını yürütecek seçkin bir sınıf olsun... şeklinde olur" der. Zira bu emre muhatab aslında "topyekûn İslâm Ümmeti ve inananlar topluluğudur" Onlar, bu faziyeti ayakta tutacak ve imanının iktidanna götüreceği olan bu "kadroyu" -nasıl ve nerede hangi şartlarda yetişip görev başına getirilmesi gerekiyorsa- yetiştirmekle mükelleftirler.

Meseleye genel açıdan bakıldığında şu iki sonuç ortaya çıkar:

1. Tüm müslûmanlara sorumluluk yükleyen farz,
2. İslâm ümmetinin "İslâm Devleti" için, varlığı, farz olan "davet kadrosunu" yetiştirmesinin ve bu görevinin farziyeti.

Aslında "ma'rufu emr ve münkeri nehyet" kavramının "ümme" kavramıyla, birbirinden ayrılması mümkün olmayan ilişkileri vardır. Ma'ruf ve münker, ancak "ümme" kavramının ifâde ettiği mânâ ile doğru olarak anlam kazanırlar.

Bilindiği gibi ümme, cemaat mânâsına gelmez. Cemaatten ayrı bir anlam taşır. Fertlerinin, birbirleriyle kopmaz bağlarla kaynaştığı cemaate ümme denir. Bir insan bünyesindeki organlar gibi bir nizam uygunluğu içinde görünen vahdettir.

"İnanlar topluluğu" kavramından murad; bu ümmetin, böyle bir önemli göreve muhatab oluşunda, tek ve eşsiz oluşudur. Zira bu ümme her ferdi çelik bir irâde, insanlığı bir cemaat oluşturmada veya bir ideal etrafında toplamada pratik bir amel kabiliyeti, gücü nisbetinde davranışlarını kontrol eden bir oto-kontrol özelliği, fertlerinin birbirlerine karşı sorumluluk duyarak takib ettiği seyir çizgisinde, bir hata ve haktan sapmayı gördüklerinde düzeltici ve hakka yöneltici bariz bir özelliği olan bir ümmettir.¹⁰¹

Şüphesiz ki dini tebliğ etmek, bir ümmetin ıslahına çalışmak ve onu temel felsefesi etrafında cemaatleştirmek ve bunu muhafaza etmek, insanlığı hak ölçülere da'vet edip, onlara karşı (silah kullanmadan) islâm'ın râm edici ölmez ölçüleriyle ayakta tutmak kolay bir iş değildir. İslâmî düzende her ferdi, gücü ve yeterlilik oranında bir görevden sorumludur. Eğer bir mü'minin ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye gücü yetiyorsa evvelâ bu mü'min kendi sorumluluğundaki görevi hakkıyla yapıyor demektir. Gücü yetmeyen kişi, yapabileceklerini, belli sınırlar dahilinde yapma gayretini gütmelidir. Böylece bir güçten de mahrum olan bir kimse ise, gücü yeten kimseyi teşvik ile sorumludur.

Ma'rufu emr münkeri nehyet farziyeti gibi bir görevin yüklediği sorumluluğun ümme fertleri arasında paylaşılması gerekir. Zira bu önemli sorumluluk ihmal kabul etmez.

Cumhur Ulemânın Bu Konudaki Görüşünün Geniş Bir Tahlili

"Ma'rufu emr-münkeri nehyet" görevinin; gerek farz-ı ayn gerekse farz-ı kifâye olduğu konusunda görüş sahiplerinin delilleriyle ilgili açıklamaya geniş yer vermiş olduk. Bu görüşlerden birincisi Cumhur-ı Ulemanın görüşüdür ki bazı yönlerinin şerh ve izaha muhtaç olduğunu ifâde ile konu ile ilgili açıklamaları maddeler halinde sıralayalım:

1-Ma'rufu emr-münkeri nehyetme çalışmasının, "farz-ı ayn olduğu" fikri-cumhurun savunduğu gibi-farziyet

¹⁰⁰ el-Muvafakat fi-usul-iş-Şeria: 1/178-179

¹⁰¹ Tefsir-ul-MENAR: 4/36.

açısından ve hüküm itibariyle bir değişiklik arzetmez. Yani farz-ı ayn olduğu gerçeğinde ihtilâf yoktur. Keza farz-ı ayn ve farz-ı kifâye olayında da bazı kimselerin var sandıkları ve inandıkları ihtilaf doğru değildir.

Allâme el-Âmidî der ki:

"Farziyetin, her ikisinin hududunu kapsamına alması, vücûp açısından farz-ı kifâye ile farz-ı ayn arasında mezhebimiz açısından fark olmadığındandır. Buna muhalif olan bazı kimseler, "farz-ı ayn, başkasının yapmasıyla sorumluluk düşmez, farz-ı kifâyede olduğu gibi" derler ki maksad, sorumluluğun kalkması-kalmaması konusundaki ihtilâftır. Bu ise hakikatte ihtilâfı gerektirmez.¹⁰²

2-Farz-ı ayn, ümmetin her ferdine ayrı ayrı farz iken, farz-ı kifâye ümmetin tümüne müştereken bir farzdır. Her ferdin nasıl ki farz-ı aynda gösterdiği azmin, yapılmadığında sorumluluk kalkmayacağı konusunda gösterilen inancın, farz-ı kifâyede gösterilmesi gerekir. Zira farz-ı kifâye âmmeyi ilgilendirdiğinden; bilerek önem vermemek, ihmâl etmek veya ihmâle sevkedecek her çeşit engelleri kaldırmağa çalışmamak, ümmetin tümünü isyana ve günûha sokmak anlamını taşır.

Evet, bir ehil grubun bu görevi yapmasıyla, ümmetin sorumluluğu kalkmış olur. Ve bu görevi yapanlar sevab ve ecre nail olur. Ümmetin de bu ecirde ortak olması için, bu görevi yürütecek ehil cemaatin yetişmesinde ortak olması şarttır. Zaten bu yönüyle farz-ı kifâye ümmetin tümüne şâmil bir görevdir, denilmektedir. eş-Şeyh Abdul Ali el-Ensârî, farz-ı kifâyeyi şöyle sınıflandırır. "Yapanların yapmalarından dolayı sevap kazandığı ve terkedenlerin cezalandırılmadığı farz. Bir cemaatin yapmasıyla edâ edilen farzdır. Eğer bir tek kişi bu farzı edâ etmezse hepsi âsî olur.¹⁰³

O halde, Allah'ın (c.c.) azabından- maddî-manevî olarak- korkan, herşeye gücü yeten ve yegane galib Cenâb-ı Hakkın her çeşit cezalandırmasından kurtulmak isteyen cemaatin, farz olan bir nizama suresizce ve tavizsizce tâbi olması, itaat etmesi böyle bir farziyete, her çeşit ihtimamı -her görevden önce- göstermesi ve ma'rufu emr-münkeri nehiy çalışmasını ümmetin her ferdine mâl etmesi gerekir.

3- Farz-ı kifâye mi yoksa farz-ı ayn mı daha üstündür veya hangisi ilk planda getir? sorusu gündeme gelmektedir. Bu konuda Celâlüddin el Mahallî şöyle buyurur;

"Zihinlerde münakaşaya yer vermeksizin, bazan aklımızda, farz-ı ayn, çoğunlukla her mükelleften istenmesi nedeniyle Allah Teâlâ'nın çok önem verdiği" sonucu ortaya çıkar. Halbuki Ebu İshak el İsferâyînî, İmam'ul Harameyn ve babası eş-Şeyh Muhammed el-Cüveynt gibi itim otoriteleri farz-ı kifâyenin, sorumluluk ve kapsam bakımından farz-ı ayndan daha üstün olduğu fikrini savundular. Zira ehliyetli ve iktidar sahibi bir cemaatin bu görevi yapmakla, mükellef müslümanların topluca Allah'a isyandan kurtulmalarını sağlar. Farz-ı ayn ile ancak onu bizzat yapan, terkiyle yine işleyeceği günahattan yalnız kendisi korunur.¹⁰⁴

Bu yönü ile ma'rufu emr-münkeri nehiy çalışması, farz-ı kifâye olduğu sözü ile konunun önemini daha da arttırır.

4- Tüm insanlığı Allah'ın dinine da'vet etmek ve aralıksız bu da'vet görevini sürdürmek, insanın Allah ile olan ilişkisini sürdüren namazın kılınmasını sağlayacak zemini hazırlamak, terkine götürecekt engelleri yoketmek, içki içip aklı sahasının dışında kullanacak her çeşit haramların terki için, organizeli ama ısrarlı bir çatışma sistemi kurmak (basın-yayın gibi) da ma'rufu emr münkeri nehiy görevinin gereğidir.

Allah'ın dinine da'vet, kesiksiz ve daimî olduğu halde ikinci şıktaki namazı terk ve içkiden vazgeçme ve vazgeçirme gibi çalışma, her ferdin hayat boyu ve iktidan nisbetinde yürütmesiyle mümkündür. Bir kimse "bu çalışmanın pratikte sona erdiğini" asta iddia edemez. Bu vadinden bakılınca ma'rufu emr münkeri nehiy çalışmasının hükmen farz-ı ayn olduğunu söylemek mümkündür. Fakat ikinci çalışma için, her ferdin ayrı ayrı yapması gerekmez, İslâm'a aykırı bir münkerin işlenmesi halinde cemaatten bir kişinin müdahalesi yeterlidir.

Meselâ; bir toplulukta şeriat'a aykırı ve uygun olmayan bir söz sarfedilirse, hazır olan cemaatin tepki gösterip reddetmeleri gerekir. Bu tepkiyi, topluluğun birden ve müştereken değil içlerinden birinin müsamaha ile yaklaşp onu mehyetmesi yeterlidir. Zaten tümünün anî bir şekilde karşı koymasına da ihtiyaç yoktur. Ehil birinin meseleyi soğukkanlılıkla halletmesi ve kargaşaya meydan vermemesi halinde, orada oturanların sorumluluktan kurtulmalarına vesile olur. Böyle bir ortamda mevcut topluluğun susması ve hiç birinin cevap vermemesi, hepsini günaha ve isyana sokmuş olur. Ma'rufu emr-münkeri nehiy çalışmasına bu açıdan bakılınca, onun farz-ı ayn değil, farz-ı kifâye olduğunu görürüz.

5- "Ma'rufu emr-münkeri nehiy" görevi farz-ı kifâyedir" dememiz şöyle de anlaşılmalıdır: Yeryüzünün belirli bir mıntkasında İslâm ümmetinin bir veya bir kaç grubunun bu farziyeti ifâ etmesiyle, bütün ümmeti sorumluluktan kurtarır. Kaldı ki ma'rufu emr-münkeri nehiy çalışması, bir taraftan gayr-ı müslim ülkelerde icra edilmesi gerekirken, bir taraftan da müslümanlar arasında edaya ihtiyaç duyacaktır. Eğer birinci iş gayet zor ise, ikincisi ona nisbetle küçümsenmeyecek kadar büyüktür.

Şüphesiz ki İslâm ümmeti, belli sınırla çevrili ve belli bir kıt'ada oturan küçük bir azınlık değildir. Bugün (kitabın yazıldığı tarih olan 1966 yılı itibarıyla) 900 milyonu aşmış, muhtelif ülkelere dağılmış, birbirine uzak mıntkalarda yaşamaktadır. Lisanları ayrı, bir çatıda birleşemeyecek kadar- bugün için- mümkün olmayan bir dağınıklık

¹⁰² el-İhkâm fi-usûl-il Ahkâm (ÂMÎDÎ): 1/141-142

¹⁰³ Şerh-u MÜSLİM es-Sübût: 1/62-63

¹⁰⁴ Serh-ul-Celâl el Mahallî ala Cem'i Cevâmî': 1/185-186

NOT: "Farz-ayn şahıs plânında, farz-ı kifâye ümmet plânında cereyan eder. Birincisinin terkinde şahsî cürmü, ikincisinin terkinde umûmî cürmü ortaya çıkarır. Kıyas bu yönü ile değerlendirilmelidir. (ÇEVİREN)

içerisinde yaşamaktadır.

Aynı şekilde bugün bu ümmet, dinî bir birlik oluşması gerekmesine rağmen, davranışlarında, görüşlerinde, giyinmelerinde, dâva ve problemlerinin çözümünde gruplara ve cemaatlara bölünmüş, tabiatıyla idareleri ve anayasaları da ayn, büyük coğrafi sınırlarla çevrili ve değişik medeniyetlere boyun eğmiş ve eğdirilmiş olması sonucu bu dîni vahdetin oluşmasını zorlaştırmaktadır. Binâenaleyh ümmetin iç ve dış dünyasını kuşatan bu emperyalist çember karşısında, ma'rufu emr-münkeri nehiy görevini bir ferdin veya bir grubun üstlenmesi ve yürütmesi gayet zordur. Bunun için devlete tâlib bir ümmetin bu kadar geniş bir organizasyona ihtiyaç duyacaktır. Da'vet kadrosunu ve ulemasını yetiştirmeyen bu cemaatin böyle bir çaışmaya kalkışması gülünç olur, saf dillik olur. Bu nedenle her kıt'a ve ülkede her İslâmî cemaat, ehliyetli ve ilmî kariyeri taşıyan İslâm âliminin yönlendirmesinde birlikler oluşturmali ve ma'ruf-münker görevini bugünkü şartlarda yürütmelidir. Bu, ümmet olmanın ilk basamağıdır ve büyük olmanın ilk şartıdır. Şayet tüm dünyada üstün gücü ile ilkel olmayan bir takım vasıta ve yollarla ma'rufu emr-münkeri nehiy görevini yürüten bir cemaatin varlığını kabul etsek bile yine bu cemaat, aynı şekilde, her ülkede kendilerini kuşatan giyiniş, davranış ve yaşadıkları şartları ve bölge özelliklerini gözetip strateji tesbit edecek olan ehliyetli-tebligci ve- da'vetçilere ihtiyaç duyacaktır.¹⁰⁵

Kur'ân-ı Kerim bu çalışma metodunu şöyle işaret buyurur: "(Bununla beraber) mü'minlerin hepsinin (topyekün) savaşa çıkmaları lâıyk değildir. O halde (onların her sınıfından birer zümre savaşa gitmeli) kimi de din ve şariat ilimlerini iyice öğrenmeli ve vimleri (savaştan) dönüp kendilerine geldikleri zaman, onları Allah'ın azabıyla korkutmaları için (gitmeyip kalmalıdır.) Olur ki (bu suretle mü'minler dine aykırı hareketlerden) kaçınırlar. Âyette önerilen metod, Beyzâvî'nin açıklamalarına uygunluk arz etmektedir. Beyzâvî şöyle der: "Kabile gibi her büyük bir topluluktan bir kişi, şehir ahalisinden de bir cemaat... Bunlar, çalışma gayelerini, yüce ideal ve maksatlarını İslâm Hukukuna göre düzenleyecek, topluma yol gösterip yönlendirecek ve şariata aykırı tutum ve davranışlardan dolayı uyaracaklardır. Bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, ma'rufu emr münkeri nehiy görevi, muhtelif şehirlerde ve değişik mıntikalarda aralıksız sürdürülecektir. Varılmak istenen gaye ve maksatların gerçekleşmesi için bununla da yerinilmeyecek, büyük veya küçük şehirlerde, köy ve kasabalarda bu organizeye bağlı çalışmalar sistemli bir şekilde sürdürülecektir."¹⁰⁶

Allâme el-Bagavî bu âyeti tefsir ederken şöyle der: "Fıkıh, şariat hükümlerini tanımaktır. Bu hükümleri tanımak da farz-i ayn ve farz-ı kifâye yollarıyla olur. Farz-ı ayn bilgisi; taharet, namaz ve oruç gibi sahalara hitabeden Her mükellefin bilmesi gerekir." Allah'ın Resulü (s.a.v.) şöyle buyurur: "İlim öğrenmek her müslüman erkek ve kadına farzdır." Aynı şekilde Allah Teâlâ kullarından bir kişiye farz kıldığı ibâdeti, onu tanıyacak ilmi öğrenmesini de farz kılmıştır. Eğer dince zengin ise Zekât bilgisini, hacc ibâdeti için de haccı ifâye ve sıhhatli bir şekilde edaya yarayacak ilmi öğrenmesi farzdır. Farz-ı kifâye'ye gelince; ictihad derecesine ve fetva verecek rütbeyle erişinceye kadar ilim öğrenilir ve öğretilir. Bir şehir halkı, söz gelimi, bu farzı terkeder de ehliyetli kodroyu yetiştirip, dini sıhhatli bil kaynaktan öğrenmezse, o cemaatin tümü Allah Teâlâ'nın şariatına isyan etmiş olur. Aksi bir ifâde ile "dini bütün yönleriyle" ve "Bir bütün olarak" öğrenip anlatacak bir "ilim kadrosu'nu yetiştiren münslümanlar farz-ı kifâye sorumluluğundan kurtulmuş olur Halkın başına gelecek herhangi bir olayda bir fıkıh âliminin taklidi ümmete vacip olur.

Hakkında kesin hüküm bulunmayan davalarda, haktan ve hak çizgiden sapmamaları için, insanlara hakkı gösteren her mıntıkada İslâmî çözümler getiren ulemanın varlığı farzdır. Bu, geçmişin değişmeyen sünnetidir. Her asrın İslâmî cemaatlerinde olduğu gibi, her gelen İslâmî Cemaatlerin de Ma'ruf ve münker görevini öğretecek İslâm âlimini yetiştirmesi zorunludur. Bunun dışındaki her çalışma, ümmete zaman kaybettirmekten başka bir işe yaramaz. Bu görev yerine getirilmediği sürece Ümmet âsîdir ve günahkardır.

6- İmam ibn-i Teymiyye' şöyle buyurur:

"Ma'rufu emredip münkeri yasaklama görevi bizzat herkese (yani direkt herkese) farz olmayan bir görevdir. Kur'an-ı Kerim'in işaret buyurduğu gibi, bu farz yeterlilik ve iktidar ehliyetine göre cereyan eder. Cihad bu görevin tamamından sayılınca, aynı şekilde kifâye Farzlarından olur."¹⁰⁷

İslâm Hukukçuları, cihad hakkında şu mütalaada bulunur: "Düşman İslâm ülkelerinden birine taarruz edince halkı savaşa çağıran ister güvenilir olsun, ister fâsık olsun farz-ı ayn açısından ikisi de eşit sorumluluk taşırlar.

İslâm ümmetinin son 300 yılı içerisindeki dağılışı hızlandıran Emperyalist güçler, çok yönlü bir sömürü plânı hazırlayan haçlı zihniyeti, İslama karşı tarihî kinini nihayet peygamberin varislerini ortadan kaldırmakla ortaya koymuşlardır. Demek oluyorki İslâm'ın devlet ve iktidardan düşüşü; gerçek ve mûcâhid ulemanın ortadan silinişleriyle sağlanmıştı.

Ümmeti cepheye yenemeyen İslâm düşmanları toprak işgalinden ümit kesmiş, uzun vadeli plânlarını devreye sokmuş, ümmeti ayakta tutan merkezi otoriteyi ortadan kaldırmış, böylece ümmet başsız kalmıştır. Ümmet olma şuurunu, inandığı genç nesle aşılama uğrunda hayatını zindanlarda feda etmiş ve hâlis hürriyeti Hakka kölelikte bulan şair: (Nfk):

İpi kopan teşbihim, Dağılmış tane tane, Acı amma teşbihim. Hani nerde İmame? Taneleri toplayın, Hak ipine derleyin, Bir İmâm'e bağlayın, Tevhid gelsin meydana" «yerek, İslâm ümmetinin arzetdiği enkaz karşısında acı acı

¹⁰⁵ et-Tevbe: 9/122.

¹⁰⁶ Envâr-üt-Tenzil ve Esrâr-üt-Te'vil (Mezkûr âyetin tefsiri)

¹⁰⁷ Meâlim-ur Tenzil (Hazin tefsirinin kenarı): 3/138

ağlamıştır. Evet, şimdi tes-bih kopmuştur. Ümmeti yönlendiren Ulema itelenmiş, İslâm dışı modern câhiliyye bütün kurumlarıyla sultanını kurmuştur. (Çeviren)

Bu nedenle o ülke halkının tümüne seferberlik farz olur. Aynı şekilde bu ülke halkından olmasa bile, bu ülkenin müslüman ahalisine cihâd, kifâye vâsfına göre farz olur. Yakın veya komşu bir müslüman ülke yoksa, yani arada kâfir bir devlet var da ondan sonra İslâmî bir ülke varsı, bu defa seferberlik halindeki İslâm ülkesinin yardımına koşması bu ülke halkına farz olur. Böyle bir ortamda "ben uzak bir ülkeyim, yapamam, edemem, diyerek bu farklı konumlu İslâm ülkeleri, cihad ve savaş halindeki İslâm ülkesine yardımda bulunmayıp, 9 ihmalkâr davranırsa, isyankârlar ile sorumsuzlukta yâni isyanda eşit olurlar. Binâenaleyh sorumluluk çemberi, böylelikle doğulu ve batılı İslâm ümmetini kuşatır ve farz-ı ayn durumuna geçer.¹⁰⁸

Bu açıklamalar zaviyesinde konuya bakılınca, kıyasın zarûretininin ortaya çıktığını görürüz. Söyle ki: "Bir yerde şeriat emirleri zayıflamış, nehiyleri yaygın hale gelmişse, bu emirleri tekrar yaşanır hale getirmek, yasakları da toplumdan uzaklaştırmak, o yerin ahalisine farz olur. Şayet o yerin halkı sorumluluklarını taşımaz veya bu sorumluluklarını taşımada gaflete düşerlerse, yakın komşu müslüman ülke, isyan halinde olan bu topluma, sorumluluklarını hatırlatmak ve yardımda bulunmak üzere devreye girecektir. Ya da fiilen ihmal yüzünden yönetimini düşmana kaptırma derecesine getiren bu halkın yönetimini üstlenecektir. Sözgelimi, müslüman bir cemaat veya ülke, şeriatın yasakladığı herhangi bir haramı veya suçu işleme tehlikesine düşmüş, bu da onu dinden çıkaracak kadar tehlikeli bir fitne halini almışsa, inanç ve itikadları da bozulmaya yüz tutmuşsa, içlerinde de kendilerini ıslah edecek bir dâvetçisi ve dâvetçileri de yoksa, bu takdirde, bu cemaate yakın olan müslümanlara, onları ıslah edip tekrar İslâm'a ısındırma sorumluluğu düşmüş olur. Bu komşu cemaat veya ülke de bu görevini yapmazsa, sorumluluk cihadda olduğu gibi- ümmetin tümünü kapsar.

7- Ma'rufu emretmek münkerden nehyetmek, cunihur'a göre farz-ı kifâye olmasına rağmen, bazı şartların ortaya çıkardığı zorunluluklar nedeniyle farz-ı ayn olur. Bunlardan birkaçını arzedelim:

a- İslâm Devleti'nin görevlendirdiği kimselerin bu görevi yapmaları farz-ı aynıdır.

Nizamuddin-en-Nisâbüri: "Devlet, ma'rufu emr-münkeri nehiy görevini yürütmek için bir kişi tayin, etse, o kimseye bu konuda yetki vermiş demektir. Ve o kimse Muhtesib'dir der¹⁰⁹

b- Bir yerde Ma'rufu emretme esasları değişikliğe uğrar, mimker de işlenmiş olup, bu durumu, bir kişiden başkası da bilmiyorsa, mafu emr münkeri nehiy görevi, otomatikmen bu kişiye verilmiş demektir.

Aliyyul-Kârî der ki: "Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek, bir kişiden fazla kimseler tarafından bilmiyorsa farz-ı kifâye olur. Aksi halde gören herkese farz-ı aynıdır.¹¹⁰

c- Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek, usûlüne uygun olarak münakaşa ve mücâdeleyle ihtiyaç hissettiriyorsa, buna ehil olan herkesin iştiraki farz-ı aynıdır.

İbnul-Arabî el-Malikî: "Ma'rufu emr münkeri nehyetmek farz-ı kifâyedir. Mü'min kendinde bu görevi yapabilme salahiyet ve yetkisini görüp, tek başına ve bağımsız olarak yürütebileceğine inanıyorsa bu durumda bu vasıfları taşıyan herkese farz-ı ayn olur," der.¹¹¹

d- Ma'rufu emr-münkeri riebiy görevini yürütecek bir tek kişi kalmışsa, bu kişi de bu görevi yürütebilecek iktidarı kendinde bulabiliyorsa bu, hükmen farz-ı ayn olur.

İmam İbni Teymiyye şöyle der: "Ma'rufu emr, münkeri nehiy; güç, iktidar ve ehliyet kapasitesine göre farzdır. Gücü yeten herkesin bu görevi üstlenmesi farz-ı ayn'dır.¹¹²

İmam Gazâlî de aynı anlamı desteleyerek şöyle der: "Ma'rufu emr münkeri nehyetmek farzdır. Şüphesiz ki bu farziyetin sorumluluğu; kudret ve ehliyet sahibi olanların ifâ etmesiyle kalkar.¹¹³

Genişçe incelemeye çalıştığımız ve görüşlerle desteklediğimiz bu konu, her ne kadar farziyeti, iktidar ve ehliyet şartlarıyla kayıtlı görünüyorsa da, zaruretlerin gerektirdiği her yer ve zamana, bu görevi yapabilen her kese farzdır. Fakat herkesin yapması ve bu konuya el atması, nazik bir konuyu hakkıyla izah edememe zorluğunu da ortaya çıkaracaktır. Bu caiz de değildir. Aslında bu duruma düşmeden önce tedbir almak en çıkar yoldur. Çünkü bu, ihmal kabul etmeyecek kadar nâzik bir konudur. Peygamberler hayat boyu yürüttükleri bir görevi ihmal etmezken, müslümanın ihmal etmesi ve bu sahanın bilincinde olmadan, sahanın adamını yetiştirmemesi kadar büyük cürüm olur mu?

Ma'rufu'emr-münkeri nehiy konusunda, hiç bir ihmal müslüman mazur göstermez.

III.BÖLÜM

"MARUF" VE ""MÜNKER" KAVRAMLARININ MAHİYETİ VE NE İFÂDE ETTİKLERİ

¹⁰⁸ el-Hisbe fil-İslâm: 66

¹⁰⁹ Feth-ul-Kadir vel-înâyetü Alel-Hidâye: 4/270-271

¹¹⁰ Garâib-ul Kur'an ve Regâib-ul Furkan (İbn-i Cerir'in ken....) 4/30

¹¹¹ el-Mubîn-ul-Muîn Li-fehm-il Erbain: 189

¹¹² el-Ahkâm-ul-Kur'an: 1/122

¹¹³ el-Hisbe fil-İskam: 37

Ma'ruf'u Emretmek Münkeri Yasaklamak, Ahlâkî Konulara Ait Bir Kavram Değildir

Ma'rufu emr-münkeri nehiy, o kadar önemli bir görevdir ki, ümmetin omuzlarına yüklenen devlet gibi bir organizenin kuruluşu için veya iktidara götüren en yüce inkılâbî hareketin temel felsefesini ifade eden bir unvan anlamını taşır.

Öyle ise "ma'rufu ve münker" kavramlarını İslâm'ın yüklediği anlam ve kapsam ile anlamamız gerekir. Şimdi bu iki kavramla ne anlatılmak istenmektedir. Asıl olan; Allah'ın bu iki terim ile nasıl bir hedefi mü'minlere göstermek istediğidir. Öyle ise iki kavram tanıtılmadan, bize yüklenen görevi kavramamız mümkün olmayacaktır.

Günümüz müslümanlarınca kullanılan ve revaçta olan anlamıyla ma'ruf; herkesçe bilinen ve iyiliği sınırlı olan, olsa da olmasa da yapılan ahlâkî faziletler olarak anlaşılmaktadır. Bunun gibi münker de; genel ahlâka aykırı ve herkesin çirkin gördüğü ahlâkî davranışlar olarak anlaşılmakta veya sanılmaktadır. Daha sonra da "ma'rufu emr-münkeri nehiy" gibi bir görevi de; herkesi iyi davranışlara yöneltmek ve kötülüğü hoş görmeyen bir kamuoyu oluşturmak şeklinde anlarlar. Tabii ki bu kötülük İslâm'ın hoş karşılamadığı kötülük değildir.

Oysa Kur'anı Kerim'in bu iki kavram ile anlatmak istediği, yukarıda sanıldığı gibi çok dar ve indî olarak ifade edilenler değildir. Ma'ruf ve Münker kavramlarının sahasını böyle dar anlamak, avamın kendi arasında anladıklarından farklı bir konum işgal etmeyecektir. Öyle ise Kur'an-ı Kerim'in arz ettiği ve hayat felsefesinin temelini oluşturan bu kavramları anlamak için düşüncelerimizi zorlayarak, Kur'an ve sünnetin ışığında en doğru anlamı araştırmak mecburiyetindeyiz.

Kur'an-ı Kerim açısından bu kavramlara bakıldığından görülecektir ki; yalnız Ahlâkî Sınırlarla ifadesini bulan bir anlam taşımadığı gibi, sadece va'z ve öğütten ibaret bir sahaya da sıkıştırılmamıştır. Kur'an-ı Kerim'in ifade ve üslûbunu iyice kavrayanlar göreceklerdir ki bu iki kavramın kapsamı çok geniştir. Hatta "Kur'an ve İslâm bu iki kavram üzerinde kurulmuştur," denilse yanlış olmaz. Zira "dini hayatı canlı ve diri tutmak, dünyadaki tüm İslâm dışı yanlış ve eğrileri düzeltmek için" sarfedilen çabaları ve gayretleri ifade edecek kadar geniş sahalıdırlar. Bu iki kavramı böyle anlamağa bizi iten saik, elbette ki Kur'an'n tatbikatıdır. Veya hedeflediği toplum anlayışıdır. Aksi halde ma'ruf ve münkeri öyle dar anlamak; hedefi olmayan bir çabayı sarfetmeye götürecektir ve sadece câhiliyyenin "iyi ahlâk" deyip, kendine karşı aktif olmasını arzu etmediği bir hümanizma anlayışına mü'mini sürükleyecektir. Böylelikle de dinin ve dinî hayatın ayakta tutulması için herhangi bir gayret ve çalışma sarfedilmeyecek. Mü'min gönderildiği hedefini tanımayacaktır. Kapsam ve anlamı böyle anlaşılan bir kavramın farziyetine de inanmayacaktır. Dinin ve dini hayatın üzerinde kurulduğu bu iki kavramın mana' ve ihemmiyeti ile ilgili her türlü çalışma artık boş bir hayâl halini alacaktır ve İslâm ümmetinin, görevi ile ilgili çalışmayı da dar ve sınırlı bir sahaya hasredecektir.¹¹⁴

Bu düşünceye sahib kişiye: "Allah teâlâ" dini hayatın yaşanmasını" bize emretmiştir" diye sorsan, cevabı; "Onları ahlâkî güzelliklere çağırıp böyle bir hayatın varlığını duyurduktan sonra görevimiz sona ermiştir" diye cevap verecektir. Şüphesiz ki bu düşünceye sahip bir kimsenin maruf ve münker kavramlarını anlamadığı söylenemez. Ancak bu kavramların açıklanmasında hataya düşmüştür denilebilir. Hatta denilebilir ki bu kişi, dinden kaynaklanan doğru bir tasavvur ve anlayıştan uzak kalmıştır. Tıpkı ümmetin, niçin ve hangi maksat ve hedefleri gerçekleştirmek için gönderildiğini anlamadığı gibi. Demek oluyor ki aslolan; Kur'an'ın maksad ve hedefleri doğrultusunda yaşanan islâm gerçek İslâm'dır.

Ma'ruf ve Münker Kavramlarını Doğru Anlamak

Ma'ruf ve münker, sadece Kur'an-ı Kerim'in asıl maksadına uygun olarak kullanıldığı iki kavramdır. Kur'an'ın kendi yöntemiyle bakıldığından, bu iki kavramla ne anlatılmak istendiği kolayca anlaşılır. Bu konuyu şu açılardan inceleyelim:

1- Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin görevinden söz ederken, ma'ruf ve münker kavramlarını kullanmıştır. Hiç şüphesiz ki peygamberler, sadece insanların güzel huylu olmalarını sağlamak için gönderilmiş değillerdir. Bu, sadece onların gönderildikleri hedefleri gerçekleştirmek için görevlerinden biridir. Zira onların görevleri, açık ve net olarak; insanları tek Allah'a boyun eğmeye, şartsız itaata ve onun hâkimiyetini kabul edip, onun dışında her türlü beşerî otoriteyi reddetmeye da'vet etmeleridir. Allah'a şartsız itaat ise, yalnız Allah'ın hükümlerine için hayatın tüm cephelerini kuşatma anlamındaki boyun eğişi ifade eder. Mü'min, böylece hayatı, yalnız bir cephesiyle değil, onu kuşatan atmosferi bütün renk ve muhtevasıyla değiştirici ve kapsayıcı büyüklükte bir anlayış ve evrensel bir tasavvur çerçevesi içerisinde İslâha, yenilemeye ve yönlendirmeye koyulacaktır. Artık o, gerçek ve kâmil imanın ancak böyle bir ortamda yaşanabileceğine inanacak ve tüm gayretini bu yönde sarfedecektir. Hedefi; Allah'ın emir ve nehiyelerinin hayatın her sahnesinde söz sahibi olmasını sağlamak olacaktır. İnançlarında.... Düşüncelerinde İbâdet ve ahlâk ölçülerinde....Medenî, sosyal, siyâsî ve insanî tüm ilişkilerinde göstereceği gayret,

¹¹⁴ Günümüz müslümanları, yabancı kültür emperyalizmasının telkinleri sonucu bu gün aynı konumdaki bir anlayışa sahip olmuştur. Yani "dinin geçmişte etkin bir rol oynayıp, müslümanların ümmet olmasını hazırlayıcı aktif görevini yitirdiğini ve o günkü statükoyu korumanın mümkün olmayacağını ileri sürerler. Yeniden dinî hayatı yaşatmak veya dini hayata hâkim kılmak imkansızdır." demeleri yukarıda arzedilen anlayış gibi müşahhas bir iflâs örneğini sergilemektedir. Aslında günümüz müslümanının böyle bir anlayışa sahip olması için uzun va'deli, dış kaynaklı bir İslâm düşmanlığının tohumlarının atıldığını ve asırları alan bir çabanın sergilendiğini göstermektedir. (Çeviren)

bu hedeflerin tahakkuku uğrunda olacaktır.

Anlaşıyor ki ma'ruf, Allah Rasûlü'nün, tatbikatını emrettiği şer'i ölçülere uygun, hayatın her safhasını kuşatan Allah'ın rızası, münker ise tatbikatını arzu etmediği ve hayatın tüm safhalarında yaşanan Allah'ın rızası dışındakiler demektir. Yani ma'ruf ve münkerin sahası, hayatın her safhasıdır. Hayatı bütünüyle etkiler ve kucakar. 2- Nebi ve peygamberlerin gönderilişindeki gaye ve amaç; bizzat islâm ümmetinin varoluş gayesi'dir. Binaenaleyh bu ümmetin görevi; ma'rufu emretmek, münkeri yasaklamaktır. Bu yönüyle bu ümmet "en hayırlı ümmet" diye adlandırılmıştır.

Şayet ma'ruf ve münker kavramlarıyla yalnız "Ahlâki öğüt" kastediliyorsa, dünyanın her tarafında ve sürekli olarak bu görevi yapan topluluklar mevcuttur,

20. asır, ahlâki çözüntünün zirvede seyrettiği bir asırdır. Nice ahlâkî değerlerin, renk ve mekân değişikliğine rağmen bugün her yerde ahlâk öğretilmektedir. Konferanslar, edebî toplantılar ve makaleler sunulmakta, kitap ve broşürler yayınlanmaktadır. Kitlelere ahlâkın yüceliğini tanıtmak ve bu kitleleri ahlâki değerlere göre yönlendirmek için gayret sarfeden, çeşitli renk ve muhtevada yanşa giren kuruluşlar görmekteyiz. Bu kuruluşlara karşı İslâm ümmeti, geçmişteki aktif pozisyonunu takınarak, dünya insanına mesajını aktaracak ve toplumu inkılâbî bir ruhla yeniden İslâm'ın kucağına oturtacak tır. Dünyamız, şartların zorladığı bir ortamda böyle ahlâkî bir islah; ne kadar da muhtaçtır. Bu, İslâmî anlamda bir cemaat işidir. (Gayelerini tahakkuk ettirecek bir lider etrafında toplanma ruhunda, mahrum olanlar cemaat olmaktan uzaktırlar. Biatlı toplum olmak mecburiyetleri vardır bugünkü müslümanların....) Fakat bu ümmet, dünyada yaşayan diğer ümmetlere nisbetle "en hayırlı ümmet" vasfını sadece bu çalışmasıyla elde etmiş değildir. Çünkü onun gerçek görevi yalnız "ahlâkî islah"dan ibaret değildir. Bunun dışında hayatın her safhasında ve tedricî usûllerle "İslâm insanını inşa" etmektir. Bu yönüyle bu ümmet, peygamberlerin görevini üstlenmekle diğer insanlar arasından seçilmiş bir ümmettir. Peygamberlerin insanlara nisbetle işgal ettikleri mevki ve statükoyu koruma ve sürdürme anlamını taşır bu ümmetin üstlendiği görev. Aksi halde Allah Teâlâ'nın onu "en hayırlı ümmet" diye vasfetmesinin bir anlamı olmazdı. Zira mücerret ahlâka da'vet, dinin bir bölümünü ifade eder. Ümmet sadece bu yönüyle bu ismi almamıştır. Çünkü tarihî görevi itibarıyla bu ümmet; Allah'ın dinini her türlü ve çok geniş boyutlu emperyalist tasallutlara karşı koruyacak ve dini bütün kurumlarıyla ayakta tutmak için, Allah'ın yeryüzündeki var olan şahitleridir. İnsanların arasından seçilip gönderilmiş oimasi da bu yönüyledir. Allâme Ebu'l-Hayyan el-Endülisi şöyle buyurur: "Kur'anı Kerim'in bu ümmeti "en hayırlı ümmet" diye vasfetmesi şu özelliklerinden dolayıdır:

"Bu ümmet, Allah'ın Rasûlü'ne iman etmeye da'vet ederek, Allah'ın yardımına güvenip dayanmış, şeriat ilmini koruyup kollamış, bunun için her şeyini feda etmeyi cana minnet bilmiş ve ülkeleri bu idealle fethederek diğer ümmetlerle yarışta birinciliği kazanmıştır."¹¹⁵

3-Allah Teâlâ Âl-i İmran sûresinde, İslâm ümmetinin, ma'rufu emredip münkeri yasaklama ve hayra da'vet görevinin birlikte yürütülmesini emretmiştir. Bu iki emirden biri, diğeri olmadan yürütülemez. Hayra da'vet ma'rufun açıklanmasıdır. Çünkü hayra da'vet etmek; tüm insanlağı Allah'ın dinine ve bütün kapsamıyla Allah'ın şeriatına da'veti ifade eder. (İnanç ancak amelle anlam kazanır. Aslolan ölçü yaşayıştır. "Diğer dinler, bağlılarından sadece iman etmelerini istemelerine karşılık İslâm, inanmak ve inandığı gibi yaşamayı da istemiştir. Hak olan bir davranıştan yoksun olan İman meziyet değildir. Tıpkı yerine getirilmeyen bir görev gibi eksiktir. Ölçü yaşayıştır.")

Müfessirler derler ki: "Allah Teâlâ "hayra da'vet" kavramıyla ma'ruf ve münker ikilisini iki temel kabul ederek, İslâm'ı bütün kurumlarıyla bu kavramın hükmü ve otoritesi altına almak" istemiştir. İmam Râzî şöyle buyurur:

"Hayra da'vet cins bir kavramdır. Altında iki anlam yatar: Biri ma'rufu' emretmeyi gerektiren çalışmaya teşvik diğere münkeri yasaklamayı konu alan her çeşit çalışmaya teşviktir."¹¹⁶

Netice olarak; "Hayra da'vet, ma'rufu emredip münkeri yasaklamaya çalışmak" kavramlarıyla, insanlığı Allah Teâlâ'nın dinine da'vet etmek ve tüm hükümlerlik haklarını bu dine veren ve bunu açıkça ilan eden her çeşit çalışma anlaşılmalıdır.

İlim Otoritelerinin Açıklamaları

13 yüzyıl boyunca İslâm ulemasının, maruf ve münker kavramlarına sadece ahlâkî ve dayanıksız bir takım ilmi nazariyelerden öteye geçmeyen anlamlar verdiği zannedildi. Oysa ma'ruf ve münker kavramları sanıldığı kadar dar sınırlı kavramlar değildir. Hükm ettikleri sahaları tesbit ettiğimiz zaman görülecektir ki bu ilmi kavram; inanç, ibâdet, ahlâk ve tüm sosyal ilişkileri ve ilâhî hukuku sahasına almışür. Hayatın sadece belli bir bölümünü ele aldığı şeklindeki gayr-ı ilmi bir sınırlandırma yapmak, gayr-i ilmi olduğu gibi, bu kavramların ne ifade ettiklerini de anlamamak olur. Şimdi bir çok ilim otoritelerinin konu ile ilgili ilmi bakışlarını arz ederek, onların ma'rufun; ahlâkî diriliş ve Kur'an'ı hayata hâkim kılma, münker'in ise ahlâkî çöküntünün unvanı olduğunu ispatlayan derin anlayışlarından birkaç tanesini arz edelim: İmam eş-Şevkânî der ki:

"İbn-i Ebî Hatem Eb'ul-Âlîye'den şöyle bir tanım nakleder: "Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de ma'rufun emredilmesi ile ilgili zikrettiği her âyet İslâm'ı, münkerin yasaklanması ile ilgili zikrettiği her hükmü putlara

¹¹⁵ Bahr-ul Muhit : 3/239

¹¹⁶ et-Tefsir-ul-Kebir: 3/20

ibâdeti ifade eder." Bu, tayin ve tesbiti güç olan bir tahsisdir. Ne arap dilinde, ne şerl örfde böyle bir tanıma rastlanmamıştır.¹¹⁷

Allâme Ebu'l-Hayyan el-Endülisî şöyle der: "Bazı kimseler ma'rufu tevhid, Münkeri de küfür ile tefsir ettiler. Şüphesiz ki tevhid ma'rufun, küfür de münkerin temel felsefesidir. Fakat bununla beraber her ma'ruf'da genel belirti, şeriâtın emirlerine teşvik etmek, her münkerde de şeriâtın yasaklarına uyma anlamı vardır."¹¹⁸

İmam Razî şöyle buyurur:¹¹⁹

"Ma'rufun başı Allah'a İmam'dır. Münkerin başı da Allah'ı inkârdır." İmam Ebu Bekir el-Cessas buyurur ki:

"Ma'ruf Allah'ın emrettikleridir. Münker ise Allah'ın yasakladığı şeylerdir."¹²⁰

Allâme el-Heddâdi:

"Ma'ruf, sünnet, münker, bid'attır."¹²¹ der.

Allâme Seyyid el-Alûsi buyurur ki:

"Ma'rufa uymak: itaat ve Allah'ın emirlerine uymak, münker ise şeriâtın meşru görmediği günah ve günah sahalarıdır."¹²²

Allaame İbni Hacer el-Heysemi: "Ma'rufu emredip münkeri yasaklamak: şeriâtın esaslarıyla hükmetmek, haramlarını yasaklamak demektir."¹²³ diye tanımlar.

Allâme b. Malik ise konuya şöyle bakar:

"Münker, söz ve amel yönünden Allah'ın rızasının olmadığı her hakaret ve davranış, ma'ruf ise bunun zıddı olan sahanın adıdır."¹²⁴

Allâme Aliyyü'l-Karî der ki: "münker: Dinin hoş görmediği, istemediği ve rıza göstermediği her şeydir."¹²⁵

Allâme el-Münavî münker kavramının geçtiği âyeti tefsir ederken derki: "(Sizden bir kimse herhangi bir münkeri görürse yani söz ve amel olarak İslâm'ın çirkin görüp, söz ve amel olarak yasakladığı herhangi bir şeyi görünce (onu değiştirip hayattan kovsun."¹²⁶ der. İmam İbn-i Teymiyye: Ma'ruf her farzı, münker ise her çirkin davranış ve ameli ifade eder. Çirkin ameller ise günah ve mahzurları kapsamına alır ki, şirk, yalan ve zulüm gibi yüz kızartıcı söz ve davranışlardır."¹²⁷

Gerçek şu ki ma'ruf, yalnız yüksek ahlâkî değerler için kullanılmaz. Zira bu değerler ma'rufun bir parçasıdır. Münker ise fesad ve ahlâksızlık anlamını taşır, ama sadece "bozuk ahlâk" diye tanımlanamaz.

Allah'ın zat ve sıfatları Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünneti ve İslâm şeriâtı maa'ruftur. Uluhiyyet ve peygamberliği inkâr, din ve şeriâte muhalefet de münkerdir.

Şimdi bu ilmi tanımları arzettikten sonra konuya diğer bir açıdan ve derinlemesine bir gözle bakmaya çalışalım.

İlahî Şerîat Ma'ruf, Ona Aykırı Her İdare Ve Anlayış Münkerdir

İnsan her halü kârda dine muhtaçtır. Teşri hakkı dediğimiz (emretme ve yasaklama) kanun koyma ve yapma hakkı sadece Allah'ındır. İnsan ferdî ve sosyal hayatında kanun dediğimiz nizamdan uzak yaşayamaz. Fakat bizzat kendisine, kendisini bağlayıcı bir kanun yapma yetkisi de verilmemiştir. Çünkü insanın kendisi hakkındaki anlayışı, kendisini izah eden felsefesi hiç bir zaman yeterli olmamıştır. Bu nedenle Allah Teâlâ'nın, insanın izahı demek olan din, ma'rufun ta kendisidir. Ve insanı beşerî ölçü ve bakışlarla izaha kalkışan her sistem de câhiliyyedir, münkerdir.

İnsan, kanun koyma ve kanun yapma hakkının Allah'a ait bir hak olduğuna inanıp itiraf edince, hayatının her safhasında ma'rufa boyun eğmiş ve hakkı doğrulamış olur. Şayet bu hakkı Allah'a ait görmeyip kendi arzularını kanun yapmağa yeltenirse iki durumdan birine rıza göstermiş olacaktır.

Bunlardan ilki; insanı kanun koymanın ölçüsü kabul etmiş olacak, idare hakini insan arzusuna ve mücerret akla vermiş olacaktır ki her söz ve amelinde bunların arzusuna boyun eğmek mecburiyetinde kalacaktır.

İkincisi; kendisinin kendisi gibi bir kişinin veya kişilerin (yani meclislerin) millet adına çıkardıkları emir ve yasaklara boyun eğmeye razı olmasıdır.

Günümüz insanlığının sahib olduğu temel felsefe, bu iki yaklaşımın değişik çeşreleridir. Her iki yöntem de aldatma ve sömürme yollarıdır. İnsanlığı hüsrân ve ölüme mahkûm eder. İnsanı, insanlığın kulluğuna ve şahısların katı arzuları demek olan despotizme kurban eder. Halbuki ma'rufu emr-münkeri nehiy; insanın, kulların hükmetmesinden kurtarılıp Allah'ın hâkimiyetine ve gerçek hürriyete teslim edilmesidir. Şartsız itaat olan Allah'a ibâdet etmeye ve yalnız ona boyun eğmeye çağırmaaktır. Allah'ın gönderdiği din, İslâm'dır. Tek hedefi, i'lâ-yı

¹¹⁷ Feth-ul Kadir: 1/338

¹¹⁸ El-Bahr-ul-Muhîr: 3/20-21

¹¹⁹ Et-Tefsir-ul Kebîr: 4/523

¹²⁰ El-Ahkâm-ul-Kur'an: 26/41

¹²¹ Ruh-ul-Beyan: 1/959

¹²² Ruh-ul-Maânî: 4/28

¹²³ ez-Zevacir an-aktiraf-il Kebâir: 2/146

¹²⁴ Mebârik-ul-Ezhâr şerh-u Meşarik-il Envar: 1/48

¹²⁵ el-Mübîn-ul-Muîn-li-fehm-il Erbain: 188

¹²⁶ et-tefsir şerh-u Cami-is-sagîr: 2/418

¹²⁷ el-Akîdet-ül İsfahâniyye: 121

kelimetullah yani Allah'ın (c.c.) her sahada tek hâkim kabul edilmesi, her sahada söz sahibi olması, yönetim ve hükümlerlik hakkının kendisine verilmesidir.

Allah'a inananlar onun dinini açıkça ilan etmeli ve onunla çatışan her çeşit sistem ve felsefelerin aleyhinde birlikte savaşmaldırlar. Ta ki fitne ortadan kalkıncaya kadar.... Allah, fikrî ve amelî olarak her türlü yabancı unsurlardan arınmış saf İslâm şeriatını tatbik etme görevini bu ümmete yüklemiştir. Hayatın her çeşit idare ve şubesinde emir ve nehiylerine uyularak tatbikatını istemektedir. İslâm'da kanun koyma hakkı, hiç bir yasama organının hakkı olamaz. Nefis ve arzuların kanun yapma hakkı İslâm'da yoktur. Çünkü İslâm ile terbiye edilmemiş bir nefsin, insanlığa vereceği ve sunacağı hiçbir olumlu mesajı yoktur.

Hiç bir insanın Allah'ın dinini tebdile ve tağyire yeltenme hakkı yoktur.

Allah'ın dininden sapmak ve din düşmanlığı yapmak kadar büyük münker olamaz. Münker taraftarlarının çoğalması ve savunucularının mevcudiyeti de münkerdir. Allah Teâlâ İslâm ümmetinden ma'ruf'a tabî olmasını ve uygulamasını istemektedir, İslâm'ın hayata uygulanma görevinin ma'ruf ehlinde ve onu savunanlardan istenmesi kadar tabîî birşey olamaz. Bu istek ve arzunun, müslümanın iç ve dış dünyasında görünür halde belirlenmesi ve savunulması gerekir. Her fırsat ve adımda bu istek ve arzunun tezahürlerini vermesini sağlamak müslümanın görevidir.

İmara İbn-i Teymiyye şöyle der:

"Emir ve nehiy insanlığının varlığının gereğidir. Kim Allah ve Rasûlü'nün emirlerini emretmez, yasakladıklarını yasaklamazsa, ya ma'rufa muhalefet etmiş olacak, ya da Allah'ın hükmetmesini emrettiği hakkı bâtıla karıştırmış olacaktır. Eğer bu tür bir anlayıştan ayrılmazsa uydurma bir din edinmiş olur.

İslâm müctehid imam ve ilim otoritelerinden naklettiğimiz bu açıklamaların ışığı altında vardığımız kanaat gösteriyor ki ma'ruf ve münker kavramları, salt ahlâkî kavramlardan olmayıp, "Şeriat Hukukuna ait" iki temel kavramdır. Bu iki temel kavram, Allah'ın dinini ve şeriatının tatbikatını ifade eden iki mücmel ifâdedir. Bu nedenle ifâde ve kapsam açısından bu iki kavrama bakıldığında, görülecektir ki ma'ruf, Allah'ın dininin emrettiği inanç, fikir, ibâdet, usûl ve metodlar, ahlâkî ilkeler, siyasî ve medenî kanunların tümü, bunların dışında 'kalan saha da münkeri ifâde etmektedir. İşte bu ümmet birincisini emretmek ikincisini de nehyetmekle emrolunmuştur.

Ma'ruf Ve Münker Dinin Tarifidir

Şimdi yanlış bir anlayış üzerindeki perdeyi kaldırmak istiyoruz. Bu yanlış anlayış sıhate kavuşmadan ma'ruf ve münker kavramların anlamakda daima güçlük çekmiş olacağız.

Bu yanlış anlayış; ma'rufun; "bir davranışı iyi ve güzel bulmak" münkerin ise, "herhangi bir şeyi sadece hoş görmemek veya çirkin bulmak" gibi anlamlar ifade ettiğidir. Keza ma'ruf, herhangi bir fert ve toplumun hoş görüp kendisiyle amel ettiği davranış da ifâde etmez. Yine fert veya cemaatin hoş görmediği ve bilinmeyen bir davranış da münkeri ifâde etmez. (Zira fert veya toplumun hoş görmediği bir davranış, din hoş görebilir veya onaylayabildiği bir amel olabilir. Yine hoş gördüğü bir amelî dinin ona münker damgasını vurduğu cinsden bir davranış olabilir.) Çünkü ma'ruf ve münkerin Kur'anî ifadeyle özel bir anlamı vardır.

Binaenaleyh Kur'an-ı Kerim'in genel esprisi açısından bakıldığında ma'rufun; "ilahî yasanın sunmak istediği inanç ve amelî" ifâde ettiği hemen anlaşılacaktır.

Aklımızın mahsûlü olarak keşfedilen bir sahanın insanlar tarafından hoş görülüp beğenilmesine ma'ruf diyemeyiz. Ancak keşfedilen bu saha Kur'an ve sünnet tarafından kabul görürse ma'ruf olur. Aynı şekilde aklımızın kabul etmeyip, insanların da sevmediği, alışmadığı ve uygun olamayan bir davranışı İslâm şeriatı, onun münker olduğuna hükmetmediği sürece münker diye ilân edemeyiz.

Herhangi bir amel veya tatbikatın din nazarında münker olduğu halde o günkü düşünür veya ilim ehli tarafından ma'ruf kabul edilmesi ileri sürülebilir. Dinin bu tatbikatı onaylaması istenemez. Nasıl ki bir kısım şahıs veya kurumların münker olarak kabul ettikleri bir tatbikat dince ma'ruf kabul edilmediği gibi.¹²⁸

İmam Râğib el İsfahânî şöyle buyurur:

"Ma'ruf, akıl ve dinin hoş ve uygun gördüğü her amelin adı, münker ise akıl ve dinin hoş görmeyip yasaklamayı emrettiği her amelin adıdır.¹²⁹

Bu açıklamada ma'ruf ve münkerin tanımında aklın, din mevkiine konulduğu anlaşılmasın. Zira bu hususta akıl hür değildir. Aksine dine boyun eğmiştir. Bununla beraber, fesada uğratacak bir hastalığa yakalanmadığı sürece, bütünüyle dinle uyum içindedir. Şüphesiz ki dinin hiç bir hükmü sağlam akılla çatışmaz. Bu nedenle imam Râğib el-İsfahânî, akıl ile dini aynı makamda zikretti. Binaenaleyh bir davranışın ma'ruf veya münker oluşu ile ilgili hüküm vermede akü acziyete düşse bile din tek başına konuya çözüm getirecek yeterliliktedir, İmam Râğib bu hususa, münker'i açıklarken şöyle temas eder. "Münker, aklın, çirkinliğine ve kötülüğüne hükmettiği, yahut bir

¹²⁸ el-Hisbe fi'l İslâm: 87

¹²⁹ Tâğutî yönetimlerde içki, kumar, zina ve gayr-i meşru ne kadar amel ve tatabikat varsa hepsi ma'ruf (meşru) kabul edilmişken, hâkim unsur İslâm olan devlet yönetimlerinde bu ameller münkerdir ve savaşılmaları gerekir bunlarla. Bunun gibi "şehâdet kelimesi" öz olarak yalnız Allah'ın hâkimiyetini ve Resûlüllah (s.a.v.) 'in liderliğini ifâde ederken, İslâm'da bir amelin temel felsefesi bu iki unsurdan kaynaklanmıyorsa, ölü ve merdûd olduğu kesin çizgilerle . belirlenmiştir. Böyle bir ma'rufun gerçekleşmesi farz-i ayn iken, İslâm'ın bu temel yapısı, çağın tâğutî ve câhiliyye yönetimlerince "Çağ Dışı" damgası vurularak münker kabul edilmiştir."(Çeviren)

davranışın çirkin ve kötü oluşunda aklın durakladığı fakat dinin “çirkindir” dediği ve hükmettiği her ameldir. İbni Cemre şöyle der:

"Ma'ruf, dinin ma'lum delil ve kıstaslarıyla bilinen her iyi amel ve davranışın adıdır. Bu ister âdet cinsinden olsun, ister dışındaki bir davranış olsun hüküm birdir.¹³⁰

İslâm uleması, İslâm toplumunda bir amelin yaygın oluşu veya kabul görmeyişi, güzel görülmesi veya reddedilişi, ma'ruf ve münkerin tanımında din ile beraber bir kıstas ve ölçü oluşundan söz etmiştir. Bu doğru bir yargı olmayıp sadece bir zandır. Fakat bununla beraber şu da bir gerçektir. İmân sahiplerinin inanış ve amel cinsinden güzel kabul ettikleri davranışların ma'ruf, hoş karşıladıkları davranış ve tutumları da münker diye adlandırmamızda bir sakınca yoktur. Böyle bir sonuç; "akıl ve tecrübelerinin ürünleridir. Yahut muhtemel ki millî gelenekleri ve ırkî tutumlarıdır" denilemez. Çünkü Allah ve Rasûlü'ne sâdik bir imanla teslim olanlar, ma'ruf veya münker bir amele, ancak Allah'ın dininin ışığında, O'nun şeriatine tâbi olarak ve emirlerine bağlanarak bakarlar.

İlâhî Şeriatın, tanıyıp kabul ettiği her amel ve davranış onlarca da ma'ruf, hoş görmeyip reddettiği her davranış da münker kabul edilir. Bu yargılarında hiçbir şüphe ve zan içinde değildirler. Dinin "ma'ruf kabul ettiğini "münker" diye ileri sürece kadar cesaret göstermeleri düşünülemez. Bunun ötesinde bu konuda ihmalkâr bile davranmalarının affedilmeyecek kadar bir suç telâki edilmesi ayrıca zikre değer bir davranıştır. Kaldı ki dinin münker dediğini ma'ruf diye ilân etmeleri veya azıcık da olsa rağbet göstermeleri hiç mümkün değildir. İmam Cerir et-Taberî şöyle buyurur:

"Ma'rufun aslı; inananlarca bir amelin güzel kabul edilip hoş görülmesidir. Meselâ; Allah'a itaat ma'rufur. Çünkü İman taşıyan herkes, bunun güzel bir amel olduğunda müttiftir. Münkerin aslı ise; Allah Teâlâ'nın hoş görmediği ve mü'minlerin de tabiatları gereği reddettiği her ameldir. Bu nedenle Allah'a itaat etmemek ve âsî olmak münker diye kabul edilmiştir. Çünkü İman edenler böyle bir davranışı en büyük suç saymış ve hoş görmemiştir.¹³¹

İmam eş-Şevkânî, İslâm ümmetini şöyle vafeder: "Onlar, dinin emrettiklerini emrederler, yasakladıklarını da yasaklarlar. Onların, bu davranışları ma'ruf ve münker diye kabul etmelerine delil ise Kur'an ve sünnettir.¹³²

Görülüyor ki İslâm uleması, "ma'ruf kavramını; hikmet, felsefe ve mantık terimleriyle ifade ettikleri gibi, asırlarındaki geleneklerin ışığında anlamağa çalışmamışlardır. Aksine hep dinin ve sünnetin saf ışığında anlamağa çalışmışlar ve hükme bağlamışlardır.

Bir diğer önemli anlayışları da; Ma'ruf ve münker kavramların "Allah'a itaat" ve O'na isyan" şeklinde oluşudur. Bu açıdan bakılınca görülecektir ki; helâl ve haram, farz ve nafil, müstehab ve mekruh kavramları da bu iki temel kavramın sahasına girmiştir.

Bütün bu açıklamalar yine bizi; "Allah'ın şeriatı, ma'ruf ve münker denilen iki temel'e oturmuştur" yargısına götürmektedir. Çünkü bu din, Allah Teâlâ'nın, sevdiği ve hoşlanmadığı şeyleri bize haber vermektedir. Helâl ve haram nedir? Vacip ve mendup nedir? Haram ve mekruh ne demektir? sorularının cevaplarını en yetkili bir şekilde önümüze sermektedir.

İbnü'l-Esîr, ma'rufu şöyle tanımlar;

"Ma'ruf; Allah'a itaat, onun rızasına nail olma, insanlara (dini mesaj açısından yaklaşıp) iyilikte bulunma, dinin çağırdığı tüm iyilikleri ve nehyettiği tüm kötülükleri kapsamına alan toplayıcı bir kavramdır. Bu tanım, ma'rufun meşhur özelliklerindendir. Yani insanlararası bilinen iyi şeyler, müslümanların kötü görmedikleri ve İslâm ile çatışmayan davranışlardır.¹³³

İbnü'l-Esîr münkeri de şöyle tanımlamağa çalışır: "münker, Ma'rufun zıddıdır. Dinin çirkin gördüğü, haram kabul ettiği ve hoşlanmadığı her eylem ve ameldir.¹³⁴

Allâme es-Sâvî: "Ma'ruf kavramından inurad; Allah Teâlâ'nın istedikleridir. Bu, ister beş vakit namaz, anne babaya iyilik ve yakınları ziyaret gibi vücûb ifâde eden emirler olsun, ister nafileler ve nafilâ sadakalar gibi mendub cinsinden ameller olsun değişmez. Münker ise şeriat sahibinin yasakladığı şeylerdir. Bu yasaklar, ister zina ve hırsızlık gibi haram yollarla işlenmiş olsun, isterse arzulamadığı amel ve davranışlar şeklinde olup, hoş görmediği şeylerdir,¹³⁵ şeklinde mütalaa beyan eder.

Allâme Şe-Şehîd Abdülkadir Udeh bu iki kavramı daha da bir genellemeye tabî tutar. Söyle ki: "Ma'ruf ve münker, sahaları geniş olan temel iki islâmî kavramdır. Dinin, yapılmasını farz kıldığı her şeyi emretmek yahut namaz, oruç, zekât, tevhid (Allah Teâlâ'yı her sahada rakıbsız kabul etmek ve her sahada söz hakkım ona vermek) gibi temel esaslar üzerinde mü'minleri eğitmek... inanç ve amel olarak din ile çatışan her türlü düşünce ve davranışı yasaklamak, bir daha yeşermemek üzere bunların kökünü kazımak ve bu düşünce ile karşı çıkmak.... Semavî dinlerden Hristiyanlığa ait münkerlerden, Teslis inancı ve İsa'nın (a.s.) çarmıha gerilip öldürüldüğü iddiası, Ruhbanlık, içki içmek, domuz etini yemek, İslâm dinin diğer dinlerle çatıştığı (çatışır ama muharref şekliyle, ilk haliyle değil) iddiasını ortadan kaldırmak için yapılan tüm çalışmalar bu iki davramm sahalarıdır.¹³⁶

Tüm bu hükümlerden ve varılan sonuçlardan anlaşılmaktadır ki ma'ruf ve münker kavramları, herhangi bir

¹³⁰ el-Müfredat fi-Garib-il Kur'an (Arefe) maddesi

¹³¹ el-Müfredat fi-Garib-il Kur'an (Nekire).maddesi

¹³² Feth-ül Bari: 10/342

¹³³ Câmi-ul Beyân fi-Tefsîr-il Kur'an: 4/28

¹³⁴ İrşâd-ülFuhûl:74

¹³⁵ en-Nihâyetü fi-Garib-il Hadîs ve Eser: (Arefe): 3/85

¹³⁶ en-Nihâyetü fi-Garib-il Hadîs ve Eser: (Nekere)4/175

kimsenin istediği yorum ve izahla doğru anlaşılamaz. Genel bir anlayışla bakmak gerekir. O zaman görülecektir ki bu iki kavram Allah'ın "rızası" ve "gazabı" şeklinde anlamını bulur. Bir amel ve davranışı "ma'ruf ve münker" sınırı içinde mütalaa etmek insan aklının yetkisi dışındadır. Zira ma'ruf ve Münker diye amelleri iki temel üzerine oturtmak Allah'ın şeriatının hakkıdır. Kim Allah'ın şeriatının üstünde, bir ameli ma'ruf veya münker kabul ederek hükmetme hakkını kendinde görürse, o kimse kendini Allah Teâlâ'nın makamına koymuş ve teşri hakkını kendi varlığında toplamış olur. Böyle bir tavır içine girmek, yalnız Allah'ı inkâr değil, aynı zamanda Allah'a karşı savaş açmak ve topyekün insanlığı ölüme mahkûm ederek, dine karşı isyan etmek demektir. (Bu gün aynı isyan ve küfrü yaşıyoruz. El-İyazu billâh)

IV. BÖLÜM

MA'RUF VE MÜNKER SAHASININ GENİŞLİĞİ VE KAPSAMI

Marufu Emredip Münkeri Yasaklama, Davet Ve Eğitimle İlgili Bir Görevdir.

Ma'ruf ve münker çalışması iki temele dayanır:

1- Da'vet çalışması 2- Eğitim ve düzenleme çalışması Bu iki temel esas, tabii bir şekilde ve iyi bir düzenleme ile gayesine hizmet eder. Şöyle ki: İlk planda insanlar Allah'ın dinine davet edilir. Sonra bu dinin eğitim felsefesine göre eğitim çalışmasına tabî tutulurlar. İşte bu, da'vetin başarısı için hareket noktası ve temel felsefesidir. Eğitim çalışması bu nokta üzerinde düğümlenir. Metod, ne kadar sağlam, eğitim ne kadar kuvvetli ve kusursuz olursa da'vet o nisbette başarıya ulaşmış olur. Yoksa daha ilk plânda yapılan çalışma çözülme ile karşı karşıya kalır. Zira da'vet ve irşâd ile uygulanacak bir eğitim ve metod arasında kuvvetli bir ilişki, güvenilir bir bağ vardır. Bu nedenle davet olmaksızın salt eğitim ve metod bir fayda vermez. Nasıl ki me-todsuz ve eğitim felsefesi olmadan, yapılacak da'vet çalışmasının, arzulanan gayesine ulaşması mümkün değildir.

Şüphesiz ki davet ve irşâdın kendine yöneltildiği kimse, eğitim ve metod çalışmasının üzerinde uygulandığı kimse değildir. Çünkü dîne da'vet, da'vete inanmayanlara yöneliktir. Eğitim çalışması ise da'vete inananlar üzerinde cereyan eder. Fakat bununla birlikte her iki çalışma da tek bir hedefe yöneliktir.

Şüphesiz Allah'a şartsız ibâdet eden kimse, insanları, Allah'a ibâdete ve kulluğa çağırarak ve bu temel üzere cemaatini oluştururken, inkâr eden de toplumu küfre ve tâğût'a çağırarak ve kendi paralelinde bir cemaat meydana getirecektir.

Aslında söz konusu edilen bu iki çalışma, farklı görüntülerine rağmen tek bir maksada göre düzenlenmiştir. Ümmet, bu çalışmayı gerçekleştirmekle sorumludur. Diğer bir ifade ile bu ümmet, ma'rufu emr'i münkeri nehiyle görevlendirilmiştir.

Ümmetin kendi dışında yapmakla sorumlu olduğu çalışma "Da'vet ve irşâd", kendi içinde yürütme ve ifâ etmekle mükellef olduğu çalışmada "eğitim ve düzenleme" adını alır.

Müfessirler derler ki: "Allah'tan gayrisine itaat edip ona hâkimeyet hakkını tanıyanlara muhalefet etmek, küfür ve şirk düzenleriyle savaşmak, Allah yolunda cihad etmek, iman ve İslâm'a da'vet etmek, ma'ruf ve münker görevinin gereğidir. Aynı şekilde şer'i cezaları ve ta'zirleri uygulamak, insanları, Allah yolunda mal ile cihad etmelerini teşvik ve tavsiye etmek, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine (İslâm'ı yaşama biçimine) uymak, bid'atçı (İslâm dışı tatbikatın her çeşidinden) her tatbikat ve hayat felsefesinden uzaklaşmayı tavsiye etmek vb. her türü çalışma da ma'ruf ve münker kapsamına girer.

Anlaşıyor ki mezkûr iki çalışma birbirinin ayrılmaz parçalarıdır. Biri da'vet ve yönlendirme, diğeri metod ve eğitim.

Binaenaleyh müfessirelere göre ma'ruf ve münker sadece bu iki çalışmayı kapsamına almaz. Müfessirler bu iki çalışmayı, ma'ruf ve münkeri kapsamına alan her âyete dayandırarak, o âyetleri dayanak olarak gösterirler. Âyetin zahiri ister davet yönüne baksın, isterse ma'ruf ve münker eğitime baksın değişen bir sonuç ortaya çıkmaz. Ma'ruf ve münker kavramları, Kur'an'ın neresinde geçerse geçsin İslâm ümmetinin bizzat kendisini ıslahı emrettikleri gibi, kendi dışındakileri de Allah'ın dinine da'veti ve İslâm'ın mesajını onlara duyurmayı gerekli ve şart kılmaktadır.

Şimdi bu kesitte önemli bir noktaya parmak basmak istiyoruz. O da; "İslâm ümmetinin ortaya çıkışıyla, marufu emredip münkerden uzaklaştırma görevini üstlenmesi ve bu sahadaki organizasyonu üzerine almış", olmasıdır.

Allah Teâlâ, İslâm ümmetinden Bahisle, dilediği bu mühim görevi kendisine yükleyerek şöyle buyurdu. "Siz insanlar için (insanların faydası için gaybden, yahut levh-i mahfuzdan ve tâ ezelden seçilip) çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. Ma'rufu emreder, münkeri yasaklarsınız. (Çünkü) Allah'a inanıyorsunuz."¹³⁷

Âyetin üslûbuna bakıldığında görülecektir ki ma'rufu emretmek münkerden nehyetmek, İslâm ümmetinin ortaya çıkış ve varlık nedenidir. Kur'an-ı Kerim, ümmetin varlık nedeninden dolayı ona "insanlar içerisinde seçilip çıkarılmış en hayırlı ümmet" vasfını vermiştir.

Bu görev kendisine karşı değil, kendi dışındaki insanlara yöneliktir. Zaten kendisi hidayet üzere gelmiştir. Ama bu

¹³⁷ Ali İmrân: 3/110.

ümmetin var oluş nedeni; gerçekleşmesine çalışacağı muayyen bir gayenin varlığına ma'tufdur. Bu gaye de; "insanlığı ıslah edip onların hidâyetine vesile olmak, dünya dengesinin bağlı olduğu İslâm'ın adaletine da'vet etmektir.

Her toplum, kendi varlık gayesini anlamada ve bu gayeye ermek için yapacağı çalışma ve araştırma oranında hürdür. Fakat "en hayırlı ümmet" kavramı, Allah Teâlâ'nın insanlığa inirdiği Kur'an düzeninin tamamına eksiksiz bir şekilde inanan ve bu anlayışla bu düzeni, kendi hayat telakkisi kabul eden, bu düzene, kendi varlık nedeni ve gayesi olarak bakan bir topluluğa verilen addır. Bu cemaatin, nefsin arzu ve isteklerine boyun eğmesi ve bu istikamette şekillenmesi asla düşünülmez ve zaten bu onun azametine lâıyk da olamaz.¹³⁸

Bu ümmetin, böyle bir isimle övünmesi onu ölümsüz yapmaz. Yani "en hayırlı ümmet olma" vasfını taşımak, mücerred bir isimle yücelik kazanmak için yeterli değildir. Oysa, ona bu vasfı kazandıran etken, dünyada Allah Teâlâ'nın rızasını ve arzusunu sembolleştiren ma'rufu emretmesi, yine gazabını ve arzu etmediklerini sembolleştiren münkeri yasaklamasıdır. İşte onun varlığının gayesi; bu emre bağlılığıdır.

Allah Teâlâ bu ümmetin yüceliğini, bu görevi yapmak veya yapmamak, başarılı olması veya başarısızlığı ile ilâhî yasanın hükümlerine olup olmamasıyla orantılı kılmıştır. Yâni bu ümmetin, bu görevi yapması halinde İslâmî düzenin ayakta kalacağı, yapmaması halinde müslümanların daima (emperyalist güçlere) mahkûm olacağını kendisine bildirmiş ve onu bu görevi hakkıyla yapmakla görevlendirmiştir.

Eş-Şeyh Ebu's-Suûd "*İnsanlar için çıkarılmış*..."âyetini açıklarken derki: "Bu özellik, bu ümmete has bir özelliktir. "Li'nnaş" kelimesinin başındaki "lam" "uhricet" fiiline müteallaktır. Yani bu ümmet, insanlar için ortaya çıkmıştır. Bir başka görüşe göre, "en hayırlı ümmet" demek, "insanlık için, insanların en hayırlısı ve en çok yararlı olanı oldunuz" anlamındadır. Açıktır ki "hayırlılık" kavramı "insanlığa faydalı olma anlamını taşır. Onların ortaya çıkışlarından bu mânâyı anlamak, aynı şekilde onlar içindir. Yani bu ümmet, insanlığın ve onların faydasına olan her şeyi gerçekleştirmek için seçilmiştir.¹³⁹ İmam Razi buyurur: insanlar için çıkarılmış...."âyetinin tefsirinde iki görüş vardır:

1- Bu ümmetin, her asırdaki neslin en hayırlısı olması; insanlığa faydalı oluşudur. İnsanlığın galip kesimi, üstün ve seçkin sınıfı, gündemden silinmeyen simasıdır bu ümmet. Onun değişmeyen ve kaybolmayan fârik alâmeti ayrırcı özelliği budur.

2- İnsanlar için" demek "oldunuz, idiniz" sözünün sonucudur. Bu takdirde anlam şöyle olur: "Siz insanlar için ümmetin (insanların) en hayırlıları oldunuz (idiniz, olmakda devam edeceksiniz.)"¹⁴⁰

Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilen bir hadis-i şerifte Allah Rasûlü: "Siz insanlar için (Allah tarafından seçilip) çıkarılmış en hayırlı bir ümmet (cemaat) oldunuz, "âyetini okudu sonra söyle buyurdu: "İnsanlardan bazılarının diğerlerine karşı hayırlı olanları şu kimselerdir ki İslâm cemaatine, boyunları lâleli esirlerle gelirler, nihayet o esirler İslâm'a girerler."¹⁴¹

¹³⁸ Cemaat: Cem: Çok sayıda işlerin bir kimsenin hüküm ve idaresinde organize edilmesidir. El-Cem'iyyetü: insanlardan bir kesimin veya bir cemaatin, özel bir gaye ve müşterek bir fikrin tahakkuku için toplanmasına denir. (Er Raid: 526) (ÇEVİREN)

Fıkıhda; mü'minlerin-Kendilerine yön verecek her haliyle İslâm ile mücehhez bir kimsenin arkasında ve etrafında-toplanarak namaz kılmaları haline Cemaat denir.

Cemaat kuru bir kalabalık değildir. Bir ruh içinde hareket edebilen (nizam ruhu taşıyan) bir topluluk (bir önder etrafında inançlarını yaşatmak üzere oluşan biatlı toplum) Cemaatın teşekkülü bir Rûh ve İctimâî Bir Misaktır. Birlik ruhu önce fertte teessüs eder, böylece onu kibirden, darlıktan, egoizmden, çıkarak genişletir o vicdan, o nisbette Cemaat Olmaya Namzet olur. Bu birlik bir aileden tutunuz da Cihangir Devlete kadar gider. (M. Hamdi Yazır-Hak Dini Kur'an Dili C/1, sf: 1010)

Cemaatle günde beş defa kılınan namaz Günde Beş Defa İlâhî Bir Miting Yapmak demektir. Neye karşı ve neyi protesto için?

Allah'ın İndirdiklerine Uymayanlara Karşı, Her Türlü Putçuluğu Protesto İçin Saf Saf Olup Omuz Omuza Vererek namazda yalnız Allah'ın Önünde Eğilme var, Allah'tan başkasını büyük ve kurtarıcı tanımamak var; rûte, âmir, memur, varlıklı, yoksul, siyah, beyaz, güzel, çirkin....ayırım olmadan yapılan Evrensel Bir Mitingtir.....

Sadece cumadan cumaya veya beş vakitle bedenlen bir araya gelip, aynı kibleye yöneldiği Ruhen Ve Bedenen Birleşmeyen, Aynı Dünya Görüşü Etrafında Kenetlenmeyen, namaz dışı yaşayışında Hak Yolda (=siyasi, ekonomik, kültürel, askerî ve hukukî tüm sahalarda) yürümeyen, Allah'ın ipine sarılamayan gruplar Cemaat olamazlar. Onlar kurukalabalıktan-mevcut ve hakim düzenlerin her gün oynacağı ve mahkûmu olmaktan kurtulup-öteye geçemezler. (50. yılında müsiüman kardeşler hareketi sh: 75-77/S. Havva)

"Müslümanım" diyen toplum, sakatlar topluluğu olmuştur. Gözü kör, kolları koparılmış, bacakları kırık, midesinin yarısı alınmış, bumu kesik.....Sakatlar topluluğu.

Kimi zekâttan, kimi hacdan, kimi namazdan, kimi imandan kimi sünnetten, kimi mirastan, kimi aile yaşantısından... Sakat. Böyle bir toplum cemaat olamamıştır. (Cemaat Mevlut Özcan- 3 Şubat 1989 Milli Gazete)ı. (ÇEVİREN)

¹³⁹ İrşâd-ul-Aklis-Selim ilâ Mezâyal-Kitab-il Krim: 2/496

¹⁴⁰ efâtiḥ-ul Ğayb (Tefsir-i Kebîr): 3/27

¹⁴¹ Bu hadiste vurgulanmak istenen nokta şudur: "Hayırlı olmak"; esirlerin gaziler eliyle müsiüman olması ve saadete ermesidir. Yani bu ümmetin hayırlı olması, diğer insanların, diğer insanların imana ermemiş olanların ellerinden tutup, onların hakka ve saadete ermelerine vesile olmasıdır. Bu izzet yalnız İslâm Ümmetine has bir vasıftır. . Bu ümmet, bu vazifeyi omuzlamak için gönderilmiştir. Bugünkü sefil hayatı yaşayıp, kâfirlerin dünyaya bakışı ile hayatı değerlendirip şekillendirmek ve yaşamak için gelmedi. İslâmî bütün kurumlarıyla yaşamak ve yaşatmak için gönderilen bir ümmettir bu ümmet. Fakat câhili sermayenin kölesi durumuna getirilmiş bu ümmet, aslında dün, uğrunda her türlü varlığını feda ettiği ve bu uğurda çekinmediği İslâm'a ve Allah'a karşı asî duruma girmiştir. Umarız ki yine tarihî misyonunu üstlenip, geçmişteki makamını elde etsin. Bu ise, İslâm'ın dinamik ruhu cihad şuuru elde edildiği gün gerçekleşecektir. Bugün bu şuur'un sahiplerini görebilmek şerefini taşıyoruz. Elhamdülillah....(Çeviren)

Yukarıdaki Ebu Hüreyre hadisinde sunulmak istenen diğer bir nokta; İslâm ümmetinin, insanları (İnanmayan kimseleri) zorla İslâm'a sokmak istemesi anlamı yoktur. Dinin esaslarını ve inancını onlara zorla kabul ettirme anlamı da yoktur. İslâm ümmeti, batıların karşı çıktığı ve İslâm'ın savunduğu mes'ud hayatın benzerini kendi ahlâkî, hukukî ve amelî ölçüleriyle kurdukları hayata, onları-düşman olmalarına rağmen da'vet eder. Bu en doğru ve en mükemmel bir temsildir, bir örnektir. Binaenaleyh bu ümmetin görevi; insanlığı topyekûn böyle bir iyiliğe ve

İbn-i Hacer, Ebu Hüreyre'nin (r.a.) rivayet ettiği hadiste

"*İnsanlar bazılarının diğerlerine karşı hayırlı olanları*" şeklinde geçen kısmın İslâm ümmetini vafedışı hakkında şöyle der:

"Bazı insanların diğerlerine karşı hayırlı davranmaları yani onlara karşı faydalı olmaları, onların hakka, gerçeğe dönmek için vasıtaları hazırlamak ve İslâm'a geçişlerine vesile olmak şeklinde olur.¹⁴²

Yukarıda arzettiğimiz Kur'ânî nasslar, lafız ve uslûb açısından bazı ilginç konuları da ortaya koymuştur. Bu tür dikkat çekişler okuyucuyu çok meşgul eder. Bununla birlikte geniş açıklamalar verdik. Zira bu açıklamalar, sırf ilmî ve edebî bir uslûb içerisinde İslâm ümmetinin varlığına ve varlık sebebine dair sonuçlar vermektedir.

"*Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz.....*" âyeti bize, bu ümmetin, dünyada inanç, kültür ve medeniyet üçlüsü üzerinde oluşmuş diğer ümmetlere ve milletlere kıyasla "önder bir ümmet" olduğu sonucunu vermektedir. Çünkü diğer ümmetlerde veya diğer bir ifade ile İslâm dışı yaşayan ümmetlerde olmaları bir takım özellikler taşımaktadır. Bu da bir nizam ile beraber savunduğu hayata yönlendirme gücünü taşımış olmasıdır. En doğruya, Allah Teâlâ'nın va'dettiği garantiye yönlendirme. Allah'ın dinine da'vet ve İslâm'ın rengine girme yarışı..... Kur'an-ı Kerim bu ümmeti şu iki ana temel özellik ile vafetmektedir.

"Allah'ın hoş görüp arzu ettiklerini emrediyor ve O'nun rızasıyla çatışan ve hoşlanmadığı her şeyi yasaklıyorsunuz.

"Evet, ma'rufu emredip münkeri yasaklamak, aslında iddialı ve mü'minin iman ve teslimiyetini açığa vuran bir çalışmadır. İslâm ümmeti, her aşılmasanılan şartlardan dahi bu görevi yapmak burcundadır.

Hiç kimse, ma'rufu emr münkeri nehiy gibi bir görevden daha önemli bir görevin olduğunu söyleyemez. Bunu, ancak konu ile ilgili âyet-i kerimeyi hakkıyla anlamayanlar ileri sürebilir. Âyetin varmak istediği sonucu düşünmeden hüküm verenler ve onu derin bir anlayış, ince bir sezgi ile kavrayamayanlar, şüphesiz ki Allah'ın ihsanından nasibi olmayanlardır.

Kur'an-ı Kerim, bu âyet-i kerimeyi destekleyen bir başka yerde de şöyle buyurur:

"*Böylece (sizi doğru yola ittiğim için) sizi (ey Muhammed ümmeti) vasat (orta yani ifrat ve tefritten uzak, mu'tedil, hayırlı, âdil ve mümtaz) bir ümmet yapmışızdır, insanlara karşı (hakikatin) şahitler(i) olasınız, bu peygamber de sizin üzerinize tam bir şahit olsun diye.*"¹⁴³

Bir önceki âyette "hayırlı ümmet" diye vafedilirken, bu âyette ikinci bir vasf olan "orta bir ümmet" diye adlandırılıyor. Hedefe varma noktasında iki âyet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü hayırlı ümmet, hayatın akışında ölçülü ve itidale bağlı kalarak, amel ve düşüncesinde ifrat ve tefritten korunan ümmettir. Yine bu âyette İslâm ümmeti, insanlara karşı "şahitlik görevini" yapmakla tavsif edilmişken, önceki âyette ma'rufu emredip, münkeri yasaklamak ile görevli olduğu ve bu nedenle gönderildiği bildirilmektedir. Her iki âyet arasındaki fark, lâfızda ve ifade farklılığında olup, anlamda değildir. Zira insanlığa karşı şahitlik yapan kimselerin, onlara, onların menfaatına, kurtuluşuna neden olacak iyiliğin her çeşidini emretmesi, manen ölümlerine ve yok oluşlarına sebep olacak kötülükleri bildirip onları bu akıbetten sakındırması kadar tabii bir şey olamaz.

Ümmet Islaha Çalışmak Ve Eğitmek, Ma'rufu Emr Münkeri Nehiy Görevidir

Kur'an-ı Kerim'in İslâm ümmeti kavramı hakkındaki açıklaması, oize bu ümmetin "en hayırlı bir ümmet" olduğunu, insanlar arasından Seçilip çıkarılmış ve onlara karşı en faydalı davrananı olduğunu, Allah Teâlâ'nın arzularını savunan, arzu etmediklerini yasaklayan bir ümmet olduğunu bildirmekte, eşsiz bir dinin mesajını insanlığa ilan etme görevini yüklediği yine bu âyetlerden anlaşılmaktadır. Fakat hiç kimse, "bu ümmetin kendisi ihmal edilmekte, iç ve dış eğitimi unutulmaktadır bu âyette" gibi bir sonuç çıkaramaz. Şüphesiz ki insanlığı hakka çağırın bir ümmetin eğitimsiz ve bilinçsiz bir ümmet olduğu düşünülemez. Zira böyle bir ümmet, her şeyden önce da'vet görevini yapamaz. Bir taraftan kendini İslaha çalışırken öbür taraftan insanlığı hakka çağırılmaktadır. Yani iç savaşını kazanmamış, bir ümmetin dışa karşı ıslah hakkı doğmaz. Bu zaten caiz de değildir. Da'vet ve tebliğ kusur ve yanlış kabul etmez.

Keza âyet, bu ümmetin kendi dışında yapmakla mükellef olduğu görevi, kendi içinde yürütmeyi de farz kılmaktadır. Hatta âyet bu görevi başaramamış yani ma'ruf ve münker görevini hakkıyla ifâ edememiş ümmetin dışa açılmasına müsade vermemektedir. Bu zaman sürecinden geçememiş eğitimsiz cemaatin, kendi dışındakilere zaten vereceği bir şeyi yoktur. Ma'rufu emr münkeri nehiy görevi eğitimsiz ve ilimsizlerin işi değildir.

Biri diğerinin tabii sonucu olan bu iki görev, âyetin kapsamında mevcuttur aslında.

Allâme es-Sâvî şöyle der:

"Âyetteki. "İnsanlar için" ifâdesinde "min" harfi değil, "lam" harfinin kullanıldığını görüyoruz. Yani "insanlardan çıkarılmış" şeklinde değil "insanlar için çıkarılmış" şeklinde anlam kazanması, bu ümmetin, dünyada tüm insanlığı hakka ve adalete da'vet etmesi, âhirette ise peygamberlere şahitlik etmesi açısından, hem kendisi hem topyekün

kurtuluşa da'vet etmektir. "Böylece bu ümmet, insanların örnek alabileceği model bir toplum olmakta, kendisine kızılmasına ve istenmemesine rağmen istemeyenleri ve kızanları kendisine cebzetmektedir. Bu ümmetin iktidarı böyle kurulur. İç savaş kazanmışların huzurunu yaşayan bu ümmet, iktidar mevkiinde olup iktidar olamayan zorbalara, göremedikleri ve fakat hakikat olan güçlerle İslâma yönelmiş olur. Ümmet bu safhadaki pozisyonunu elde edince, hayra muhalefetlerini gizlemiş olanların Kalpleri İslâma açılmış olur, merhameti ve bağışı bol olan Allah'ın rahmetini hakketmiş olur." (Çeviren Sahih-i Buhari Kitab-ut-Tefsir'den)

¹⁴² Feth-ul Bari: 8/156

¹⁴³ el-Bakara: 2/143.

mahlûkat için bir rahmet ve hakka yönelmede önderlik işareti vardır. ¹⁴⁴

Melâciyyun:

"İnsanlar için çıkarılmış" demek; peygamberlerin da'vetlerine şahitlik etmeleri, kâfirlere karşı cihad veya tüm inananlar için şahitlik görevini üstlenmek demektir. ¹⁴⁵ der.

Allâme es-Sâvî'nin: "Bu ümmet dünya ve âhiret hayatında, hem kendisi hem de tüm insanlık için rahmet ve menfaat kaynağıdır." sözü "İslâm ümmetinin" ıslah ve da'vet denilen iki önemli sahada görev aldığı farziyetine işaret etmekte, bunun da "ma'ruf ve münker" kavramlarının, ümmetin bünyesindeki önemini ve farziyyetini ortaya koyduğunu ispatlamakta olduğunu görmekteyiz. Bu kaziyyenin, bu ümmetin içe ve dışa yönelik iki temel esası gerçekleştirdiğini ve böylelikle en havırlı ümmet olma gibi bir imtiyaz kazandırdığını görmekteyiz. Melcaciyyun: "Kâfirlere karşı cihad ve tüm inananlar için bir rahmet için çıkarılmış..." sözü ile bu gerçeğe işaret eder. ¹⁴⁶

Ma'ruf Ve Münker Görevinin Kur'an-ı Kerim'deki Genel Hükmü

Münker ve ma'ruf görevinin kapsam ve sahasını açıklamamız için diğer bir âyetin izahına geçmemiz lâzımdır. Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'de İslâm Ümmetine şöyle emretti:

"Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (onlar herkesi) hayra çağırınsınlar. İşte onlar muradına erenlerin ta kendileridir." ¹⁴⁷

Birinci âyette geçen "insanlar için çıkarılmış" ifâdesi, bu ümmetin, ma'rufu emretmesi münkeri nehyetmesinden dolayı bütün insanlar arasında seçilip çıkarıldığına işarettir. Oysa bu âyette "Hayra da'vetle emredilmesi, ma'rufu emredip münkerden nehyetmesi" vasfıyla daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Aslında bu âyet "insanlar için çıkarılmış" vasfını kapsamına almaktadır. Çünkü bu âyet, ma'rufu emr münkeri nehiy görevini yapmakla yükümlü bu ümmetin, insanlar arasından çıkarılmış belli bir topluluk veya cemaat olduğunu özelleştirmez. Belki denilir ki emir "mutlak" olarak zikredilmiştir. Ümmet içerisinde ehil bir cemaat bu görevi ifâ edince diğerlerinden farziyyetin sorumluluğu düşer.

Allâme el-Alûsî şöyle der:

"Âyette geçen üç fiilin mefûlû hazfedilmiştir" kaidesine uygundur ki ya yapılan işin ortaya çıktığını bildirmektir, yani bu ümmet (topluluk) -mükellef olmasa dahi- tüm insanları Allah'ın dinine da'vet eder. Çünkü bu, onun ayrılmaz vasfıdır. Allah Teâlâ'nın arzuladıklarını emreder, arzu etmediklerini yasaklamağa çalışır. Ya da yapılan işin bizzat ortaya çıkarılmasına niyet edildiği için zikredilmemiştir. Meselâ; "Falan kimse Allah için veriyor" yani hakka da'vet etmekte, ma'rufu emredip münkeri nehyetmekte ve da'vet işini bizzat yürütmektedir. ¹⁴⁸ Âlûsî'ye göre âyet iki anlamdan birine muhtemeldir:

1- Âyette bu ümmetin, tüm insanlığa -istisnasız- ma'rafu emredip münkerden nehyettiğine dâir, bir işaret vardır.

2- Ma'rufu emredip münkerden nehyetmekden maksad, bu görevi yapan cemaat veya taife, gözönüne alınmaksızın ümmetin tümünün bu görevi yaptığına dair işaret vardır.

Binaenaleyh iki muhtemel mânâ taşıdığı görüşü varsa da, genel espri içinde mütâlâa edildiğinde, her iki mânânın da kastedildiği ilâhî murada daha uygundur. Şu bir kesin sonuçtur ki Kur'ân-ı Kerim, ma'ruf ve münker kavramlarını sağlam temellere oturtmuştur. Aynı biçimde bu görevin bu ümmet tarafından ifâ edileceği de kesin çizgi gilerle belirlenmiştir.

Ma'ruf ve münker görevinin, bu ümmetin temel görevi olduğu kesin olmasına rağmen, ne acıdır ki günümüzde çoğu insan "Allah'ın dinini hâlâ tanımıyor ve İslâm dini diye bir dinin de farkında değildir" dense mübalağa yapılmış olmaz. Allah'ın bu eşsiz dini ve risâleti, tüm insanlara tebliğ edilip dünyanın en ücre köşesindeki insana ulaştırıncaya kadar, bu ümmetin görevin farziyeti kalkmaz ve kalkmayacaktır. (Zira bu ümmetin görevi insan ile İslâm arasındaki engelleri kaldırıp, engelsiz bir tebliği sağlamaktır.) Hiç bir ma'zeret ümmetten bu sorumluluğu düşürmez. Her sınıf insan bu farziyet karşısında sorumludur. İster hakkı tanıyıp teslim olmayan câhiller, ister haktan yüz çeviren zâlimler veya hakkı tanıyıp îman ettikten sonra intikam alma mevkiinde olan herkes bu farziyet karşısında sorumluluk taşır.

Ümmetin bu mühim, mühim olduğu kadar ma'zeret kabul etmeyen görevini, belli bir topluluğun omuzuna yüklemek asla doğru değildir. Zira ümmetin, insanlığın belli bir kesimini Allah'ın azabından kurtarmağa çalışması, diğer bir kısmını kendi haline terketmesi, Kiar'ân-ı Kerim'in bakış açısına ters düşer. Mü'min de taşıdığı bu sorumluluktan asla kurtulmaz.

Şüphesiz ki Allah Teâlâ, ister fert, ister cemaat kim olursa olsun dininin herkes tarafından öğrenilip amel edilmesini ister. Unutulmağa yüz tuttuğunda ma'ruf ve münker görevinin yeniden devreye sokulması ve devlete

¹⁴⁴ Haşiyet-us-Sâvî alâ tefsir'il Çelâleyn: 1/153

¹⁴⁵ et-Tefsîr-ul Ahmediyye: 124

¹⁴⁶ Allâme es-Sâvî ve Melcaciyyunun; "İslâm ümmetinin peygamberlerin da'vetine şehâdet edecekleri" şeklindeki tefsirleri şöyle bir yorum intaç eder; "İslâm ümmeti şahitlik edecektir ki: geçmişte tevhidî mücâdeleyi veren tüm peygamberler, Allah'ın vahyini her asırda içinde yaşadıkları kavimlerine ve milletlerine her türlü zor şartlara rağmen tebliğ etmişlerdir. Nasıl ki peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın dinini, içinde yaşadığı müşrik topluma -çekinmeden ve tüm risklerin altına girerek- tebliğ etmiştir. Fakat bunu inkâr eden kâfir ümmetler (emperyalist güçler) daima tarihteki bu soylu mücâdeleyi yalanlayarak istikbâlde uyanacak gençlikten gizleme cör-münü işlemiştir.

¹⁴⁷ Al-i İmran: 3/104.

¹⁴⁸ Ruh-ul-Maânî-Alûsî: 4/21

giden yolun açılması, yaygınlaşan münker ve îslâm dışı, her çeşit sistemin geçersiz olduğunu ilan etmesi mü'minin asıl görevidir.

Fuhuş, ister fertte ister ailede isterse devlet çapında destek görüp yaygın hale gelsin, aleyhinde çalışıp onu toplumdan uzaklaştırmak hususunda ittifak etmek müslümanların görevidir. Münkerin- Küçüklük veya büyüklük açısından değişmez- görüldüğü her yerde yok edilmesi mutlak mânâda elzemdir. Zira münkerin olduğu her yerde, müslümanın savaş halinde olduğuna işaret vardır. Dinden soğutma veya uzaklaştarmağa matuf her çeşit çalışma demek olan fesad ile savaşmak farzdır. Bu, ister ümmetin bünyesinde olsun ister fert ve cemaat arasında olsun. Tüm insanlık, fert, cemaat ve topluluklar Allah'ın dinine itaat edip O'na boyun eğerek O'nun tüm yasalarına teslim oluncaya kadar Evet, fesatla savaşmak her mükellef müslümana farzdır.

Hal böyle olunca, Kur'ânî bir kavram olan ma'ruf ve münkerin ne kadar kapsamlı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Müslümanın gösterdiği her çeşit davranış, münker ve ma'ruf ölçülerine göre değerlendirilir. Küçük-büyük her yapılan amel ve davranış, dine yaptığı ve yapacağı hizmetin her çeşidi ma'ruf ve münker ölçülerine göre değer kazanır. Bu nedenle İbnü'l-Arâbî el-Malîkî şöyle der:

"Ma'ruf ve münker çok önemli ve büyük bir konudur. Dinin ilk basamağı, İslâm'ın ilk temel düşüncesi olduğu gibi, sona erdiği düğüm noktasıdır.¹⁴⁹

Yukarıda arzettiğimiz bölümlerde yaptığımız açıklamalar ışığında şu sonuca varırız. Bu kavram iki önemli görevi önümüze sermektedir.

1- Da'vet ve tebliğ görevi

2- Eğitim çalışması

Böyle bir sonuç, İslâm ümmetinin yapmak zorunda olduğu böyle bir çalışma, düzenlemenin iki ayrı toplumda yürütülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

İslam:

1- İslâm Toplumu 2- İslâm- Dışı Toplum olmak üzere iki çeşit toplum kabul eder.

Bu ayırma göre yapılacak çalışma da elbetteki değişik iki çalışma biçimi olacaktır. Binaenaleyh İslâm dışı bir toplumda yapılacak ma'ruf ve münker görevi şu sahalarda yapılacaktır.

a- Batıl düşünce ve ideolojilerin geçersizliğini açıklayıp müminleri bu ideolojilerden sakındırmak.

b- Fesad odaklarını tespit edip bu sahadaki fikir ve düşünceleri ortadan kaldırmak.

c- Güçlü bir da'vet sistemi kurup insanları İslâm'a da'vet etmek, İslâm ile insanlar arasındaki engelleri kaldırmak

d- Bâtıl ile yapılan cihadda sabır ve sebatı öğrenip öğretmek.

e- Hakkı açıklamada gayret sarfetmek ve hak-perest olmak.

f- İ'lâ-yı Kelimetullahı yâni Allah'ın eşya ve hâdisata ait hükmünü her türlü görüş, düşünce ve sistemin üstüne çıkarma cehd ve gayretini aşılamak ve tüm bunlar uğrunda maddî ve manevî varlığını feda etmek, İslâmî bir toplumda ise bu görev şöyle icra edilmelidir:

a- Ma'ruf ve münker görevinin temellerini- yani yapılacak çalışmanın stratejisini- sağlam esaslara oturtmak

b- Rükünlerini güçlendirmek

c- Zaaf sonucu çökmüş müesseseleri ıslah etmek ve fesadın tahribatını azaltmak

d- Allah'ın yasalarını her türlü beşerî sistem ve düzenler karşısında yüceltmek (i'lây-ı kelimetullah) ve ehil olanlara müslümanların idarelerini teslim etmek ve tüm dünyada Allah'ın dinini galip duruma getirmeye çalışmak.

I. Fasl

Dîne Da'vet

İslâm'ın İçinde Doğup Geliştire Toplumun Yapısı

Allah'ın Rasûlü Hz. Muhammed (s.a.v), in en şiddetli bir muhalefetin karşısına dikildiği bir toplumda İslâm dinini tebliğ ettiğini söylemeye ihtiyaç yoktur sanırım. Çünkü bu dinin tabiatı ve nizâm anlayışı, devrinin ve asrının yaşama sistemine ve özüne ters düşüyordu. Mesajının insanlara yaptığı etki, o günkü ve daha önce bilinen hayat telakkilerinden bambaşka idi.

Cahiliyye müşrikliğinin devlet olduğu dönemde, bu din ile karşılaşan her insan âni bir değişikliğe uğruyor ve bir gariplik içine giriyordu, inkâra kalkışıyor, reddediyor. Fakat bir türlü etkili olamıyordu. Bu yeni dini ilk defa duyanlar korkuyor ve çekiniyorlardı. Hatta yeni dinin etki alanına girmemek konusunda son derece titiz davranıyorlardı.

Nihayet câhiliyye toplumunun ileri gelenleri, yiğit ve cesur kimseleri, azimlileri bu dine gönül açıp îman edince, ailelerinden ve kabilelerinden tecrid edildiler, yalnız bırakıldılar. Kendileriyle her türlü ilişki ve münâsebet kesildi. Boykot ve nümayişler düzenlendi. Günler yeni dinin mensuplarına çeşitli gaileler yükledi. Onlar yeni bir eğitim

¹⁴⁹ el-Ahkâm-ul Kur'an: 1/394

döneminin ilk öğrenceleri oldular adetâ. Durumlar ve şartlar değişmeye yüz , tuttu. İnsanlar Allah'ın bu yeni dinini tanımağa başladı. Tarihin akışını değiştirecek olan bu yeni insanlar yeni dinin savunmasında çelikleşen askeri oldular, insanlar dalga dalga, kabile olarak bu dine girmeye başladı.

Böylece bu din adım adım insanların kalplerinde kökleşmeye başlayarak topyekûn insanlığı etkilemeye başladı. Tarihte eşine rastlanmayacak şekilde fedâkârlıklar gösteren Allah'ın Rasûlü (s.a.v.) ile ashabı büyük bir cehd ve gayretle bu dinin savunuculuğunu üstlendi. Çölün o çekilmez şartlarına rağmen bir avuç insan, şanlı sahâbi, şirk zulmü altında ezilen bu müstakbel toplumun ilk koruyucuları fakir kimselerdi. Sayı ve kuvvet bakımından düşmanlarına kıyasla çok az idi. Fakat yeni din sayesinde elde ettikleri dinamizm ve aktif davranışları, onlara, ilk ortaya çıkışlarından itibaren üstünlük sağladı. Azimleri zayıflamadı. Düşmanlarına karşı sabır ve metanet göstermeye devam ettiler.

Evet... İşte beklenen ve özlenen nizamın ilk müjdecileri yeryüzünde görünmeye başladı. Allah'ın arzında İslamın gücü iktidar oldu. 14 asır önce tamamlanmış bu büyük inkılab, "ma'ruf ve münker" çalışmasını temel olarak kabul etmişti. Yani ma'ruf ve münker bu inkılâbın güvenilir ve yaygın tefsir idi. Bu evrensel inkılâb incelendiği zaman üç sahada çalışma yaptığı görülür:

1- Da'vet ve tebliğ

2- İslâm Devleti'ni kurma hedefi

3- Allah yolunda cihad

Müslümanın hayat boyu tahakkukuna çalışacağı bu üç saha, esasen ma'rufu emr münkeri nehiy görevinin bizzat kendisidir. Çünkü bu sahalarda yapılacak çalışma; Allah'ın arzu ettiği nizâmın kuruluşu ve ona zıd olan her çeşid sistemin de ortadan kaldırılışını hedef alır. Bu sahalarda yapılacak her çalışma; ne Allah'ın dinine da'vet olur, ne de bu da'vet İslâmî bir da'vet olur. Yapılan cihad, cihad sayılmadığı gibi, tatbik edilecek hüküm de ilâhi şeriatın hükmü olmayacaktır. Şimdi bu üç temel sahadan genişçe söz etmek istiyoruz:

Da'vet ve Tebliğ: Terim olarak, ma'ruf ve münker görevi, çoğu kez da'vet ve tebliğ ile ilişkili olmadığı, ancak idare ve otoriteye muhtaç bir çalışma olduğu sanılır. Oysa geçmiş bölümlerde açıkladığımız gibi bu kavramlarla ilgili böyle bir ş üpheye düşmenin yersiz olduğu görülecektir. Kapsam ve sahası itibariyle de bu böyledir. Kaldı ki ilim otoritelerinden naklettiğimiz görüşler böyle bir ş üpheye de yer bırakmamaktadır. Çünkü dine da'vet ve onu tebliğ etmek, ma'ruf ve münker çalışmalarından biridir. Esasen "ma'ruf ve münker bu kanalla yapılır" dense daha doğru olur.

Bu görüşümüzü te'yid edecek başka açıklamalar arz edelim:

İbn-i Cerir et-Taberî'ye göre, Kur'an-ı Kerim'in "en hayırlı ümmet" diye vasıflandırdığı ümmet, ma'ruf ve münker görevini yürüten ümmet olarak anlaşılmıştır. Çünkü "ma'rufu emredersiniz," ifadesi Allah'a ve peygamberine iman eder ve onun getirdiği şeriatıyla hükmetmeyi emredersiniz." demektir. "Münkerden nehyedersiniz," yani Allah'a şirk koştuktan, peygamberi ve onun tebliğ ettiği şeriatını yalanlamaktan ve her çeşit şirk düzenlerine tabi olmaktan insanları men' edersiniz" demektir.¹⁵⁰

Melâciyyun şöyle der:

"Ma'rufu emredersiniz" yani Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'e iman etmeyi veya Allah'a ve onun tüm kanunlarına itaat etmeyi emredersiniz, "Münkeri nehy edersiniz." yani inkarcılıktan, tüm isyan ve günahlardan insanları men' edersiniz.¹⁵¹

İmam eş-Şevkanî: Sizden, hayra da'vet eden, ma'rufu emredip münkerden uzaklaşturmağa çalışan bir ümmet "cemaat" olsun, âyetini tefsir ederken şöyle der:

"Dehhak'tan gelen rivayete göre; "ma'rufu emrederler, yâni Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne iman etmeyi, Allah yolunda harcamayı ve Allah'a her hâl-ü kârda itaati emrederler, şirk ve kâfirlikten men'ederler."¹⁵²

İslâm alimlerine göre ma'ruf ve münker çalışmasının diğer bir yolu da şudur:

1- İnsanları Allah'a, Rasûlün'e ve kitabına da'vet etmek (yani bir da'vet müessesesi kurmak).

2- Şirk, küfür ve peygamberliği inkâr edip onun lüzumsuzluğunu savunanlara karşı kesin tavır takınıp onlarla savaşmak ve bu savaşın farz olduğuna inanıp süresiz cihad yapmak.

Tabiînin büyüklerinden olan Ebu'l-Aliye şöyle buyurur: "Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de zikrettiği "ma'rufu emretmek"ten murad; insanlığı şirkten kurtarıp islâm'a kazandırmak, "Münkeri nehiy" ise putlara, putçuluğa ve şeytanlara boyun eğip kul olmaktan insanlığı uzaklaştırmak' tır.¹⁵³

Peygamberin (s.a.v.) "Ma'rufu Emr-Münkeri Nehiy Görevine Mekke'de Başlaması

Şu hususu anlamak, ilk plânda sanırım en sıhhatli ve en güzel bir tesbit olacaktır. "Acaba ma'ruf ve münker çalışması, yalnız, devleti ilgilendiren siyasi bir kadro çalışması mı, yoksa sadece bir da'vet işi mi? Şimdi bu soruya cevap olmak üzere, yüce peygamberimizin tatbikatlarından bazı örnekler verelim:

Acaba Allah'ın Rasûlü, ma'ruf ve münker çalışmasını, devlet olduktan ve hükümet kurduktan sonra mı, yoksa

¹⁵⁰ el-Câmi-ul Beyân fi-Tefsir-il Kur'an: 4/28

¹⁵¹ et-Tefsir-ul Ahmediyye: 124

¹⁵² Feth-ul Kadir: 1/364

¹⁵³ Câmi-ul Beyân fi-Tefsir-il Kur'an: 10/109

bundan önce mi başlattı? Şüphe yoktur ki Nebî (s.a.v.) bizim için örnek ve önder bir şahsiyettir. İslâmî çalışmalarımızda takib edeceğimiz yol, onu adım adım ve safha safha takip etmek olacaktır.

Şimdi sorumuza cevap olam üzere, "ma'rufu emretme" ile ilgili olarak Rasûlüllah'm. (s.a.v.) tatbikatını bize bildiren ve Araf sûresinde geçen âyete değinelim. Çünkü A'raf sûresi Mekki bir sûredir. Ma'rufu emretme çalışması da gayr-i İslami bir toplumda yani Dârül küfür olan Mekke'de başlatılmış ve ilk defa burada tatbikata konulmuştur. Allah Rasûlü Mekke'de kaldığı sürece Allah'ın dinine da'vet etti. Ma'ruf ve münker görevini yaparken Devlet ve Otorite halinde değildi. Böyle bir ortamda bu görevi yürütmek, ma'rufun emredilmesi için yalnız başına da'vet ve tebliğin yeterli olduğu anlamını taşımaz. Yani ma'ruf ve münker görevi yalnız tebliğ ile ifâ edilebileceği şeklinde anlaşılmamalıdır. Mekke'de ma'rufun böyle bir süreç içerisinde yapıldığını ve emredildiğini söylemek, belki bu görevin ilk defa da'vet ve tebliğ ile başladığını ifâde eder. Sonra bunu siyasî merhale takip eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“(Habibim) sen (güçlüğü değil) kolaylığı (sağlayan yolu) tut. İyiliği emret (yani urfu) cahillerden yüz çevir.”¹⁵⁴

Âyet-i kerimede geçen "urf" kelimesi "ma'ruf anlamında kullanılmıştır. Ma'ruf ise yukarıda geçtiği gibi bütünüyle Allah'ın dini ve şeriatı demektir. Allah'ın Rasûlü, tabiatında ve yapısında İslâm'ın tevhiidi dünya görüşüne zıd müşrik bir toplumda bu görevi üstlendi. Tevhid'e çağrı böyle bir toplumda başlatılınca küfrün topyekün muhalefetiyle karşılaştı. Bu, Mekke'de hak ve bâtılın ilk kavgası idi, İslâm'ın dünyaya mesajını sunarken, her çeşit hakaret, acı söz, yüzünden ve arkasından çekıştirme Büyük bir saldırı çekışmeler, taarruzlar peşi peşine takib etti. Tehdid edegeldikleri ezalar ve işkenceler safha safha, ama sistemli bir şekilde devam etti. Acımasızca tüm fırsatlar değerlendirildi. (Aslında muhalefetsiz bir İslâm da düşünülemezdi. Gayr-i İslâmî bir toplumda yaşayan müslümanlar, asr-ı saadetin bu mantığıyla hareket etmedikleri sürece, aslına uygun bir İslâmî hayat sunmuş olamazlar. Zira muhalefetsiz bir İslâm olamaz. Şayet varsa böyle bir anlayış, onun ezeli düşmanları tarafından aşılınmış ve kendilerine zarar vermeyecek sekile sokulmuş bir din haline getirilmiş demektir. Küfre zarar vermeyen, tâğut'u reddetip ona dayalı her türlü akımı tehlike kabul etmeyen bir anlayış İslâmî olamaz.)

İşte İslâm'a muhalif olan böyle bir toplumda ma'rufu emretmek ve Allah'ın dinine da'vet etmek yaşanan zaman mekân, da'vet fırsatı tanınmazken bu da'veti kesintisiz sürdürmek... Bütün bu safhalarda sabredip sebat göstermek. Evet bütün bunlar, da'vetin, dinin yalnız bir kaç cephesiyle değil, aksine dinin tüm kurumlanya ilgili olduğunu göstermektedir. Binâenaleyh da'veti, dînî tatbikattan ayırmamız ve ayrı düşünmemiz mümkün değildir.

İmam İbn-i Cerir et-Taberî şöyle buyurur:

"Allah Teâlâ insanları urf'e da'vet etme görevini peygamberine vermiştir. Arap dilinde "urf" maruf demektir. Münasebetlerini kesen kimseye sıla-ı rahm yapmak, iyilikten mahrum bırakanlara iyilik etmek ve zulmedenleri affetmek ma'rufur. Emrettiği her iyi amel, veya da'vet ettiği her iyi iş de urf dür. Allah Teâlâ böyle kimseye, ma'rufan tamamen uzak bir anlam tahsis etmedi. Bu konuda söylenecek tek şey; ma'ruf olan her şeyi Peygamber'in (s.a.v.) tebliğ etmesini emrettiğidir.¹⁵⁵

Hâzin ve el-Begavî, "Urf'u emretme" kavramını daha öz olarak açıkladılar. Fakat bununla beraber "Allah'ın peygamberine gönderdiği dinin tamamını tebliğ etme" şeklinde de tasrih ettiler.

El-Hâzin şöyle dedi: "urf'u emret" yani Allah'ın sana vahyettiği her şeyi emret, Allah'tan gelen vahyi vasıtasıyla bütün bunları anlatın ki bu da kanun koyucu olan, Allah Teâlâ'nın emrettiklerinin tümüdür.¹⁵⁶ El-Begavî'nin lafzı da şöyledir:

"Urf'u emret" yani ma'rufu emret. Ma'ruf ise şeriatın bildirip emrettiği her şeydir.¹⁵⁷

Allâme Âlûsî şöyle buyurur:

"Ata; "urf dan kasdedilen anlam "lâ ilahe illallah" kelimesidir. Fakat bu herhangi bir sebebe dayanmayan bir tahsisdir.¹⁵⁸ der.

Ma'rufu Emretmek, Dolayısıyla Münkeri Nehyetmek Demektir.

Yukarıda arzetteğimiz âyet, kısaca ma'rufu emretmekle yetindi. Nitekim bazı hadis-i şerifler de ma'rufu zikretmeksizin sadece münkeri nahyetmekden bahseder. Bu tür bir lâfız, bir inceliği ifâde etmek içindir. Biri zikredilince, diğer hüküm kapsam dışında kalmaz. Çünkü bir ma'rufu emretmek, onun karşılığında bir münkeri kaldırmayı gerektirir.

El-Alkamî şöyle der:

“Bir şeyi emretmek, onun zıddını nehyetmektir.”¹⁵⁹ Nebî (s.a.v.) bazı hadis-i şeriflerinde görüldüğü gibi, bir münkeri ortadan kaldırmayı emrederken, bir ma'rufu yerleştirmeye de işaret buyurmuşlardır. Molla Aliyyü'l-Kârî bunun illetini şöyle açıklar: "Bir münkeri nehyetmek yerine bir ma'rufu koymak demektir. Çünkü bu bir mantık kaidesidir." Bir şeyi yasaklamak, arzu edileni emretmek ve onun yapılmasını arzulamak anlamına gelir.¹⁶⁰

¹⁵⁴ El-A'raf: 7/199 "Urf ve ma'ruf: Şeriatın ve aklın beğendiği şeydir. Zıddı münkerdir." (Çeviren)

¹⁵⁵ Câmi-ul-beyân fi-Tefsir-il Kur'an: 9/98.

¹⁵⁶ Lübâb-ut-te'vîl Ala Maan-it tenzil: 2/27.

¹⁵⁷ Meâli-ut-Tenzü Ala hâmiş-il-Hâzm: 2/270.

¹⁵⁸ Ruh-ul Maânî 9/147

¹⁵⁹ alâ Medârik-it Tenzil: 4/189

¹⁶⁰ el-Mübin-ul Muin li Fehmi Erbâîn.

Rasûlûllah (s.a.v.) Ma'ruf Ve Münker Görevini Birlikte Yürüttü

Konudan sarf-ı nazar ederek, A'raf sûresinde geçen bir âyetle, bu iki görevin nasıl birlikte ifâ edildiğini görelim: *"(Onlar) nezdlerindeki Tevrat ve İncil'de (ismini ve sıfatını) yazılı bulacakları ümmî nebî olan resule tabî olanlardır. O, kendilerine ma'rufu emrediyor, onları münkerden nehyediyor, onlara (nefislerine ma'rufu emrediyor, onları münkerden nehyediyor, onlara (nefislerine haram kıldıkları) temiz şeyleri helâl, (helâl kıldıkları) murdar şeyleri de (kan, domuz eti, faiz ve rüşvet) üzerlerine haram kılıyor. Onların ağır yüklerini, sırtlarında olan zincirleri indiriyor o (yani çetin teklifleri). İşte ona îman edenler, onu ta'zim edenler, ona yardım edenler ve onunla (onun nübüvvetiyle) birlikte indirilen nuruna ve Kur'ana) tâbî olanlar; onlar selâmete erenlerin tâ kendileridir."*¹⁶¹

Bu âyet-i kerime Rasûlullah'ı (s.a.v.) üç göreviyle tanıttı:

1- Ma'rufu emredip münkerden nehyetmesi.

2- Temiz ve güzel şeyleri helâl, pis ve murdar şeyleri haram kılması,

3- Ağır şeyleri ve sırtalarında taşınan zincirleri (ki bunlar ağır ve çetin tekliflerdir) kaldırması.

Görülüyor ki âyetle geçen 2. ve 3. sıfatlar, birinci sıfat olan "ma'ruf ve münker" görevinin bir açıklamasıdır. Çünkü güzel ve temiz şeyleri helâl kılmak, ma'ruf emsinden, kötü ve murdar şeyleri haram kılmak, münker cinsinden bir çalışma ve görevdir. Biri ma'ruf görevi, diğeri münker görevinin gereğidir. Ve her iki görev birlikte yapılmaktadır. Binaenaleyh ma'rufu emredip münkeri nehyetmeyi gerektiren ve bu görevin sonucu olan bu gibi emir ve yasaklar; insanın kendi adına uydurduğu ve ortaya kanun diye koyduğu ideolojik bid'atlar, modern hurafe ve gelenekleri terketmeye zorlar. Tevhidi çizgide ve Allah inancı dışındaki her türlü şirki ve putperest düşüncelere mahkum olup onlara ibâdet ve saygı beslemekten insanı kurtarır. Gerçek hürriyetin Allah'a kul ve köle olmak olduğunu öğretir. İmam İbn-i Teymiyye der ki; "Allah Teâlâ, Nebisi Muhammed'in (s.a.v.) diliyle her çeşit ma'rufu emretti ve her çeşit münkeri de yasakladı. Her temizi helâl her kötüyü haram kıldı. Böylece ma'ruf ve münker görevini farz kılmakla, her iyi şeyi helâl, her kötü şeyi haram kılan Allah'ın son dininin kitabı tamamlanmış oldu. Nasıl ki temiz şeyleri helâl kılmak, ma'rufu emretme hududları içerisine giriyorsa, kötü şeyleri haram kılmak da münkeri nehyetme sahasına girmektedir. Çünkü temiz ve güzel şeyleri helâl kılmak, Allah Teâlâ'nın helâl kıldıklarıdır, haram saydıkları da Allah Teâlâ'nın yasakladıkları şeylerdendir. Evet, gerek ma'ruf gerekse münker kabul edilen esaslar, ma'rufun genel esprisi içinde bulunan güzel ahlâk ve davranışın kâmil anlamda uygulayıcısı Allah Rasûlû'nun tatbik ettiği yöntemle ancak anlaşılır."¹⁶²

Allah Rasûlû (s.a.v.) Ma'ruf Ve Münker Görevini Belli Bir Cemaata Tahsis Etmemiştir

Ma'rufu emredip münkeri nehyeden âyetin siyakı¹⁶³ Resûlullah'ın (s.a.v.), bu görevi İsrâüiloğulları arasında da üstlendiğine işaret etmektedir. Fakat açıktır ki bu, Rasûlullah (s.a.v.) onların dışında kalanlara iyiliği (ma'rufu) emredip münkerden uzaklaştırmağa çalışmadığına veya sahası olmadığına delâlet etmez. İster Yahudî ve Hristiyan olsun, ister müşrik ve münafık olsun, her kesimi İslama da'vet ettiği, ma'ruf ve münker görevini her sınıf insan arasında yürüttüğü muhakkaktır. Hatta ashabının eğitim ve öğretimine yardımcı olması, doğru ve salih amele yöneltmesi, onlara Allah'ın âyetlerini hatırlatması, güzel ahlâk ve terbiye ile yetişmelerine özen göstermesi Evet tüm bu gibi vasıflarla- daha önce arzedildiği gibi- "İslâm insanını oluşturmak, ma'rufu emr-münkeri nehiy" görevinin gereğidir. Bu çalışma, da'vetin başından sonuna dek devam eder. Da'vetçi, damarlarından akan kan'a aldırmadan, ruhunu bu yolda teslim edinceye kadar çalışmasını sürdürür. Bu nedenle müfessirler, ma'ruf ve münker çalışmasını sadece âyetle geçen Yahudilere tahsis etmedi. Aksine her kesimde dallanan ve etkinliğini hissettiren bir çalışma olarak nitelediler.

Hafız İbn-i Kesîr buna şu açıklamayı ilâve etti: "O, kendilerine iyiliği emrediyor ve onları kötülükten menediyor." Bu, Allah Rasûlû'nun önceki kitaplarda geçen vasfı olmakla beraber, yaşadığı asırda da aynı görevi yürütmeye ve aynı vasfı taşımaya engel değildir. Çünkü o, her zaman ve mekânda, her türlü zor şartlara rağmen hayrı (İslâm'ı) emrediyor, serden uzaklaştırmağa çalışıyordu. Bundan daha önemlisi, hiçbir ortağı olmayan ve eşsiz olan tek Allah'a ibâdeti emrediyor, onun dışındaki her türlü tâğuta kulluk etmeyi yasaklıyordu. Bu hükümler, kendinden önceki bütün peygamberlere de bildirilmiştir.¹⁶⁴ İmam el-Bağavî şöyle buyurur:

"O kendilerine ma'rufu emrediyor" yani îman etmeyi ve Allah'a teslimiyeti emrediyor. "Onları münkerden nehyediyor" yani Allah'a yönetim ve teşriinde ortak olmayı yasaklıyor. Ma'rufu; şeriat ve sünnettir. Yani "Allah Rasûlû'nun, İslâm'ı anlama ve yaşamasıdır" Münker ise şeriat ve sünnetçe onaylanmayan herşeydir. Ata şöyle der: "Onlara ma'rufu emrediyor" Yani her türlü İslâm dışı hayat telâkkilerini reddedip (insanları İslâm ile vasıtasız olarak karşı karşıya getirmeyi) güzel ahlâkı ve yakınları ziyaret etmeyi emrediyor. "Onları kötülükten (münkerden) men" ediyor." Yani putların hükümranlığını ve putçuluğun hayata hükmetmesini ve akrabayı ziyaret etmeyi

¹⁶¹ el-A'raf: 7/157.

¹⁶² Mecmuatur-Resâil libni Teymiyye (El-hisbe fil İslâm sh. 64).

¹⁶³ El A'raf: 7/158 (... Allah'ın size, hepinize gönderdiği peygamberine....)

¹⁶⁴ Tefsir-u İbni Kesîr: 2/253-254

engellemekten men' ediyor.¹⁶⁵

Eş-Şeyh ismail el-Hakkı hazretleri şöyle der: "O; kendilerine ma'rufu emrediyor", Yani Allah Teâlâ'nın her sahada tek hâkim kabul edilmesini ve İslâmî ilkelere uyulmasını emrediyor. "Onları münkerden mehyediyor" Yani şeriatçe ve sünnetçe tanınmayan ve bilinmeyen her söz ve amelden nehyediyor.¹⁶⁶

İmam İbn-i Cerir et-Taberî âyetteki "ma'ruf ve münker" kavramlarını şöyle yorumluyor: "Bu ümmî Nebî kendi tâbilerine ma'rufu emrediyor ki bu, Allah'a ve onun nizamına iman, emir ve nehiy konusundaki ölçülerine itaat zorunluluğudur, işte bu, onun insanlara emrettiği ma'ruftur. "Onları münkerden nehyediyor". Çünkü nehyettiği şey, Allah'a yönetim hakkı hususunda yasakladığı ortaklıktır. Allah'ın yasakladıklarından yasaklamaktır."¹⁶⁷

İmam Râzî, bu iki kavram için geniş bir yorum getirmiş ve lâıyk olduğu mekâna oturtmuştur: "Ma'ruf ve münker çalışmasının genel anlamı ana hatlarıyla, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) şu eşsiz sözlerinde ifâde edilmiştir: "Allah'ın (c.c) emrine (her sahaya kuşatan hükümüne) boyun eğip onu her türlü hüküm ve yasakların üstünde tutmak, saygı ve ta'zim göstermek ve Allah'ın mahrakatına şefkat ve merhamet etmek. "Et-Ta'zim emrillah ve's-Şefekatü ala halkillah" Bu, şu demektir:

"Şüphesiz ki varlık; ya zâtının varlığıyla vacip veya zâtının varlığıyla mümkündür. Varlığı zâtıyla vacip olan Allah'tır. Onun emir ve direktiflerini her çeşit emir ve buyruğun üstünde tutmak, izzet ve galibiyetinin kapısı önünde açık bir tavırla boyun eğip, her türlü ahval içinde yalnız ondan korkmak, onun en kâmil sıfatlarla vasıflandığını itiraf etmek gibi daha şerefli bir mertebenin olmadığını bütün varlığıyla kabullenmek, O, bütün noksanlıklardan ve her türlü âfetten uzaktır. Onun varlığında çelişkiler yoktur. Hükümünde benzeri ve ortağı da yoktur."

Zatıyla mümkün olan varlığına gelince; eğer o yaşamıyorsa, canlı değilse, diri değilse, kendisine diriliği ve iyiliği ulaştıracak ve onu diriltecek hiç bir vasıta yoktur. Çünkü faydalanmak; hayatta olmak ve diri olması şartına bağlıdır. Bununla beraber, Allah'ın yaratıcı olması açısından O'na ta'zim gözüyle bakmak ve O'nun eşsiz sanatını her türlü sanatın fevkinde görmek gerekir. O'nu her türlü noksanlıktan uzak kabul edip inanmak, tek hâkim oluşuna açık bir delil kabul edip, yine zerreyi var edemeyene kıyas etmeyip O'na ta'zim göstermek vaciptir. Eğer yaratık hayvan cinsinden biri ise insan gücünün yettiği son sınıra kadar onun, Allah'ın eşsiz sanat eseri olduğunu kabullenmek ve her türlü saygının üstünde saygı göstermek yine vaciptir. Hadisin ortaya koyduğu saha geniş ve hududsuzdur. Bu cümleden olmak üzere, anne-babaya saygı, yakınları ziyaret ve ma'rufu emretmek Allah'a saygıdır.

İşte bütün bu ve benzeri daha nice sayısız görevleri, Allah Resulü (s.a.v.): "Allah'ın emrine ta'zim ve yaratıklarına şefkat" sözüyle formülleştirdi. Bu söz "Ma'rufu emretme" kavramını bütün yönleriyle toplayıcı bir ifâdedir.

"O, onları münkerden nehyediyor" Evet bu ifadeden maksat ve amaç; Allah'ın hâkimiyetine gölge düşüren ve insan yönetimini dokunulmaz diye sembolleştiren putçuluk anlayışına ve onun sonucu demek olan her türlü İslâm dışı zıtlık ve noksanlıklarla dolu olan hayat anlayışını reddetmekten, ilimsiz olarak Allah'ın zat ve sıfatları hususunda konuşmaktan, Allah'ın (c.c) bütün peygamberlere gönderip ve vahiy devletinin anayasaları olan kitapları reddedip inkâr etmekten, yakınları ziyareti terkedip anne babaya itaatsizlik yapmaktan sakındırmaktır.¹⁶⁸ Sözlerini ve görüşlerini naklettiğimiz İslâm ulemasının verdiği sonuç şudur: "Hiç şüphe yoktur ki Rasûlullah (s.a.v.) insanları, bu hududsuz kâinat hakkında düşünmeye, onun yaratıcı ve yöneticisini tanımaya da'vet etti. Onlara Allah hakkında sağlam bir tasavvur ve tefekkür metodu verdi. Güzel ahlâk ve yaşayışı öğretti. Allah'ın dinine inananlara, ona ibâdet etmeyi ve şeriatına uymalarını emretti. Kendini de ruhen her çeşit sıkıntıdan arınmaya ve hayatını ıslah etmeye önem verdi."

İşte bu, Allah Teâlâ'nın övüp önem verdiği bir çalışmadır ki Kur'an-ı Kerim'in "ma'rufu emr-münkeri nehiy" diye ifâde ettiği "da'vet ve eğitim" safhasıdır.

Ma'ruf'u Emretmek, Münkerden Nehyetmek Ve İnzar

"Allah'ın azabıyla uyarıp korkutmanın mânâ ve hikmeti" Şu anda "eğitim" konusundaki açıklamamızı burada kesiyor, Allah'ın dininin en sıhhatli bir metodla insanlığa nasıl arzedileceği, ma'ruf ve münker çalışmasının nasıl yapılacağı ve bu yolla dine davet etmenin nasıl olacağı hususunu açıklamak istiyoruz. Aslında bunu "tevhîd davet" diye de adlandırabiliriz. Çünkü bu yol, şirk ve şirk üzerinde kurulan her çeşit hayat nizâmını reddeder. Tevhîdî da'vetin üzerinde kurulduğu formül şudur: "Kendisinden başka hiç bir kanun koyucusunun bulunmadığı ancak tek Allah vardır. Önünde boyun eğilinen yegâne mutlak hâkim O'dur. Onun dışındakiler sahtedir, uydurmadır. (Onların reddi müslümanlar üzerine vaciptir) O'na ibâdet edip, onun hükümlerine karşıyken dikilen müstekbirler dünya ve âhirette hüsrân içindedirler, onların hiçbir nasibi yoktur. (Allah'ın sâlih kulları yer yüzünün haklı sahipleri, yöneticileri ve hâkimleri olmaları farz olduğundan, onlara hayat hakkı yoktur. Onun için hakkın ve bâtılın mücadelesi kıyamete dek devam eder.)"

Kur'an-ı Kerim, da'vetle ilgili bu önemli görevi, "korkutma ve müjdeleme"; "tebliğ etme ve hatırlatma" diye

¹⁶⁵ Meâlimu-at-Tenzil: 2/245

¹⁶⁶ Rûhü-i Beyân: 1/270

¹⁶⁷ Çâmiu-l Beyân: 9/53

¹⁶⁸ Mefâtihi-l-Gayb; 4/309-310

adlandırdı. Oysa tebliğ ve davet açısından bu kavramlarla, "ma'rufu emr-münkeri nehy" kavramları arasında herhangi bir fark yoktur.

Kur'an-ı Kerim'in peygamberlerin da'vetleriyle ilgili olarak çokça bahsettiği bir terim de inzardır. Hatta Kur'an'da Peygamber (s.a.v.) hakkında: "nezir" (Korkutucu) veya "Nezirun Mübîn" (Apaçık bir korkutucu) diye çokça kullanılan bir terim olarak görüyoruz.

Allah Teâlâ ikinci veya üçüncü kez vahyi bu terimlerle göndermiştir.

*"Ey bürünüp sarınan (Habîbim) kalk, artık (kâfirleri azab ile) korkut."*¹⁶⁹

*"Sen (Habîbim) ancak bir münzirsin (eğri yolun sonunu insanlara haber verensin) her kavmin de bir hidâyet rehbersiz."*¹⁷⁰

Aslında "inzar" terimi, kâinatın yöneticisine karşı haddi aşmaktan ve isyanın kötü sonuçlarından tüm insanlığı sakındırmaktır. Fakat hızarla emredilmenin, yalnız bu zorlayıcı emirle ifâ edileceği anlamı çıkmaz. Çünkü bu kavramın kapsadığı alan bundan daha geniştir. Öyle ki Allah Teâlâ insanları, doğruya ve hakka yöneltmek için tüm peygamberleri bu mühim vazife ile görevlendirmiştir. Şayet gönderildikleri ümmet içerisinde bu görevlerini ifâ etmezler de hakka dönülüp vahiy yasasına göre hayat şekillenmezse, Allah'ın azabı, her çeşidiyle o ümmeti ablukaya alır ve mukaddes cezaya çarptırılır.

O halde "inzar" kavramı için arzedilen bu tanımlı düşünmek ve İmam İbn-i Teymiyye'nin bu terime getirdiği yorum ışığında, "ma'ruf ve münker" kavramlarıyla "inzar" terimi arasındaki manevî bağı ve ilişkiyi anlamak gerekir. İbn-i Teymiyye der ki:

*"İnzar kavramının ruhu ve özü, ma'rufu emredip münkeri nehyetmektir."*¹⁷¹

Bu tanımdan anlaşılıyor ki ma'rufun her çeşidini emretmek, mün-kerin her türlüünü yasaklamak, tamamen "inzar" gibi da'vetle ilgili geniş kapsamlı bir kavramdır.

Mü'minlerin, Ma'rufu Emredip Münkeri Yasaklama Yoluyla Dine Da'vet Etme Çalışmaları

Allah'ın dinine inanmayanları, dine da'vet etme çalışması, gerçek anlamda hedef ve amacına ulaşması uzak bir ihtimaldir. Fakat dine inananlara gelince; eğer aralarında bir zaaf, bir kusur ve inançsızlıktan doğan bir gevşeklik varsa, evvelâ islah ve eğitime ihtiyaç var demektir. Yok eğer inandıklarını iddia etmelerine rağmen, bu toplumda dine karşı olumsuz tavır takınan bir kesim veya fert, Allah'ın ceza hududlarını çiğniyor, yahut dinin temel esasları ve aslî görüşleri konusunda bir şüphede iseler, bu cemaat ve fert de da'vet çalışması sahasına girer ve da'vete muhatap olurlar. İslâmî her toplumda böyle bir sınıfın bulunması, İslâm davetine muhâtab olmadığı veya olamayacağı söylenemez. Çünkü dîne inandığını söylemesine rağmen, onu inkâr edenlere cürümde iştirak ederek ortak olmuştur.

20. Asır müslümanlarının sığındıkları, daha doğrusu sığınmak zorunda bırakıldıkları tâğûtî güçlere rağmen, İslâmî islah ve eğitime muhtaç oluşlarıyla birlikte, da'vet ve tebliğe ne kadar muhtaç olduklarını da görürsünüz. Çünkü bu ümmet bugün fiilen iki kışma ayrılmıştır. Birinci Kısım: Ümmetin çoğunluğunu teşkil eder. Bu kısım, Allah'a peygambere ve âhiret gününe inanır. Kur'an ve sünneti hayatının anayasası ve çalışmasının programı olarak görür. Fakat fikrî ve amelî sahada istikrarsız ve tutarsız bir zeminde seyretmektedir. Böyle bir kesimin dine inanması için da'vete gerek yoktur. Ancak fikri ve amelî planda islah muhtaçtır.

İkinci Kısım: Bu kesim Allah'ın dinine inanmaktan tamamen kopmamıştır. Fakat bu toplumdaki biri ortaya çıkar da îman esaslarını hakim kılmak için teşebbüs etse, kararsızlık içine düşer, zihin ve kalplerinde depresyonlara mâruz kalır. Böyle olunca da bunları topluma bağlamada ve toplumun bir organı olmada kitap ve sünnetin bir etkinliği olmaz. Ümmetin bir kesimini, sosyal bağlar, toplumsal gruplar arasındaki yaşayış ve ilişkilerin tabîî sonuçları olan ırkî yakınlıkların hâkim olduğu birtakım grupları oluşturur. Çoğu kez bu ilişki ve bağlar olmazsa, ümmet ve din ile hiç bir bağları kalmaz. Bundan daha kötüsü de bu ümmetin bazı kimseleri, dine muhalif görünmemelerine rağmen, fakat din ve din kurumlarıyla alay etmede herhangi bir sakınca da görmezler. Bu konularda tereddüt etmedikleri gibi, herhangi bir utanma duygusu da kendilerini bu cürümlerinden men'etmez. Ne hukuka riâyet ederler, ne de saygı gösterirler. Gayr-i müslim ümmetin dışındakilerin muhtaç olduğu gibi, bu kesimin de her şeye rağmen dine da'vet edilmeleri gerekir.

Kur'an-ı Kerim nazil olduğunda, ehl-i kitabın (Yahudi ve Hıristiyanların) maruz kadığı fikrî ve amelî fesat, günümüz İslâm ümmetinin mübtelâ olduğu fesattan daha korkunç idi! O günkü ehl-i kitap, Allah'ın dininden ayrıldı ve dine karşı ayak directti. Halbuki Allah'ın son peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) gönderildikten sonra; şayet onun risâletine inanıp ümmetine iştirak etselerdi- geçmişlerine bakılmaksızın- gerçek kurtuluşa ereceklerdi. Çünkü onun gönderilmesiyle, bütün geçmiş şeriatler hükmen tatbikattan kaldırılmış oldu. Bu durum karşısında ehl-i kitabın yapacağı tek şey; İslâm şeriatına ebediyyen boyun eğmek olacaktı. Zaten Hz. Muhammed'e (s.a.v.) tabî olmalarını açıkça emreden ve dinlerinin temellerini oluşturan sahifeler, bu sahifeler idi. Fakat heyhat ki, nefisleri kendilerini aldattı. Nebî'ye (s.a.v.) karşı kin ve düşmanlıklarını gizlediler. O'nun risâletine îman etmekten korktuklarından dolayı, mukaddes kitaplarında, Allah Rasûlû ile ilgili haberleri değiştirerek, en büyük bir cinayet

¹⁶⁹ el-Müddesir: 74/1-2.

¹⁷⁰ er-Ra'd: 13/7.

¹⁷¹ el-Hisbe fil İslâm: 71

örneği sergilediler. Bununla beraber Allah'ın dinine tabî olmak ve onun sancağını (inanip yaşamamalanna rağmen) taşıdıklarından dolayı da övünüp durdular. Hakikatte onlar dinden çıkıp tamamen din ile olan ilişkilerini koparmışlardır. Ancak içlerinden az bir kısmı inançlarda sefeât edip onların sapıklıklarına katılmadı. Bu taife, yalnız hak üzere kalmakla yetinmeyip, başkalarını da ıslaha çalıştı. Peygambere karşı beliren menfî hareket ve davranışları da engelledi ve imansız kesimi iman etmeye da'vet etti. Kur'an-ı Kerim onların yaptıkları bu ıslah hareketlerini ve da'vetle ilgili çalışmalarını şöyle övdü:

*"Hepsi bir değildirler. Kitap ehli içinde ayakta dikilen (istikamet sahibi olan) bir ümmet (cemaat) vardı ki gecenin saatlerinde onlar secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar. Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, ma'rufu emrederler, münkerden vazgeçirmeye çalışırlar, hayır işlerinde de birbirleriyle yarış yaparlar. İşte onlar salih kimselerdendirler."*¹⁷²

Âyetin parmak bastığı gibi, ma'rufu emretmek, münkeri nehyetmek, da'vet çalışması ile ilgili bir konudur. Bu çalışmanın kâfirler arasında yürütülebileceği gibi mü'minler arasında da yapılacağı âyetten delâlet yoluyla anlaşılmaktadır.

Ehl-i kitap arasında zikredilen bu mü'min cemaatin, yalnız ehl-i kitap mü'minleri olduğu anlaşılmaz. Zira "sebebin hususî olması, hükmün umumî olmasına engel değildir." kaidesi meşhurdur. Âyette adı geçen topluluğun, yaşadıkları kavimleri dışında herhangi bir kimseyi Allah'a ve peygamberine iman etmeye çağırıyorlardı. Öyle ise bu mü'minlerden murat; yaşadıkları toplumları içersinde da'vet görevini ifâ edenler asırdaki' toplumun inançlı yönetici ve da'vetçi kadrolarıdır. Bu nedenle müfessirler onların bu çalışmalarını her asra teşmil ederek, herhangi bir zorlamaya girmeksizin, âyetin anlatmak istediğinin; bu da'vetçi kadro olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir.

İmam İbn-i Cerîr et-Taberî, Âl-i İmran sûresinde geçen "ma'rufu emrederler, münkeri nehyederler" âyetini açıklarken şöyle der: "Onlar Allah ve Rasûlü'ne iman etmeyi, Hz. Muhammed'in (s.a.v) getirdiklerini kayıtsız ve şartsız tasdik etmeleri için insanları da'vet edip hakka yönelmelerini emrederler. "Münkeri nehyederler" yani, Allah'ı inkâr etmekten, Muhamed'i (s.a.v) ve Allah tarafından kendilerine inen yasaları yalanlayıp reddetmekten insanları men' ederler."¹⁷³ Müfessir el-Cessas şöyle der:

"Bu, ehl-i kitaptan iman edenlerin sıfatıdır. Çünkü onlar Allah peygamberlerine imam ettiler. Hz Muhammed'i (s.a.v.) tasdik etmey insanları davet ettiler ve ona muhalif olanların çalışmalarını engelleyip yasakladılar. Böylelikle Allah Teâlâ'nın "siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz (inançlı ve da'vetçi bir yönetici kadrosunu"¹⁷⁴ diye vassettığı insanlar ve cemaatler oldular."

Marufu Emretmek, Münkeri Nehyetmeye Çalışmak, İlmî BİR Çalışmadır.

İslâm'a da' vet etme görevi, sıradan bir çalışma değildir. Bazen va'z, nasihat, hatırlatma ve uyarma şeklinde bir takım yollarla da'vet yapılırsa da, bazen de özel ilmî bir çalışma isteyen yolla da'vet zorunluluğu ortaya çıkar. Delil ve ispat gereken ortamlara ihtiyaç duyar. Böyle durumlarda delil getirerek ilmî bir yöntemle dine da'vet ve hizmet, ma'rufu emr, münkeri nehy çeşitlerinden biri olarak karşımıza çıkmış olur. Demek oluyorki: İslâm'a hizmet yolları çok çeşitlidir. Hedef İslâm'ı hâkim kılmak olunca yöntemin değişik oluşu, İslâmî çizginin dışına çıkmış olmaz. Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) maruf ve münker görevini Mekke'de üstlendiğini daha önce zikretmiştik. Mekke dönemi, dinin, insanın şirk anlayışıyla kıyasıyla savaştığı dönemdir. Kuvvetli delillere dayanılarak din arzediliyordu. (Buna i'tikad savaşı demek daha doğru olur.) Demek oluyor ki Allah Rasûlü, sadece dine inanmayı tavsiye etmekle yetinmiyor, arzettiği yeni dinin hak olduğuna dair ileri sürdüğü gibi, inkarcıların yönelttiği sorulara cevaplar vermeyi de ihmal etmiyordu. Çünkü bu din, son din, son din olması nedeniyle, peygamberin izinde yürüyenlere, tâğut karşısında daima zafer elde edileceğini bildiriyordu.

Tahlilimizden anlaşıyor ki bu çeşit çalışma, çok geniş kapsamlı bir çalışmadır. İslâm devletinin kuruluşunu hazırlayan ve tüm peygamberlerin üzerinde yürüdükleri insanlık tarihi kadar eski olan bir yoldur. İmam er-Razî müfessirlerden şöyle nakleder:

"Örf ile emret" âyetini; "hak dini açıkça ilân etmek ve delillerini açıklayıp bildirmek" şeklinde anladıklarını söyler.

¹⁷⁵ İbn'ul-Arabî el-Mâlikî de şöyle der:

"Muhaliflerine karşı dinin galibiyetini delillerle ayakta tutmak ma'rufu emr münkeri nehyetmenin gereğidir"¹⁷⁶

Konuya geniş açıdan bakıldığında görülecektir ki ma'ruf ve münker kavramları geniş sahalı iki temel kavramdır. Denilebilir ki "Allah yolunda olma kaydıyla" yapılan her çeşit çalışma ve sarfedilen her çeşit gayret bu kavramların sahasına girer. Zira insanları Allah'ın dinine da'vet etmek, peygamberin risâletini yalanlamak, seriata muhalefet etmek, hüccet ve delillerle dini açıklamak vs.... hükümler hep ma'ruf ve münker kavramlarının sorumluluk sahalardır. Şüphesiz ki Allah'ın dini, hak olan dindir. Topyekûn dünya ve içinde yaşayan insanlığın saadetini tekeffül eden tek nizamdır. Bu nizam, asırlarca ayakta durması için milyonlarca can feda olmuş bir nizam.... Uğrunda yapılan hizmeti zevk kabul etmiş bir ümmetin volkan gibi patlaması, bu nizamın haklılığına en

¹⁷² Al-i İmrân: 3/113-114.

¹⁷³ Câmi-ul-Beyan fi-Tefsîr-ü Kur'an: 4/35

¹⁷⁴ Cessas-Ahkâmı-Kur'an: 2/42

¹⁷⁵ Mefâtihi-l Gayb: 4/347

¹⁷⁶ el-Ahkâmı-l Kur'an: 1/122

büyük delil değil midir? İnsanlığın dini olması açısından tüm insanların minnet ve şükran duyması bir boyun borcudur. Her türlü gayret ve çaba onun için harcanmalı. Ne mutlu, bu eşsiz görevi hakkıyla yapana! Yazıklar olsun ondan gafil yaşayıp şahsî zevkini dinin fevkinde tutana! Öyle ki, bugünün insanı korkunç akıbetini kendi eliyle hazırlamakta, fakat nefsinin mahkûmu oluşu, ona bu kudsî görevi unutturmuşa benziyor. Sanki bu görevle mükellef değilmiş.....Sanki farz değilmiş bu görev kendisine. Sanki Allah'ın nizamını omuzlayıp bu uğurda can verenleri sadece seyretmekmiş görevi.....

II. Fasl

Allah Yolunda Cihad

“Allah Yolunda Cihad” Kavramlarının Anlamı

Allah yolunda cihad" evrensel İslâm şeriatına has bir kavramdır. Bu kavramla "topyekûn maddî-manevî varlığını Allah yolunda tüketmek" kastedilmiştir. Çünkü Allah'ın dini, kendi uğrunda, canını, malını feda etmesini, en samimî ilişkiler içinde kudret, imkân ve gayretini sarfetmesini mü'minden ister. Dindar oluşu ve hizmeti bu yolla ancak gerçekleşir. (Zira din, gerçek manâda inanan insan ister. Onun hedefi, insanı uyandırıp onu en üstün güç kaynağı yapması ile gerçekleşir. Tarih, bu galibiyetin müşahhas örnekleriyle doludur. İnanan insan için "tarih tekerrürden ibarettir" kaidesi değişmeyen bir kıstasdır.) Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Allah yolunda (nasıl savaşmak lazımsa öylece hakkıyla cihâd edin)"¹⁷⁷

"Emru bi'l-ma'ruf nehyu ani'l-münker" Allah yolunda bir cihaddır. Bu açıdan bakıldığında; "Allah yolunda cihad" kavramı gerçekten geniş sahalı bir kavramdır. Zira "ma'rufu emr münkeri nehiy" bütünüyle cihâdî ifâde eder. Bir ma'rufu emr münkeri nehiy" bütünüyle cihâdî ifâde eder. Bir ma'rufu emredip topluma yerleştirmek, bir münkeri yasaklayıp, toplumu bundan kurtarmağa çalışmak, hakikatte Allah yolunda cihad yapmak demektir.

Cihad konusunda allâme ibn-i Âbidin şöyle der: “Maruf ve münker görevi, mücâhidi her açıdan kuşatacak kadar geniş bir görevdir.”¹⁷⁸

Dini, kuvvet ve iktidar yoluyla gâlib hale getirmek; yeryüzünü fitne ve fesadın her çeşidinden temizlemek ve müslümanın gönül huzuru içerisinde Allaha karşı her türlü ibâdetini engelsiz olarak icra ve ifâ etmesini sağlamak için ortamın İslâm'a göre düzenlenmesi uğrunda yapılan her türlü çalışma, Allah yolunda cihadın açık görüntülerindendir.

Şüphesiz ki kuvvet kullanmak, fitne kalmayıp, hâkimiyet bütünüyle Allah'ın dinine ait oluncaya kadar, yeryüzünde hüküm süren fesadın (İslâm'ı ortadan kaldırmaya yönelik her türlü çabanın) aleyhinde işbirliği yaparak ortadan kaldırmaya çalışmak, buna mukabil Allah'ın dinine, her türlü görüş ve felsefenin üstünde hükümler hakkı tanımak, çoğu kez karşı konulamayacak kadar caydırıcı bir yoldur.

Yeryüzü vahy'in adaletine ve merhametine susadığı zaman. İnsanlar kardeşlerine karşı et yiyen yırtıcı kuş ve cesetler üzerine üşüşen kurtlara dönüştüğü zaman Ümmetler ve nesiller, yine insan eliyle yazılıp beşer vicdanına tahakküm etmek için baskı unsuru kabul ettikleri kanun ve yasalarının zulmü altında inledikleri zaman Allah'a kul olup gerçek hüriyeti bu yolda arayan ve sırf O'nun arzu ve direktifleri doğrultusunda, iman ve arzuları istikametinde hayatlarını düzenlediklerinden dolayı işkence edildikleri zaman....Evet, bütün bu neticelerle karşı karşıya bırakıldığı zaman müminin, fitneyi susturmaya kalkışmaması, adaletten yana olanların müdahale etmemesi, fitneye ve İslâm düşmanlığına, bilerek veya bilmeyerek çeşitli yollardan destek sağlaması affedilmeyecek kadar büyük bir ihanet ve cürümdür.

Allah Yolunda Cihad, Ma'ruf Ve Münker Görevinin Tabu Sonuçlarındandır

Allah Rasûlü, ashabıyla birlikte Mekke'de kaldıkları sürece yeni dini ilân etmedi, şirke karşı gâlib duruma getiremedi ve bâtılı yeryüzünden silip yok edemediler. Çünkü Mekke'nin şirk devleti iktidar olduğu bu dönemde müslümanlar, kendilerini İslâm'a göre inşa etmekte, bu uğurda yalnızlığın her türlü süne göğüs gererek zulme kafa tutan birer mazlum örneğini sergiliyorlardı. Her çeşit eza ve cefayal, düşmanca her türlü saldırıya hedef oluyor, buna rağmen şartların elverdiği oranda Allah'ın dinine göre hayat sürüyor ve hayata aralıksız insanları da'vet ediyorlardı.

Nihayet bilinen bu toplum, İslâm devletini kurma olgunluğuna, kurduktan sonra da koruma seviyesine erişince, müşrik saldırı ve işkenceler son haddinde seyrediyordu. Allah Rasûlü (s.a.v.) ashabıyla birlikte Medine'ye hicret ederek mazlumların devletini kurmasıyla, çalışan zulüm makineleri susmağa mahkûm oldu.

Hicret, birinci dönemin yani işkence, bilenme ve İslâm toplumunun inşa edildiği dönemin sonucu oldu.¹⁷⁹

¹⁷⁷ el-Hacc: 22/78.

¹⁷⁸ Reddû'l-Muhtar Ala Dürri-i Muhtar: 3/301

¹⁷⁹ Hiç bir dava, kendisine sahip çıkan insanları ve kadroları bilemeden, ölümü ve ölebilmeyi göze alma provasına sokmadan, inancını iktidar yapabilme cesaretini göstermemiştir, lalamin şanlı mazisinde tarih, bir defa şahid olduğu Peygamber'in (s.a.v.) bağlılarının kaydettiği zafer gibi ikinci bir defa eşsiz bir zafer kaydetmemiştir. Ancak b'u, İslâm'da zafersiz geçen günlerin olmadığı manâsım taşımaz. Asr-ı saadet, cihan

Medine'ye yerleşmekle Allah Rasûlü, zulüm ve istibdadın aleyhinde kullanılmak üzere güçlü bir otorite elde etti. Artık iktidar olmuş islâm, fitnenin pençelerini, bâtılın hâkimeyetini kırıyor, kulun kula olan kulluğunu kuvvet yoluyla sarsıyor ve gerçek hürriyeti va'deden islâm'ın adaletiyle hükmederek, Allah'ın arzını tâğûti her türlü güçten ve câhiliyye tasallutundan kurtarmış oluyordu, işte böyle bir ortamda idi ki kuvvet yoluyla cihad emredildi. Kur'an-ı Kerim bunu "Allah yolunda savaş" diye adlandırdı. Bu öyle bir savaştır ki Allah'ın arzusu ve onun yüce hâkimiyetini istemek ancak bu yolla gerçekleşebilirdi. Evet bu savaş, ma'rufu emredip münkeri Mehyetmek gibi temel bir görevin en önemli esaslarından biridir. Her ne kadar "Allah yolunda cihad" Medine'de meşru kılınmış ise de "Ma'rufu emr münkeri nehy hükümünün" emredildiği Mekke müşrik devletinde temelleri atılmıştır. Bu nedenle ma'ruf ve münker daha geniş kapsamlı olmuş olmaktadır.

İmam Şâtîbî, "el-Muvafakat fi-usûl-iş-Şeria" adlı ölümsüz eserinde şöyle buyurur:

“Ma'rufu emretme, münkeri nehyetme görevinin en önemli temel taşı olan cihad Medine'de farz kılındı ise de Mekke'de ilan edilmiştir.”¹⁸⁰

"El-Muvafakat" eserinin şârihi Dr. Abdullah Dıraz Şâtîbînin bu görüşüne şunu da ekledi:

"Hatta Cihad, ma'rufu emr münkeri nehy müessesesinin en yüce temelidir.”¹⁸¹

Cihad Konusunda İlim Otoritelerinin Açıklamaları

Cihadın bir çok şartları ve belirlenmiş sınırları vardır ki bunlara riâyet edilmeden cihad yapmak caiz olmaz. Şimdilik bu şartlardan söz etmeyeceğiz. Ancak bizi ilgilendiren husus, "ma'rufu emr münkeri nehy" esasının; dîne davet ve onu insanlığa tebliğ etmek, dine karşı kavas açıp, onunla insanlar arasına bir takım engeller ihdas ederek, barikat koyanlarla savaşmak ve dini bu tür engeller karşısında korumak, hükmedecek mevkiine getirmek ve de her türlü düşünce ve sistemin üstünde yer vermek için var olan gayreti sarfetmek gibi bir takım hayati önem taşıyan unsurları taşımasıdır.

Şimdi bu açıklamalarımızı destekleyen güvenilir islâm ulemasının görüş ve düşüncelerini arz edelim:

Tercümânul-Kur'an Abdullah b. Abbas (Ra) der ki: "Siz insanlar (insanların kurtuluşu) için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz" ve "onlara ma'rufu emredersiniz."

Bu esasa göre; "Allah'tan gayrinin ulûhiyete lâyık hiç bir ilâh olmadığına şehâdet etmek, Allah'ın, insanlığa gönderdiği ve insan hayatını kuşatan her sahadaki emir ve nehiylerini birer kanun olarak kabullenmek, Allah'tan başka hiç bir hâkirneyet ve otorite mercii olmadığı' hakikati uğruna topyekûn inkarcılarla savaşmak ma'rufun en büyüğüdür. "Münkeri nehyedersiniz" Yani Allah Teâlâ'nın hükümlerine gölge düşürecek her türlü saldırıya karşı savaşırsınız. Münker; yalanlamaktır. Bu ise münkerin en çirkini ve en büyüğüdür.”¹⁸²

Mütekellimin ulemasının büyüklerinden Kaffal, İbni Abbas'ın bu görüşünü destekleyerek şöyle der: "Onların, kendilerinden önceki ümmetlere olan üstünlüğü; verdikleri soylu kavga ve cihad yollarının en kuvvetlisi olan ma'rufu emr münkeri nehyetmeleridir." Ma'rufu emretmek; bazan el ile, bazan dil ile, bazan de kalb ile olur. Bunların en kuvvetlisi ise savaş yoludur. Zira mü'min kendini bilinen bir tehlikenin kucağına atmaktadır. Ma'rufun en üstünü ise hak dinî tebliğ, tevhid ve nübüvve inanmaktır. Münkerin en çirkini; Allah Teâlâ'yı inkâr etmektir. Din yolunda cihad, mazumlara, yönelik zarar ve ölüme göğüs gererek, onlara İslâm'ın adaletini götürmek ve onları ölüme götürece korkunç akıbetten kurtarmağa çalışmakla olur. "Zira defi mefâsid celb-i menâfiden evlâdır. Yâni fesadı, bozgunluğu ortadan kaldırmak menfaatleri dağıtmaktan daha öncedir." Bunun için cihad, ibadetlerin en büyüğü olarak farz kılınca, diğer şeriatlerdeki ibadetlerden daha kuvvetli bir ibadet olmuş olur. Bu nedenle dünyanın sulhu demek olan cihad gibi bir ibâdet vasfını taşıyan İslâm ümmetinin, diğer ümmetlere nisbetle üstün oluşuna da haklı bir gerçekçe olmuş olur. işte bu görüş, İbn-i Abbas'ın yorumunu haklı olarak desteklemektedir.”¹⁸³

İmam İbn-i Teymiyye şöyle der:

“Allah Teâlâ, bu ümmetin, tüm insanlık için en hayırlı bir ümmet olduğunu beyan buyurdu. Çünkü tarihi bir ispattır ki bu ümmet insanlığa her açıdan en büyük iyiliği yapmış ve en faydalı olanı takdim etme şerefine erişmiştir, İslâm'ın mesajını dünyanın en ücra köşelerine götürmekle, hayatını insanlığa feda etmiş, kendisine ma'ruf ve münker nedir öğretmiş olması bakımından, kendisine bir kıymet ve sıfat kazandırmıştır. Bu ise onun kemâle ermesine bir sebep teşkil etmektedir, işte bu ümmet bu şanlı görevi yaparken, Allah yolunda canlarını ve mallarını feda etmekten çekinmedi. İnsanlığa takdim edilen kâmil anlamda bir menfaat varsa sanıyorum ki o da bu şekilde olur.”¹⁸⁴

Aynı konuda İbn-i Teymiyye yine şöyle der: "Şu açık bir gerçektir ki ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmak ve bunu cihad yoluyla da tamamlamak, yapmakla emrolduğumuz ma'rufun en büyüğüdür." Başka bir yerde de İmam Teymiyye: "Allah Teâlâ mü'minlere, îman edip şer'i ölçülere göre amel etmeyi ve insanları da îman

tarihinde esine bir daha rastlanmayacak bir zaman kesitidir. (Çeviren) "Assab-ı kiram, Mekke döneminde oluşan potansiyel, Medine döneminde enerjiye dönüşen kılıçlaşmış kahramanlardır." (I: Süreyya Sırma'dan) (Çeviren)

¹⁸⁰ el-Muvafakat fi-usûl-iş-Şeria: 3/50

¹⁸¹ A.g.e.

¹⁸² Câmiu-l Beyan fi-Tefsîr-l Kur'an: 4/28

¹⁸³ Mefâtihi-l-Ğayb: 3/27-28

¹⁸⁴ et-Hisbe fi'l-İslâm: 64

ve salih amel üzere hakka da'vet edip cihad etmelerini emrederek şöyle buyurdu: "(Dinine) yardım edenlere elbette Allah da yardım eder. Şüphesiz Allah güçlüdür ve emrinde yegâne galiptir. Onlar (o müzminlerdir ki) eğer kendilerine yer (yüzün'de bir iktidar olma imkânı verirsek dosdoğru namaz kılarlar, zekâtı verir (sosyal dengeyi sağlar) lar, ma'rufu emrederken, münkerden vaz geçirmeye çalışırlar. (Bütün) işlerin akıbeti nihayet Allah'a dir.¹⁸⁵ İmam İbni Teymiyye'nin delil olarak ileri sürdüğü Hacc süresindeki bu âyet-i kerime, iktidar mevkii, İslâm devletinin stratejik noktalarını ve otorite anahtarlarını ele geçirdikten sonra İslâm ümmetinin yapmakla sorumlu olduğu görevin ne olduğunu belirlemektedir.¹⁸⁶

Bu noktaya ileride daha geniş bir perspektiften bakma imkânımız olacaktır inşâallah. Ancak şunu belirtmeliyiz ki; ma'rufu emr münkeri nehyetmeye çalışmak, cihad konusunu içine aldığı gibi dine da'veti de kapsamına alır.

İmam İbn-i Cerir et-Taberi şöyle buyurur:

"(Sizden bir cemaat olsun)" "(Onlar iyiliği emrederler)" Yani Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah Teâlâ'dan alıp arzettiği dine tabî olup. Onun çizgisinde yaşamayı insanlara emrederler, (münkeri yasaklarlar) Yani Allah'ı inkâr etmekten, Peygamber'i (s.a.v.) ve kendisine gönderilen şer'i yasaların ve İslâm düzeninin temel kitabı Kur'an-ı Kerim'i yalanlamaktan onları men' ederler. Din Allah'ın dini olup insanlar, O'nun otoritesine boyun eğinceye kadar el ve dil gibi vasıtalarla onlara karşı cihad ederler.¹⁸⁷

Allâme el-Kurtubî şöyle buyurur:

"Mü'minlerin özelliklerinin başında, ma'rufu emretmek, münkeri nehyetmeye çalışmak, bu vasıflarının da başında "İslâm'a da'vet edip bu uğurda cihad etmek gelir.¹⁸⁸ imam er-Râzî şöyle buyurur?

"Ma'rufun başı Allah'a iman, münkerin başı ise Allah'ı inkardır. Cihad ise îmana teşvik etmeyi, küfürden uzaklaştırmayı gerektirir. Binaenaleyh cihad ma'rufu emr münkeri nehyetme görevine dahildir."¹⁸⁹

Allame Şemsü'l-Eimme es-Serahsî şöyle buyururlar: "Allah'ın Rasûlü cihadı, "dinin doruk noktası" diye isimlendirdi. Zira cihad ruhunda ma'rufu emr münkeri nehyetme esası yatar. Bu ise İslâm ümmetinin vafıdır. Aynı şekilde cihad, derecelerin en yükseğine teşvik etmektir. Bu ise şehitliktir.¹⁹⁰

Şah Vehyullah Ed-Dehlevî'nin Görüşü

Dehlevî'ye göre, İslâm ümmetinin en hayırlı bir ümmet oluşu ve insanların hayrına çıkarılmış olması, Allah Rasûlü'nün gönderildiği gaye ve maksadın gerçekleşmesi için; müslümanların tüm dünyaya dağılmaları, İslâm'ın mesajını dünyanın her bölgesine iletip her sınıf insanı bu mesajdan haberdar etmeleri ve islâm, otorite elde edilinceye kadar Allah yolunda cihad etmeyi şart koşar.

"Dehlevî'nin konu ettiği din, Allah'ın Rasûlü'nün (s.a.v.) getirdiği ve geçmiş dinlerin hükümlerini yürürlükten kaldırmış olan en kâmil din olan İslâm'dır. Nitekim bu dine olan ihtiyaç da gerçek anlamda ortaya çıkmıştır. Çeşitli ümmetler, aralarında çıkan savaşlar ve boğuşmalar sonucu sahip oldukları dinlerinin ruhunu kaybetmiş, asılları değiştirilmiş olup sadece bir takım gelenekler, âyinler ve dış görüntüleri bize kadar gelmiştir. Kendilerine gönderilen din ve şeriâtın temel esasları hakkında ihtilafa ^düşmüşlerdir. Zulüm, bâtıl ve sapık yollara sapmışlar, haklı ve doğru yoldan sapmışlardır. Kendi elleriyle dinlerini parçalamışlardır. Doğru ile yanlış, hak ile bâtılı birbirine karıştırmışlardır. Hak dine olan ihtiyaç âranır ve söylenir hale gelmiş, millet kendi arasında, birbirine düşman ve yeryüzü yeniden bozguna uğramıştır. Öyle bir zaman gelmiş ki, artık bu millete gönderilen hak dinin yolu anılmaz olmuş, insanlar nefsi arzularına uyup onı kanun ve anayasa yapmış, gerçek dinle ilgisi bulunmayan bâtıl inançların etrafında toplanmışlardır. Hak çiğnenmiş, zu'ûm ve bâtıl alkışlanmıştır.

Ed-Dehlevî sözlerini şöyle sürdürür:

"Böyle bir durumda insanlar, zalim ve müstekbir bir idarecilere karşı kâmil, sahih ve âdil bir halifenin yönetimine kavuşturacak yeni bir peygambere şiddetle ihtiyaç duydu. Bütün insanlığı tek bir din üzerinde toplayacak önderin, bir takım da'vet ve tebliğ usûllerine ihtiyaç duyacaktır. Bu usullerden olmak üzere; Allah Rasûlü'nün câhiliye toplumunu İslâm şeriâtına da'vet etmesi, onları her türlü şirk pisliklerinden temizlemek istemesi ve İslam ile yeni bir toplumu inşa etmesini sayabiliriz.

"Câhiliyye asrını tahlil eden tarihçiler, bu söylediklerimizin bütününün mevcut olduğunu tasdik ederler. Her türlü bozgunculuğun, câhiliye devrine nasıl hâkim olduğunu, yazdıkları eserlerde uzun uzun anlatmışlardır." Sonra bu önder, davet ettiği bu câhil ve vahşî toplumu etrafında topluyor ve cemaatleştiriyor. Önceleri illegal olarak çalışıyor. Kuvvetli bir organize, disiplin ve takib içerisinde, ileride dünyayı İslâm'ın ilkelerine göre yeniden inşa edecek (Hizbullahî müslümanlar ile yeryüzündeki tüm bozuk sistem ve düzenleri tarihin çöp sepetine atacak) cihad silahını kullanıyor ve İslâmın ezeli düşmanlarını her karşılaştığı cephede yenik duruma sokuyordu. İnsanlar

¹⁸⁵ el-Hisbe fi'l-İslâm: (66 ve 85)

¹⁸⁶ Tüm ibâdet ve muamelâtın Şer'i ölçülere tamamen uygun olmasının şartı; bu. ümmetin evvelâ kendi iktidar ve otoritesini kurmasıdır. Çünkü davranışının kemâle ermesinin şartı iktidardır, iktidar olma mecburiyettir. Âyet, bu inceliği kuvvetli bir tonla vurgulayarak iktidar sözcüğünün diziliş manzumesi içinde önceliği tercih etmiştir.

(Çeviren)

¹⁸⁷ Çâmi-ul-Beyân fi-Tefsîr-il Kur'an: 4/27

¹⁸⁸ el-Çâmiu li-Ahkâmı-l Kur'an: 4/47

¹⁸⁹ Mefâtihi-l Gayb: 4/523

¹⁹⁰ Şerh-u Siyeri-l Kebir: 1/19-20.

dalga dalga dünyanın bu yeni kurucularına katılıyordu. Allah Teâlâ bu şerefli ümmete hitaben şöyle buyurur: *"Siz, insanlar için ortaya çıkarılan, ma'rufu emreden, münkerden nehyedip (insanları sakındıran) ve Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz."*¹⁹¹

Sonra ed-Dehlevî şöyle der:

"İslam gelmeden önce, yeryüzünde yaşayan bütün milletler, o gün iki büyük emperyalist imparatorluğun bayrağı ve hükümlerini altında yaşıyorlardı. Bu iki emperyalist imparatorluktan biri İran, diğeri ise Bizans idi. Bu her iki millet ve devletin yeryüzünde meydana getirdiği tahribatı ortadan kaldırmak, hak dine yönelik saldırıları yok etmek üzere Allah (c.c) İslâm ümmetini görevlendirdi. Bu ümmetin görevi; ma'rufu emretmek münkerden mehyetmeye çalışmaktır. Böylece bu her iki devlet, İslâm milletinin eliyle tarihe karışacaktı. Allah Rasûlü bu müjdeyi Hendek savaşında vermişti. Bu iki devletin yıkılacağını şöyle ifade buyurdular: "İran ve Bizans krallıklarının bir daha kurulmamak üzere yıkıldığını gördüm."¹⁹²

"Böylece İslâm'ın hak dâvası, yeryüzünde egemenliğini sürdüren bütün şer güçleri silip ortadan kaldıracaktı. Gerek câhiliyye Araplarının ve gerekse bu her iki emperyalist devletin yeryüzünde bıraktıkları tüm kötülükler, kurumlarıyla birlikte tarihe karışacak ve geride gelecek olan 14 asırlık bir süre içerisinde nefes aldırılmayacaktı. Allah'ın Rasûlü bu işe önce Araplardan başlayarak yeryüzünü tüm tağutlardan temizleyecek, bunun yerine Allah'ın hükmü tatbik edilecekti."¹⁹³

Gerek Peygamber'in (s.a.v.) gerekse halifelerin vazifesi; islâm dinini yeryüzünde hâkim kılmaya çalışmak ve bütün dinlerden üstün kılmaktır.

Yeryüzünde yaşayan insanları, gerek kendi arzusu ile gerekse zorla islâm'ın bayrağı altında toplamak için cihâd yapmıştır. Burada zorla toplamaktan kasıt, inkarcılar içindir. Yahudi ve hıristiyanlar için geçerli değildir. Halifeler, dinin esaslarını korumak ve yüce Allah'ın hükümlerini uygulamakla emrolunmuşlardır. Bu hususta Hz. Ebu Bekir (r.a.) bir hutbesinde şöyle buyurmuşlardır. "Sizin varlığınızın devamı, yöneticilerinizin doğruluk ve hak üzere bulunmalarına bağlıdır."¹⁹⁴

Gerçekten bu ümmet, ancak zâlim, bâtıl sistem ve yasaları tüm kurumlarıyla birlikte yok edip yerine Allah'ın yasalarını koymak, İslâm dışı hayat ve felsefelerle hak tanımamak ve İslâm'ı bütün kurumlarıyla yerleştirmek için gönderilmiştir. Evet bu ümmet ancak böyle bir yolla yine tarihî misyonuna kavuşacaktır. Amelî, fikrî ve iktisadî varlığını topyekûn seferber ederse yine destanlar yazacaktır. (Bu din, feda edecek can istemektedir. Gözüpek yiğit istemektedir. Kurban istemektedir.....)

Öz olarak arzına çalıştığımız ümmetin bu görevi; Kur'an-ı Kerim'in, sünnetin, Allah yolunda cihad etmenin, ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin gereğidir.

III. Fasl

İslâm Devleti

Ma'rufu Emredip Münkeri Yasaklamağa Çalışmak Kuvvet Ve İktidara Muhtaçtır

Allah Teâlâ, İslâm ümmetine emir ve yasalarını teklif ettikten sonra, hayra yani İslâm'a da'vet, ma'rufu emredip münkeri yasaklamağa çalışmayı hemen peşinden getirmiştir. Yani mükellefiyet ile birlikte emir ve nehiylere muhatab olma devreye girer. Böylece emâneti yüklenmiş olur. Âl-i imran sûresinin şu âyetindeki incelik dikkatimizi çekmektedir:

*"Siz, kendilerine apaçık deliller (ve yasalar) âyetler geldikten sonra parçalanıp ayrılanlar, ihtihaf ve ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar (in hali): En büyük azâb onlarındır."*¹⁹⁵

Acaba âyette "tefrika ve ihtilâfıdan nehyetme" ile "ma'rufu emredip münkeri yasaklama" esasları niçin peşpeşine geldi? Bu husus, insanı, konu ile ilgili düşünceye ve fikir yürütmeye sevk etmektedir. Çoğu kez de insanı bir takım sebeb ve yönlerle bakmaya zorlamaktadır. Fakat dikkatlerimizden kaçmayan, en açık ve belirgin husus, ma'rufu emr münkeri mehiy görevinin, da'vet ve tebliğ ihtiyacı duyduğu gibi kuvvet ve iktidara da ihtiyaç duymuş olmasıdır. Zira kuvvet ve iktidar şüphesiz ki birlik ve ittifak halinde başarıya ulaşır.

Buna göre; şunu açıkça haykırabiliriz: "Tefrikaya ve dağılmaya yüz tutmuş cemaat ve ümmetler Allah'ın arzında iktidar kurmaya layık olamaz" Allah böyle bir topluma yabancı emperyalist güçleri musallat eder. Böylelikle o cemaat bu yabancı ve istilâcı güçlere kul ve köle olur. Onların her türlü emir ve arzularına mahkûm duruma düşer. (Artık bu yabancı güçler, başsız toplumların perde arkası yöneticileri olurlar o toplumun fertlerinin bu perde yöneticilerden haberleri olmaz. Sun'î sınırlarla çevrili toprak parçaları üzerinde köleliğe alıştırılmış böyle bir toplum ve millet, bu yabancı güçlerin egemenliğini, koruyuculuk ve himayeciliğini hürriyet ve bağımsızlık olarak

¹⁹¹ Hücetullahi-İ Bâliğa: 1/118-119

¹⁹² Bu haber Hendek savaşında verilmişti. Hendeğin kazanılmasında elindeki kazma ile vurduğu bir kaya parçasını parçaladıktan sonra dönüp müslümanlara bu müjdeyi vermişti.

¹⁹³ Hücetullahi-İ Bâliğa: 1/118-119

¹⁹⁴ Hücetullahi-İ Bâliğa: 1/118-119

¹⁹⁵ Al-i İmran: 3/105.

kabul ederler. Siz onların sömürüldüğünü söylediğiniz takdirde, sizi fitneci, ayrılıkçı ve iç düşman olarak telakki eder. Zira bu toplum, yabancı gücün kültür istilasına uğramış bir toplumdur. Onların uyanışı adeta bir neslin değişmesi ve yeniden kendi kültürüyle irtibat kuruncaya kadar, yeniden bir kültür savaşı vermek kadar zor olacaktır. Beden yerli beden, kalp atışı yabancı atışı. Bu bedenin taze kana ihtiyacı vardır. Değiştirmedikçe değişeceğine inanmak kadar safdilik olmaz.....) (Çeviren).

Böyle bir toplumun uyanışını engellemek için, bu yabancı güçler daima her tedbiri almıştır. Onları mevcut sömürü düzenlerinin tasallutundan kurtaracak kendi kültürlerine ve inançlarına dayalı siyasal iktidarın gölgesinde yaşama hakkından daima mahrum bırakmışlardır. Bu güçler tarafından kültürel ve ekonomik bağımsızlıklarına fırsat verilmez olmuştur.

İşte âyet-i Kerime bu gerçeğe işaret etmiştir. Bu da müslümanlara şunu ikaz eder: Eğer siz ma'rufu emredip Allah'ın arzu etmediklerini yasaklamak istiyorsunuz; birlesiniz, bir araya geliniz, güç birliği, kültür birliği yapıp yardımlasınız. Ülfet ve sevgi sizleri bir ceset haline getirsin. Bu cesedin bir organı şikâyet ettiği zaman diğerleri onun şikâyetini dinleme fırsatını elde etsin ki, birliğinizi parçalamaya yönelik her türlü iç ve dış saldırılara hedef olmayasınız. Allah da sizlere tekrar ümmet olma şerefini bahşetsin.

Fakat siz bu anlaymayı ve her sahadaki ittifaki sağlamazsanız siyasal gücünüz zaafa uğrar dağılır. (Sanki dağılmamış gibi. Tabii ki müellif bundan haberdar. Arzetmek istediği; genel bir kaideyi tarihe sunmaktır.) Binaenaleyh her türlü fikrî ve ameli krizle karşı karşıya kalırsınız. Bu krizlerden sonra da artık birbirinize; ma'rufa tâbi olmayı münkerden kaçınmayı tavsiye etmeniz de güçleşir, hatta imkansızlaşır. Dininizin, yapmanızı emrettiklerini Allah'ın arzında yaşama fırsatını bulamayacak, anayasal icraatınıza imkân kalmayacak, tüm câhiliyye düzenlerinin, önünüze diktığı engelleri, savaş yoluyla bile ortadan kaldırmak güçleşecek ve Tâğûtî güçleri yok etmeye yönelik siyasî güç ve otoritenize kavuşma imkânını elde edemeyeceksiniz.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Müellifin parmak bastığı konuyu ve noktayı daha da açığa çıkarmak ve acı bir gerçeği su yüzüne vurmak için geniş bir açıklama zarureti ortaya çıkmış bulunmaktadır. Vereceğimiz açıklama çeşitli eserlerden tarama biçiminde olacaktır. Şöyle bir başlık yapmak uygun olacaktır:

İslâm Topraklarında Yasayan Müslüman Larar Asi Kültürel Ekonomik, Siyasi İşbirliği ve Bloklar

Günümüzde batının doğuya karşı takındığı tavır, eskinin değişik bir bakışından başkası değildir. Batı tek devlet tasavvurunu; AET, Avrupa Parlamentosu ve NATO teşkilatlarıyla tamamlamıştır. Tek gaye; Hristiyan kültürüne dayalı ve haçlı ruhunun temelleri üzerinde, batının menfaatlerini savunucu bir edâ ile dünyayı "Siyasi açıdan birleştirme gayretü'nin sonucu kuvvetlinin zayıfı bir nakavat darbesiyle yere yıkıp dünyanın siyasal birliğini (sağlayıcı bir yöntem kullanarak küfür hakimiyetini) kurmaktır. (Arnold Toynbee Medeniyet Yargılanıyor: 129-130) Batının İslâm'la karşılaşması, henüz çocuk çağa iken, Arap İslâm toplumunun kahramanlık dönemine rastlar. Müslümanlar, bu dönemde dünyada İslâmın HÂKİMİYET ÇAĞINI yaşadılar, İslâmî bir devletin kuruluşunu başardılar." (A.g.e: 177).

19. yüzyılın başlarında batının başlattığı "sanayi devrimi ve asırlık İslâm düşmanlığı" ilkesi hâkimiyet sahnesine çıktı. Batının İslâm dünyası üzerine yoğun saldırıları, iki medeniyeti günümüzde yeniden karşı karşıya getirdi. Görülecektir ki bu, batı medeniyetinin bütün insanlığın büyük bir toplum halinde birleştirilmesini ve modern batı tekniği sayesinde kullanabildiği! yerdeki, gökteki ve denizdeki her şeyin kontrolünü isteyen büyük hırsların bir parçasıdır." (A.g.e: 179)

Onun için İslâm ile batının çağdaş karşılaşması, geçmişteki ilişkilerinden yalnızca daha canlı ve içten olmakla kalmamış, batılı adamın dünyayı "batılılaştırma" eylemini açığa çıkaran bir olay olmuştur ki, iki dünya savaşını görmüş bir neslin tarihinde bu, gerçekten en ilginç ve en önemli olaylardan sayılmalıdır. Bu yüzden İslâm, bir kez daha bau ile karşılaşılıyor. Ne var ki bu sefer kozlar, haçlı seferlerinin en kritik dönemlerinden daha çok aleyhine; çünkü çağdaş batı ona karşı yalnız silah yönünden değil, aynı zamanda silah sanayinin son derece bağlı olduğu "ekonomik hayat anlayışı" (=homo ekonomiko=ekonomik hayvan) konusunda da ve hepsinin üstünde ruhsal kültürde-medeniyet denilen ve kendi kendine dışa dönük ürünleri yaratan ve besleyen o derûnî güçte-de üstün...." (A.g.e: 180)

Batının sakladığı bu çirkin yüzünün bizzat bir batılı'nın ağzından yapılan itiraflar, aslında saklanmadığı, tarihin vesikaları arasında göremememiz için bilmem ki herhangi bir ispata iftियाç var mıdır? Ama ne yazık ki kültürümüzün kimliğini taşıyan entellektüellerimiz bu ihanet plânını idraktan yoksundurlar. Batıyı batıdan daha çok savunan bir gençlik oluşmasında, batı hesabına çalışan bu aydınlar bir gün hesap vereceklerdir. Zira bir buçuk asırdır, batının bu hain perde arkası çirkin yüzünü genç nesilden saklayarak hep güzel gösterdiler. Bu, aslında batı adına yapılan bir kültür istilasından başka bir şey değildi. Şayet yabancı emperyalist bir güç silah zoruyla bu ümmetin toprağını işgal etseydi, bundan daha idealini yapmazdı.

Bu devrin ihanet planlarını en güzel şekilde uygulanıp bir devrân süren, sonra da yabancı emellerin kurbanı olduğunu anlayınca da tarihin en büyük ihanet plânına kurban giden cennetmekân Abdülhamit Han'ın ruhaniyetinden istinad dileyen filozof Dr. Rıza Tevfik şöyle diyecektir. "Nerdesin şevketli Sultan Hamid HAN feryadım varır mı bârigâhma ölüm uykusundan bir lâhza uyan. Şu nankör milletin bak günahına. Tarihler ismini andığı zaman Sana hak verecek hey koca Sultan Bizdik ulanmadan iftira atan Asrın en siyasî padişahına Milliyet dâvası fiska büründü Rıdây-ı diyanet yerde süründü Türk'ün ruhu zorla âsi göründü Hem peygamberine hem Allah'ına"

Evet bu aydın kişi, istilâci güçlerin emellerine işte böyle hizmet ettiğini ifâde ederek bir devrin ihanet planlarını böylece sergilemiş ve sonunda da itiraf -ı zünüb eylemişti. Oyun güzel sahnelenmişti batı tarafından. Çünkü bu, üç asırlık için yazılan senaryonun ürünü idi. Mevsim mevsim sahneleniyordu yapılmak istenen. Bıçak can damarını kesme hedefini iyice tesbit etmiş ve koca bir ümmetin merkezî otoritesi çok hassas hesaplarla darmadağın edilmişti. Bir saat başsız kalması dahi fitnenin hâkimiyeti diye nitelendirilen bu ümmet, yarım asrı aşkındır başsız ve biatsız bir toplum halinde yaşamağa mahkûm edilmiştir. (Çeviren)

"Batının nihayet medreselerimizde yetişmiş Afganfyi ve Abdüh gibilerini de İngiliz efendileriyle birlikte aynı locaya kayıtlı yüksek dereceden bir mason olarak gösterdiği zaman da şaşırmıyoruz. Belgeler artık önümüze serilmiştir. Onların duyumsal entrikaları ortaya çıkarmıştır ki, sömürgecilik, hiç bir zaman siyasî ve hatta iktisadî çıkarlar için sahnelenmiş bir olay değildir. Sömürgecilik İslâm'ın temelindeki manevî ve sosyal gerçekliğe düşman bir kültür çatışmasının yükü olmuştur." (Cihad-es-Sufi: 66). "Kolayca ispat edilebilir ki, İslâm dünyasındaki modernist hareket doktrinini ve siyasetin, doğrudan doğruya sömürgeci kuvvetlerden almış ve onların siyasetlerini ikmâl etmiştir. İşte bu sebeptendir ki onların mirasçıları müslüman ülkelerde kâfirlerin kurdukları yönetimlerin yüksek basamaklarında bulunmaktadır." (A.g.e: 70).

Nihayet asrımızda toprak sömürü ve askerî işgal metodlarının emperyalistlere gayelerini gerçekleştirmekten daha çok zarar verdiği anlaşıldı. Bundan dolayı emperyalistlerin stratejisinde yeni değişimler oldu. Toprak işgalini terk ederek bunun yerine kafa ve kalpleri sömürmeye yöneldiler. İşte kültür emperyalizmi adıyla bilinen şey budur". (Kültür emperyalizmi-Hedef ve metodları: 15)

"20. asırda kültür savaşının -her asırda geçerli olduğu gibi- insan ve silah gücüyle yapılan savaştan daha tehlikeli olduğu anlaşılmıştır.

"Batı dünyası İslâm dünyasını askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yenilgiye uğrattıktan sonra bir sirt siyasal hegemonyası altında tuttu. II. Dünya savaşında siyasal özgürlüğe sahip halkı müsûman ülke sayısı bir elin parmakları sayısına bile ulaşmıyordu.

İmam Râzî, bu âyetin iki açıdan kendinden öncekiyle bağımlı olduğunu söyleyerek şöyle izaha kalkışır:

“Birinci: sözün geliş ve üslûbuna bağlı olması.

İkincisi: Bu âyetin sadece ma'rufu emr münkeri nehiy hükmüne bağlı bulunmasıdır.

Allâme Seyyid Reşit Rıza, bu irtibatın birinci yorumunu uygun görmüş, fakat Razi'nin açıkladığı ikinci yönü tercih etmiştir.”¹⁹⁷

Şöyle ki: “Allah Teâlâ ma'rufu emr münkeri nehiy görevini farz kılınca; bir şartla bu görevi ifa etmek mümkün olacaktır ki o da: "Zulme ve azgınlığa karşı bu farziyeti yapabilme gücüne ve ehliyetine sahip olmaktır." Bu güç ise haktan ve dinden yana olan tüm inananların iman sevgisi ve kardeşliği üzerinde ittifak haline geçtikleri zaman elde edilmiş olabilir. Şüphesiz ki Allah Teâlâ böyle bir ortamda bu işbirliğine talip olanları ayrılık ve ihtilaf fitnesinden korur. Bu tür ihtilafların önlenmesini sağlamak, bu farziyeti yerine getirirken zaaf ve çözümlere düşmemeleri içindedir.”¹⁹⁸

Allame Nizâmüddin en-Nisâbü'rî de bu ilişkiyi iki âyet-i kerime arasındaki alâkaya bağlı olarak açıkladı.¹⁹⁹ Şayet bu münâsebet ve ilişkiden sarf-ı nazar etsek bile, ma'rufu emr-münkeri nehiy çalışmasının, her türlü bölünme ve ihtilaftan korunması ve bu hususta ümmetin saflarının birleşmesi için çok ciddi bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu, âyet manen bizi ikaz etmektedir.

İmam İbn-i Teymiyye bu hususu destekleyerek der ki; “Ma'rufu emretmek, kaynaşma ve cemaatleşmeyi gerektirdiği gibi, ayrılık ve parçalanmaktan da men' etmeyi gerektirecektir.”²⁰⁰

Gerçekten de Ma'rufu emr, münkerden nehiy görevinin, istenen hedefe ulaşması ve tam isabeti, ancak müslümanların iktidar ve hâkimiyet kurmalarına bağlıdır. Bunun da gerçekleşmesi için, ümmetin Kur'an'da ve İslâm'da ittifak edip kaynaşması şarttır.

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki "ma'ruf ve münker görevi", İslâm ümmetinin sorumlu olduğu mücerred bir da'vet izinden ibaret olmayıp, aynı zamanda siyasi bir çalışmaya da muhtaçtır. "Mu'ruf ve münker" görevinin hakkıyla ifasından sonradır ki İslâm devletine giden yol açılacaktır. Daha açık bir ifade ile bu görevi hakkıyla ifade etmenin yolu; hem da'vet, hem siyâsettir.

Geçmiş konularda bu görevin da'vet yönünü izaha çalışmıştık. Bundan sonra ise konunun siyâsi yönünü ele almağa çalışacağız. Allah Teâlâ bu ümmetin ilk ve en yüce nesli hakkında verdiği hükmü şöyle beyan buyurmuştur:

"Bu ümmet siyasal iktidarın gücünü ve anahtarını elinde tuttuğu müddetçe, ma'rufu emreder, münkerden nehyeder.

Yani basiretli ve şuurlu bir anlayışla taşıdıkları sancağı ve insanlar arasında; inandıklarını yükseltmeye çalışmaları için hakk'a da'vet etmeleri şarttır. Yaşadıkları dünyada otorite ve hâkimiyet kurmadan, gaye ve hedeflerine erişmeleri imkânsızdır. Çünkü bu güç kurulmadan, sonucu elde etmeleri Allah Teâlâ'nın yasasına aykırıdır."

Hâc süresindeki âyet-i kerimede Allah Teâlâ, Peygamber'in (s.a.v.) ashâbı hakkında hüküm verirken, kendilerine hâkimiyet ve iktidar yoluyla nimet vermeden, diğer amellerinin bir değer ifade etmeyeceğini açıkça beyân etmiştir.

“Onlar (o mü'minlerdir ki) eğer kendilerine yer (yüzün)de bir iktidar mevkii ve imkânı verirse, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, ma'rufu emrederler, münkeri nehyetmeye çalışırlar. (Bütün) işlerin âkibeti (nihayet) Allah'a (râci) dır.”²⁰¹

Emperyalist batı, onları öyle parçalara ayırmıştı ki bu devletlerin birbirleriyle bağlantı imkânı ortadan kalsın ve bu devletler sürekli bir biçimde kendilerine bağımlı kalsın. Batı böylece teknolojik üstünlüğün verdiği avantajlarında kullanarak bu devletleri birer koloni gibi kullandı. Kendi hâkimiyetini sağlayan bütün şeylerin hammadde'lerini dahi bu devletlerden alıp, teknoloji artıklarını bu devletlere verdi. Bazen bu devletlerde oluşturduğu koloni merkezleriyle, bazan da bu devletlerdeki yerli işbirlikçi uşakları eliyle emperyalist programını sürdürdü. Onlara enjekte ettiği pragmatist hukuk sistemleri ve kokuşmuş ahlâk yapısıyla ruhlarını köreltmeye ve uşak nesiller yetirtirmeye çalıştı."

Fakat sevindirici bir durumdur ki son yıllarda batının emperyalist amaçlarının farkına varıp görebilen ve buna karşı İslâm dünyasında ortak bir işbirliği kurulmasını amaçlayan çalışmalar su yüzüne çıkmıştır.

"Aslında batı kendi emperyalist politikasını sürdürmek için bu birliği çok önceleri oluşturmuştur. AET vb. kuruluşlar ancak bu amaca yönelik kuruluşlardır.

İslâm dünyasındaki çabalar ise şimdilik pek öyle iç aydınlatıcı değildir. Bunun nedenleri bir çok temele dayanır. Bir kere bunu engelleyen etken ideolojiktir, "İslâm dünyası" dediğimiz bütünün karmaşık bir yapısı vardır. Bu, asırların emperyalist güçlerinin müştereken uyguladıkları plânın sonucudur, tşte bu sonuçla ortaya çıkan İslâm dünyası, yeniden İslâmlaşma hareketiyle özbenliğine kavuşması şarttır. Sosyalist ve kapitalist dediğimiz sistemlerden birinin peyki halinde bulunan devletler olduğu gibi, kendi içinde bütünlük dediğimiz devletlerden bir ikisi dışında sağlam bir temele oturmamışlardır. Birbirleriyle rekabet, hatta çatışma içinde bulunan ya da bulundurulmuş devletlerin sayısı az değildir. Bütün bunlar, İslâm dünyası dediğimiz topluluğun birleşmesini bir güç haline gelmesini engelleyen etkenlerden birkaçıdır.

Bizim için önemli olan; kapitalist ya da sosyalist bloklardan birini tercih etmiş devletlerin bir güç birliği oluşturması ve birbirleriyle ilişkilerini yoğunlaştırması değildir. Aksine bu devletlerin ortak miraslarını, dünya nizâmlarını ve uygulamadan kaldırdıkları kendi sistemlerini uygulamaları ve her türlü emperyalizme karşı bir dayanışma oluşturmalarıdır. Batının koyduğu sistemleri ve kurumları çalıştırarak uygulamaya koymak, birleşmeye çalışmak ve bundan fayda beklemek safdilik olur."

(İslâm ülkeleri arasında ekonomik ve sosyal işbirliği-Abdurrahman Kureyşi) "Çeviren".

¹⁹⁷ Tefsir-ul Kurani-l Kerim (El-Menar): 4/48

¹⁹⁸ Mefâtihi-l Ğayb: 3/21

¹⁹⁹ Ğarâibu-l Kur'an ve Rağâibu-l Furkan: 4/33

²⁰⁰ Mecmûatu-l Resâili-l Kübrâ: 1/309

²⁰¹ el-Hacc: 41(Önceki âyette zikredilen durum, muhacirlerle ilgili olunca, bu âyette sözü edilen vasıflar da aslında onlara ait olması gerekir. Fakat âyette istenen vasıf ve özellikleri sadece o günkü muhacirlere ait sanmak, âyetin kapsam ve sahasını daraltmak demek olur. Zira "sebebin hususî olması hükmün umûmî olmasına engel değildir." hukukî kaide meşhurdur. Binaenaleyh bu hükmü: "Bu vasıfların muhacirler hakkında söz konusu olabileceğini ileri sürerler. Fakat âyete geniş bir perspektiften bakan müfessirler ise bu âyeti ümmetin aile-aile, fert-fert her kesime ait bir sorumluluk yüklediğini anlamışlardır.

Katâde şöyle buyurur: "Bu âyet, Nebi'in (s.a.v.) ashâbı hakkında nazil olmuştur, "İbni Abbas (r.a.) da: "Muhacir, ensâr ve tabiin hakkında nazil

İslâm Devletinin Kuruluş Programı Ve Stratejisi

Hacc sûresinin 41. âyet-i kerimesi bize "İslâm devletinin kuruluş felsefi ve stratejisini" bir temel esas olarak anlamamız ve kavramamız gerektiğini açıklamaktadır. Zira âyet, müslümanların, hâkim vaziyete ve konuma geldikleri zaman yapmakla mükellef oldukları "siyasi çalışmanın mahiyetini" açıklamakta ve "İslâm'ın iktidarında" varılmak istenen gaye, kurulan devletin taşıdığı karakter, yapacağı işler ve böyle bir iktidarın, üzerine oturtulduğu çalışma programı ve stratejisinin tesbitini ve sürekliliğini açıklamaktadır. Bunun için de her türlü meşru zeminde alınacak tedbirlerin, sağlanacak vâsıtaların ve bunların tatbikinin yöntemi ortaya konulmaktadır. Keza İslâmî hükümetin karakterini, yapacağı işleri, gelişmesini ve gayesini tahakkuk ettiren sebep ve vasıtaların, devletin ayakta kalması için emrine tahsis edilmesini de açıklamaktadır.

Daha doğru bir ifâde ile bu veciz âyet -tam ve net bir ifâde ile- mü'minlerin kurmakla görevlendirildikleri hükümetin aslı görevlerini ilân etmektedir.

Hafız Ebu'l-Berekât en-Neseî ve diğer bazı müfessirler âyetteki bu hususa şöyle işaret buyurmaktadırlar:

"Muhacirlerin hayat telâkkileri üzerinde kurulacak hükümetin ve yer yüzünde kurulacak iktidarın, bu iktidarın yayılma politikasının ve din hâkimiyetinin nasıl kurulacağını Allah Teâlâ haber vermektedir."²⁰²

Mü'minlerin Ferdî Ve Siyasi Vasıfları

Hacc sûresindeki bu âyet, yeryüzünde İslâmî iktidar kuracak müminleri dört görevle sorumlu tutmaktadır.

1- Namazı dosdoğru kılmak.

2- Zekâtı vermek.

3- Dinin tasvib ettiği herşeyi emredip (insanları) ona davet etmek. Emr-i bi'l-Ma'ruf

4-Dinin tasvip etmeyip yasaklanmasını farz kıldığı her çeşit kötülüğü yasaklamağa çalışmak. Nehy-i ani'l-Münker ilk iki sıfat mü'minlerin ferdî davranışlarını (ahlâkî formasyonlarını) tesbit etmekte, son iki vasıf da siyasî ve sosyal davranışlarını belirlemektedir.

Allâme Ahmet Mustafa el-Meragî bu âyet-i kerimeyi tefsir ettikten sonra, sözlerini şöyle noktalar:

"Onlar, takatleri miktarınca namazda yönedikleri Allah'ın huzurunda bulunmayı arzu etmekle ruhları kemâle eren kimselerdir, ihtiyaç sahiplerine ve fakirlere yardım etmekle de ümmete yardımcı oldular. İlim ve ahlâklarını yayarak diğer ümmetlerin, hakkı ve doğruyu bulmalarına vesile oldular. Yüce ahlâk ve terbiyeye erişmeye engel olan her türlü zararlı cereyanları yasaklamaya çalıştılar."²⁰³ İmam İbn-i Cerîr et-Taberî bu âyet-i kerimeyi şöyle yorumlar:

"Eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek" ifâdesi "kendilerini ülkelerden birine yerleştirirsek, müşriklere üstün gelirler ve oradaki müşrikleri (onların sistemlerini ve savunucularını) mağlub ederler. Bunlar Allah Rasûlü'nün (s.a.v) yüce ashabıdır." anlamındadır. Allah (c.c.) onlar hakkında şöyle demek ister:

"Düşmanlarına karşı onlara yardım edersek Allah'a şirk koşanları mağlub ederler. Namazlarını şer'i hikmetine uygun olarak dosdoğru kılarlar, zekât borcunu verirler. (Sosyal adaletin teminâtı demek olan toplumun fakir kesimine ait maddi hukuku gözetirler. Böylece malzeme olarak kullanılan bu kesimi sömürme imkân ve fırsatını ortadan kaldırmış olurlar."

"Ma'rufu emrederler"; İnsanları, hâkimiyet kayıtsız ve şartsız kendine ait olan Allah'a, O'na itaate ve müminlerin iyi gördüğü şeylere da'vet ederler. "Münkerden nehyederler": Allah'a ve O'nun düzenine ortaklık koştuktan O'na isyandan, iman ve hak sahiplerinin kötü gördüğü her şeyden uzaklaştırmağa çalışırlar."²⁰⁴

İmam Veliyullah ed-Dehlevî buna şu yorumu getirir:

"Namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler" Âyetinin vurgulamak istediği, İslâm'ın temellerinin canlı ve dinamik olarak ayakta tutulması gereğine işarettir. "Ma'rufu emrederler": Bu ifade tüm dîni ilimleri diriltme anlamında kullanılan genel bir ifâdedir. "Münkerden nehyederler": Kâfirlerle yapılan cihadı ve onlardan alınan cizye gibi hususları kapsamına alır. Çünkü kâfirlikten daha şiddetli münker, onları öldürmek, onlardan cizye almak ve müslümanlardan suç işleyen kimselere tatbik edilecek şer'i ceza ve ta'zirden de daha kuvvetli nehiy yoktur."²⁰⁵

Müfessir Kurtubî, "ma'ruf ve "münker" kavramlarından bahisle şöyle der: "Ma'rufu emretme görevi herkesi ilgilendirmez. Şer'i hadler, devlet başkanı tarafından verilecek ta'zirler, hapis, serbest bırakma, mahrum etme ve

olduğunu ileri sürer." İkrime: "Beş vakit namaz kılanlar" hakkında nazil olduğunu ileri sürerken. Hasan el-Basri (r.a.) ve Ebu's-Âliyye: "Muhammed'in (s.a.v) ümmeti" hakkında nazil olduğu kanaatindedirler. Âyetin vassıfettiği bu ümmet, yeryüzünde iktidar Mevkiine geçtiğinde namaz vb. ibâdetleri, İslâm devletinin verdiği geniş ve kâmil anlamdaki hürriyetleri sayesinde dosdoğru yapacak ve şer'i ölçülere bağlı olarak da Allah'ın arzında yaşama hakkını elde etmiş olacaktır.

İbni Ebi Naci'ye göre: "Ayette bahsi geçenlerin ulu'l-Emr yani İslâm Devletinin yöneticileridir. Ed-Dehhâk ise: "Allah Teâlâ, bu âyetle zikri geçenlerin yeryüzünde Hâkimiyet ve iktidar kurumlarının şart olduğunu ileri sürdüğü kimselerdir," der. (Ümmetin bu şarta bağlı kalması farzdır.) Kuubî, bütün bu görüşleri arzetüklen sonra, bu son görüşü tercih etmiştir. (Kurtubî el-Câmi il-Ahkâmi-l Kur'an: 12/73)

Celâüddin el-Umerî, Kur'an ve Sünnet'te Emr-i Ma'ruf Nehy-i Münker, İnsan Yayınları: 125-128.

²⁰² Medârikü't-Tenzil ve Hakayiku't-Tenzî ve Bahru'l-Muhî: 6/376.

²⁰³ Tefsiru'l-Meragî: 17/120

²⁰⁴ Câmîu'l Beyan Fi-Tefsûfl- Kur'an: 17/115

²⁰⁵ İzâletu'l-Hafa An Hilâfeti-Hulefa: 1/23

uzaktlaştırma gibi cezalar, ancak uygulama ile yükümlü yönetici kadro tarafından icra edilebilir. Her beldede Salih, kuvvetli ve güvenilir bir kişi tayin edilir. Bu görevi bu kişi yürütür. Sert cezaları eksiksiz olarak, konulduğu maksada göre tatbik eder. Allah Teâlâ bunun için;

“Eğer onlara yeryüzünde iktidar (yasaları tatbik imkânı ve devlet olma fırsatını) verirsek namazı dosdoğru kılarlar.”²⁰⁶

İmam İbn-i Teymiyye ise bu konuda şöyle der:

"Emru bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker; ancak serî cezaların tatbik olunmasıyla tamamlanır. Bir hadis-i şerifde Allah Rasûlü (s.a.v.) : "Allah Teâlâ, Kur'an ile karşı koyup, ortadan kaldırmadığı çok şeyi "hükümet" vastasıyla karşı koyup ortadan kaldırır."²⁰⁷ Şer'i cezaları tatbik etmek devlet reisi üzerine farzdır. Bu da, farzları terk edip haramları işleyene karşı verilecek cezaları tatbik etmekle mümkün olur"²⁰⁸

Kur'an-ı Kerim'in vasfedip ortaya sergilediği bütün deyimlerden; "inanların hükümeti" sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu hükümetin üyesi olan mü'minler Allah Teâlâ'ya itaat ederler, Kur'an-ı Kerim'de açıkça beyan ettiği şer'i hadlere riâyet ederler. Ne şekilde ve hangi durumda olursa olsun, haddi aşmazlar. Hem de Allah'ın dinine da'vet eder, imâne aml-i salih işlemeyi öğütlerler. Dinî ve dinle ittifak için her çeşit ilmi öğrenir ve yayarlar. Şeriatı tatbik ederler. Allah'ın emrettiklerini ihmal edenleri, nehyettiklerini işleyenleri cezalandırırlar. Bütün bunların da fevkinde, Allah yolunda cihâd eder ve her doğruyu savunup –kötülüğün hâkimiyetine son verip- iktidatlarını kuruncaya kadar sürekli çalışırlar. Yeryüzünün en ücra noktasına kadar tüm dünyaya Allah'ın dînini hâkim kılmaya çalışırlar.

Ma'rufu Emredip Münkerden Nehyetmeye Çalışma Şeriatın Bütün Yönleriyle Tatbikatını Gerektirir

Ulemânın, bu davetin şerh ve tefsiriyle ilgili açıklamalarından naklettiğimiz bütün bu görüşler, dinin temeli ile ilgili bir takım prensipler ortaya koyduğu gibi bizi düşünmeye de sevk etmektedir. Fakat bu, İslâm Devleti'nin yalnız bu mezkûr prensiplerde İlâhî şeriat'a uyması anlamına gelmez. Bilâkis bütün yönleriyle dine uymak ve onu tatbik etmek, islâm devleti üzerine farzdır.

İyiliği emredip kötülüğü yasaklamaya çalışmak, Kur'an-ı Kerim bu görevi, İslâmî iktidarı kuran ve kurmaya çalışanların en açık vasıflarından biri saymıştır bundan önce de açıkladığımız gibi gerçekten sahası geniş bir tatbikattır.

Ma'ruf; tüm emir ve yasaklar konusunda İslâm şeriatının emrettiği herşeyi kapsamına alır. Bu nedenle Muhammed Hatib eş-Şerbîni bu görevi, İslâm devlet idarecilerinin diğer idarecilerden ayrıldıkları bir vasfı olarak açıklar ve der ki: "İyiliği emrederler" Yâni Allah ve Rasûlü'nün emrettiklerini. "Kötülüğü yasaklarlar" Yani Allah ve Resûlü'nün yasakladıklarını yasaklarlar.²⁰⁹

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki İslâm devlet idarecilerinin özelliği, daima ma'rufu emredip münkerden nehyetmeleridir. Yâni onlar "İlâhî şeriatı" bütün yönleriyle tatbik ederler. Ne birşey çıkarırlar ne de bir şey ilâve ederler. Şeriatı tatbikattaki yöntemleri ise, ilkelerine bağlı kalarak bir bütün halinde onu tatbik etmeleridir."

Ma'rufu Emredip Münkerden Nehyetmek, İslâm Devletinin Gayesidir

²⁰⁶ El-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an: 4/47

²⁰⁷ İslâm'da Hükümet-Mevdûdi: sh: 17 (NOT: Merhum Mevdûdi bu hadisi verdikten sonra şöyle der: "Anlaşıyor ki İslâm, dünyada yapmak istediği islahat içinde vaaz edip, nasihat ve öğüt vermekle kalmamış, aynı zamanda bilfiil işi ele almış ve siyâsî noktayı da ihmal etmemiştir. Hükümet ve siyâseti de işe karıştırmıştır.

Aynı şekilde dinin tutunması ve şeriat emirlerinin yerine getirilmesi cezaların icra için de hükümete ihtiyaç vardır. Bu yolda çalışmak için, sadece ce vaz vermekle iktifa edilmemiş, bu iş zarurî sayılmıştır.

Bazı kimseler yanlış düşünerek, bu meseleden hareketle peygamberin dünyaya çok bağ kaldığı ve dünyayı istediği şeklin de yanlış bir anlayış sergilerler. Bu hatalı bir anlayıştır. Zira, dünyaya bağlanmak ve dünya sevgisi maksat olsaydı, o zaman istekte bulunan şahıs "iktidar" ve "hükümet" kendisi için istemiş olurdu. Allah'ın (c.c) dinin yükselmesi ve ayakta kalması için istenen "hükümet" ve "iktidar" ancak ve ancak, hakka bağlılık esasına ve temeline dayanır. Şahsî bir gaye için değildir." (Tefhimu'l-Kur'anc:II sh:638).

İslâm düşüncesine göre: "İslâm ile devlet (hükümet)" ikiz kardeş gibidirler. Bunlardan biri olmaksızın, ötekisi de kâmil olmaz. İslâm bir bina, hükümet onun bekçisi. Temeli olmayan bina çöker, bekçisi bulunmayan yer de dağılır gider. (Kenz-ül Ummal)

Hükümet fiilî bir şekilde ortaya çıkmadıkça, "Kanun'un bir parçası işlemez hâle gelir. (Yâni hükümet her hayat sisteminin kendini ayakta tutabilmenin teminatıdır.)

Bunun neticesinde de Kur'an-ı Kerim'in ortaya koymak istediği "içtimâî yaşayış." vücut bulmaz. Ve işte bu nedenledir ki, "ümme't'in fukahası ittifakla imâmet'in önderliğinin, devlet reisliğinin) nasbini, "imam'ın tayin edilip seçilmesini farz bilmişlerdir. Bu hususta kusur etmek, ihmal göstermeyi de en büyük dinî emri yapmamak gibi saymışlardır.

Allâme İbn-i Hazm "el-Faslû Beyân el-Milel ve'n-Nihâl" adlı eserinde şöyle der: "Bütün ehl-i sünnet, mürcie, şia ve havâriç hep bu hususta ittifak ederler ki, "İmam" nasb etmek, imam tayin etmek farzdır. Bu imame âdil olup, Hak Teâlâ'nın hükümlerini ücrâ edip Resûl-ü Ekrem'in (s.a.v.) getirdiği kânun ahkânı'na uygun bir şekilde, halkın işlerini yürütmek, memleketi idare etmek ve siyasi işleri düzûne koymak yolunu tutmuş bulunan böyle imame (ul-ul emre) itaat etmek yine farzdır."

Şâh Velîyullah Sâhib bu hususta şöyle yazmaktadır:

"Şahsında seçilme şartlarını toplayan bir halife nasb ve tayin edip başa geçirmek" müslümanlar üzerine farz-ı kifâyedir. iş bu hüküm kıyamete kadar devam eder."

(İzaletü'l Hafa, maksad: 1 Fasıl; 1) (İslâm'da Hükümet-Mevdûdi sh: 17-18-19) (Çeviren).

²⁰⁸ El-Hisbe Fil-İslâm: 57

²⁰⁹ Es-Siracu-l Münîr : 2/553

Gerçekte ma'rufu emretmek, münkerden nehyetmek, İslâm devletinin üzerinde kurulduğu temeldir. Bu, görebildiğim kadarıyla onun istenen maksadıdır. İslâm devleti bu yönüyle, diğer devlet ve hükûmetlerden ayrılmaktadır. O, bu vasfıyla tatbik edilmeyip ihmal edilirse, asıl İslâmî yapısından çıkarılmış olur.

İbnü'l-Arabî el-Maliki der ki; "Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek dinin aslı ve müslümanların hilâfet görevidir."²¹⁰ İmam İbn-i Teymiyye der ki: "Dinin ve siyasî iktidarın tümü emir ve yasaktan ibarettir. Allah Teâlâ, peygamberlerini ma'rufu emretmekle görevlendirmiştir. Men'etmekle görevli olduğu kötülük ise dinin yasakladıkları şeylerdir. Bu görev peygamber ve onun tabileri olan mü'minlerin bariz özelliğidir."²¹¹

Ma'rufu emredip münkerden nehyetmey çalışmak, İslâm devletinin görevlerinden biri değil, belki onun tüm görevi budur demek daha doğrudur.

İslâm devletinin tüm vâsıta ve imkânlarıyla gerçekleşmesi uğrunda seferber olduğu tek çalışma budur. Devlet bütün müesseseler ve kurumlarıyla buna boyun eğer.

İmam İbni Teymiyye ve İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye aynı ifâde ile derler ki: "İslâm Siyasal iktidarlarından istenen tek şey; şeriatın onayladığı her emrini ifa etmek, yasaklayıp tasvib etmediği herşeyi yasaklamaktır."

İmam İbn-i Teymiyye bu görüşü şöylece açıklar:

"Siyasal iktidarların tümü; mü'minlerin emirliği gibi dînîdir. Bunun dışındaki idarî teşkilatlar; bakanlık ve meclislere ait birtakım yazışmaları yapan ister mesaj kâtipleri, ister ekonomik hesapları düzenleyen yazışma kurumları olsun, tüm idare şekilleri, cemaatlar arasında çıkan çarpışma veya benzeri hususlardaki tüm ihtiyaçların temini için vardır veya bunlar için ortaya çıkmıştır. Bu ve benzeri ihtiyaçlar için var olmakla beraber, İslâm'ın siyasal gücü ancak ma'rufu emretmek ve kötülüğü yasaklamak için meşru kılınmıştır."²¹²

"Hisbe Tekilâtı" Maruf Ve Münker Görevlerinden Bırıdır

Nasıl ki ekonomik, siyasal ve eğitim kurumlarıyla İslâm devletinin, İslâm şeriatına boyun eğmesi zorunlu ise, ümmetin dînî, ahlâkî ve İslâmî kaidelerin tatbikatını üslenmiş kontrol mekanizması dediğimiz hisbe teşkilâtının da bütün yönleriyle insanları İslâm ile ıslah ettiği bir gerçektir."²¹³

İslâm ulemasının "ma'rufu emr ve münkeri nehy" kavramı içinde bu teşkilâtı zikretmesi değerini daha da yükseltmiştir. Allâme İbn-i Haldun şöyle der:

"Hisbe teşkilâtı ise müslümanların idaresini üslenmiş idareciye farz olan ma'rufu emredip münkerden sakındırmaya çalışması gibi İslâm'ın temel mekanizması içinde dînî bir görevdir. Bu göreve ehil olan tâyin edilir. Kendisine maaş bağlanır. Görevi ciddi yürütmesi için yardımcı elemanlar verilir. Kötülükleri araştırır. Kötü fiilleri işleyenleri durumlarına göre terbiye eder ve ta'zir cezaları verir. Şehirde amme menfaatini temin için halka sorumluluklar yükler."²¹⁴

İslâm ulemasının açıklamalarına dayanarak "hisbe idaresinin görevlerini" üç kısma ayırmamız mümkündür.

1- Ümmeti dînen ve ahlâken ıslah etmek:

Meselâ: Halkı, namaz kılmağa yöneltmek, imam ve müezzinlerin görevlerini ifâ etmede ihmalkar davranmamaları ve görevi terketmemeleri için uyarmalar yapmak, ehliyetli kişilerin şefî mes'elelerde rastgele görüş beyân etmelerini engellemek, halkı, mahrem kadınlarla oturmaktan ve onlarla karışık oturup gezmek gibi şeriat ve ahlâkla çatışan davranışlardan men'etmek.

2- Ölçü veya tartı konularında; eksik ölçüp tartmak, alış veriş veya fiat tanzimindeki kusurları gizlemek, yeme-içme, özürli eşyayı alıp satmak, yasak antlaşmalar, vurgunculuk (ihtikâr) gibi hüküm sahasına girmeyen mes'eleleri çözmek veya mahkemelere sevk edip halli güç olan işlerin denetimini yapmak.

3- Umûmî yolculuğu kontrol:

Meselâ; halkın içecek sularını temin, surlarını inşa etmek, gelen yolculara yardım etme ve gereken kolaylıkları çoğaltmak, ulaşım kurallarına riayeti sağlamak ve halkı bu tür kurallara uymaya icbar etmek. Sahibine ve mala zarar vermemek cihetiyle balkonlu binaları yıkmak."²¹⁵

Hisbe teşkilâtı, hükümetin men'ettiği bir işi yapmaz. Hükümetin hisbeye tâyin ettiği memurlarına rağmen bu görevi yapmak aynı şekilde halkın da görevidir.

Devletçe yasaklanmış fiilleri işleyen herkesi hesaba çekmek halkın görevi olduğu gibi idarecilerin de sorumluluk sahasıdır. Ancak ilk plânda hükümetin tayin ettiği hisbe teşkilâtındaki görevlilerin bu vazifeyi yürütmeleri zorunludur. Başkalarına göre bu görev nafi mertebesinde. Yâni fahri bir görevdir.

Şimdi muhtesib ile mutetavvf (=fahri memur) arasındaki farkı belirtelim.

İmam el-Mâverî bu iki görevli arasında dokuz fark sayar. Şöyle ki:

1- Muhtesib, resmî memur olması nedeniyle farz işleri yaptırmakla görevlidir. Farz-ı kifâyeler dâhil nafi işleri yaptırmaya da fahri memurun görevidir.

²¹⁰ Ahkâmü'l Kur'an: 1/293

²¹¹ el-Hisbefil-İslâm37

²¹² Et-Turuku'l Hükmiyye Fis-Siyâseti-s Şer'iyye: 217. El-Hisbe fil-İslâm: 37.

²¹³ El-Hisbe il-İslâm: 44-45

²¹⁴ HİSBE: Eskiden İslâm devletinde fiatların ve benzeri İslâmî kaidelerin tatbikatını kontrolle görevli makam (Er-Raid: Hisbe Mad. Sh: 567)

²¹⁵ MUKADDİME: (İbni Haldun): 225

2- Muhtesibin farz olan işleri yapması resmî görevidir. Görevini bırakıp başka işlerle uğraşamaz. Fahrî memurun görevi nafil cinsinden olduğundan onun yerine başka işlerle de uğraşabilir.

3-Muhtesib duyulan zaruret üzerine tayin olunmuştur. Fahrî memur ise bir zaruret ve arzu üzerine tayin olunmamıştır.

4- Muhtesib kendisini tâyin edene cevap vermek ve direktiflerini yerine getirmek zorundadır. Fahri memur ise cevap vermek ve emirlere uymak mecburiyetinde değildir.

5-Muhtesibin, açıkça işlenen kötülüklerden, terkedüen iyiliklerden bahsetmesi gerekir ki kötülüklerin kalkmasını, iyiliklerin yapılıp yayılmasını sağlayabilsin. Fahri memur ise bu çeşit kötülük ve iyiliklerden bahsetmekle, yapılmamasını veya yapılmasını başkasına emreder.

6- Muhtesib, açıkça işlenen kötülüklerin yapılması, iyiliklerin yapılmaması halinde bir takım yardımcıları tutabilir. Kötülükleri yenmede, iyilikleri yapmada resmî görev yaptığından., yardımcıları alma yetkisi vardır. Oysa fahrî memurun kendi sahasına giren konularda yardımcı alması doğru değildir.²¹⁶

7- Muhtesib, alenî olarak kötülükleri işleyenleri, suçlar için konulan cezaların sınırlarını aşmamak üzere tazir cezalarıyla cezalandırır. Fahrî memur ise kötü işlere karşılık tazir cezaları veremez.²¹⁷

8-Muhtesib, çalıştığı teşkilâtta görev karşılığı hazineden maaş alır. Fahrî memurlar önlediği kötülükler karşılığında maaş alamaz. Çünkü yaptığı işleri karşılıksız yapar.

9-Muhtesib, dinî hükümler dışında örfe ait hususlarda içtihadıyla hareket serbestisine sahiptir, insiyatifini kullanabilir. Sokaklarda oturma, sokaklara saçaklar, balkonlar çıkarmak gibi hususlarda görüşü ne ise onu uygular. Bu yetki nafil işleri yapan fahri memurda yoktur.²¹⁸

İslâm devletinin yapısı ile ilgili verilen açıklamalardan şu netice ortaya çıkmıştır; "Ma'rufu emredip münkerden nehyetme" İslâm devletinin yapıp yapmamakta muhayyer kaldığı bir görev olmadığı gibi, bu görevi yapanın sadece sevap kazanacağı terkedenin cezalandırılmayacağı bir çalışma da değildir. Aksine Allah Teâlâ'nın İslâm devletine farz kıldığı bir görevdir. Bu farziyeti yerine getirmek, devletin sorumluluklarının en önemlisi ve görevlerinin en büv görevi ihmâle uğratacak ve İslâm devletini ma'zur gösterecek hiç bir engel tecviz edilemez. Bu nedenle bu görev "İslâmî karakteri dinin renk ve boyasını" tam anlamıyla yansıtan yegâne çalışmadır.

Ma'rufu Emredip Münkerden Nehyetmeye Çalışmak, İdarecilerin Görevidir

İslâm devleti ancak ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmakla ayakta kalır. Dolayısıyla ülkede dinin emir ve direktiflerine göre hayatın tüm kurumlarını yerleştirmek ve dinle çatışan her türlü isyan ve câhiliyye tortularını yok edip yasaklamak devlet başkanının görevidir. Devletin başı bu önemli görevi en ufak bir şekilde ihmal ederse devlet kuruluş gayesini gerçekleştirmede kesinlikle başarılı olmaz. Bu nedenle İslâm uleması der ki: "Ma'rufu emretmek münkerden nehyetmek, devlet başkanının görevidir."

el-Emir Sıddîk Hasan Han, "hacc" sûresinde geçen âyet-i kerimeyi tefsir ederek şöyle der:

"Bu âyetle, Allah'ın yeryüzünde iktidar verdiği kimselere ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışmayı kabul etme ve bu görevi yapmaya da muktedir, kılma hükmü açıkça belirlenmiştir."²¹⁹

Ma'rufu emir, münkeri nehyetme sadece bir görev değil, devlet başkanının da başkasına yükleyeceği bir sorumluluktur. Çünkü devlet başkanı, herkesten daha çok bu görevin önemini anlama kudretine sahiptir. Zira ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevi, kudret nisbetinde başarılı veya başarısızdır.

İmam İbn-i Teymiyye şöyle der: "Otorite sahibi, başkalarına nisbetle daha muktedirdir. Onların üzerindeki sorumluluklar, diğerlerinde yoktur. Şüphesiz ki sorumluluğun illeti kudrettir. Her insan kudreti nisbetinde sorumludur."²²⁰

İmam eş-Şevkânî: "Edasına kuvvet ve kudreti olmasına rağmen, ma'rufu emredip münkeri nehyetme farziyyetini ihmal edenler, en büyük ve en şiddetli günahı işlemiştir." görüşünü ileri sürer ve şöyle der: "Ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye kimin gücü daha çok olduğu halde, görevi ifâ etmezse, onun günahı şiddetli, cezası daha büyük ve suçu daha korkunçtur. Bu hususta Allah'ın kesin delilleri gelmiş, burhanları açıklanmış, mukaddes kitapları bunu dile getirmiş ve peygamberleri de kullarına tebliğ etmiştir."²²¹

Şüphesiz ki halktan birinin ma'rufu emretme ve münkeri nehyetme farziyyeti konusundaki ihmalkârlığı, -başkasına nisbetle güçlü ve otorite sahibi olduğu halde- ihmalkâr davranan devlet başkanının bu görevi yapması, başkasına kıyasla daha kolay ve daha hayırlıdır.

İdarecileri Islaha Çalışmak, Ma'rufu Emredip Münkerden Nehyetmenin Gereğidir

İslâm Devleti, katıksız dinî yasalara ve din kurallarına dayalı bir devlettir. Binaenaleyh onu yöneten idarecinin de

²¹⁶ Daha fazla bilgi için (el-Ahkâmü-s-Saltuniyye: 231) ve daha sonrası Et-Turuku-l Hükmiyye Fi's-Siyaseti-ş-Ser'iyye: 215 ve daha sonrası

²¹⁷ Bu konuyu, ileride bahsedeceğimiz "vasıta ve yollar" konusunda daha geniş olarak ele alacağız.

²¹⁸ konuya "Hadler ve Âdabı" bölümünde genişçe temas edeceğiz.

²¹⁹ El-Ahkâmü-s Sultaniyye: 231

²²⁰ Fethu-l Beyan Fi-Makasidi-i Kur'an: 6/193

²²¹ El-Hisbe Fil-İslâm:37

Allah'tan hakkıyla korkan takva sahibi, âdil, ma'rufa tâbi ve münkerden kaçınan bir insan olması gerekir. Fakat bununla birlikte diğer insanlar gibi karar ve tatbikatlarında hata veya isabet edebilir. Bazen ma'rufu terkeder, münkeri işler. Gerçekten onun bozguncu olması, zulmetmesi ye doğru yoldan sapması imkânları başkasına nisbetle daha çok olur.

Öyle ise, ma'rufu terkediş münkeri işlemeye başlayınca müslüman halk ne yapması gerekir? Bu durum, ciddi muğlak konudur. Şimdi bu konuyu en doğru bir şekilde çözümlemek ve bu nedenle evvela esas teşkil edecek bazı temellerin tesbitini açıklamak gerekir.

Ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma görevi, hükümet ve halkın birlikte sorumlu oldukları bir görevdir. Nasıl ki halktan bazı kimselerin şeriat kurallarına aykırı davranışları, devletin muaheze etmesi görevi ise, halkın da devlet yöneticilerini işleyecekleri cürümleri sebebiyle muaheze etmesi en tabii hakkıdır. Fakat bununla beraber halk, İslâm devlet yöneticilerine iyilikte bulunmak ve onlara saygılı davranmakla emrolunmuştur.

Bir hadis-i şerifte Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurur:

*“Kim Allah'ın yeryüzündeki temsilcilerine (İslâm devlet yöneticilerine) saygılı davranırsa, Allah da kıyamet günü ona iyilikte bulunur. Onlara hainlik eden, saygılı davranmayanları da Allah kıyamet günü onları alçaltır, onlara değer vermez.”*²²²

Eğer halk idarecilere iyiliği emredip onları kötülükten men'etmelerinden sorumlu ise -ki bunda hiçbir şüphe yoktur- idarecilerin, onlardan, kendi şahsiyet ve makamlarına hâlel gelmemesi açısından bu farizayı ifâ etmeleri gerekir. Halkın bu ikazlarını dinlemeleri, halk içindeki saygınlıklarının yitirilmesine, onlar üzerindeki otoritelerinin zayıflayıp ayıplanmalarına hedef teşkil etmez.

Allah Rasûlü (s.a.v.) aşağıdaki hadis-i şerifte halkın idarecisine karşı görevini nasıl yapacağını belirtmiştir:

*“Ma'rufu emretme konusunda idarecilere yol göstermek isteyen kimse, bunu açıkça yapmaz. Elinden tutar kendisiyle tek başına görüşeceği bir yere götürür -eğer bu şekilde kabul ederse- söyleyeceğini söyler. Yok bunu kabul etmezse, o zaman üzerine düşeni yapar.”*²²³

İdarecileri vaaz ve nasihatla düzeltmede hiçbir tereddüd yoktur. Bu tatbikat muhtelif asırlarda devam etmiş ve teamül haline gelmiştir. Bazen de güzel meyvesi de görülmüştür. Fakat ne zaman ki hisbe teşkilâtı ve idarecilerinin yaptıkları ikaz teamülünün etkinliği ortadan kalkmışsa, idareci zulüm ve azgınlığı devam edip haddi aşınca devletin işleri çözülemeyecek bir mecraza dökülmüş ve böyle bir tatbikat, mücadeleye, ayaklanmaya ve sorunları artırmağa zemin hazırlamıştır. İmam Gazali bu konuda şöyle buyurur:

“İdarecileri zorla men'etmeye çalışmak halkın kârı değildir. Yapacakları şey, iyilikle ve nasihatla ikazdır. Üçüncü mertebeye gelince (ki bu da sövme ve azarlamadır) onların kasalarındaki mallarını ele geçirmek üzere saldırıp mallarını hükümdarlara teslim etmek, giydiği ipekli elbisesinden iplikleri sökmek, halk içindeki saygınlığına hâlel getirip, otoritesini düşürecek şekilde evindeki içki kaplarını kırmak gibi hususlarda çeşitli görüşler vardır. Bu çeşit bir tatbikat mahzurludur. Böyle bir ortamda "münker karşısında susmak suretiyle nehyetmek" şeklinde tatbik olunan bir yöntemle yaklaşmak gerekir.

Burada iki mahzur aynı şekilde çelişmektedir. Bu hususta hüküm; münkeri nehyetmedeki aşırılığa ve idareciye yapılan saldırı nedeniyle otoritesinden azalan miktara göre, çözüm içtihadı bırakılmıştır. Bu ise tesbiti mümkün olmayan hususlardan biridir.

Şüphesiz ki İslâm devletinin başkanı, kendisine yapılan beklenmedik bir iyiliği hafif görür veya bir cahillik yapınca, dille yapılan nasihatın iyiliğe dönüşeceği devamlı bir münker işleyebilir. Aslında o genel olarak başarılıdır. Fakat idareci çok kere bununla yetinmez. İyilikleri ihmâl etmeyi ön plâna alır, kötülüklerle onları örter. İyilikleri yok etmek ve kötülükleri diriltmek için devletin vâsıtalarını bu tatbikatın emrine verilmesini umar, vasıtaları da bunun içirt hazırlar. Kuvvet ve iktidarını, şerri desteklemede kullanır. Bunu yayar ve bununla zevk duyar! İyiliği zayıflatmak suretiyle dağıtır. Dînî görevlerini yapmayı ihmâl eder. Bu çeşit görevlerini ihmal edenleri ve şeriatçe yasaklanmış suçları işleyenleri muaheze etmez ve bunları işleyenleri de cezalandırmaz.

Öyle ise müslüman bir toplumun kuvveti, idarecisinin ıslahında istihdam etmesi hakkıdır. Huzur ve sükûneti teminde yahut böyle bir idareciyi değiştirip yerine sâlih idareciler getirmeye çalışma hususunda böyle bir hükmü tatbik etmeye devam etmek caiz olmaz mı?

Sanıyorum ki İmam Gazali, idareciyi temize çıkaracak bir tarafı kalmadığı, saygınlığını yitirdiği- yukarıdaki sözünden de anlaşıldığı gibi- ve işlediği kötülüğüne karşı, kuvvet yoluyla aleyhinde hüküm vermenin gerekli olduğu böyle durumlarda fetva vermektedir.

İbn Hazm'ın Görüşü

İbni Hazm ve el-Cessas'ın bu konuda derinlemesine uzun araştırmaları vardır. Fakat bu iki araştırmacının araştırmaları doğru bir yaklaşımla anlamağa çalışmamız ve maksatlarını tam anlamıyla elde etmemiz ancak bu konuda iki önemli hususa parmak basmak istediklerini düşündüğümüz zaman anlarız. O iki husus da şudur:

²²² Mecmuatu-r Resâil-i Nfiryyet Cüz. 2 (Ed-Devâ-ul Âcil Fi-def-il Adûvvis-s Sâil: 3)

²²³ Müsned Ahmed b. Hanbel: 5/49.

Tirmizi'nin de Şöyle bir rivayeti vardır. "Her kim, Allah'ın yeryüzündeki sultanına ihanet ederse Allah da ona ihanet eder." (Tirmizi-Ebvabu-l-Fiten Halifeler Babı Ter: C: 4 sh. 87)

1- Ma'rufu emredip münkerden nehyetmesi için İslâm devlet başkanına karşı silaha başvurma hususunda şeriatın hükmü.

2- Halktan bir cemaat ayaklanınca müslümanların takınacağı tavır.

Şimdi imam İbn-i Hazm'ın bu konudaki görüşünü evvelâ özetleye "İslâm ümmeti hiç biri hariç, olmamak üzere ma'rufu emretmek münkerden nehyetmeye çalışmanın farziyyeti üzerinde ittifak etmiştir. Fakat bu görevin keyfiyyeti hususunda ihtilâf içindedir. Ashâb-i kiram'dan (R.annum) Ehl-i sünnetin kadim bir kısım uleması ve onlardan sonra gelenlerden bazıları; "bu farziyetten maksat; sadece kalb ile olmasıdır. Eğer güç yeterse dil ile söylenebilir. Yoksa el ile, kılıç çekmekle ve hele hele silah kullanmakla asla ifâ edilmez " der.

Ancak ehl-i sünnetten bu görüşü ileri sürenlerin çoğu, halk arasında adalet varlığını kaybedince bu yola başvurmayı kabul ederler. Şayet adalet var fakat bunu yürüten de fâsık biri ise müslüman halkın korkmadan adaletli bir yönetici ile silaha başvurması farzdır.

Ehl-i Sünnet mezhepleri, mütezile mezhebinin tümü, Haricî ve Zeydiye fırkasının tüm ulemâsı, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma ancak silaha başvurmakla hallolacaksa silah kullanmanın farziyyetine'l hükmederek şöyle dediler. "Eğer halkın taraftar ve savunucuları İslâmî anlamda bir cemaat halinde ise ve münkeri ortadan kaldırma imkânı olup kazanacaklarından ümitsiz değillerse, bu yola başvurmaları kendilerine farz olur. Şayet kendileriyle savaşmaları umulamayan ve başarıyla kendilerini zayıflatacak güce sahip olmadıkları bir düşman içinde iseler, münkeri el ile değiştirmeyi terk hususunda ruhsat içine girmiş olurlar."

İlk görüş taraftarlarından bazıları şöyle dediler: "Böyle bir durumda ayaklanma, kan akıtma, mallan ele geçirme, namusa tecâvüz ve olayın yayılmasında haramı mübah kılma anlamı vardır."

Diğer bir grup ise buna şu cevabı verdi: "Asla.... Zira ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışan kimsenin haram hududlarını çiğnemesi, haksız yere mal ele geçirmesi, kendisiyle savaşmayana taarruz etmesi helâl değildir. Eğer bu cürümlerden bir tanesini işlerse, görevi dışında bir davranış içine girmiştir. Fakat şeriatın yasaklayıp onaylamadığı münkeri işleyeni öldürmesi -az veya çok da olsa- kendisine farz olur. Halkın, münkeri işleyenleri öldürüp, mallarını ele geçirmeleri ve bunları tahrip etmeleri haramdır. Bütün bunları işlemek, halkın değiştirmesi hakkı olmayan münker cinsinden bir tatbikat olur. Aynı şekilde münkeri değiştirmek ve ma'rufu emretme cinsinden ileri sürdükleri tatbikatın korkusu bir engel olacaksa, bu bizzat ehl-i harb ile yapılan cihad çeşidinden bir engel olurdu. Bu, müslümanın onaylamayacağı bir davranıştır.

Şayet bu durum, Hristiyanların, Müslümanların kadınlarına ve çocuklarına sövme, mallarını ele geçirip, kanlarını akıtarak ve mahremlerine tasallut şeklinde ortaya çıkarsa, yapılan tasallutların varlığına bakarak, onlarla cihât etmenin farziyyeti hususunda müslümanlar arasında hiç bir ihtilâf yoktur. Şu halde bu iki tatbikat arasında hiç bir fark yoktur. Binâenaleyh bu iki durumu böyle kabul edip tatbik etmek cihâddır. Kur'an ve sünnetin çözümüne da'vettir."

Yapılması gereken şu; az da olsa bir zulüm ortaya çıksa, İmam Gazâlî'nin bu konuda ileri sürdüğü görüştür.²²⁴

Devlet başkanı yaptığından men'edilir. Eğer bundan vazgeçer de hakka döner, vücut veya vücut organları hakkındaki kısasa boyun eğerse, zina edene hadd tatbik edip, kazf (zina iftirası) ve içki içen için gerekli cezayı uygularsa azledilmesine hiç bir yol yoktur. O, olduğu gibi meşru devlet başkanıdır. Azledilmesi helâl olmaz.

Şayet görevlerinden birini ifâdan kaçınıp şer'i ölçülere dönmezse azledilmesi ve hakkı tatbik edecek birinin devletin başına getirilmesi farz olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

*"...İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın."*²²⁵

Şeriatın yetkilerinden tek birini dahi ortadan kaldırmak caiz değildir. Nerede kaldı şeriatı tüm müesseseleriyle ilga etmek caiz olsun.²²⁶

Böylelikle bu zihniyeti taşıyanlar, bu ümmete muhalefet eden dâişmanlarıyla. aynı safta birleştiler. Çünkü bu kimselerin yaptıkları, İslâm'a karşı isyan eden toplulukla savaşmaktan, zulüm ve haksızlık yapan devlet başkanının İslâm'la çatışan davranışlarını men'etmekten müslümanları vaz geçirmek demektir. Hatta onların bu tutum ve anlayışları yüzünden İslâm milleti ahlâksız ve fâsık idarecilere mağlub oldu. Mecûsî ve her renkteki İslâm düşmanları ümmetin kurduğu İslâm binasında büyür gedikler açtı. Zulüm yayıldı. İslâm'ın hükümranlılığındaki ülkeler bir bir elden çıktı. Müslümanların hem dini hem dünyası elden gitti. Dinsizlik, tecâvüz, putperestlik, Haramiyye ve Mazdekçilik gibi bâtil mezhepler ortaya çıktı:

İşte bütün bu olanlar, İslâm ümmetini, şeriatın arzu ettiklerini emretmeye, onunla çatışan her çeşit ideolojik bâtilleri men'etmeyi terketmeye ve zâlim devlet yöneticilerine karşı hakkı ketmetmeye şevketti.²²⁷

²²⁴ El-Müsned (Ahmed b. Hanbel) 3/40

²²⁵ Ulûm'id- Dîn: 2/280

²²⁶ Belki böyle bir ifâde doğru olmaz. İmam Gazâlî'nin bu me'sele hakkında kabul ettiği önceki görüşünün aslına riâyet etmek gerekir.

²²⁷ El-Maide: 5/2 (Açıklama: Âyette geçen "birr" iyilik demektir. Asli berr: "Kara, yeryüzü'dür. BAHİR: (Deniz) mukabilidir. Sonra genişlik manasıyla "birr" hayırlı işde genişlikte kullanıldı. Cenâb-ı Hakk'a nisbet olunduğu gibi bazan kullara da nisbet olunur. (Berrel-Abdû Rabbühü)=Kul Rabbine itaat etti, demettir. Buna göre "birr" Allah'dan sevap, kul'dan itaat manasına gelir. İtaat ile i'tikad ve amel olmak üzere iki nevidir. Birrul-Vâlideyn: Ana-babaya geniş hizmette ve iyilikte bulunmaktan ibarettir, "ukûk" mukabilidir. "Birr" geniş hayır münâsebetiyle, doğru söz mânâsına da kullanılır. Haccın Kabulü mânâsı da vardır ki haccm Allah'ın sevabına mazhar olduğunu bildirir. Cennet, hayır ve fazilet, güzellik, çok iyilikte bulunmak, mutlak haca...gibi mânâları da vardır. Rûhul-Meânî: Cenâb-ı Hakk'a yaklaştıran her şey diye anlam verir. (Ebul Beka Külliyyat).

İmam'ul-Harameyn şöyle buyurur;

"O günkü devlet başkanı zulmeder, zulüm ve haksızlığı ortaya çıkar da, yaptıklarından men'edildiği zaman vazgeçmezse, ehlül-hall ve'l-akd meclisi silah kullanmak ve kendisine karşı savaş açmakla da olsa bu devlet başkanını ittifâken görevden alırdı.²²⁸

İmam Nevevî bunu böylece arzettikten sonra şunu da ilâve etti: "Her ne kadar bu şekildeki bir görevden el çekirme garip karşılanırsa da böyle bir tatbikat "herşeyi alt üst eden bir ayaklanmanın doğuracağı kargaşa ve fesat, devlet başkanını görevden el çekmesiyle doğacak fesattan daha tehlikeli ve büyük olacağı" sonucunu doğuracağına hamledilmiştir.²²⁹

İmam Nevevî, İmamu'l-Harameyn'in ileri sürdüğü kesin görüşünü arzetmekle beraber sahip olduğu görüşde yalnız bırakmadığı halde bu görüşüne muvafakat da etmedi. İmam İbn-i Hazm, imam Cessas ve muhakkikin ulemasından başkaları da- yukarıda arzeitğimiz gibi- Nevevî'nin görüşünü desteklemektedirler. Fakat "müslüman halkın ayaklanmasından doğacak huzursuzluk ve fesat, devlet başkanının görevden alınmasından doğacak fesattan daha tehlikeli olacağı ve ümmetin bunyesinde derin bir yara bırakacağı" ile ilgili görüş takdire şayandır. Kim bu delilin kuvvet ve üstünlüğünü inkâr edebilir:

Cessas'ın Görüşü

İmam Ebu Bekir el-Cessas'ın konu ile ilgili görüşü ise şöyledir; "Ümmetin selef-halef hukukçuları ve âlimlerden hiçbiri, münkeri terketmeyen devlet başkanına veya isyankâr bir topluluğa karşı silah kullanılamayacağı tezini müdafaa etmedi. Ancak birtakım kendim bilmez, kimseler ve hadisi bildiğini sanan câhiller buna karşı çıkararak muhalefet ettiler.

Bu kimseler, silah taşıma ve kullanma meşrûiyetine dair delil ortaya çıkınca, isyan eden bir toplulukla savaşmayı, ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevini silaha başvurarak yürütmeyi hoş görmedikleri gibi, ma'rufu emredip münkeri nehyetmeyi fitne olarak isimlendirdiler. Hem de Allah Teâlâ'nın Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz ediyorsa siz o tecâvüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın²³⁰ âyetin hükmünü işitmelerine rağmen, isyan eden fırka ile savaşmayı hoş görmemeleri şâyân-ı hayrettir. Ayrıca âyetin lafzı, isyankar fırka ile kılıç ve benzeri silahlarla savaşı da farz kılmaktadır. Bununla beraber onlar: devlet başkanının zulüm ve haksızlık yapması, Allah'ın haram kıldığı birini öldürmesini münker olarak kabul etmediler. Münkeri nehyetmeye çalışmak, ancak devlet başkanının dışındakilere karşı yapılır. Bu da, silah kullanmaksızın sadece el ve sözle ifâ edilir," zannına kapıldılar. Şeriatın yetkilerinden tek birini dahi ortadan kaldırmak haramdır.

IV. Fasl

Din'in Yenilenmesi Ve Ümmetin Islahı: Ümmetin İlerlemesinde Ve Gerilemesinde Sünnetullah'ın Rolü

Yeryüzünde hiç bir insan topluluğu yoktur ki tam anlamıyla düzenli ve emin olarak yüksek bir seviyede hayat sürdüğü görülmüş olsun. Hayat seviyeleri ne tam düzenli ne tam düşük, ölüp ölmek arasında standart bir hayat seviyesine sahiptirler. Durum böyle olunca, düzenli hayat sahiplerinin ve hayatlarını İslâm'la birleştirmiş salih kimselerin, içinde yaşadıkları toplumda daimî ve hamiyetkâr bir şekilde ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmaları gerekir. Ancak bu yolla onlar, fesatçıyı ıslah ederler, eğriyi doğrulturlar ve insanları disiplin altına alırlar. Zâlimin elinden tutup doğru yola getirirler. (Zira hayat İslâm'la tabîi seyrini takib eder.)

Şayet hakka da'veti yüklenen bu salih kişiler görevlerinde kusur ederlerse kötülük yaygınlaşır, şerr zararlı hale gelir, ümmetin tümü yok olmakla karşı karşıya kalır. Toplumda üstün ve faziletli yaşayışı yayıp, rezil ve kötü alışkanlıkları yok edenler, yeryüzünün tuzu ve dünyanın güzellikleri mesabesindediler. Toplumun bu kesimi susup görevini yapmakda gecikirse ümmet ruh ve canlılığını kaybeder. Fertlerine bir çoban gözü ile bakıp onları

Şah Veliyyullah-i Dehlevî der ki; "Birr" insanın mele-i a'lâyâ boyun eğmesini, Allah'ın ilhamına kavuşmada kendinden geçmesini, hakkın muradı içinde fâni olmasını gerçekleştirmek (ve kendini olgunlaştırmak) üzere işlediği her bir ameldir. Üzerine dünyada, yahut âhirette hayır ve mükâfat terettüp eden bir ameldir. İnsan nizamının, üstüne kurulduğu medeniyetleri iyi ve yararlı bir hâle getiren her bir ameldir. Allah'a ve Resulüne itaati ifâde eden, feyze engel perdeleri kaldıran her bir ameldir.

Âyette geçen "ism"-peltek se ile- lugatte günah demettir. Bu münasebetle şaraba, kumara, işkenceye, cezaya (yâni günahın cezasına) da "ism" denilmiştir. İmam Rağîb'a göre: "ism" insanı sevabda geç bırakan davranışların adıdır.

"ism": Şer'an ve tab'an kaçınılması vacip olan şeyler kastedilir. "Zenh" ile aralarında fark yoktur. "Zenh" bilerek ve bilmeyerek işlenen günah, "ism" bilerek işlenen ve faili cezaya hâk kazanan günahdır, "esim" çok günahkâr mânâsındadır." (Ebul-Beka-Külliyat) (Çantay Meal, sh. 155-156) den naklen.

"İsm" insanın tâgüt'a boyun eğmesini, onun arzusu içinde yok olmasını gerçekleştirmek üzere yapılan her çeşit günah çalışmadır. Şeytanın arzusuna göre kurulan her medeniyet tâgütî medeniyettir. Şeytanın arzusuna göre kurulan her medeniyet tâgütî medeniyettir ve temeli ism'dir. Bu çalışma isteT ferd plânında olsun ister hükümet ve devlet plânında olsun değişmez. (Çeviren)

²²⁸ Ahkûmu-l Kur'an (Cessas): 2/40

²²⁹ Şerh-u Sahihi Müslim (Nevevî): 1/52 (Ehlü-l Hail Vel-Akd, İslam Şûra meclisidir. Devlet başkanını tayin ve görevden alma yetkisine sahiptir.)

²³⁰ A.g.e.

²³² El-Hucurat: 49/9 (Açıklama: İlim iddiasındaki bazı kişiler hele hele batı ve doğu emperyalistlerin islâm ülkelerine ve onların topraklarına müdahale etmesini ve üss kurmasını müdafaa edip fetva verecek kadar azmanlaşan modern fetvacılar, kimlerin yararına ve adına hizmet ettiklerinin farkında değillerdir. İslâm seriatının bu tür yardımlar hakkındaki genel yargısı bellidir. O İslâm ki müslümanların meşru' imamına karşı isyan edenlerin öldürülmesini farz kılmuş, savaştan alı müslüman devletin arasını İslâm kurallarınca barış teklif edilmesini emretmiştir. İslâm'ın çözümünde değil de lâğüt önünde muhalemeleşmeyi öneren ve çözüm isteyenlerle tüm mü'minlerin savaşması farzdır, İslâm'ın çözüm formülüne evet deyip hakka döğünceye kadar bu savaş devam eder. Bugün İslâm topraklarında hükümrân olan emperyalizmin işbirlikçileri, kültür istilâsına uğrattıkları İslâm ümmeti içerisinde ne yazık ki samimî uşaklar bulmuşlar. Fakat görünen şu ki batı ve doğu emperyalizmin, rüyasını bile görmekten korktukları İslâmın dinamik ruhu cihâd ilân edilmiştir. İsteseler de istemeseler de "Bu akışı durdurmak gayri kimin haddine" diye haykırın ses ile Allah nurunu tamalayacaktır. Mücadele müslümanları uyanıştırır. Dünyanın gerçek hürriyet savaşını veren Allah'ın askerlerini İslâmla boyanacak hayatın müjdelerini bize vermektedirler. Mesajlar gelmeye başlamıştır." (Çeviren

ilim otoriteleri tarafından ifâde edilmişti. Zira Allah Rasûlü de ilim hayatın ruh terbiyesiyle beraber yürütmüştür. İşte bu vasıf ve karakteri taşıyanlar her hâl-ü kârda Allah'ın azabından kurtulurlar.

Hadis-i şeriflerde de, Allah Teâlâ'nın zâlimlerle beraber salihlere azab etmeyeceği kesinlikle ifâde edilmiştir. Ancak bu salih kişiler ma'rufu enredip, münkerden nehyetmeye çalışmada ihmalkâr davranıp, uydurma ve bid'atları değiştirmeye çalışmazlarsa cezaya çarptırılacakları muhakkaktır.

Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Hiç bir toplum yoktur ki içlerinde günah işlensin, sonra bunu değiştirip yasaklamaya güçleri yettiği halde yasaklamamış da Allah Teâlâ oradaki bütün insanları azaba uğratmamış olsun." ²³³

Diğer bir hadiste:

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ, işlenen özel bir günah sebebiyle halkın tümüne azab etmez. Ta ki işlenen günahlar her kesimi istilâ ettiğini gördüklerinde bunu yasaklamaya güçleri yettiği halde yasaklamazlar da işlerlerse, Allah o toplumun tümünü azaba uğratar."

Yukarıda arzettiğimiz hadis-i şeriflerden anlaşılıyor ki Allah Teâlâ'nın azab ettiği kimseler, günah işleyenler, yasaklamaya güçleri yettiği halde münkeri men'etmeye çalışmayanlardır.

Bozuk bir toplumda münkeri ortadan kaldırmakla görevlerini yapanlara gelince, bunlar açıkça ortaya atılmışlar. Bu nedenle de Allah'ın azabından kurtulmuşlardır. Hadis bilgini İbn-i Ebi Hamza ve Allâme Kurtubî de aynı görüşü savunmuşlardır. ²³⁴

Kur'an-ı Kerim'de Cumartesi Ashabı Kıssasına Getirilen Yorum

Yukarıda arzettiğimiz hususlar, Kur'an'daki "cumartesi ashabı" dediğimiz kavmin durumunu teyid ediyor. Allah Teâlâ İsrâiloğullarına cumartesi gününde çalışmayı haram kıldı. Bu günü ibâdete tahsis etmelerini emretti. Bu nedenle İsrailoğulları bu günde dünya işleriyle uğraşmadılar. Fakat bir kasaba halkı deniz kenarına gelerek konakladı ve Allah'ın emrine muhalefet etti. Cumartesi günlerinde balık avlamaya başladı. Kur'an-ı Kerim, kasabanın diğer halkından bir grub, onları bu yaptıklarının men'edip kendilerine öğüt verdiğinde üçüncü bir grubun şöyle dediğini bize nakletmektedir:

"Allah'ın kendilerini (dünyada) helak edeceği veya (âhirette) çetin bir azab ile cezalandıracağı bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" ²³⁵ Va'z eden ıslâhçıların cevabı şu oldu:

"Rabbimize özer (dilemeye yüzümüz olsun) için. Umulur ki sakınırlar." ²³⁶

Görülüyor ki kasaba halkı üç gruba ayrıldılar:

Birinci grup: Rabbinin emrine isyan etti ve Allah'ın yasaklarını çiğnedi.

İkinci grup: İsyankâr gruba öğüt verdi, işledikleri haramlardan onları vazgeçirmeye çalıştı.

Üçüncü grup ise: Allah'ın emrine itaatten ayrılmadı ama isyankâr zâlimleri men'etmeye de çalışmadılar.

Kur'an-ı Kerim şu ifâdelerle durumun seyrini sürdürür: "Vaktaki onlar artık yapılan vaazlar unuttular. Biz de kötülükten vazgeçirmekte sebat edenleri selâmete çıkardık. Zulmedenleri ise yapmakda oldukları isyan ve günahlardan yüzdendi bir azab ile yakaladık. Bu suretle onlar serkeşlik ederek yasak edileni yapmakda ısrar edince kendilerine: "hor ve zelil maymunlar olun" dedik" ²³⁷

Kur'an-ı Kerim, bu iki âyette iki önemli hususu açıklamaktadır. Birincisi: Azan ve isyan eden bir toplumun muhakkak Allah'ın azabına çarpılacağı,

İkincisi: Öğüt verip münkeri yasaklamaya çalışan toplumu da Allah'ın koruduğu ve koruyacağıdır.

Binaenaleyh hükmümüzü şöyle koyabiliriz:

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ bir toplumu cezalandırınca, ma'rufu emredip, münkeri yasaklamaya çalışma farziyyetini hakkıyla ifâ edenler kurtulacaktır."

Kur'an-ı Kerim, cumartesi günü hürmetini çiğnemeyen ve bu günahı işleyenleri men'etmeyen üçüncü bir grubun durumunun nasıl olduğunu hususunu açıklamadı.

Ulemeden bazıları: "Bu grup da aynı şekilde kurtulan gruba dahildir." dedi. Bir kısım ulema da: "Bu grup, cezaya çarptırılan grup gibi Allah'ın azabına uğradı" görüşünü ileri sürdü.

Bu son görüşü, ma'rufu emretmeye ve münkeri nehyetmeye gücü yetenlere işaret buyuran yukarıda verdiğimiz hadis-i şerifler te'yid etmektedir. Hadis şunu ileri sürüyordu. "Bir toplum görevlerini ihmal ettiği zaman, Allah'ın, hakkında takdir ettiği azab kendisine isabet edecektir."

²³³ El-Enfal: 8/25. (Açıklama: "Toplumsal tüm fertlerini etkisine alan fitne diyebileceğimiz günahlar şunlardır. "Dince onaylanmayan ahlaksızlıkların yerleşmesi" Kadın erkek karması hayat, dolayısıyla zinaya götüren tüm kapıların açılmış olması. Dinin emrettiklerini emretmek hususunda dalkavukluk edilmesi, birliğin parçalanması, dinde olmayan âdetlerin din adına yapılması ve cihad emrinde tenbellik gösterilmesi (Kaldı ki günümüzde bırakın tenbelliği, tamamen terk edilmiş)... Bir hadis-i şerifte meâlen: Kötülüklerin ve günahların işlendiği bir toplumun içinde bulunanlar, o günahları kaldırmaya güçleri yettiği halde bunu yapmazlarsa Allah, ölümlerinden evvel hepsini cezaya çarptırır." (Ebu Davud-Celil b. Abdullah R.A.) (Çeviren)

²³⁴ a) Sahih-i Buhari = Kitabul-Fiten ("Yaklaşan büyük şer yüzünden Araplara pek yazık olacak" hadisi) Riyazüs-Salihin Ç: 1 Had. No: 187 Tere.)

b) Sahih-i Müslim = Kitabul-Fiten ve Eşratü-s-Saati.

²³⁵ Yunus: 10/103.

²³⁶ Sünen-i Ebî Davud Kitabul-Melâhim (Babu-l Emr ven. Nehy) Tirmizi ve Nesâî aynı anlamda rivayet ettiler.

²³⁷ Fethü-l Bârî: 13/48

Allame eş-Şevkânî şöyle der:

"Ma'rufu emredip, münkeri nehyetmeye ehil olan herkes, Allah'ın hüccetini ayakta tutmayı üstlenmez ve Allah'ın kullarına tebliğ etmeyerek bundan yüz çevirirse o kimse, içinde yaşadığı toplumdan önce azabı hak etmiştir. Tıpkı Musa (a.s.) tâbilerinden cumartesi gününün kudsîyetini ihlâl edenlerin kıssasında olduğu gibi. Allah Teâlâ ma'rufu emredip münkeri terkedenleri gazâbiyle azab ederek bize örnek veriyor. Cenab-ı Hak günah işlemekle haddi aşanların işlediklerini işlememekle beraber, onları aşağılık maymunlar ve domuzlar olarak vasıflandırmaktadır. Çünkü bu vasfı taşıyanlar, Allah'ın hüccetini (Kur'anı hayatı ve tevhidi çizgiyi) insanlara anlatmaktan, ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışmaktan kaçındılar ve sustular.

Nitece olarak, günah işleyenle onu işlemeyip işlenmesine rıza gösteren (Yâni İslâm'ın yasakları çiğnendiğinde hiç ses çıkarmayıp susan ve îman gayreti taşımayan kimse) arasında hiç bir fark olmadığı gibi -içinde yaşadığı toplumdan bu günahı bütünüyle yasaklamaya gücü yetmemekle beraber- isterse bu günahın işlenmesine rıza göstermesin, yine de bu münkeri yasaklamayı terk eden kimse arasında da fark yoktur.²³⁸

Salih Kişilerin Başkalarını Islah Etmeye Çalışmaları Farzdır

Kur'an-ı Kerim'in çeşitli yerlerinde Hak ile Bâtıl'ın mücâdele hikâyeleri çok tekrarlanmıştır. Bu gösteriyor ki hakka da'vet etmek hususunda insanlık iki gruba ayrılmıştır.

Birinci grup; Ümmete her merhalede muhalefet edip aşırı gidenlerdir.

Diğer grup ise; kalpleri ve düşüncelerinin derinliklerinde depresyonlar meydana gelen, bu depresyonların amel ve düşüncelerine yansıdığı insanlara, sevgi ve samimiyetle yaklaşan kâinatın rabbi olan Allah için ölüm kalım düşüncesine sahip olup çeşitli zorluklar ve meşakkatelere katlanıp bu uğurda son derece gayret gösterip, bunları eğitmekle kendilerini sorumlu sayan ihlâslı gruptur. Fakat bu konumda olan grubun durumu, pek uzun süre sıhhatli devam etmez. Yükselen ışık yavaş yavaş sönmeye mahkûm olabilir. (Yâni yapılan ihlâslı çalışmalara menfi propaganda ile gölge düşürülür. Zaten bu, şeytanın ve onun izinde gidenlerin hedefledikleri çalışma programlarıdır, ihlâslı kişilerin yaptıkları bu çalışma; günümüzde ister dünya müslümanlarının siyasî, sosyal ve hukukî sorunları olsun, ister ekonomik bağımsızlıklar olsun, daima tâğûtun emrinde olan doğu ve batı emperyalizminin, kendi arzuları doğrultusunda şekillendirdikleri bilinen bir gerçektir. Umarız ki İslâm gençliği, emperyalizmin İslâm ümmeti için dirilişini engelleyen her türlü oyunlarını bozacaktır.) (Çeviren)

Nihayet münafıklar, ihlâslı mü'minlerin çalışma sahalarına nüfuz ederler. İslâmî görünümünü korumakla beraber, inananları, Allah Teâlâ ile bağlantı kurmadan uzaklaştırmağa çalışırlar.

Allah Teâlâ peygamberlerin'den (a.s.) bir kaçını zikrettikten sonra şöyle buyurur:

"İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdikleri peygamberlerden, Adem'in (a.s.) zürriyetinden, Nuh (a.s.) ile beraber taşıdıklarımızdan, İbrahim (a.s.) ile İsrail'in neslinden hidâyete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdendir. Onlara çok esirgeyici (Allah'ın) âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı. Sonra, arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasına uğrayacaklardı."²³⁹

Âyet-i Kerime'de geçen bu nesil (kötü nesil) hak da'vete rezilce utanmadan da çağırıyorlardı. Fakat çoğu kez de böyle bir neslin varlığı, İslâm ümmetine karşı mücadeleci hasımlardan daha tehlikelidir. Sâdık mü'minlerin böylelerini ıslaha çalıştıkları, başkaları üzerinde bıraktıkları kötü izlerini silmek için gayret sarf ettiklerine, zaman zaman tarih şahitlik eder.

Böyle bir neslin varlığından elem duymayan, kendisini harekete geçirmeyip bu neslin ıslahına ve değişmesine çalışmayanların îmanı çok korkunç ve büyük bir tehlikededir. Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurur.

"Benden önce Allah'ın, bir ümmete gönderdiği hiç bir peygamber yoktur ki o peygamberin ümmetinden havariler ve sünnetine tâbi olup emrine uyan ashâbı olmasın. Kıssa şu ki, sonraları onların ardından, yapmadıklarını söyleyen ve emrolunmadıkları şeyleri yapan bir takım kötü nesiller meydana çıkar. İşte kim bunlara karşı eliyle mücâdele ederse o rnü'mindir. Kim onlara karşı diliyle fñücâhede ederse o da nrü'mindir. Kim onlara karşı kalbiyle mücâhede ederse o da mü'mindir. Ama bunun ötesinde imandan bir hardal danesi de yoktur."²⁴⁰

Başkasını Islaha Çalışan Kimse Kendini Islah Etmiştir

Ahlaken çökertilmiş bozuk bir toplumda yaşayan kişi -eğer salih bir insan ise- ayağının kaymasından korkar. Böyle bir tehlikenin yok edilmesi için tek bir çıkar yol vardır. O da kişinin sahibi olduğu tüm gücü ile içinde yaşadığı topluma karşı mukavemet göstermesi, şerr ve rezilliğin karşısı olan hayra ve fazilete da'vet etmesi, toplumun bünyesindeki yaralanı kapatmaya ve üzerindeki gafleti atmaya çalışmasıdır.

Aksi halde yapacağı en ufak bir ihmâl, bu toplumun etkisinde kalması işten değildir. Şüphesiz ki beyinsiz takımın karakteri iyilere etki eder. iyiler de kendilerini fesattan kurtaramaz. Çoğu kez insan bu beyinsiz takımın sözlerini dinlemediği halde inanır, faydasız nasihatlerini ve geride eser bırakmayan hatıratını yâd etmeye bile meyleder.

²³⁸ El-A'raf: 7/164.

²³⁹ El-A'raf: 7/164.

²⁴⁰ El-A'raf: 7/165-166.

Böylelikle eyyamcı bir anlayışa sahip olarak, toplumu ıslah edici çalışmalarını terkeder, ye'se düşer, kendisinden başka kimseye zarar vermez.

Bir insan münker önünde hezimete uğrayınca, onu ortadan kaldırmaya yönelik çalışmadan da yüz çevirir. Artık kalbinde nefrete yer kalmaması, kazandığı kötülükten uzaklaşmaya çalışmaması tabii hale gelir. Nihayet bu kötülüğü âdet edinir. Oysa daha önce bundan şiddetle nefret etmekte ve çok tiksiniyordu.

İsrailoğullarının İçindeki Salih Kişilerin Bozulması, Ma'rufu Emredip Münkeri Yasaklamayı İhmal Etmeleri Yüzündendi

Allah Rasûlü (s.a.v.), İsrailoğulları arasında günah ve isyanlar işlenip yayılmaya başlayınca, salih kişilerin bu günahları hoş karşılamadıklarını haber verir. Fakat bu salih kişiler, onların işledikleri münkeri gördüklerinde susmamaları için herhangi bir engel de görmediler. Sonra onlarla aynı yerlerde birlikte oturdular, senli benli olup birbirlerine karıştılar. Oysa günahlardan nefret ettirmeye iten bu tür davranışlar (aslında bu tür hassasiyet, mü'minin sahib olduğu bir üstünlüktür) mü'minlerin kalplerinden silindi. Artık aralarından münkeri yasaklamaya çalışacak bir kimse kalmadı. Böylece Allah'ın rahmeti onlardan uzaklaşınca lanetine uğradılar.

Ebu Davud'da geçen bir hadisde Allah Rasûlü (s.a.v.) buyurdu ki:

"İsrailoğulları arasında bozgunluk şöyle başladı: "Bunlardan birisi, günah işleyen diğer birisine rastlar: "Be adam Allah'dan kork, yapmakda olduğun işi bırak; zira o iş sana helâl değildir," der. Ertesi gün yine adama aynı halde rastlar. Böyle olduğu halde, o adamla yiyip içmekten ve onunla düşüp kalkmaktan çekinmezdi. Onlar öyle yapınca Allah Teâlâ bunların kalplerini birbirine benzeti. Sonra; "İsrailoğulları içinde kâfir olanlar, isyanları ve Allah'ın ceza sınırlarını aşmaları yüzünden, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanetlendiler. Onlar yaptıkları günahlardan birbirini men'etmeye uğraşmazlardı. Bu ne çirkin bir şeydi. Bunlardan bir çoğunun kafirleri dost tuttıklarını görürsün. Onların nefisleri, kendilerini ne fena şeye, Allah'ın gazabına götürdü. Onlar azabda daim kalacaklardır. Bunlar Allah'a peygambere ve ona gönderilen Kitab'a inanmış olsaydılar. Bunlar Allah'a peygambere ve ona gönderilen Kitab'a inanmış olsaydılar, kâfirleri dost etmezlerdi. Fakat onların çoğu fâsıktırlar." mealindeki âyeti okudu sonra şöyle buyurdu:

"Hayır, ya ma'rufu emr ve münkerden nehyeder, zâlimi zulmetmekten men'eder, onu hakka çevirir ve hak üzerinde durdurursunuz, yahut Allah Teâlâ kalplerinizi birbirine benzetir; sonra sizi de İsrailoğullarını la'netlediği gibi la'netler."²⁴¹

Ma'rufu Emredip Münkerî Nehyetmeyi İhmalleri Yüzünden İsrailoğullarının Kınanması

Kur'an-ı Kerim'in, İsrail oğullarının ulema ve idarecilerini şiddetle kınamasının sebebi; Allah Teâlâ'nın, bu millete ümmetin ıslahında yükser bir görev sorumluluğunu yüklemesi, fakat onların ise bu sorumluluklarını edada kusur etmeleri, neticede gözleri önünde Allah'a isyan eden insanları gördükleri halde ses çıkarmamaları, başkasının hukukuna tevâüz edip, helâl ve haram arasını ayırmamaları ve kesin tavır takınıp bâtılları değiştirmeye çalışmamaları idi. Allah Teâlâ buyuruk ki;

*"Onlardan bir çoğunu görürsün ki günah (işlemek) de düşmanlık (yapmak) da ve haram yemelerinde birbirleriyle sürat koşusu yaparlar, işlemekte oldukları şey elbet ne kadar kötü!.... Bari bilginleri, fakihleri onları günah söylemelerinden ve haram yemelerinden vazgeçirmeye çalışsalar ya. Herhalde yapmakda oldukları bu (san'at) ne kadar kötü."*²⁴²

Müfessir Er-Râzî bu iki âyeti tefsir ederek şöyle der:

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ İslâm ümmetinin ehli kitaptan uzak kalmasını istemiştir. Çünkü onlar, sefil ve alçakları, halkı günah işlemekten men'etmediler. (Yâni bu, onların değişmeyen tabiatı haline geldiğinden ehl-i kitaptan, İslâm ümmetinin uzak kalması istenmiştir.)"

İşte onların bu tutumu bize; "münkeri nehyetme görevini terkedendenlerin, bizzat onu işleyen makamında olduğu" gerçeğine işaret etmektedir. Allah Teâlâ yukarıdaki âyet-i kerimede iki grup insanı aynı ifâde ile kınamıştır.²⁴³

Bu gerçeğe parmak basan yalnız Râzî ve benzeri müfessirler midir? Kur'an-ı Kerim de münkeri terkedeni, onu işleyenden daha şiddetli olarak kınamıştır. Maide:62. âyetinde "Ya melûn"lafzı ile iktifa edilmişken, -(ki bu âyetle münkeri işleyenler zikredilmektedir)- 63. âyetle âlim ve fakihlerden, münkeri işleyenlerin bu yaptıklarından vazgeçirilmesi istendiği haberi verilmektedir. Münkeri yasaklamayı terkedendenler "yasnaün" fiiliyle anılmaktadırlar ki eğer bunlar, yasaklama görevlerini hakkıyla yapsalardı, toplumda sefil bir grup türemeyecekti. Binaenaleyh münkeri nehyetmemek bir san'at olarak telakki edilmekte bu bu san'at sahipleri, Kur'an-ı Kerim'in -en yüksek tonuyla- itibına pazarlamasına maruz kalmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'in mezkur iki âyetle İsrailoğullarının âlimlerine yönelttiği tenkidde, İslâm ümmeti ve özellikle İslâm uleması için bir ibret, bir öğüt ve büyük bir ders sergilenmektedir.

Âyet, görevini yerine getirip, sorumluluklarını yaparken ağır davranmak, ümmetin ıslahı demek olan bu görevi

²⁴¹ Mecmuatü-r-Resâili-l-Müniriyye; II Cüz. (I. Mektup: Ed-Devâul/Acil Fi-Delil- Adüvv-is-Sâii) 203.

²⁴² Meryem: 19/59.-60 (Âyet-i Kerimede "half seleften sonra gelen kötü nesil demektir. "halef" ise iyi nesil anlamındır." (Beyzavî))

²⁴³ Sahih-i Müslim-Kitabu-l İmân Ma'ruf ve Münker bahsi (Tere: Cilt 1 Hadis No:80)

terkedip, bundan yüz çevrildiğinde İslâm ümmetinin de -(İsrailoğullarının uğradığı akibet gibi)- Allah'ın gazab ve kınamasına ma'ruz kalacağı teyid etmektedir. Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak bir kimseye mücerred zatından dolayı düşmanlık yapmayıp, yaptığı iyiliklerine karşı buğz yapmadığı gibi, herhangi bir kimseyi de şahsını sevdiği için günahlarını hoş görmeyebilir. Bu nedenle gerçek ulema, bu âyetle daimî olarak, kendileri için şiddetli bir azarlama olduğu görüşündedirler.

İmam İbn-i Cerir et-Taberî şöyle buyurur: "ulema şöyle diyordu; "Kur'an-ı Kerim'de ulema için, bu âyetten daha şiddetli bir azarlama ve bundan daha korkunç bir âyet yoktur."

Yukarıda arzettiğimiz bu açıklama, Abdullah b. Abbas, Dahhak ve Ata'dan (R. amhum) rivayet olundu.²⁴⁴

Nebi (s.a.v.) bir defasında, İsrail oğullarının içtimâi fesad ve helake uğradığını anlattıktan sonra ümmetine şunu tavsiye etti:

*"Hayır vallahi! Ya ma'rufu emr, münkerden nehyeder, zâlimi zulmetmekten men'eder, onu hakka çevirir ve hak üzerinde durdurursunuz. Yahut da Allah Teâlâ kalplerinizi birbirine benzetir, sonra sizi de İsrailoğullarını lanetlediği gibi lanetler."*²⁴⁵

İslâm Tarihindeki "Asr-ı Saadet" İslam Ümmeti İçin Her Açıdan En Yüce Örnektir

Asr-ı saadet dediğimiz İslâm'ın kamilen hayata tatbikatı demek olan bu ilk asır, her açıdan İslâm ümmeti için en üstün ve eşsiz bir hayat örneğidir. Çünkü bu asır, Allah'ın dinine hizmet ve tüm İslâmî ürünlerin gözle görülmesi açısından, geçmiş ve gelecek bütün asırların en hayırlısıdır.²⁴⁶ Allah'a teslimiyet ve tevhidin bu asırda en büyük damgası vardır. Hak, bu asırda muzaffer idi. Bâtıl kovulmuş, hayır gelmiş, şerr arka çevirmiş, şeriatın onayladığı herşey katıksız hâkim ve her açıdan durulanmış halde. Onaylamadığı herşey (münker) solgun ve yeniktir. Nebî'nin (s.a.v.) en yüksek düzeyde dine da'vet görevini yürüttüğü gibi, "Bu din aynı şekilde gücümü en yüksek seviyede sarfederek bu ümmetin ıslah ve eğitimini üslenmemi de benden istemektedir." buyurmuştur.

Peygamberin (s.a.v.) vefatından uzun bir zamana kadar herşeyden arınmış bu temiz asrın ürünlerinin hayattaki canlılığını muhafaza ettiğine şahit olmaktayız. Sonra İslâm ümmetinin binasından birer birer temel taşların düştüğü müşahade edilir. Diğer bir ifâde ile ümmet, asırlar sonrası fesad boşluğuna yuvarlanarak en parlak hayat devresini sona er diriyordu.

Kâinat Efendisi'nin (s.a.v.) derin sezgisi bize şunu haber veriyordu:

"Sizin en hayırlınız benim asrımdır. Sonra onların peşinden gelenler. Daha sonra onlam peşinden gelen, daha sonra onları takib eden asırda gelenlerdir."

İmran: "Rasûlullah (s.a.v.) kendi asrından sonra iki defa mı dedi, üçmü bilemiyorum." demiş. Müteakiben:

"Onlardan sonra bir toplum gelecek ki, şahid çağırılmadıkları halde şehâdet edecekler. Hiyânet edecekler. Emniyet olunmayacaklar. Va'd edecek yerine getirmeyecekler. Aralarında şişmanlık zuhur edecek.buyurmuşlar."²⁴⁷

Görülüyor ki İslâm ümmetinin bu b'irinci asrı için takdir edilen fazilet ne bir esasa ne de üstün tutulan bir tercihe göre takdir edilmiştir. Belki bu üstün övgüyü hakketmişlerdir. Şüphesiz ki onlar, Allah'ın din uğrunda büyük fedâkârlıklar göstermede ileri gitmişlerdi. Ümmetin ıslahında, eğitimde ve onlara nasihat etmede hiç bir gayreti esirgemediler. Eğer daha sonraki asırlarda onların bu özellikleri görülmüşse şüphesiz ki bu övgüye lâyık idiler.

Allâme el-Kurtubî şöyle der:

"Şüphesiz ki Allah Rasûlü'nün asrı, mahza fazilet idi. Çünkü etrafındaki bir avuç insan, kâfirlerin çokluğu nedeniyle inançlarında garib kimseler idiler. Dinlerine bağlı, bu uğurda gelen eziyet ve işkencelere karşı sabrederlerdi. Bu ümmetin son nesli, dini dosdoğru yaşar, ona sımsıkı sarılır, şerrin, fasıklığın, kargaşalığın, küçük ve büyük günahların ortaya çıkışında yegâne hâkim Allah'a itaat üzere sabrederse, aynı şekilde -(başlangıçta olduğu gibi)- onlar da garib kimseler duruma düşecekler. İşte o vakit bu neslin yaptığı çalışmalar sadece İslâm için olmuş olacak. Tıpkı bu ümmetin başlangıçtaki saf İslâm neslinin yaptığı gibi."²⁴⁸

Doğuşunda Ve Nihâyetinde İslâm'ın Garip Karşılanışı

Nebî (s.a.v.) bu dinin, içinde doğduğu toplumca garip karşılandığı gibi, günün birinde tekrar başladığı gibi garip karşılanacağını buyurmuştur. Dinlerine sâdık kalıp, dini Allah Teâlâ'nın muradına bağlı kalarak yaşayanları -bulundukları hal üzere direnenleri- kutlamış. Bu nedenlerle onlar içinde yaşadıkları toplumları içinde garip duruma düşmüşlerdir. (Yâni ölçü; müsluman -hangi asırda olursa olsun- içinde yaşadığı toplumca garip karşılanmaya başlanınca, İslâmî yaşamaya başlamış demektir. Öyle ise iyice garip olmaya devam etmelidir. Sahne sahne, gün be gün İslâm'ın her bir esasını hayatına dayanak, rengini kendine renk seçmelidir. Her yönüyle Allah'ın boyasına bürününceye dek.) Nebî'den (s.a.v.) rivayet edilir, şöyle buyurmuştur:

²⁴⁴ Ebu Davud: Kitabu-l Melâhim Emir ve Nehiy babında rivayet etti. Tirmizi de aynı anlamda bu hadisi rivayet etmiştir. (Riyaz-üs-Sâlihîn Cilt:1 Hadis No: 194. Tercüme)

²⁴⁵ El-Maide: 5/62-63.

²⁴⁶ Mefâtihu-l Gayb: 3/138

²⁴⁷ Câmiu-l Beyan Fil-Kur'ân: 6/170

²⁴⁸ Davud, Kitabu-l Melâhim (Emir ve Nehiy babında rivayet etti.).

"İslâm garip başladı. Ve (günün birinde) tekrar başladığı gibi garip kalacaktır. Ne mutlu o gariplere!" ²⁴⁹

İnkarcıların Dîni Garip Karşılımları

Günümüzde "dinin garip olması" demek, yaşadığı son asrında dinin, Peygamber (s.a.v.) zamanında olduğu gibi bâtılın hâkim unsur ve satvet sahibi olduğu, sapık düşünce ve fikirlerin, uydurma sistem ve nazariyelerin tahakkümüne ma'ruz kaldığı, câhiliyenin güçlenip hâkimiyetini kurduğu ilk asrına dönmesi demektir. Fakat doğru fikrin taşıyıcısı ve buna da'vet edici makamında olanlar, daima azınlığı teşkil etmiş, toplumdaki varlıkları daima -ekseriyetçe ve sürü kalabalıklar tarafından- rahatsızlık kaynağı olarak görülmüş ve kabul görmemiştir. Böyle bir durumda insanlarla dolup taşan her şehir (genel olarak her yer) daima ahlaken çöker ve Allah'ı anmaktan uzaklaşır. Yeryüzünde din ile hükmedenler azalır ve rablerini unuturlar. En küçük bir yerde insanları aydınlatacak kâmil bir insan aramak niyetiyle çıkıp, zor ve meşakkate katlanır da uzun süre yorulsan ve araştırırsan dahi derde deva bir kimse bulamayacak kadar zor şartlarla karşılaşılacaktır. İslâm'a ışık tutacak ve onu bağrına basacak birini bulmak o kadar güçleşecektir. Eski bir Arap şairi şöyle der:

"İnsanlar ne kadar da çoğaldı. Hayır aksine ne kadar da azaldı. Allah şahittir ki ben yalan söylemiyorum. Çok kişiyi görmek için gözlerimi açıyorum. Fakat hiç birini göremiyorum."

Nebî'ye (s.a.v.) "bu gariplerin kim olduğu" sorulunca şöyle cevap verdiler:

"Halkt kötülöklere mağlub olmuş ve isyankârları itaat edenlerinden daha çok bir toplumun arasında kalan salih kişilerdir." ²⁵⁰

İşte bu salih kişiler, cehaletin ve azgınlığın karanlığında hidâyetin meş'alelerini taşıyan Allah'ın kullardır. Dünyada insanları ıslah etmek ve ruhlarını terbiye etmek gibi önemli ve zor bir görevi üstlenmişlerdir. Bâtılın kabarmasından korkmazlar. Aksine hakkı, ortadan kalktığı zaman tekrar yerine koyup, onun hakimiyetini kurmaya çalışırlar. Hatta onları "peygamberlerin halifeleri" diye adlandıırırsak, hak ve doğruluğun sınırlarını aşmış olmayız. Zira onlar, peygamberlerin üslendikleri en mühim bir görevi yüklemişlerdir. Yolunu kaybedenler, nebiler ve peygamberler vasıtasıyla doğru yolu buldukları gibi, onlar vasıtasıyla da hakkı ve doğruyu bulurlar. Bu nedenle Allah Rasûl'ünden (s.a.v.) rivayet edilen bir hadis-i şerifde "garipler" sözü şöyle açıklanmıştır.

"İnsanların (şeriat ve sünnetten) bozduklarını düzeltmeye çalışanlardır." ²⁵¹

Nebî'nin (s.a.v.) bu sözleriyle ifâde etmek istediği bu salih kişiler, içinde yaşadıkları insanlar arasında yabancı garipler durumuna düşerler. Herkesçe garip karşılanır, düşünceleri hoş karşılanmaz, görüşleri yadırganır. Halk onların sözlerini, davranışlarını, iyiliklerini ve ahlâklarını garip bulur. Yolları tektir. Bu yolda kendilerine arkadaşlık edecek tek bir dostları yoktur. Buna rağmen, hayatlarının son anına kadar Allah'a güvenip dayanarak varacakları yere ulaşırlar. Bu ne büyük kurtuluştur.

Allame İbnü'l-Esîr "din garibi" hadisini şöylece açıklar:

"İslâm, doğduğu asırda -o gün müslümanların azlığı nedeniyle- yanında hiç bir kimsesi olmayan tek başına kalan garip kimse gibi idi. Yine garip doğduğu güne dönecek. Yâni son zamanda gerçek müslümanlar azalacak, garipler gibi olacaklar. Ne mutlu o gariplere! Yâni İslâm'ın doğuşunda yaşayan o garip müslümanlar nasıl ki cenneti hakketmişler, sonunda onların durumuna düşen garip müslümanlar da cennete girmeye hak kazanacaklardır. Bunların "garipler" diye tercih ve tahsis edilmeleri, başlangıçta olduğu gibi sonuçta da inkarcıların eziyetlerine karşı sabretmeleri ve İslâm'a bağlı kalmakta ısrar etmelerindendir." ²⁵²

Bu garipler her zaman değişmez bir kural olarak İslami her çizgide yürütenlerin karşılaştığı tüm meşakkat ve akıbetlerle karşılaşılır. Bazen eziyetlere hedef, bazen acı söz ve darbelere maruz kalırlar. Hayat saadeti ve gönül rahatlığından mahrum, yakınları bile kendilerine düşman önlerine mayın tarlaları çıkar. Huzur duyacağı yeryüzü

²⁴⁹ Merhum Akif, Fatih Camiini uzaktan seyredirken şöyle der: "Nümâyan cephesinden İslâm'ın meâlisi O sadrın eyz-i enfâsiyle güya hir yığın ahcâr, kıyam etmiş de, yükselmiş ve bir timsâl-i nur olmuş. Nasıl timsâl-i nûr olmaz? Şu pek sakın duran âivâr, Asırlar geçti hâlâ bâtılın pîş-i hücumunda Göğüs germektedir, bir kerre olsun almadan bızır Bu bir ma'bet değil, Ma'bût'ayükselmiş ibâdetdir Bu bir manzar değil, didâra vâsıl mevfeib-i enzâr"

Açıklaması: İslâm'ın başlangıç devrindeki büyüklükler ve yükseklikler onun cephesinde parlıyor. Sanki bir taş yığını şahlanarak o yüce devrin feyizlerini ve yüksekliklerini canlandıran nûranî bir âbide olmuş. Şu sessiz, sadâsız duvarlar, asırlardan beri bâtılın hücum ve sadmelerine usanmadan göğüs gerip durmuşken nasıl olur da nurun timsâli sayılmaz? Bu bir mabet değil, ibâdetlerin Ma'büd'a yükselmiş şeklidir. Bu bir manzara değil, nazarların didâr-ı Hakka varmış kafesidir. (Safahat-Fatih Camii Şiiri sh. 6) (Çeviren)

Celâlüddin el-Umerî, Kur'an ve Sünnet'te Emr-i Ma'ruf Nehy-i Münker, İnsan Yayınları: 152.

²⁵⁰ Buhârî-Fazaî-u Ashâb-ü Nebî (s.a.v.) babında. Müslim-Sahabenin fazileti ve onu takip eden nesil babında rivâye etti. Yukarıdaki hadis metni Müslim'indir. (Müslim Terc. Cilt. 10 Had. No. 215.)

²⁵¹ El-Câmi il Ahkâm-il Kur'an: 4/172.

²⁵² "20. Asır, asr-ı saadetin mantığıyla Cihad'ın müşahhas örnekleriyle renklenmeye başladı. Böyle umuyorduk. Dünyamız küfrün hâkimiyet dengesinin bozulduğu anlarını yaşamaktadır. İslâm'ın devrimci ruhunu taşıyan nesil, inancının devletini kurmadan cihadı bırakmak niyetinde değil.

İslâm gençliğinin, doğu ve batı emperyalizminin tilsimini bozduğu müşahade edilmektedir. Artık bu gençlik, niçin savaştığını, neyin uğrunda ölüneceğini ve sonuçta neyin ve nasıl gerçekleşeceğini hedeflemiştir. Hedefine şaşmadan gitmekte. "Çünkü müslümandırlar" sloganları: Allahu Ekber. Taktikleri; Lâ ilahe; Yâni kırılışı putların yâni yıkılışı putlaşanların, yâni silinişi (İslâm ülkelerini işgal eden yerli ve yabancı emperyalist) işgalci güçlerin, yani atılışı (ümme içindeki) anamalcıların, bankerlerin, feodalların....Staratejileri: İlallah. Yalnız Allah'ın hükümrânlığını tanımak, ancak Kur'anî hayatı savunmak. Kurban veriyorlar Kur'an yolunda her biri..." (Ashâb-ı Uhdud" dan iktibâsen- (Çeviren)

²⁵² Müslim - Kitabul'İman-Terc: C: 2, Sh. 21

kendilerine dar gelir. Yaşadıkları vatanda garip, aileleri içinde yabancılar gibi yaşarlar. Çok defa da kahr, zulüm ve işkence çekirilerek, varlıklarından ve yurtlarından çıkartılarak hicrete zorlanırlar.

"Kabilelerden (yâni bulundukları toplumlarından) koparılacak suretiyle yalnız, kalanlar" hadisinde²⁵³ geçen "Garipler" kavramının geniş anlamı bu ölçülerle ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Muhaddislerin açıklamalarına bakılırsa garipler, muhacirlerdir. Bu kelime tek başına doğru bir tasvirle "gariplik, işkence ve zulüm" olarak ifade edilmektedir. Bu kavramı, tarihin derinliklerinden bakarak izah edersek göreceğiz ki hak taraftarlarından ilk cemaatin üzerinde yürüdüğü yolu "mahrem yol" şeklinde tasavvur etmek mümkündür. Bu mahrem yol başlangıçtakilerin çizdiği yol olmakla beraber, onların izlerini sürdüren son nesil ise aynı yolun kurbanlarıdır.

İnsanlar Arasında Dinin Garip Kalması

Dindarların, dîni hayatı ihmal etmeleri, kâfirlerin yuvarlandıkları bâtılın akıntısına kürek çekip fitne uçurumuna düşmeleri, aynı şekilde dinin garip kaldığını ifade eder. Artık kâfirin hâkimiyet kurduğu bir ülkede -hükümler olmalarını sağlayan tüm kurumlarıyla yerleştiği için- fitnelere karşı mü'minin diretecek gücü, aksiyonu ve iman kuvvetinden söz edilemez, İslâm'a karşı küfrün ve İslâm dışı hayatın kurumlaştığı böyle bir toplumda, İslâm ışığında toplumun sorunlarını çözecek fikir kadrosunu oluşturan ulemanın, ilim öğrenip İslâm'ı yaşama gayetini güdenlerin sayısı azaldıkça azalır. Diğer bir ifade ile çoğunlukla dine mensup olanlar, kuvvetli dîni tefekkür ve salih amel sahipleri azınlığa düşer, işte böyle bir vehâmet tablosu içinde sâdık mü'minler, Allah için çalışanlar ve Allah'ın dini uğrunda cihad yapanlar, bizzat kendilerine uyanlar içinde garip duruma düşerler. Fakat Allah ve Rasûl'ün (s.a.v.) hadis-i şeriflerinde bu çeşit garipliğin izahını görmekteyiz. Gariplerin kimler olduğu sorulunca: *"İnsanlar ahlâken çökünce, iman ve ahlâk üzere sebat edenidir."*²⁵⁴

Diğer bir hadis-i şerifte "gariplerin kim olduğu" sorulunca şöyle cevap buyurular:

"İnsanların, sünnetimden (İslâmî yasaları ve benim tatbikatlarımı yürürlükten kaldırmak suretiyle) bozmuş olduklarını düzeltmeye çalışanlardır."

Diğer bir rivayet de şöyledir:

*"Sünnetimi yaşatanlar ve onu insanlara öğretenlerdir."*²⁵⁶

Bazı muhaddisler bu hadis-i şerifi çeşitli yönlerden açıkladılar. Meselâ İmam El-Evzâî şöyle buyurur:

"İslâm'a inananlar silinip gitmez. Fakat sünnete sarılanlar yavaş yavaş azalarak varlıkları yok olur. Hatta öyle bir zaman gelir ki bir ülkede ancak birkaç yerde sünneti yaşayan birkaç salih kişiye rastlanır. İşte bunlar garip kişilerdir."

İmam İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye "Gurbet" kelimesini derinlemesine inceleyerek daha geniş yer vermiş ve şöyle demiştir.

"İnsanlar arasında müslümanlar gariptir. Müslümanlar arasında mü'minler gariptir. Mü'minler arasında ilim sahipleri gariptir, Bid'at ehli ve nefislerinin arzularını kanun yapıp bu arzularına uyanlar içerisinden ayrılıp sünneti yaşayanlar gariptir. Muhalliflerin işkence ve eziyetlerine sabrederek sünnetleri yaşamaya da'vet edenler, bu sayılanların en çok garip olanlarıdır. Fakat bunlar Allah Teâlâ'nın hakîki yakınlarıdır. Aslında onlar asla garip değildirler. Onların gariplikleri ancak çoğunluk arasında görünüş itibariyledir.

Allah Teâlâ onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Eğer yer (yüzün) de bulunan (insan)ların (kâfir yahut câhil ve arzularına uyanların) çoğuna uyarırsan seni Allah yolundan saptırır. Onlar tereddütten gayri bir şeye uymazlar, onlar yalan söyler (adamalardan başka da (birşey) değildiler)." ²⁵⁸

Ayetin vassıfettiği yeryüzündeki, "insanların çoğu" ifadesi, Allah'tan, peygamberlerinden ve dininden uzak yaşayan gariplerdir, Onların garabeti -âyette işaret edilen tanınmış kişiler de olsalar- vahşi ve ürkütücü bir garipliktir."

İbnü'l-Kayyim satırlarını şöyle sürdürüyor:

"Gariplik birkaç çeşittir. Halk arasında; Allah dostları salih kişilerin ve peygamberlerinin sünnetine sarılan salih ulemânın garipliği. Bu, Allah Rasûl'ün (s.a.v.) övdüğü garipliktir. Bu gariplik bazen belli olmayan bir yerde, bazen belirsiz bir vakitte, bazen de bilinmeyen bir topluluk arasında olur. Fakat bu garipliğe erenler Allah'ın hakîki taraftarlarıdır. Allah'tan başkasına kesinlikle sığınmazlar, peygamberi Hz. Muhammed'den (s.a.v.) başkasına

²⁵³ Ahmed b. Hanbel-Müsned: 2/177

²⁵⁴ A.g.e.: 46/73 (Tirmizî-Kitabu'l İman C: 4 Had No: 2764-2765. Tere.)

²⁵⁵ En-Nihâye fî-Ğarib'l-Hadis (garabe maddesi): 3/152

²⁵⁶ Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi: 1/398 İbni Mâce'nin Süneni Kitabı'l-Fiten (İslâm garip başladı babı) "Din gariptir": 20. asır dünyasında 1.5 milyar müslüman vardır. Öyle ise neden dîn gariptir? Dinin garip kalması ve küsmesi, ona söz ve hâkimiyet hakkını tanımadığımızdandır. Ama bugün o garibe, garip bir şekilde özür dilemesine garâbelerini arzetmeye çalışan garipler zuhur etmiştir. Varsın bu garipleri tanımasınlar İslâm'a garip kalanlar. Birgün İslâm'ın ilk gariplerinin, saltanatlarına son verdikleri o günkü emperyalistlerin düştükleri akibete düşerlerse gariplerin ne kadar garip ve üstün bir güce sahip olduklarını garipçe karşılayacaklar. Düşman istilâci kuvvetleri, İslâm ülkelerini zahiren işgal etmemiştir. Fakat kültür istilâsına uğramıştır. İşte asıl savaş da budur. Kafa ve gönülleri satın alma savaşı... Binlerce şehit verildi. İslâm, İslâm'ın ülkesinde garip kalmasın diye. Bugün İslâm, müslümanlardan uzaklaştırılarak yaşanmasına engel olmak gibi büyük bir ihanet çemberiyle karşı karşıyadır. Şuur Yarabbi! (Çeviren)

²⁵⁷ Ahmed rivayet etti (Medâricu's-Sâlikîn: 3/122)

²⁵⁸ Tirmizî-Kitabu'l-İman'da (İslâm garip başladı, garip sona erecek, adlı babda rivayet edildi.)

mensup olmazlar ve onun mesajından başkasına kulak, vermezler...."

İbnü'l -Kayyım incelenmesinin özünü şöyle açıklar: "Gerçek İslâm (ki Allah Rasûlü (s.a.v.) ile ashabının anladığı İslamadır) ilk çıkışma kıyasla bugün en şiddetli yanhzhgmı yaşamaktadır. Her ne kadar görünen manzara ve izleri ile tanınacak şöhratte ise de hakîkî müslümanlık cidden gariptir.

Böyle bir İslâmî anlayışın taraftarları, halk arasında en şiddetli yalnızlığı yaşayan gariplerdir. Öyle ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) işaret buyurduğu tabileri ve başkanlıkları, makam ve idare sahibi 72 fırka arasında bir tek fırka nasıl az ve garip olmaz? Bu fırkaların arkasından gitmek ancak Rasûlullah'ın (s.a.v.) arzettiği İslâm'a muhalefet olmaksızın mümkün olmaz. Çünkü Rasûlullah'ın getirdiği İslâm'da, onların arzu ve zevkleriyle temelde bir çatışma vardır. Çalışma ve faziletlerinin sonu demek olan bu yeni icad ve şüphelerle uzlaşmaları, istek ve maksatlarının gayeleri olan şehvetlerini terketmeleri mümkün müydü? Zira her biri kendi görüşünü beğenmiş, ihtiraslarının kölesi olmuş ve arzularının peşinden sürüklenmiş böyle bir toplum arasında, şeriatine uyma çizgisinde Allah'a bağlı kalan mü'minler nasıl garip kalmazlar?" Bu konuda devamla İbnü'l-Kayyım şöyle der:

"İslâm hakkındaki derin sezgisi, peygamberin sünnetini anlamadaki derin anlayışı, Kur'ân-ı Kerim'i kavrayışından dolayı Allah'ın (c.c.) yaşattığı insan.... Özünü istilâ etmiş sınırsız arzular, uydurma ve dalâletlerden kendisini koruduğu, Resûlulâh (s.a.v.) ile ashabının üzerinde bulunduğu dosdoğru yoldan uzaklaştıranları kendisine tanıttığı mü'min, eğer arzu etsin.... Evet mü'min, her yönüyle açık seçik böyle bir hayatı arzuluyorsa, câhilleri ve bid'at ehlini etkisi altına almaya alıştırır. Onların kendisine karşı hücumlarına, kendisini hiç yerine koymalarına, insanları kendisinden nefret ettirmelerine ve halkı kendisinden uzaklaştıracaklarını hesaba katarak alışı ve hazırlıklı olmalı. Nasıl ki önceki kâfir selefleri Allah Rasûlü'ne ve onun izinde yürütenlere karşı her çeşit boykot ve hakaretleri yapmakda geri kalmadı.

Fakat onları hakka çağırırken savunup inandıkları şeyleri birden kötölemek; onların ayaklanmalarına, kendisi hakkında kötü niyet beslenmelerine, tuzak kurup ileri gelenlerini ayaklandırıp aleyhine çevirebileceklerini de hesaba katmaları gerekir.

İşte inançları bozuk bir toplum içinde, dinini yaşayan böyle bir da'vetçi gariptir. Usûlüne uygun namaz kılmamalarından dolayı usûlüne göre namazını kılan kişi gariptir. Gidiş yolları bozuk ve sapık olan toplum içinde hidâyet yolu İslâm çizgisinde yürüyen mü'min gariptir. Hak'ka mensup olup hakkı savunduğundan dolayı, bâtila karşı çıkıp bâtilalara muhalefet yapan müslüman gariptir. Onlarla olan ilişkilerde bile gariptir. Zira mü'min, İslâmî ölçülerle ve onların arzularına muhalefet ederek onlara yaklaşıp veya uzaklaşır.

Tek kelimeyle, mü'min dünya ve âhiret hayatında daima gariptir.

Halktan uzanacak sıcak bir dost ve yardımcı eli bulamaz. Câhiller arasında yaşayan bir âlim, bid'at ehli arasında kalan bir peygamber takipçisi, bid'atlere ve sapık arzulara da'vet edenler arasında Allah ve Rasûlü'ne çağırان bir da'vetçi gariptir. Şeriatın onayladığı her emrini yaşayıp ve emreden kimse gariptir. Ma'rufu emreden bir toplum arasında, münkere ma'ruf, mu'rafa münker gözü ile bakan şeytânı bir toplumu bu sapık anlayışından vazgeçirmeye çalışan İslâm da'vetçisi gariptir.²⁵⁹

"Dinin garipliği" ile ilgili verilen bilgiler, onu olumsuz görenlerin iddialarının geçersizliğini ve Nebî'nin (s.a.v.) yol göstericiliğinin ışığı altında eriştiği hidâyet yolundan İslâm ümmetini saptırma temayüllerinin boşa çıktığını açıkça ortaya koymuştur. Bu şartlar içerisinde Allah Rasûlü'nün sünnetine bağlı kalmaya ve onu -her ne olursa olsun- yaşatmağa çalışanlara ne mutlu. Fakat sünnetin, Nebî'nin (s.a.v.) hayatının muayyen bir cephesi şeklinde anlaşılması gözden uzak tutulmamalıdır. Zira sünneti Allah Rasûlünün tüm hayatını programlaştıran şümullü bir hayat programı olarak kabul etmek zorunluluğu vardır. (Çünkü en ekmel nizam olan islâm onun eşsiz varlığında yaşatılmıştır. O, İslâm'ın müşahhas ve tek örneğidir)

Diğer bir ifade ile sünnet, Nebî'nin (s.a.v.) bütün yönleriyle da'vet ettiği îman ve amel nizamını temsil eder. Bir kimse bu nizamın tümünü kabullenip uymadığı müddetçe sünnete bağlı olduğunu asla iddia edemez. Onun getirdiği îman ilkelerine, yasal olarak inanır, hiç bir şüphe isnâd edemez. Arzu ve şehvetlerin kirlenmediği bir amel olarak yaşar.

İbn-i Receb el-Hanbeli şöyle der:

"Hasan, yunus b. Ubeyd, Süfyan, Fudayl gibi ulemanın dedikleri gibi kâmil sünnet, şüphe ve aşırı arzulardan uzak olan yoldur."²⁶⁰

Fitnenin Çoğaldığı Asırda Allah Rasûlü'nün Sünnetine Bağlı Kalmanın Emredilmesi

Hadis-i şeriflerde geçen "dinin garip olma zamanı" "fitne zamanı" olarak adlandırıldı. Hikmet açısından bakıldığında görülecektir ki, insan fikrî ve amelî yönden bu dönemlerde sınavdan geçer. Kör dimağlar ve basiretsizler bu fitnelerden kurtulmadıkça, bazı dönemlerde ise azim sahibi ve îman ehli ihlâslı kişiler bu fitnelerden emin olmadıkça fitne tehlikesi hüküm sürer. Kasırğa ve fırtınalar gibi yayılarak her tarafı kasıp kavurur. Amel ve îman binası sarsılır.

Tarihe bakıldığında, İslâm ümmetinin böyle fitne asırlarının çoğunu yaşadığı, dinin ve îmanın çeşitli tehlike ve mihnetlere ma'ruz kaldığı görülecektir.

²⁵⁹ Medâricu's-Sâükîn: 3/123

²⁶⁰ Keşfu'l-Kürbe fi vasf-ı ehli'l-Ğurbe (İbni Receb el-Hanbeii): 10.

20. Asır İslâm Ümmeti, aynı şekilde, ilhad ve dinsizliğin fikrî, teorik, ahlâkî, ibâdet, medeniyet, kültür, sosyal ve siyasal yapısıyla tehdit edildiği korkunç fitneler merhalesinden geçmektedir. Bu sınavda başarılı çıkmanın tek yolu -dün olduğu gibi bugün de- Peygamber'in (s.a.v.) ve ashabının anladığı asr-ı saadet mantığına göre şekillenen İslâm'a yeniden dönmektir.

Allah'ın Rasûlü (s.a.v.) bir defasında bir hutbe îrad etti, bir yerinde şöyle buyurdular:

"Benden sonra yaşayacak olanlarınız çok ihtilaflara şâhid olacak. Böyle bir zamanda size düşen, benim ve hidayet üzere olan râşid halifelerimin tatbikatına sınıksız sarılmanızdır. Bu tatbikat üzere kalmakda -ısrar ederek dışlerinizi sıkınız. Sizleri, işlerin uydurmasından- dinde olmayan asılsız şeylerden sakındırırım. Şüphesiz ki her dinde olmayan şey bid'attır. Her bid'at ise sapıklıktır. Her sapıklık ise cehenneme götürür." ²⁶¹

Nebî (s.a.v.) bu hadiste; sünnete sarılma, sünnetleri yaşatma, fitnelerin hüküm sürdüğü asırlarda bid'atlerden kaçınıp onları yok etmeye teşvik etmekte ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) hayatını yaşama savaşını veren mü'min ve ihlâskar liderlerin bu gayretlerinin karşılığında çok çeşitli ecirlerle müjdelenecekleri haberi verilmektedir.

1- "Amr b. Avf El-Müzenî'den (r.a.) rivayet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) Bilal b. El-Hârise "*Şunu bil*" buyurdu da Bilâl:

"Neyi bileyim ya Rasûlallah!" Rasûl-i Ekrem buyurdular ki:

"Şunu bil ki, benden sonrası sünnetlerimden; tatbikatı hayattan kaldırılmış birini kim tekrar yaşattırsa, ona sünnette amel edenler kadar hiç birinin savatından hiç bir şey eksik olmaksızın sevap vardır." ²⁶²

2- "Ümmetimin (İslâm'dan uzaklaşması demek olan) fesadı sırasında sünnetime yapışan kimseye birşehid sevabı vardır.

Bu hadisin başka bir rivayet şekli de şöyledir:

"Ümmetimin bozulması anında sünnetime bağlı kalan kimseye yüz şehid sevabı vardır."

Yukarıda arzettiğimiz iki hadis, bir yönden sünnete uymanın ehemmiyetini açıklarken, diğer yönden de hadislerde şiddetle yerilen sapıklık ve fesad diye ifade edilen bid'at'ın kötülenme sebebine işaret etmektedir.

Şu bir gerçektir ki bid'at; "dinin değiştirilmesi ve maksadından saptırılmasıdır" Binaenaleyh her ne zaman bid'at bir fırsat bulduysa dinin kökü olan sünneti tahribe yeltenmiştir. Afif b. Haris es-Semâli'den rivayet edilir: Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Bir bid'at ortaya koyan bir topluluk yoktur ki onun karşılığında bir sünneti kaldırmış olmasın. O halde sünnete (Rasûlullah'ın (s.a.v.) tatbikatına) sarılmak bir bid'atı kaldırmaktan daha hayırlıdır." ²⁶³

Abdullah b. ed-Deylemî ²⁶⁴ şöyle buyurdu: "Dinin ilk unutulacak olan kısmının sünnet olduğu haberi bana ulaştı. Din, sünnet'in birer birer unutulmasıyla ortadan kalkar. Tıpkı ipin kat kat çözülüp yumağın azaldığı ve yok olduğu gibi." ²⁶⁵

Diğer bir rivayette şöyle buyrulur:

"Kim bid'atçıyı ağırlarsa İslâm'ı yıkmak üzere yardım etmiştir." ²⁶⁶ Sünnet, dün olduğu gibi bugün ile gariptir. Ama her Bid'atı parçalamak ve sünnete sarılmayı kendilerine görev olarak yükleyenler kurtulmuşlardır.

İmam ez-Zühri şöyle buyurur:

"İslâm uleması daima şunu söyler; "Sünnete sarılmak kurtuluştur." ²⁶⁷

Fitnelere Karşı Durmak, Ma'ruf'u Emredip Münkerden Nehyetmek Demektir

Sünnet ehli, insanların, Nebî (s.a.v.)'in insanlığa takdim buyurduğu İslâm üzere sabit kalmalarında ısrar ederler. Hangi şartalarda olursa olsun, insanların sünnet çizgisinden sapmamaları için ona da'vet etmeyi şiar edinirler. Bu nedenle de sünneti lâıyk olduğu mevkiye yerleştirmek ve insanlar arasında hâkim unsur oluncaya dek tüm varlıklarını seferber etmişler, sahip oldukları tüm vasıtaları, İslâm'la çatışan her çeşit fitne, bâtil hareket ve saptırıcı

²⁶¹ El-En'am: 6/116 (İslâm ve Demokrasi: Kendi arzularına uyanlar, geçmişte de günümüzde de Allah'ın vahyini beğenmeyip arzularına göre hareket edenler olarak bilindikleri bir gerçektir. Bu basit bir günah tellakki edilmemelidir. Zira arzusuna uyanlar, hayatta kendi arzularına göre şekillenmesini arzu ettikleri bir hayatı isterler ki bugün bu Demokrasi olarak ortaya çıkmıştır.

Binaenaleyh bir takım müslüman aydınların "İslâm, demokrasinin ta kendisidir" demeleri kasıtlı değilse bile en büyük bir gaflettir. Zira demokrasiler çoğunluğun ve kelle sayısının arzu ve isteğine göre şekillenen birer hayat anlayışıdır. İsterse bu çoğunluk, arzularının ve şehvetlerinin esiri olan bir topluluk olsun -değil mi ki bunların arzuları sonucu bir hayat ortaya çıkmıştır.- İşte o, demokratik bir topluluktur. Ve günümüz insanlığı böyle bir anlayışın sonucu şekil ve renk kazanmıştır. Bütün demokrasiler Yahudi-siyonizm ideolojisinin temelinden kaynaklandığı için, dine dayalı toplumlar içindeki demokrasi heveslilerince derha! demokratik düzene geçilmesi şiddetle arzu edilir. Çünkü onlara göre İslâmî toplumlar çağdışı ve gerici toplumlardır, İslâm'ın demokrasiye bakışı bellidir. Demokrasi her çeşit tâğütün arzularına göre ortaya çıkışı nedeniyle "İslâm dışı bir hayattır". İslâmî çizgiden geçmeyen her hayat anlayışı İslâm dışı kâfir düzenleridir. Demokrasiler de İslâm dışı, Kur'an-ı Kerim'in belirlediği "İnsan arzusunun şekillenmesi" demek olduğundan tâğüfî düzenlerdir. (Çeviren)

²⁶² Medârici-Sâlikin: 3/123-126

²⁶³ Keşfu'l-Kurbe fi-Vasf-i Hâl-i Ehli'l-Çurbe:12

²⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud, Tirmizi ve İbni Mace (Miskât-ul Mesâbih) Kitabü'l-İman (Kitap ve Sünnete Sarılma babı)

²⁶⁵ İbni Mâce Mukaddimesinde: "Ölmüş bir sünneti dirilteler" babında, Tirmizi Kitabul-İlim: Sünnete yapışmak bid'atten kaçınmak" babında, İbni Abdullah'ın birçok haberlerinde rivayet edilmiştir. Muhaddislerce bu hadis metruktür. El Münziri: "Hadisin sahih olduğuna şahitler vardır"(Et-Terğib Ve't-Terhib: 1/52)

²⁶⁶ Taberânî rivayet etmiştir. Münzirî bu hadisin isnadı hakkında: "Sihhatinde bir zarar yoktur." demiştir. (Et-Terğib Vet-Terhib: 1/44) Mırmavî bu hadisin isnadının hasen olduğu görüşünü ileri sürer. (Et-Teyisir bi-Şerh-i Cami-is-Sagır: 2/454).

²⁶⁷ Beyhakî "rivayet etmiştir. (Et-Terğib Vet Terhib: 1/44) Hasan b. Kutbeyn'in rivayet ettiği bu hadisi muhaddisler zayıf addetmiştir. Bak: (Lisân-ul Mizan: 2/246).

cereyanlara karşı koymada kullanmışlardır. Görülüyor ki arzettiğimiz bütün bu çalışmalar, ma'rufu emredip münkerden nehyetme gibi İslâm devletinin temel esasının geniş sahası içinde yer almaktadır. Böyle bir çalışma, devamlı olarak İslâm ümmetinin himayesinde var ola gelmiştir. Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) bu ümmetin yaşayacağı son asırlarda aynı şekilde ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevini üstlenecek ve İslâm'a karşı boyunlarını verip her çeşit fitneye karşı koyacak bir cemaatin varlığını bize haber vermiştir. Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurur:

*"Bu ümmetin nihayetinde bir toplum çıkacak ki İslâm'ın başlangıcındaki inanan ilk topluluğun elde ettiği ecrin benzerini elde edecekler. Onların özelliği; ma'rufu emretmeleri, münkeri nehyetmeleri ve her çeşit fitne ile savaşmalarıdır."*²⁶⁸

Diğer bir hadis-i şerifte şöyle, buyurulmuştur:

"Ümmetimden öyle bir topluluk vardır ki evvelkilerin elde ettikleri sevaba nail olacaklar. Zira onlar şeriatın hoş görmeyip yasakladığı her çeşit kötülüğü kötü görürler."²⁶⁹

Bu Ümmet, Dini Koruyacak Bir Topluluktan Asla Uzak Kalmaz

Kâinat, son olarak Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla gönderdiği din ile şereflenmiştir. O, peygamberlerin sonuncusudur. Allah Teâlâ dinini kıyamete kadar dipdiri olarak, tam bir vakarla, her çeşit şer cereyanlarından uzak kalmasını ister. Bu nedenle her asrın başında unutulmak üzere bulunan dinini yenileyip koruyacak bir müceddidi (=kafa ve gönüllerden silinmiş ve unutturulmak istenmiş dini yeniden yorum ve açıklamalara tabi tutarak arzeden müctehid islâm bilgini, arifi ve peygamber vârisi birini) gönderir.

Peygamberimiz (s.a.v.) dinine tâbi olanların, dînî ve ahlâkî bir çok günah ve isyanlara gireceklerini, bu nedenle de geçmiş ümmetlerin işledikleri cürümleri işleyerek tarihin tekerrür edeceğini, fakat -bununla beraber- aralarında, dini aslî şekil üzere koruyacak, ümmeti iç veya dış her çeşit saldırı ve zararlı cereyanlara karşı savunacak, dine yönelik hücumlara karşı koyacak, dini aslî şeklinden çıkarıp tahrif edecek davranışlara yönelik reformist yaklaşımları boşa çıkaracak İslâm savunucusu. bir cemaatin var olacağını da haber vermiştir. Bu cemaat, Allah'tan gayri hiç bir şeyden korkmaz. Allah'tan başkasına sığınmaz. Hiç bir emperyalist tahakküme boyun eğmez. Her cephede dini uğrunda savaşır. Taşkınlıklar başa gelince bütün varlığını feda eder. Kendisini aşağılayanları sıkıntıda bırakır. Kendisine muhalif davrananlara karşı hak uğrunda çarpışır. Nebî (s.a.v.) bu taife hakkında şöyle buyurmuştur:

"Ümmetimden bir taife Allah'ın emrini (Allah'ın yeryüzündeki yönetimini üstlenip) tutnakda devam edecektir. Onları aşağılayan veya muhalefet edenler kendilerine zarar veremeyecektir. Nihayet Allah'ın emri gelinceye kadar onlar düşmanlarına karşı galip durumda olacak imam Buhârî hadisde geçen taifeyi "ilim sahipleri" olarak kabul eder."²⁷⁰ Fakat imam Nevevî bu taifenin vasıflarına daha geniş açıdan bakar ve şöyle der:

"İhtimal ki bu taife muhtelif yerlerde yaşayan mü'minler arasında dağılmıştır. Bazıları yiğit savaşçılar²⁷¹ bir kısmı hadis ve fıkı uleması, kimisi zühd (ve takva) ehli; kimisi de ma'rufu emreden, münkeden nehyeden zevattır. Bunlardan her birisi hayır ehlidir. Hepsinin bir yerde bulunması gerekmez. Bazen de yeryüzünün çeşitli kıta ve ülkelerine dağılmış olabilirler."²⁷²

Nebi (s.a.v.) diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyurdular: "Bu ilim (sünnet ilmi, İslâm ilmi), kendisini yasaklayacak kimselere karşı, güvenilir kimselerce isyankârların tahrifinden, bâtil ehlinin hilesinden ve câhillerin yorumlarından korunarak (gelecek nesle) taşınıp aktarılacaktır."²⁷³

Allah Rasûlü (s.a.v.) bu göreve "dini yemlemek" diye adlandırdı ve şöyle buyurdular;

*"Allah Teâlâ her yüz sene başında bu ümmetin dinini yenileyecek bir müceddidi muhakkak gönderir"*²⁷⁴

Gerçekten bu müceddidler, dini, ilk ve en doğru safiyeti üzere korumuşlar. Tıpkı fesadın ve dalâletin, topyekün ümmetin bünyesine yayılmasına müsadde etmedikleri gibi.

Tarih, Nebî'den (s.a.v.) önce gönderilen peygamberlere şahadet eder ki, bir kısım peygamberin, -eseri kalmayacak şekilde tarihe karışıp getirmiş oldukları ilâhî talimatları yok olmuş. Bir kısmının ümmeti bu ilâhî esasları tahrif ederek- hak ve bâtil birbirinden ayırdedemeyecek şekilde birbirine karıştırmıştır. Fakat kâinat efendisi Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) getirdiği İslâm dinini kıyamete dek bilen ve temsil eden bir taife var olduğu gibi, aslî şeklini korumak üzere de devam edecektir.

Her ne vakit fitne ateşi şiddetlenir, hemen bu ateşi söndürmekte tereddüt göstermeyen ehlullah'dan insanlar ortaya çıkar. Çok defa ma'rufu emredip, münkeri nehyetmeyi teşvik eden bu kişiler, bazen zaaf gösterir, fakat bu zaaf süresiz devam etmez. Toplumun vicdanını karartan ve bünyesine yerleşmiş bulunan her çeşit tahrifat ve uydurmaları, yalancaların hilelerini ve sapırtıcı yorumlarını yok edecek mücâhid, ihlâslı da'vetçiler ve dini aslî şekli üzere koruyacak müceddidler ortaya çıkar.

²⁶⁸ Müshed-Ahmed b. Hanbel: 4/105

²⁶⁹ Bu zat tâbi'dir. Bazıları sahâbeden kabul etmişlerdir. (Tehzibu't-Tehzib: 5/358.

²⁷⁰ Sûnen-İd Dârimî: Mukaddime (Sünnete tâbi olma babı)

²⁷¹ Beyhakî "İmanın Şubeleri" konusunda bu hadisi mürsel olarak rivayet etmiştir. (Mişkât-ül Mesâbih: Kitâb-ul îman babı. Fil i'tisam bil-Kitâbi ves-Sünneti)

²⁷² Müshed-Ahmed b. Hanbel: 4/62

²⁷³ Müslim "Kitabu'l-Emâre'de (Ümmetimden bir taife devam edecek babında rivayet etti.) (Tere. C: 9 Had. No: 1037

²⁷⁴ Buhârî "Kitabu'l-İtisam" (ümmetimden bir taife) babında rivayet etti.)

Dini korumak için sahip oldukları bütün güçlerini seferber edenler var olacaktır. Velew ki bu gayretleri, içten ve dışdan veya onların temiz varlıklarını zahiren kirliletecek yönde, kendilerine yönelik bir takım ağır sorumluluklar yüklesse de, din adına bu tür ağır risklerin altına girmekten çekinmezler. Bugün bunları tanımamız zor olmakla beraber varlıkları bir gerçektir.

Ümmetin varlığı kendileriyle kâim müceddidlerin varlığı bu ümmet içinde gerçekleşmiştir. Şöyle ki; her ne zaman bu ümmetin içinde fesat veya hak çizgiden sapmalar meydana gelmişse, ümmetin içinden yiğitçe ortaya çıkan ıslahçılar görev başına geçmiş, fesadın önüne sed çekmişler, fesatçıyı ıslah etmişlerdir. Böylelikle bu ümmet büsbütün aslı varlığından kopmamış, 14 asır gibi uzun bir müddet içerisinde -velev bir merhale de olsa- dalâlet üzerinde ittifak etmemiştir. Allah Rasûlü (s.a.v.) bu hakikati şöyle belirlemiştir:

"Ümmetin dalâlet (= matlub ve maksud'a ulaştırmayan bir yola bağlanma) ²⁷⁵ üzerinde birleşmez." ²⁷⁶

İslâm'ın geçmiş tarihinde bu haber tasdik görmüştür. Bugün de gelecekte de bu tasdik devam ediyor ve edecektir inşallah.

Ümmeti İslah Etmek Ve Dini Yenilemek, Tüm İslâm Ümmetinin Sorumluluğudur

Şüphesiz ki İslâm ümmeti içinde en nazik dönemler ve zor şartlar içinde de olsa bütün bu zorluklara rağmen ümmetin ıslahı ve dinin koruyuculuğu gibi hayatî bir görevi üstlenen müceddidlerin varlığı kesintisiz devam etmiştir. Fakan acaba ümmetin ıslahı, kendi içindeki her ferde mi farz, yoksa muayen bir taifenin bu görevi üzerine alması mı gerekir? sorusuna Kur'an-ı Kerim şöyle cevap verir:

"Mü'min erkekler de, mü'min kadınlar da birbirlerinin velileri (dostları ve yardımcıları) dır. Bunlar (insanlara) iyiliği emrederler, (onları) kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler, Allah ve Resûlü'ne itaat ederler. İşte Allah onları rahmetiyle yarlıgıyacaktır. Çünkü Azîz'dir (va'd ve va'dini yerine getirmekten hiçbir şey onu acze düşüremez.) Hakîmdir (herşeyi yerli yerinde, hikmetle yapandır.)" ²⁷⁷

Âyet-i Kerime, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma görevi ile ümmetin ıslahı görevinin, ümmetin hiç bir kesiminin hâric ; olmaksızın, hiç bir taifeyi hedef almaksızın topyekûnüne farz olduğuna parmak basmaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim, mü'minlerin kendi aralarında ma'rufu emredip, münkerden nehyetmeye çalışırken görmek ister. (Yâni Kur'an'ın hedefi böyle bir toplum oluş tunu akdır. Binâenaleyh bu merhaleyi elde edinceye kadar mücadele ile sürdürür bu hedefini...) Zîra bu merhale, onların en sıhhatli bir halde olduklarının ve en önemli çalışmayı yürüttüklerinin bir delilidir. Bu vasıfla üstünlük kazanmayan fert, İslâm toplumunun hasta birer unsurudur. İmam Gazâlî şöyle buyurur:

"Âyet-i Kerime mü'minleri, "ma'rufu emrederler, münkerden nehyetmeyle çalışırlar" diye açıkça vafsetmiştir. Ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma görevini terkedenden kimse ise bu âyette vafsedilen mü'minlerin dışındadır." ²⁷⁸

Allame Abdülkadir Udeh şöyle demektedir:

"İslâm hukukçularının tümü, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma görevinin, ümmetin bir kesimine değil, tüm fertlerine vacip olduğu hususunda ittifak içindedirler." ²⁷⁹

Ma'rufu Emredip Münkerden Nehyetmeye Çalışma İle Hakkı Tavsiye Etme Arasındaki Fark

Kur'an-ı Kerim "hakkı ve sabrı tavsiye" şeklinde ümmetin ıslahı için yapılacak çalışmayı, aynı şekilde ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma kavramı ile açıklamıştır. Hatta bu çalışmayı, îman ve amel-i salihden sonra, ümmetlerin ve milletlerin kurtuluş vesilelerinden saymıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Andolsun asra ki, muhakkak insan kat'î bir ziyandadır. Ancak îman edenlerle güzel güzel amel (ve hareket)lerde bulunanlar, bir de birbirlerine hakkı tavsiye, sabrı tavsiye edenler böyle değil (onlar ziyandan müstesnadırlar)" ²⁸⁰

"Hak" kelimesi bütün bağlarıyla dini kapsar, "sabır" ise din üzere sebatı ifâde eder. Hakkı ve sabrı tavsiye etme ifâdesi ise dine bağlı kalmıp, dînî çizgiden sapmadan hakkı ve sabrı tavsiye etmekten ibarettir. Fesadın yayılmaması için ümmetin dînî çizgide sebat edip, bu savunmayı daima canlı ve diri tutması gerekir. Böyle olunca fesat ortaya çıksa da ümmet içinde yaygımlaşmaz, durum gerginleşmez, cehalet hâkimiyetini kaybeder. Aksi halde fesat hâkimiyet akma alınamayacak boyutlara ulaşır.

Dînî çizgide sebat edilmesi sonucu, ümmeti ıslah edecek yollar açık olacak, "hakkı ve sabrı tavsiye ilkesi" güçlü

²⁷⁵ Bugün doğu ve batı emperyalizmine karşı direnen "İslâm Savaşçıları" İslâm'ın hâkimiyeti için savaş provakasyonları içine girmişlerdir. Aslında bir bakıma -savaş istenmez- bu rahmettir. İslâm'ın cihad ruhunun bilenmesine iâhî bir fırsattır. Ölüm korkusunu mü'minden kaldırıp, Allah için şereflice ölmeyi göze alabilmektir. Bir dava ki uğrunda ölünebiliyor, o davayı omuzlayan yiğit savaşçıların kanı boşa gitmez. Şanlı Afgan Cihadı ve diğer tüm İslâm ülkelerindeki (!) için için kaynayan cihâdî kıpırdanmalar.... Evet dünyanın dengesi İslâm'ın lehine bozulmakla...." {Çeviren}

²⁷⁶ Ebu Davud Kitabu'l-Meiahim Müstedrek: 4/522'de rivayet etti.

²⁷⁷ El-Mu'cem-ul Vasit, Cilt: 1/sh. 545 (Dalâlet maddesi)

²⁷⁸ Tirmizî-Fiten babında (Cemaatin lüzumu konusunda rivayet etti). İbni Mâce Fiten babında (Sevad-ı Azam=Büyük karaltı) Konusunda rivayet etti.

²⁷⁹ Et-Tevbe: 9/71.

²⁸⁰ İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn: 2/240

bir savunma ile korunduğu sürece -bu ilkeye yönelik tehlike ne kadar da büyük olsa- ümmetin hak çizgiden sapması önenebilecektir. Şayet bu savunma sistemiyle ümmet kesin tavır takınmaz da bu güç ortadan kalkarsa, fesat zararlı bir unsur halinde hâkim olur, cehalet her tarafı hâkimiyetine alır, her cins hastalık zararlı hale gelir. Durum, gün geçtikçe vehâmet derecesine ulaşır ve tüm ıslah yolları kapanır. Akıbet, ölüm ve tarihten silinmekle noktalanır.

Halbuki İslâm, toplum içinde iyiliğin kuvvetlenip geliştiği, şerrin zayıflayıp tamamen kuruduğu bir ortamın varlığını ister. Bir insan şer'i ölçüye muvafık bir çalışma gayretine girdiği zaman, her adımda toplumun arkasından takip ettiğini, kendisiyle uyduğu ve kendisine yardım ettiğini hissedip görecektir.

Bunun aksine bir suç işlediği zaman içinde yaşadığı toplumca yadırganır, herkes tarafından hor görülür ve toplum içinde büyük bir muhalefle karşı karşıya kalır. Ma'rufu emretme gibi önemli bir görev ona, ikinci hatta son plâna atılacak kadar önemsiz gelin Münkeri irtikâb etmek, onun için bir engel olmaktan çıkar, peşpeşine gelen çıkmazlara hedef olmaktan kurtulamaz.

Oysa İslâm Ümmeti iyilik ve takva üzere yardımlaşmak, günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmamakla emrolunmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurur.

*"İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayım Allah'tan korkun."*²⁸¹

Ümmetin hak üzere oturması için Kur'an ve Sünnet'in işaret ettiği yol; sorumluluğu daima fertlere yüklemiş olması, faziletin korunması için tüm fırsatların hazırlanması, rezalet ve ahlâksızlığı yok etmek için tüm gayretlerin harcanmasıdır.

Bu yolun birinci şıkkı için kalplerde sevgi tohumu yeşerecek, ikinci şık da kalpde dostluk ve beraberliği sağlamadığı için kin ve nefret tohumu ekecektir. Bir münkeri işlemesi nedeniyle kişi toplumdan atıldığında, fertler onu, münkeri işlemekten men'edip hak çizgiye gelinceye kadar elinden tutacaklardır.

Şüphesiz ki yardımlaşma, yalnızca kişiyi ıslah etmek üzere yapılan yardımdan ibaret değildir. Bununla beraber onu düştüğü isyan yolundan vazgeçirmek ve men'etmek de yardım çeşitlerinden biridir. Bu nedenle Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır.

"(Ey mü'min! Mü'min) kardeşin, ister zalim olsun, ister mazlum olsun, yardım et!" buyurmuştur. Birisi

"Ya Rasûlullah! Şu mazlum kişiye yardım edebiliriz. Fakat o zalime nasıl yardım ederiz!" diye sordu. Rasûl-i Ekrem:

"Zalimi de zulmünden men'edersin" diye cevap verdi.²⁸²

Ma'rufu Emredip Münkeri Nehyetme İle "Nasihat Etme" Arasındaki Fark

Kur'an veya Sünnet, "mârufu emredip münkerden nehyetme" kavramını "toplum içinde nasihat etmek" sözü ile de açıklamıştır, "nush" kelimesi çok geniş bir sahayı kapsar.

Luğat anlamı: Allah için yapılan va'z ve nasihat ve bir şeyi katıksız vapıp güzelleştirmek gibi anlamlarına gelir. İbnü'l-Esîr: der ki:

"Nasihat kelimesi bir cümle ile; "bir kimseye hayır ve iyilik dilemek" demektir. Bunu başka bir kavramın bu şekilde bir tek kelime ile ifade etmesi mümkün değildir.²⁸³ der.

"Nasihat" sözcüğü îmana da'veti, ahlâkı ıslah, tüm fikrî ve ameî terbiye gibi sahaları içine alacak kadar geniş kapsamlıdır.

İslâm, tüm tâbilerinden "nasihat savunucusu" olduklarını ispatlamak için Allah yolunda olgunlaşmak üzere mesafe kat'etmelerini ister. Öyle bir toplumun her ferdi, başkasına nasihat edecek ve onu ıslah edecek. Hâkim mühkurnun, mahkûm da hâkimin ıslahına çalışacak. Zengin, fakirin zayıf taraflarına elini uzatacak, fakir zenginin hasta taraflarını münasip lisanla düzeltmeye çalışacak. Âlim câhili hatalarından dolayı uyaracak. Câhil ise âlimin ayıplarını gösterecek. Böylelikle tüm ümmetin içinde bir "nasihat" ve "iyilik hususunda yardımlaşma" ve bununla birlikte "Bizzat kendini ıslah etme imkânı" doğacak, meydana gelen böyle bir atmosfer her tarafı kuşatacaktır.

Eğer ümmetin bu düzenli havasını bozan bir fesat ortaya çıkarsa, başkası bu ümmetin ıslahından sorumlu tutulmaz. Çünkü her ferdi başkasına nasihat edici, onun hayır ve ıslahını isteyici makamındadır. Nefsinin terbiye ve eğitime önem verdiği gibi müslüman kardeşlerinin de ıslahına önem vermesi bir borçtur.

Temîmü'd- Dari'den rivayet edilir ki Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Din, nasihat etmektir. Biz kime? diye sorunca şöyle cevap verdiler; Allah'a, kitabına, peygamberine, müslümanların yöneticilerine ve tüm müslümanlara"²⁸⁴

Bu hadis-i şerifte Nebî (s.a.v.) belîğ ve kısa bir ifade ile, ahlâkî değeri yüce duygular açısından, îmanın insan ruhunda ancak dinin hâkimiyetiyle gelişebileceğini beyân etmiştir.

Yukarıda arzettiğimiz nasihatın ifade ettiği iki yön vardır:

1- İnsanın, İmanıyla, inancıyla, kendim ıslah etmek ve eğitimiyle ilgili yönü.

²⁸¹ Et-Tesriü'l-Cinâî el-İslâmî: 1/495 (Tere. C: 2 sh. 13)

²⁸² e'l-Asr: 1-3.

²⁸³ El-Mâide: 5/2.

²⁸⁴ Buhârî-Mezalim ve kısas bablarında rivayet etti. (Tecrid: C: 7, Had. No:1088)

2- Da'vet, tebliğ, ümmetin haricî ve dâhili hayatında müslümanın yapmakla sorumlu olduğu eğitim (nefis tezkiyesi)'nin önemi ile ilgili yönü.

Özel açıdan bakıldığında hadis bize, Allah'ın dininin tüm -emir ve yasalar dediğimiz- direktifleri doğrultusunda hareket etmemizi teklif etmektedir. Bu nedenle muhaddisler (hadis uzmanları) bu hadisten çok şeyler anlamışlar. Hadisin şerhim yapan geçmiş ulemanın sözlerinin ışığında İmam Nevevî'nin açıklamalarını özetle sunalım:

"Allah'a Nasihat: Bundan maksat, Allah'a îman etmek, şirkten uzak durmak, sıfatlarında küfre girmemek, Onu bütün kemâl ve celâl sıfatlarıyla vasfetmek, O'nu noksanlığın her çeşidinden tenzih etmek, O'na itaat etmek, O'na isyandan kaçınmak, Allah için sevmek, Allah için boğzetmek, O'na itaat edenlerle dostluk, düşmanlık edenlere düşmanlık yapmak, küfredenlerle cihad etmek, nimetlerini itiraf ederek şükretmek her işde ihlâs ve samimiyet göstermek.

Evet böylece Allah'a nasihat demek; bütün bu saydığımız vasıflara da'vet ve teşvik etmek, bütün insanlara veya insanlardan bu görevi hakkıyla yapanlara saygı ve sevgide bulunmak demek oluyor.

Allah'ın Kitabına Nasihat: Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelâmı olduğuna, insanların sözlerinden hiç birinin ona benzemediğine, insanlardan hiç kimsenin onun benzerini meydana getiremeyeceğine iman etmek, sonra ona ta'zimde bulunmak, tecvid ve usûlüne riâyet ederek, okurken harflerine riâyet ederek huşu ile okumak, onun yasalarına vâkıf olmak, beraber tatbik etmek, Kur'ânî ilimleri ve temsillerini/ anlamaya çalışmak, nasihatlerinden ibret alarak sergilediği acâip manzaraları hususunda düşünceye dalmak, muhkem âyetleriyle amel etmek, müteşabih olanlarını ise tasdik etmek, umum ve hususunu, nasih ve mensûhunu araştırmak. Tek kelime ile Kur'ânî ilimleri (özel araştırma enstitüleri kurarak, devlet düzeyinde ilgilenerek ve büyük mâlî destek ile) neşretmek ve tüm insanlığı yeniden Kur'âna (Kur'ân'la bütünleşerek) da'vet etmek.

Rasûlullah'a (s.a.v.) Nasihat: Onun peygamberliğini tasdik , ederek, getirdiği tüm şer'î düzene îman etmek, emir ve yasaklarında ancak ona itaat etmek, hayat ve ölümünde ona müzaheretle buunmak, ona (dâvasını hayata hâkim kılmada) yardım edenlerle dostluk, onun getirdiği şer'î düzene düşman olanlara düşmanlık etmek, O'na ta'zimde bulunmak, onun tatbikatını yaşatmak, da'vet ile şeriatını yaymak, şeriatına yönelik her çeşit ithamı etkisiz hale getirip, onun ilimlerini öğrenmek, manalarını araştırarak öğrenmek ve başkalarını bunları öğrenmeye da'vet etmek, okuyup öğretirken bu anlam ve ilkelerine saygılı ve hürmetkar davranmak, terbiye ve nezâket sınırları içerisinde okumak, bilmediği bir esası hakkında konuşmamak, ona mensup olan ulemaya hürmet ve ta'zim de bulunmak, onun ahlâk ve yaşayışla ahlâklanmak, ehl-i Beytini ve ashabını sevmek, sünnetinde olmayan bir esası uyduran (bid'atçı)ların ve ashâbma dil uzatıp, ileri geri konuşanların (en azından) yanlarından uzaklaşmak gibi hususlardır. Müslümanların Yöneticilerine Nasihat: Hak uğruna onlara yardım ve onlara itaat etmek, haktan sapmaları halinde onları uyarmak, unuttukları şeyleri veya henüz duymadıkları müslümanların haklarını, yumuşaklık ve nezâketle ihtarda bulunmak ve bildirmek, onlara karşı çıkmamak (tabi ki müslüman olan devlet yöneticilerine) ve halkın Allah'a itaat etmeleri şartıyla onlara itaat hususunda gönül birliği içerisinde itaat etmek.

Hattabî, "ulûl-emrin arkasında namaz kılmayı onunla birlikte cihad etmeyi, rivayet ettiklerini kabul etmeyi, idare hususunda onlara itaat etmeyi ve kendilerine hüsn-i zanda bulunmak gibi hususları... nasihatten kabul etmiştir.

Tüm Müslümanlara Nasihat: Bunlar müslüman halktır. Bunlara nasihatten maksat; din ve dünyalarına faydalı olan şeyleri kendilerine göstermek, din ve dünyalarıyla ilgili bilmedikleri hususları öğretmek, söz ve fiille bu hususta kendilerine yardım etmek, ırz ve namuslarını korumak, erkek-kadın gayr-i meşru beraberliği hazırlayan yolları tıkamak, onlara karşı kin ve hased beslememek, kendisi için dilediği iyiliği onlar için de istemek, kötü gördüğünü onlar için de kötü görmek, onların mallarını, ırzlarını ve diğer şahsî durumlarını müdafaa edip sözlü ve fiilî olarak korumak, kendilerini yukarıda zikrettiğimiz şeylerle ahlâklanmaya teşvik etmek ve itaatlere olan gayretlerini canlandırmak..²⁸⁵

Nebî'nin (s.a.v.) bazen ashabından "nasihat üzere biat" istemesi müslümanlara nasihat etmenin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Onlardan özel mîsâk alırdı. Cerîr b. Abdillâh'dan (r.a.) rivayet edilir: "Ziyad, Cerir b. Abdillâh'ı : Ben peygamber'e (s.a.v.) her müslümana nasihat etmek üzere biat ettim" derken işitmiştir..²⁸⁶

Bu açıklamalarla, ümmeti ıslah edip ona her hâl-u kârda nasihat etmenin ulaştığı ehemmiyetin derecesini takdir etmemiz mümkün olacaktır. Bununla beraber bu önemli çalışmayı îfa etmenin; bir takım sınırlandırmaların gerekli kıldığı şartlar, usûl ve âdâbt vardır. Çalışmak için kullanılması caiz olan ve olmayan vasıtaları vardır. Bu tür konuları açıklarken konu ile ilgili geniş atıflar yapacağız inşallah. Bunların varlığı aslında ümmetin ıslahına bağlıdır. Binaenaleyh ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma gibi geniş kapsamlı ve önemli bir görevin şartları, sınırları, vasıtaları, yolları, bu görevi yapanların sıfat ve ahlâkının ne olması gerektiğinin dereceleri açık bir şekilde anlatılacaktır.

V. BÖLÜM

Ma'rufu Emredip Münkert Nehyetmenin Şartları

Ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevinin varlığı şüphesiz ki her hangi bir asra, bir topluma ve bir millete

²⁸⁵ en-Nihâye fî-Çaribi'l-Hadis vel-Eser: 4/148

²⁸⁶ Müslim-Kitabu'l-İman'da rivayet etti (Terc.şerh. C.I sh: 302)

tahsis edilemez. (Diğer bir ifâde ile bu görev asır ve toplumla mukayyed değildir. Yani iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmenin modasının geçtiği veya geçeceği hiç bir asır yoktur ve olamaz. Kötülüğün hiç bir zaman fayda verdiği, namusdan fedâkârlık yapmanın medeniyet gereği deyyusluğun kalkınma şartı olduğu tarihin hiç bir sürecinde, mevcûd iddiayı doğruladığı görülmemiştir. Onun için İslâm, hangi asırda olursa olsun modası geçen bir düzen değildir. Onu, kanun olarak görderen Allah (c.e) kendi yarattığı varlığın ihtiyaçlarına, normal işleyiş ve seyrine göre bir rahmet olarak gönderdi. Birileri ortaya çıkıp da: "Yok efendim, artık göksel kanunlarla, çöl bedevilerinin yaşayışını modern asra tatbik etmek geriye doğru dönüştür..." derse çağlar üstü İslâm hukukuna göre kâfir statüsüne girer. Zaten İslâm devletinin kuruluş gayesini hedefleyen ma'ruf ve münker kavramlarının hikmet-i teşriyyesi de budur. Kâfirler; egemen güçler ve tâğût hoşlanmayacak diye müslümanların bu görevden vazgeçmeleri, dinden irtidaddır. Aslında bu görevin bir saat taüli demek, tüm kâfir güçlerin bir saat dünyada hâkim olmasını istemek demektir.)

Hangi hal ve şart olursa olsun bu görevi en ufak bir şekilde ihmal etmek caiz değildir. İmam Gazali şöyle buyurur: "Ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevini -hangi şartlarda olursa olsun- kesinlikle terketmemek gerekir."²⁸⁷ Fakat bununla beraber İslâm hukukçuları bu görevin bir takım şartları olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bu şartların bazıları üzerinde icma', bazılarında ihtilaf ortaya çıkmıştır. İmam Gazali bu şartlardan beş tanesini sayar.

1- Teklif, 2- İman, 3- Adalet, 4- Velayet veya vâli tarafından bu hususa mezun olması,²⁸⁸ 5- Kudret²⁸⁹ Bunlardan iman, adalet ve velayet veya izin-i imam denilen üçünü "sıhhatinin şartları" diye adlandırmamız mümkündür. Nasıl ki teklif ve kudreti de "Vücûbunun şartları" olarak kabul ettik. Bu şartlardan ilk üçü, ma'rufu emredip münkerden mehyetme şartlarıdır ki bunlar olmadan sahih olmayacağına delâlet eder. Son ikisi ise vacip olan hallerde sorumluluğu mükelleften kaldıran durumlara işaret etmektedir.

Şimdi burada bu şartların hangi sınıra kadar kabul görmesi mümkün? İşte bu noktaları belirlemek için kısa da olsa bunları açıklamak gerekir.

Ma'rufu Emr Münkeri Nehiy Görevinin Sıhhat Şartları

1-İman: Ma'rufu emredip münkerden nehyetme şartlarının ilki, "İman"dır. Mû'min tek başına bu görevi yapar. İmam Gazali bunun şart oluş yönüne şöylece işaret eder.

"Ma'rufu emretmek, dine hizmettir. Dini inkâr edip, dine düşman olan bir kimse dine nasıl hizmet edebilir?"²⁹⁰

Ma'rufu emredip, münkeri nehyetmek dine hizmet ve onu himaye olunca, mü'tninlerin tek başına da olsa herkesden daha çok bu hizmete ehil olmaları ve sorumluluğunu taşımaları gayet tabiidir. Buna inanmayanlara gelince, zaren onlar bu görevi yapmaya ne yetkilidirler, ne de bunu yerine getirmek için peşine düşerler. (Zira bu görev yapılmış yapılmamış onların sorunu değildir. Gölge etmesinler başka ihsan istenmez onlardan.)

Alfâme Şehîd Abdül Kadir Udeh "gayr-i müslimlerin ma'rufu emredip münkerden nehyetme sorumluluğundan istisna edilmiş olması, İslâm'ın onlara karşı beslediği müsamahasına bir delildir." görüşünü ileri sürer ve şöyle der: Zira ma'rufu emredip münkerden nehyetmek demek; İslâm şeriatının, yapılmasını emrettiği veya insanların yapmasından hoşlandığı namaz, oruç, hacc ve tevhid gibi hususları emretmektedir.....

Münkerden nehyetmek ise şeriatla çatışan her çeşit inanç ve ameli yasaklamaktır. Meselâ; Hıristiyanlıktaki teslis inancı, Hz. İsa'nın (a.s.) asıldığı ve öldürüldüğü gibi hususlar bu sahaya girer. Binaenaleyh, müslüman olmayan bir kişiye, ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevini yüklemek; onu, müslümanların dediklerini demeye ve inandıklarını inanmaya zorlamak olur ki, bu da onun dînî inancını hükümsüz, İslâmî inancı zorla kabul ettirmek yani dinlerini terk etmeye zorlamak olur. Bu ise, İslâm şeriatının yasakladığı ve "dinde zorlama yoktur" diye belirttiği hükme açıkça ters düşer.

Şu halde inanç hürriyetinin himaye altına alınması gayesiyle İslâm hukuku, bu görevin sorumluluğunu sadece müslümanlara yüklemiştir.²⁹¹

2-Adalet: Bazıları bu şarta çok önem vermiştir. Dolayısıyla ma'rufu emredip de münkeri nehyetmeye çalışanların herkesten önce ma'rufu kendilerine emredip münkerden kaçınmalarının şart olduğunu ileri sürdüler.

²⁸⁷ İhya-u Ulûmî'd-Din:3/381

²⁸⁸ Gerçekte İmam Gazali "velayeti" ma'rufu emredip münkeri nehyetme şartlarından saymadı. Ancak ma'rufu emredip münkerden nehyetme işini yapanın, devlet başkanı ve valî tarafından bu hususa mezun olmasını şart koştu. Fakat şu açıktır ki bu görev valinin izniyle sahih olunca valinin kendisine nasıl sahih olmaz. Bu nedenle bazı ulema "velayeti" ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin şartı olarak kabul etmiştir. Geniş açıklama gelecektir.

²⁸⁹ İhyâ-u Ulûmî'd-Din: 3/374-384 (Bu şartları İmam Gazali ihyanın 3. cildinin 374. sayfasında zikrettiği "hisbe" konusunda saydı. Gazalî bu teşkilâtı "ma'rufu emredip münker'den nehyetmenin tümünü içine alacak kadar geniş bir teşkilât" diye tarif etmişti. Allâme el-Mâveridî (Ahkâm-üs-Sultaniyye: 272) adlı eserinde ise: "'Hisbe, Ma'rufu emretme görevi terkedildiği ve münkeri nehyetmeden vazgeçildiğinde devreye giren bir teşkilât" şeklinde tarif eder.

Şüphesiz ki "hisbe teşkilâtında" ma'rufu emretme münkerden nehyetme görevi vardır. Fakat hisbe bu mekanizmanın bir koludur. Aslında hisbe ümmetin dahilî islahıdır. Oysa Ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevi davet, tebliğ, cihad ve siyaset konularıyla birlikte ümmeti islah etme gibi sahası geniş olan bir mekanizmadır. Hisbenin şartları aslında ma'ruf ve münker görevi kadar mühimdir. Fakat hisbe de bu mekanizmanın bir kolu olunca onun şartları da-ma'ruf ve münker gibi önemli bir görevin şartları gibi-kabule layıktır. (Çeviren)

²⁹⁰ İhyâ-u Ulûmî'd-Din: 2/274

²⁹¹ Et-Tesri'u'l-Cinâi: 1-497

Ma'rufu yapmayıp münkerden kaçınmayanlar, elbette ki başkalarına iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışma hakkını elde edemezler. Kur'an-ı Kerim, insanlara iyiliği emredip de kendilerini unutanları en şiddetli bir şekilde yermektedir. Bu hususu şöyle dile getirir. Allah Teâlâ:

"İnsanlara iyiliği emredip de kendinizi unutmusunuz?"²⁹² buyurdu diğer bir âyetle ise:

"Ey iman edenler, yapamayacağınız şeyi niçin söylersiniz. Yapamayacağınızı söylemeniz, en şiddetli bir buğz(u da'vet etmiş olmak) bakımından Allah indinde büyüdü."²⁹³

Kendilerine öğüt vermeyen vaizlerin kötü bir imajla vasıflandığı ve son derece kınandıklarını bildiren hadisler de çoktur. Buna kıyas yoluyla delil getirirler. Şöyle ki:

"Uyuyan kimsenin başkasını uyandırması doğru değildir. Başkasını doğrultmak, doğruluğu bulmanın sonucudur. Başkasını düzeltmek, düzelmenin ifadesidir. Şüphesiz ki sonuç, asıl olmadan bulunmaz. Yani her sonuç bir asıldan doğmadır. Başkasını düzeltmek, düzelmenin zekâtıdır. Nisab bulunmayınca hangi şeyden zekât verilir? (Ağaç doğrulmadan gölge nasıl doğratabilir?)"²⁹⁴ İmam Gazâlî buna şöyle cevap verir:

"Derler ki, bütün aklî deliller hayal mühsulüdür. Gerçek olan şudur ki: Fasık da olsa ma'rufu emretmeli münkeri yasaklamağa çalışmalıdır. Bunun delili şudur: Ma'rufu emredip münkeri nehyedenin, her yönden masum olması şart mıdır? Eğer şarttır, dersiniz bu hüküm icma'a aykırı olduğu gibi, aynı zamanda da ihtisab kapısını da kapamaktır. Çünkü sahabe bile ma'sum değildir. Nerde kaldı diğerleri."²⁹⁵

Ma'rufu emredip münkerden nehyedenler için takva ve salâhın (kendini düzeltme) şart olduğunu ileri sürenler, bu sözleriyle da'vetçinin, büyük veya küçük her çeşit günahattan masum olduklarını kasdetmezler. Ancak bilinen, fazilet ve ahlâkla süslenmeleri en azından büyük günahlardan kaçınmaları gerekir. Fakat imam Gazâlî aynı şekilde buna da cevap verir ve içki içenin cihada iştirak ettiğini -muhtelif asırlarda da fiilen savaşa iştirak etmiştir- ve zina edenin öldürmekten menetmek hakkı vardır. Bu şart fasittir. Bu şu demektir; kötülüğü işlememek başka, başkasını kötülüğü işlemekten men'etmek başka şeydir. Bu iki durum arasında benzerlik vardır demek doğru değildir. Şu takdirde günahkâr şöyle der:

"Adam dese ki benim iki vazifem vardır: Birisi kötülüğü yapmamak, diğeri de kötülükten men'etmektir. Bunlardan birini yapamıyorsa, diğerinden beni kim men'edebilir? Bu yönden isyan ediyorum, öte yönden de mi isyan edeyim? derse buna ne cevap veririz? Kötülükten men etmek bana borç olduğuna göre, bu borç benden nasıl düşer? (Zira şarap içmediği müddetçe şarap içmekten men'etmek vaciptir, içerse bu borç sakıttır, denemez. Zira başkasına emredip, onu nehyetmek kendisinin âmir olup nehyedilmesi için şart değildir.)"²⁹⁶

İmam Gazali bu meselede "genel bir kaide" koymakta ve şöyle demektedir: "Başkasını ıslah kendini ıslah için değildir. Nitekim kendini ıslah etmesi, başkasını ıslah için olmadığı gibi. Bunları da oruç ve sahur gibi birbirine bağlamaya çalışmak tühakkümdür."²⁹⁷

Gerçek şu ki, ma'rufu emredip münkeri yasaklamak müstakil bir farizadır. Bu farizanın edası için kendinden önceki görevlerin edası şart koşulmaz. Her fariza şeriatın tarzlarından biridir. İster yerine getirilsin ister getirilmesin, vakti gelince edasını gerektirir.

Bu münâsebetle Aliâme Ebu Bekir el-Cessâs şöyle der:

"İnsan bazı farzları terkedince diğerlerinin faziyeti kendi üzerinden kalkmaz. Şu bir gerçek değil midir? Namazı terkeden kimseden oruç ve diğer ibâdetlerin farziyyetleri kendisinden kalkmaz, işte bir kaç ma'rufu yapmayıp münkerden bazılarını yasaklamayan kimsenin durumu da bunun gibidir. Yani topyekûn ma'rufu emredip münkerlerden nehyetme farziyyeti kendinden kalkmaz."²⁹⁸

Fâsık vaizin meselesi dışındaki durum ise, başka açıdan bakıldığında üzerinde düşünmek gerekir. Şöyle ki: Halk herhangi bir kimsenin sözünü kabul etmesi için, yaptıklarının sözlerini doğrulaması gerekir. Yani ameli, sözlerini yalanlıyorsa kabul görmez. Bunun aksine çoğu kez fâsık vaizin yaptığı va'z boşa gitmez ama etkilemez de. Eğer fâsık kesinlikle bilse ki ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışması hiç bir şekilde fayda vermeyecek, o halde bu farizayı yerine getirmesi gerekir mi? İhmalden dolayı cezalandırılacak mı yoksa muaf mı tutulacak? İmam Gazali şöyle der:

"Cevaben deriz ki: "İnsanlar fâsık olduğunu bildikleri için va'z u nasihat yolu ile yapılan iyiliği enir, kötülüğü yasaklamanın tesir edemeyeceğini bilen kimsenin, va'z etmesinin hiç bir faydası yoktur. Çünkü böyle bir tatbikat, tesirsizdir. Onun fasıklığı, sözünün etkisini kaybettirmiştir. Fasıklık, ma'rufu emretmenin etkisini kaybettiği için, farziyyetini da kaldırmış olur."²⁹⁹

Bu görüş va'zin yalnız sözle olan şekli hakkındadır. Bir de ma'rufu emredip münkerden nehyetmenin diğer bir yolu daha vardır ki, o da ma'rufu yerleştirip münkeri tümüyle kökünü kazımak da "kuvvet kullanmak" şeklindedir. Bu yolu deneyecek kişinin salih ve günahattan sakınan (vera' sahibi) biri olması şart değildir. Fasık veya âsî, gücü yeterse bu görevi ifâ ederken kuvvetini kullanması gerekir. İmam Gazâlî şöyle devam eder:

²⁹² el-Bakara: 2/44.

²⁹³ es-Saf: 2-3

²⁹⁴ İhyâ-u Ulumî'd-Din C: 2 sh. 777. Tere

²⁹⁵ İhyâ-u Ulumî'd-Din; 2/275 (Tere. C:2 sh: 777)

²⁹⁶ İhyâ-u Ulumî'd-Din: 2/275 (Tere. C:2 sh: 778)

²⁹⁷ A.g.e.

²⁹⁸ Ahkâmu'l-Kur'an: 2/40

²⁹⁹ İhyâ-u Ulümü'd-Din: 2/276

"Kuvvet (silah v.b.) yolu ile kötülüğü önlemeye gelince; burada da adalet şart değildir. Fâsık'ın gücü yettiği zaman, içkiyi dökmek, çalgı âletlerini kırmak ve benzeri kötülükleri önlemesinde hiç bir mazhur yoktur, işte bu hükmün açıklamasında en insaflı yol budur." ³⁰⁰

Ma'rufu emredip münkeri nehyeden için salâh ve takvayı şart koşanlar -daha önce geçtiği gibi- Kur'an-ı Kerim'den iki âyeti delil gösterdiler.

Bu âyetler hakkında imam Gazâlî şöyle der:

"Bu hususda delil olarak ileri sürdükleri âyetlere gelince, bu âyetler, Ma'rufu emrettikleri için değil, ma'rufu terkettikleri için aleyhlerinde kir delildir. Şöyle ki; ma'rufu emretmeleri bilgi sahibi olduklarına deliler. Âlime verilecek cezaya gelince, daha şiddetlidir. Kuvvetli bilgisi nedeniyle artık hiç bir mazereti yoktur. Böyle bir mazereti ileri de süremez." ³⁰¹

Bu hususda Said b. Cübeyr'in (r.a.) söylediği şu söz, insan fitratına ve gerçeğe ne kadar da yakındır:

Şayet va'z u nasihati, hiç bir yönden kusurlu olmayan yapacaksa, kimsenin ne ma'rufu emretmesi ne de münkerden nehyetmesi gerekir. ³⁰²

Said b. Cübeyr'in bu sözünü Malik b. Enes işitince:

"Doğru söylemiştir. Günah ve kusuru olmayan kim vardır ki?" ³⁰³

Bu sorunun fıkıhı yönüdür. Kişinin sözünün fiiline uygun olmasına gelince, bunu kesinlikle hiçbir önemi yoktur. Hafız İbn-i Kesir şöyle der:

"Bazıları, günah işleyenin, başkasını kötülükten menedemeyeceği görüşüne sahip oldular ki bu zayıf bir görüştür. Doğrusu ise bilen kimse, kendisi yapmasa da ma'rufu emreder. İrtikâb etse de kötülükten men'eder.... Fakat bu durumda basirete muhalefet, bildiği halde günah işleyip itaati terkettiğinden dolayı kınanır. Zira bilen, bilmeyen kişi gibi değildir." ³⁰⁴

Konuştuklarına ameliyle muhalefet ettiği hususlara, insanları davet etmek, dinle alay etmenin en kötüsüdür. Çünkü bu, dinin şerefine dil uzatmak, onun azamet ve kudsiyetine kötülük etmek demektir. Binaenaleyh fasıklık yalnız iman zaafılığına delâlet etmez. Aynı zamanda sahibini ölçüsüz ve etkisiz konuşmaya da iter. Kur'an-ı Kerim, yapamayacağını söylememeyi, sözlerinde meleklerin, amellerinde şeytanların ortak olduğu münafıkların izinde gitmemeyi mü'minden ister.

Şuayb (a.s.) Allah'ın peygamberlerindendi. Dinini insanlara tebliğ etti. Fakat onlara, nehyettikleri şeyleri işlememelerini, aksi halde kendilerini öğütlemeyen bir vaiz ve söylediklerini yapmayan bir sözcü durumunda olacaklarını da açıklıyor, üstelik de dinlenmeyeceklerini ve da'vetlerinin kimsenin kabul etmeyeceklerini haber veriyordu. Allah Teâlâ Şuayb'ın (a.s.) lisanıyla şöyle buyurur:

"Ey kavmim, dedi ya ben Rabbim'den (gelen) apaçık bir burhanın üzerinde isem (Peygamberlik) ve O, bana kendisinden güzel bir rızık ihsan etmiş ise. (Buna) ne dersiniz? Size ettiğim yasağa rağmen kendim size muhalefet etmek istemiyorum ki. Ben gücümün yettiği kadar islahdarı başka bir şey arzu etmem. Benim muvaffakiyetim ancak Allah'ın yardımıyledir. Ben yalnız O'ria güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim." ³⁰⁵

Nebî (s.a.v.), va'z edip de öğüt almayan vaizin kıyamet gününde cehenneme atılacağını şöyle haber verir:"

"Kıyamet gününde bir kimse getirilip Cehennem'e atılır; bağırsakları karnından dışarı fırlar ve o halinde değirmen çeviren merkeb gibi döner. Cehennemdekiler onun yanına toplanırlar ve:

"Be adam, bu ne hal, senin burada ne işin var? Bize iyiliği emreden kötülüğü işlememizi yasaklayan sen değil mi idin?" derler. O da:

"Evet, iyiliği emrederdim; fakat onu yapmazdım. Sizleri kötülük işlemekten men'ederdim de onu kendim yapardım, der." ³⁰⁶

Devlet Başkanı Veya İzni

Bazı ulema "ma'rufu emr münkeri nehy görevinin herkesçe yapılamayacağını ileri sürerek, bunu ancak devlet başkanı, vali veya bunlarca izin verilip görevlendirilenler yapabilir" dediler.

Evvela şuna bakalım; ma'rufu emredip menkerden nehyetmekle, yalnız idareci ve yöneticiler mi, yoksa aynı şekilde bütün toplum da bundan sorumlu mudur?

Şüphesiz ki İslâm devletinin temelini oluşturan bu görev, bazan kuvvet kullanmağa bile ihtiyaç duyar. Fakat bu, umûmun iştirak etmediği anlamına gelmeyeceği ve onların bunu yapmayacağını ileri sürerek, ancak iktidar ve otorite sahibi birinin yürütmesi gerektiğini söylemek doğru değildir. Zira bu görüş, zorbacı bir idarecinin ve halka zulmeden bir yöneticinin huzurunda hak ve adaleti sağlamaya çağırانları öven açık hadislerle ters düşer. Bu hadisler şunlardır:

³⁰⁰ A.g.e.

³⁰¹ A.g.e.

³⁰² İhyâ {Tere. C:2 sh: 777)

³⁰³ Tefsir-u İbni Kesir: 1/85

³⁰⁴ Tefsir-u İbni Kesir.

³⁰⁵ Hûd: 11/88.

³⁰⁶ Buhari ve Müslim rivayet etti. (Riyazüs-Sâlihîn C.I Had. No: 196 sh. 240).

1- Cihad'ın en üstün olanı zalim bir yöneticinin yanında hakkı söylemektir. ³⁰⁷

2- Şehidlerin efendisi Abdulmuttalib'in oğlu Hz. Hamza ile zalim devlet başkanına iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalıştığında devlet başkanı tarafından öldürülen kimsedir. ³⁰⁸

İmam Nevevî şöyle der:

"Ulema şöyle dedi: "Ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışma görevi yalnız devletin tayin ettiği memurlara mahsus değildir; Müslümanlardan biri de bu görevi yapabilir."

İmamü'l-Harameyn: "Buna delil müslümanların icmalidir. der. Filhakika gerek asr-ı saadette gerekse diğer asırlarda bu iş için tayin olmayanlar, iyiliği emreder, kötülükten men'ederlerdi. Müslümanlar da onların bu yaptıklarını onaylar ve kabul ederlerdi. Bu görevle meşgû olanların işine karışıyorlar diye onları ayıplayıp azarlamazlardı. ³⁰⁹

Kur'an-ı Kerim Hacc sûresinde mü'minler şöyle vasıflandırılmıştır

"Onlar (O müminlerdir ki) eğer kendilerine yer (yüzün) de bir iktidar mevkii (siyasal iktidar) verirse dosdoğru namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. (Bütün) umurun akıbeti (nihayet) Allah'a (râcîl) dir." ³¹⁰

Âyetin açıkça işaret ettiği gibi, ma'rufu emr münkeri nehy görevi yalnız müslüman yöneticilere tahsis edilmez. Âyette geçen "mü'minler" ifadesi genel olup her müslümanı kapsar. Hiç bir kimse bu görevi yapmaktan men'edilemez.

Ömer b. Abdülaziz bu âyet hakkında şöyle der:

"Dikkat edilirse âyet yalnız yöneticilerle ilgili olmayıp fakat aynı zamanda yönetilenlere de hitabetmektedir. ³¹¹

Şimdi düşünelim; ma'rufu emredip münkerden nehy etme çalışması idarecinin izni olmaksızın yapılması caiz mi, değil mi?

Gerçekten ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevi için vâli'nin iznini gerekli görenler, bununla bu mühim vazifenin düzenli yürütülmesini kastediyor ve şöyle diyorlar: "Eğer ma'rufu emredip münkerden nehyetme izni herkese verilse, çalışma düzeni ve organize diye bir şey kalmaz. O zaman da fesat ve karmaşanın yapacağı tahribatın, yapılacak ıslahdan daha çok zararlı olmasından korkulur. Zira toplumun herbir ferdi kendi başına birer buyruk olur. Fesad da böyle bir ortamda iktidarını kurar, küçülmüş ve bölünmüş güçleri çabucak yener, O zaman da kurulması hasretle beklenen İslâm toplumunun kuruluş tarihi durmadan gecikir. Günümüz İslâm Ümmetinin hazin manzarası budur billahi." (Çeviren)

İmam Gazali bu şarta muhalif olmakla beraber şöyle der:

Fakat etrafında dolaştığı işlere nisbetle günah olduğu bilinebilen ve içtihadı muhtaç olan hususlarda halkın, içtihadı dalıp hükme varma mes'elesine gelince, bozdukları düzelttiklerinden daha fazla olacağı için, hisbenin bu işe müdahale edebilmesi için vali tarafından tayin edilmesi görüşü kuvvet kazanmıştır. Çünkü böyle olmasa, bazen diyanetinde ve bazen de bilgisinde kusuru nedeniyle ehil olmayan herhangi bir kimse bu işde büyük kusurlar meydana getirebilir. ³¹²

Allâme Şehid Abdü'lkadir Udeh şöyle der:

"Devlet başkanı veya yöneticilerin iznini şart koşanlar aslında, ma'rufu emredip münkerden nehy görevinin düzenli ve organizeli bir şekilde yürütülmesini arzu edenlerdir." ³¹³

Ma'ufu emredip münkerden nehyetme hükmünün geçtiği tüm âyet ve hadisler mutlaklardır. Bunun için ulema bu şarta itibar etmedi. Bunu fâsid gördüler.

İmam Gazâlî der ki: "Birçokları bunu şart koştu ve gelişigüzel bu salâhiyeti herkese vermediler. Halbuki bu şart fasittir. Çünkü arzettiğimiz âyet ve hadisler, kötülüğü görüp de susanın âsî olduğunu açıkça ifade etmektedir. Nerede ve ne halde olursa olsun, gördüğü kötülüğü men'etmek herkese borçtur. Bunu imamın (devlet başkanının) tasarruf ve idaresine verip hususileştirmek, asılsız bir zorlama olur. ³¹⁴

Biraz önce zâlim devlet yöneticisine karşı hakkı "Yani İslâm'ı" söylemeyi cihadın en büyüğü olarak ilan eden bazı hadisler naklettik, İmam Gazali bu hadislere işaretlerle şöyle der:

"İmama karşı söylenmesi caiz olan bu gibi hak sözü başkalarına da söylemek için imamdan izin almaya niçin ihtiyaç olsun" ³¹⁵ Bu hususa bir islâm alimi şunu ilave eder:

"Selef-i salihinin, münkeri işleyen yönetici ve idarecileri reddetmeleri hususundaki âdetlerinin aynı tarz üzere

³⁰⁷ Dâvud Kitâbu'l-Melâhîm (Ma'rufu enir münkeri nehy babında zikretti)

³⁰⁸ Tirmizi ve Hâkim rivayet etti: isnadı sahihtir. (et-Terğib vet-Terhib: 2/4)

³⁰⁹ Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/51 (Tere. sah: C. 1/280)

³¹⁰ el-Hacc: 22/41.

³¹¹ Tefsir-u İbni Kesir: 3/226

³¹² İhyâ-u Ulumi'd-Din: 2/281 (Tere: 2/792)

³¹³ et-Tefsîrû't-Cinâî: 1/501 (..Yoksa "izn'i olmayanların böyle bir görevi yapamayacağını söylemek istemiş değillerdir. Binaenaleyh, herhangi bir kişi, içki meclisiyle karşılaştığında onların kadehlerini kırcaak ve içindekileri dökecek olursa yahut bir zina fiiline ancak "öldürmek"le engel olunabileceğine inanır da zâniyi öldürürse, devlet başkanı veya yöneticiler tarafından izin verilmemiş olsa da "öldürme" veya" malı "heder etme" fiilinden sorumlu değildir. Çünkü bu fiil İslâm şeriatının açık hükümleriyle yasaklanmıştır ve ma'rufu emreden kişiye bu yetki verilmiş bulunmaktadır. Bununla beraber fail, yönetici veya başkasına muhalefeten veya güvenlik kuvvetlerinin emirlerini küçümsemekten "ta'zir"le cezalandırılabilir.) (Tere. 2/25), (Çeviren)

³¹⁴ İhyâ-u Ulümü'd-Din: 2/276-277 (Tere. 2/781)

³¹⁵ A.g.e. (Tere. 2/782)

devam etmiş olması, onların iznine gerek duymadıklarının kesin ve açık delilidir. Hatta emredilen ma'rufu, vali veya yöneticiler kabul ederlerse ne âlâ; şayet kendilerine yapılan iyiliği emre karşı kızsarsa, onların kızmaları da ayrıca münker bir davranıştır. Bunu reddetmek vaciptir. Bu yöneticinin inkâr edeceği hususlarda ondan nasıl izin istenebilir? ³¹⁶

Gerçek anlaşılmıştır ki ma'rufu emr münkeri nehy görevi, yalnız müslüman idarecilere tahsis edilemez ve bunun için izinleri şart koşulamaz. Belki buna ehil olan her müslümanın yerine getirmesi vaciptir. Allâme Sa'du'd - Din et-Taftazânî şöyle buyurur: "İslâm'ın saadet asrında ve ondan sonraki asırlarda da Müslümanlar hiçbir kimseden zor görmedikleri gibi, herhangi bir idareciye de bildirmeden devlet yöneticilerine iyiliği emrediyor ve onları kötülükten men'etmeye çalışıyorlardı. Bundan da anlaşıyor ki bu görev yalnız yönetici kadroya tahsis edilmiş olmayıp, aynı zamanda tebaadan herhangi birinin sözlü ve amelî olarak ifâ etmesi caizdir. ³¹⁷

Ma'rufu Emredip Münkeri Nehyetme Görevinin Vücûb Şartları

1- Teklif: Ma'rufu emr münkeri nehy görevini yapacak olan kimsede aranan ilk şart, dince mükellef olmasıdır. Zira mükellef olmayan kimse sorumluluk taşımaz ve şer'î görevlerin sorumluluğundan istisna edilir. Bu demek değildir ki mükellef olmayan çocuk, ma'rufu emredip münkerden men'etmeyecek. Ancak görevi ihmal veya terkettiği zaman günahkâr olmayacak demektir. Fakat görevi yapınca da ecir kazanmış olacak. İmam Gazali bu şartla ilgili şunları söyler: "...Mükellef olmayan bir kimseye emretmek borç değildir. Biz vücûbun şartlarını anlatıyoruz. Bunda şart yok ki vücûb olsun. Bir işin mümkün ve caiz olabilmesi için ise, akıl şarttır. Hatta ergenlik çağına yaklaşan (mürailik) bir çocuk, iyiyi-kötüyü ayırdedebilecek seviyede olduğu için, mükellef olmasa bile münkeri men'etmek, içkiyi dökmek ve çalgı âletlerini kırma hakkı vardır. Bunu yaparsa mükâfatını alır ve mükellef değildir diye ona kimse engel olamaz. Çünkü bu hareket, namaz ve diğer ibâdetler gibi Allah'a yakınlıktır. Çocuk da buna ehildir. ³¹⁸

2- Kudret: Ma'rufu-emr münkeri nehyetmeye çalışanda aranan ikinci şart kudrettir. Zira bu görevi, ancak gücü yeten kimse yapabilir. Nebî (s.a.v) şöyle buyurur:

"Sizden biri bir münker görürse onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle. Dili ile de değiştiremezse kalbiyle onu çirkin hissetsin. Bu seviyeye düşmek, îmanın en zayıf derecesidir. ³¹⁹

Görülüyor ki münkeri yasaklamak kuvvete bağlı görülmekle, vücub kudretle gerçekleşmektedir. Bu yolla yapamıyorsa, işlenen münker karşısında gür sesle bağırarak. Buna da gücü yetmezse, onu sadece kalbiyle çirkin görmelidir.

Ebu Bekir el-Cessas buyurur ki:

"Allah Rasûlü (s.a.v.), kötülüğü yasaklamağa çalışmayı; -şartları elverdiği nisbette- bu üç açıdan ele almıştır. Hadisin seyrine bakıldığında el ile (yani gücüyle) yasaklanamayan münker dil ile yasaklama yolu, buna güç yetiremeyince sadece kalb ile nefretten öte bir müdahalenin olmadığı görülmektedir. (İste hadisteki bu sıralama, münkeri yasaklamada şartların tanıdığı veya tanımadığı güce işaret vardır.) ³²⁰

Güçsüzlüğün Kısımları

1- Hissî Acizlik : Şimdi çeşitli açılardan bakalım: Güçsüzlüğün kısımları nelerdir? Bu kısımların dince hükmü nedir? Açıklayalım:

Birinci kısım: İslâm hukukçularının ifâde ettiği "hissî âcizlik"dir. Yapısı zayıf, ma'rufu yerleştirmekten ve münkeri yok etmekten âciz olacak kadar kuvvet yoksunu kimsenin ma'rufu emredip münkeri men'etmesi gerekmez, İmam Gazâlî buyurur ki: "Herhangi bir kötülüğü el veya dil ile yasaklamaktan âciz olan kimseye kalbi il ona buğzetmek düşer. ³²¹

2- İlmî Âcizlik: Ma'rufu ve münker bilgisinden mahrum bir kimse, birincisini emr, ikincisini men'etmekten sorumlu değildir. Allâme Abdül kadir Udeh. "hissî acizliğe ilmî acizliği de dâhil etti. ³²² Görülüyor ki "ma'ruf" ve "münker" kavramlarının sınırı cidden geniştir. Her müslümanın bilmesi gereken dinin hükümlerini kapsadığı gibi, bu hükümleri anlamak ve bunları basiret, gayret, dikkat ve düşünce gibi süzgeçlerden geçirerek tanımak gibi sahaları da kapsar. Ma'rufu emredip münkerden nehyetme, ancak kişinin bu iki kavram hakkına sahip olduğu bilgi ve kültürü ile mümkün olur. Çünkü çok kere, iyiliği ve dine hizmet etmeyi istediği halde, kişiyi da'vet edip onu bu da'vete hazırlarken haddi aşarsa, dine zararlı olmuş olur. Bundan dolayı ulema, halkın; ancak bilinen ve tanınan ma'rufarı emredip, şöhret derecesine ermiş (!) münkerleri yasaklayabileceğini açıklamışlardır. İnce içtihadı

³¹⁶ A.g.e. (Tere. 2/782)

³¹⁷ Şerhu'l-Makâsîd-Taftazânî: 2/180.

³¹⁸ İhyâ-u Ulumi'd-Din: 2/274 (Tere. 2/775), (Açıklama: Evet bilfiil men'edip kötü işi bozmakda bir çeşit velayet ve saltanat aranır. Fakat bu da îman kuvvetinde vardır. Müşriki öldürmek, şirkin sebeplerini iptal etmek ve silahını almak gibi zarar göremeyeceği yerlerde bir çocuk da bunu yapabilir. Kötülükten men'etmek, küfürden men'etmek gibidir. (Tere: 2/776)

³¹⁹ Müslim-Kitab-ul İman babında (Ma'rufu emr münkeri nehy imandandır) rivayet etti.

³²⁰ Ahkâm-ul Kuran: 2/36.

³²¹ İhya: 2/280

³²² et-Teşri-ul Cinâî: 1/498

mes'eleler ise ilim ehline bırakılmıştır.

İmarnu'l-Harameyn der ki:

"Bir mes'ele hakkında dîni hükmü idrak ve anlayışta, halk ve ulema eşit duruma düşerse, çözüm ve söz hakkı ulemanın olur. Halk ise ma'rufu emredip münkeri yasaklamaya çalışır. Mes'eleyi anlamakta, ichtihad ihtiyacı ortaya çıkarsa, emredip nehyetme yetkisi halka değil, ichtihad ehline düşer." ³²³

İmam Nevevî de şöyle der:

"Bu vazifeyi ancak bilen kimseler yapar. Emir ve nehiylerin çeşitli olmasıyla görev yapanların dereceleri de değişik olacaktır. Şayet yapılacak emir namaz, oruç vs. gibi herkesin bildiği farzlardan, nehiy ise zina ve içki gibi meşhur yasaklardan olursa bunları emir ve nehiyde bütün müslümanlar müşterektir. Fakat çok az tesadüf edilen fiil, kavil ve içtihad ve ince mes'elelere dair ise halk tabakasının gerek ispat gerek nefi suretiyle bu işe müdâhale hakları yoktur. Bu defa mes'ele yalnız ulemaya ait olmuş olur. Ulema dahi ittifak edilmiş mes'elelere dair emir ve nehiyde bulunurlar. İhtilafı mes'eleler hakkında bir şey diyemezler İmam Gazâlî bunu şöyle açıklar: "Avamın yapacağı ma'ruf ve münker, ancak bilmen açık hususlarda olması gerekir." ³²⁴

Tehlike Korkusu

Kişinin -ma'rufu emredip münkerden nehyetme görevini yapınca- kendisine isabet edecek bir kötülükten korkması da güç ve kudretinin olmadığı ifâde eder. O takdirde bu kişiden farzın sorumluluğu kalkar. İmam Gazali der ki; "Vücüb'ın kalkması için yalnız hissi acizlik yeterli değildir. Bir de kötülüğün kendisine geleceğinden korkmalıdır ki bu, acizlik anlamıdır." ³²⁵

Muhaddis İbn-i Battal der ki:

"Nasihat takat nisbetinde gerekir. Nasihat eden kişi nasihatının kabul göreceğini bilir ve kendisine bir kötülüğün gelmeyeceğinden emin olursa, nasihat etmesi vaciptir. Bir kötülük geleceğinden korkuyorsa nasihati terketmede ruhsat vardır." ³²⁶

Kötülüğün Çeşitli Yönleri

İmam Gazâlî İhyâ Ulumi'd-Dîn gibi kıymetli eserinde kötülüğün ve eziyetin çeşitli yönlerini ve farklılarını derinlemesine incelenmiş ve tedkik etmiştir. Biz burada onun bu geniş tedkikatının hülâsasını arzedeceğiz.

Gazâlî bu konuda şöyle der: "kişinin, kendisi, akrabası ve dostları için istedikleri arzuları dörttür:

1- İlim, 2- Sıhhat ve sağlık, 3- Servet, 4- Mevki ve makam. Bu dört şeyden iki husus sevilmez ve hoş görülmez:

1- Kazanılanın elden çıkması.

2- Umduğuna kavuşamaması.

(Demek ki, zarar, mevcudun kaybolmasında veya istediğinin eline geçmemesindedir. Çünkü beklediği şey, eline geçmesi mümkün olan şeydir. Mümkün ise olmuş gibidir. Onun imkânını kaçırmak, kendisini kaybetmek gibidir.) Buna göre mekruh ikiye dönüşmüştür:

1- "Umduğu ve beklediği şeyin kaybolup eline geçmemesinden kormaktadır. 2- Bu korku, ma'rufu emredip münkeri terketmek için bir ruhsat olamaz" Sonra Gazâlî istenen bu dört yöne misaller veriyor.

1- Öğretimden mahrum kalır ve hocası kendisine kızar da bir daha ders vermez, korkusuyla ma'rufu terketmek.

2- Sağlık nedeniyle ma'rufu terketmek. Gelen doktor, ipek elbise giyiyor veya altın-gümüş işlemeli eyere biniyorsa şayet buna üzerindeki münkeri terketmesi için nasihatta bulunursa, doktor kızıp kendisine bakmaz korkusuyla ma'rufu emredip münkeri yasaklamaktan vazgeçmek.

3- Mal ümidi sebebiyle ma'rufu emretmeyi terketmek. Devlet başkanına, adamlarına ve kendisine maddî yardımda bulunanlara karşı gelecekte bu yardımı yapmazlar korkusuyla ma'rufu emredip münkeri yasaklamaktan vazgeçmek.

4- Mevki ve makam. İlerde yardım ve mevki beklediği kimselere, bu yardımı yapmaz ve bu mevkî'i vermez veya verdirmezler korkusu ile ma'nıfu emr ve münkeri nehiy görevini terketmek."

Gazali bu misallerden sonra şöyle der:

"Bütün bunlar, ma'rufu emretme sorumluluğuma kaldıramazlar. Zira bunlar mümkün olmayan ziyâdeler kabilindendir. Bu gibi fazlalıklara zarar adı vermek mecazdır. Esas zarar, eldeki varlığın gitme korkusudur. Bundan hiç birşey istisna edilemez. Ancak ihtiyacın da'vet ettikleri şey müstesna. Bunların kaybolmasında, münker karşısındaki susmanın zararından daha büyük mahzur ortaya çıkar,"

Gazali istisnanın bu yönünü yukarıda verdiği misâllerle açıklamakta ve şöyle demektedir:

"Mühim dîni mes'elelerin câhili olup da bunları öğrenmek için bulunduğu yerde de ancak bir âlim olursa başka tarafa gitmesine de gerek yoktur. Kendisine ma'ruf emredilip münker nehyedilen kimse, bu âlime itaat edip ondan okuması ve sözlerini dinlemesine vesile olacak imkândan men'edilirse, bir yarıdan dinin mühim mes'elelerini

³²³ Şarhu'l-Makasid: 2/281

³²⁴ Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/51 (Terc.Şerh: 1/280).

³²⁵ İhyâ: 2/281

³²⁶ A.g.e. 2/280.

öğrenmeyip câhil kalmak üzere sabretmek mahzurlu, bir yandan münker karşısında susmak mahzurlu. Bu takdirde birini diğerine tercihe mecburdur. Bu da münkerin son derece çirkin oluşu ve dinin mühim mes'eleleriyle ilgili olan ilme şiddetü ihtiyaca göre değişir."

Sihhat konusuna gelince; nasıl ki insan helake götürücü bir hastalıktan dolayı doktora muhtaç oluyorsa, sihhat de doktorun tedavisini gözetir. Tedaviyi geciktirmesinde süratli bitkinlik, hastalığın uzaması ve ölüme sürüklenme durumu olduğunu bilir.

Mala gelince, bu da kazanmak ve birşey istemekten âciz olan kimse gibidir. Ne kuvvetli bir tevekkül ruhuna sahip, ne de bir kişiden başkasına infak etmekte. Şayet ma'rufu emrederse rızkı kesilir, onu elde etmede fakirleşir ve haram kazancı aramağa koyulur veya açlıktan ölür korkusu olursa, aynı şekilde -içinde bulunduğu durum şiddetlense dahi- münker karşısında susma ruhsatına sahip olamaz.

Makam ve mevki elde etme düşüncesi: Kötü bir kişi kendisine eziyet eder, kötülüğünü önlemek için devlet başkanından (veya onun vekillerinden) bir mevki olmadığı müddetçe, kendisini bu adamın şerrinden kurtaramaz. Devlet başkanı da ipek elbise giyen veya içki içeni bir adamdır. Ancak kurtulma çaresi de buna sığınmaktan başka bir yolunun olmasındandır. Şayet ona "içki içme" veya ipek elbise giyme" diye kendisini, işlediği bu dinî yasaktan men'etse o'da kendisine bu fırsatı vermeyecek ve bu mevki elde edemeyecektir. Bu sebeple o, kötü insanın kötülüğüne katlanıp duracaktır.

Gazali bu misalleri verdikten sonra şöyle der:

"İşte bütün bu hususlar ortaya çıkıp kesinleştiği zaman ma'rufu emretmede istisna uzak değildir. Fakat bu hususda ictihad etmek -kalbine danışıp neticeye varıncaya kadar- muhtesibin (ma'rufu yapanın) kendisine bırakılmıştır. Mahzurlardan birini diğerin göre ölçüp tartarak, heva ve arzu ile değil, din gözü ile bir yönünü tercih eder. Şayet dinin ölçülerine göre susmayı tercih ederse, onun bu susmasına "mudara" denir. Eğer arzu ve hevesinin ölçülerine göre susmayı tercih ederse buna da müdâhene (= yağcılık) adı verilir. Bu da insanın iç dünyasına ait bir davranış olup, ancak ince düşünce ölçüleriyle anlaşılır. Fakat herşeyin iç yüzünü bilen Allah'tır. Dini düşünce ve amele sahip herkes kalbini kontrol etmeli ve Allah Teâlâ'nın, kalbinde geçeni bildiğini, arzusuna göre mi yoksa dini çizgide mi yürüdüğünü bileceğini anlamalıdır. Her kim iyilik veya kötülük cinsinden ne yapmışsa, onu Allah katında hazır bulacaktır. Allah hiç bir kimseye zulmetmez.

Sonra İmam Gazali ikinci kısmı ele alır ve şöyle der:

"İkinci kısım ise elde olanı kaybetmektir. Bu, hoş görülmeyen bir davranıştır, ilim hariç diğer dört hususda susmak caizdir. İlimin hariç tutulmasının sebebi, çünkü ilimden bir şeyin kaybolmasından korkulmaz. İnsanın, başkasından zorla ilim söküp almaya gücü yetmez.

Fakat sihhat ve selâmete gelince, bunların kaybedilmesi dövülmekle olur. Şiddetle dövüleceğini bilen kimseye -ma'rufu emretmek müstehap bile olsa- ma'rufu emretmesi gerekmez. İnsanı açındıran dayakda hüküm bu olduğuna göre, kesip kırmakda ve ölüm korkusunda ruhsat evleviyetle ortaya çıkar.

Servet korkusu: Evini yıkıp yağma edeceklerini veya elbisesini soyup alacaklarını anlayınca -aynı şekilde- ma'rufu emretme vücbu kendisinden kalkar. Fakat müstehap hükmü devam eder. Çünkü dünyalığını verip dinini almasında mahzur yoktur.

Gazâlî bu konuda "küllî bir kaide" koyar ve şöyle der: "Dayağın ve evin yağma edilmesinin de az ve çokluk bakımından dereceleri vardır. Malın bir tanesini almak gibi. Hafif bir tokatın vurulmasının verdiği acı da böyledir. Ama hızlı vurmasında had vardır. Bu da içtihada konu olan "dövmeye benzer" esasına kıyas edilerek had vurulur. Buna göre değer taşır. Dindar olan, mümkün olduğu kadar dinî yönünü tercih etmelidir.

Makam ve mevki: Bu konuda iki husus düşünülür: Birincisi, "İnsanlığını kaybedecek, başı açık, yalın ayak şehir içerisinde dolaştırılmak gibi bir durum ile karşılaşacaksa, insanlığını korumak şer'an memur olduğu bir vazife olduğundan, ma'rufu emretmekten kaçınıp, susmasında ruhsat vardır.

İkincisi, sırf mevki ve yüksek mertebedir. Değerli elbise ile dışarı çıkmak ve vasıtalarla dolaşmak gibi. Şayet ma'rufu emr, münkeri nehyettiginde, âdî elbiselerle yaya olarak, alışkın olmadığı bir biçimde gezdirileceğini bilirse, bunlar öyle bir takım meziyetlerdir ki, bunları korumak makbul bir şey değil, fakat mürüvvetini korumak makbuldür. İşte bu gibi tehlikeli durumlarda ma'rufu emredip münkeri nehyetme görevini terketmek uygun olmaz."

Gazâlî bu geniş açıklamadan sonra konuyu şöyle noktalar:

"Umûmî emirler, ma'rufu emretmenin kuvvetli bir vacip olup, ona karşı susmanın son derece büyük bir tehlike olduğuna ve olacağına delâlet etmektir. Bunun asıl büyük tehlikesi, dinin mahzurlu kabul ettiği tehlikedir. Mal, can ve servetin büyüklüğü şer'an sabit olmuştur. Fakat mevkiin meziyeti haşmet, süslenme dereceleri ve halkın övgüsünü isteme gibi şeyler o kadar tehlikeli değildir." ³²⁷

Din Uğrunda Kınanmak Dâvayı Kaybetmek Anlamını Taşımaz

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek mü'minin görevidir. Bu görevi yaparken hiç bir kimsenin kınaması, azarlaması ve kızmasından korkmaz. Aslında bu, davayı kaybetmek ve mağlubiyeti kabullenmek değildir.

³²⁷ Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/54. (Tere. Şerh: 1/301).

Kur'ân-ı Kerim bunları; "Allah'ı sevenler ve Allah'ın da kendilerini sevdiği kimseler" olarak vasfetmiştir. Allah Teâlâ buyurur ki:

*"Ey iman edenler, içinizden kim dininden dönerse Allah -mü'minlere karşı alçak gönüllü, kafirlere karşı onurlu ve zorlu, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği- bir topluluk getirir ki onlar Allah yolunda savaşırlar ve hiç bir kınayanın kınamasından (dedikodu sundan) çekinmezler."*³²⁸

Hafız İbn-i Kesir bu âyeti şöyle yorumladı:

"Yâni onları, Allah'a itaatten, şer'i cezaları tatbik etmekten Allah'ın düşmanlarıyla savaşmaktan ve ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışmaktan hiç bir güç geri çeviremez. Hiç bir kuvvet onları tuttuğu yoldan men'edemez. Hiçbir kimsenin kınaması onlara etki edemez ve hiç kimse de onları da'valarından azledemez."³²⁹

Ubâde İbn-i Sâmit'ten rivayet edildi. Şöyle dedi:

"Biz Rasûlullah'a (s.a.v.), nerede olursak olalım, hakkı söylemek ve Allah uğrunda kimsenin kınamasından korkmamak üzere biat ettik."³³⁰

Ebu Zerr'den rivayet edilen diğer bir hadis yukarıdaki hadisi desteklemektedir.

"Dostum Allah Rasûlü (s.a.v.) bana şu iyi hasleti yapmamı tavsiye etti. Bana: "Allah yolunda kimsenin kınamasından korkmamayı, acı da olsa hakkı söylememi" vasiyet etti"³³¹

Allâme Kurtubî: "Müslümanlar, İbn-i Abd'il-Berr'in "gücü yeten her kimsenin, münkeri değiştirmesi vaciptir. Eğer onu değiştirmeye gücü yetmezse, eziyet ve işkenceye uğramayacak kadar kınamak (ve nefret etmek)le yetinir. Şüphesiz ki onun bu davranışı münkeri değiştirmeye de engel olmamalıdır," görüşünde icma etmişlerdir." der. İmam Gazâ-lî der ki:

"Eğer kınayanın kınaması, fâsıkın gıybeti, sövüp sayması, kötü sözler söylemesi veya kalbinden düşecek korkusu veya buna benzer değişiklik ile ma'rufu emr ve münkeri nehy görevi terkedilseydi, ma'rufu emretmenin vücûbu ortadan kalkardı. Zira ma'rufu emr, hiçbir zaman bunlardan ayrılmaz."³³²

Başkasının Zararından Korkmak

Ma'rufu emr münkeri nehy farziyetini bizzat üstlenen kimseye dokunacak zarardan bir takım sonuçlar arzettiler. Fakat akrabasına ve yakınlarına zararı dokunacak korkusu ile ma'rufu emr, münkeri yasaklamayı terk etmesine gelince, durum nasıl olur?

İmam Gazâlî şöyle der:

"(Serveti bulunmayan bir zahidin servet sahibi akrabaları olur. Bu zâhid, benim neyimi alır diye devlet başkanına ma'rufu emr, münkeri nehyetmeye kalkışır ve devlet başkanına da zâhiden intikamını almak için) yaptığı bu ma'ruf ve münker görevinden akraba ve komşularına eziyeti dokunacaksa bu görevi terkederek. Çünkü münkere karşı susmak, mahzurlu olduğu gibi, müslümanlara eziyet vermeğe sebep olmak da mahzurludur. Şayet, mal ve canlarına zararı dokunmayacak, fakat zarar kendilerine kötü sözler ve sövme suretiyle dokunacaksa, bu kadar şey için, bu görevi terketmek biraz düşündürür. Burada da durum; "men edilerek münkerlerin, büyüklüğü ve söylenen mahzurlu sözlerin kalbi rencide edip etmemesi ve şahsiyyetine olumsuz yönde tesir nazar-ı titbâra alınır," şeklinde ortaya çıkar."³³³

Galib Zanna Göre Acizliği Reddetmek

Bu açıklamadan anlaşılmıştır ki ma'rufu emr münkeri nehyetme farziyyeti, insanın bu görevi yapmaktan âciz olmasıyla kalkar. Bu acizlik ister cismî, ister ilmî olsun aralarında fark yoktur. Zira bunun çıkış noktası, zarar korkusu veya bilginin tesir etmeyiştir. Fakat acaba acizliği reddedip mazeret kabul etmeyen husus nedir? Mücerred galip zann, acizliğin reddine yeterli midir, yoksa hakkındaki kesin bir bilgi olması da gerekir mi ki onun farziyyeti -bu kesin bilginin elde edilmesiyle- kalksın?

İmam Gazali bu soruya "zarar korkusundan dolayı sözünün âciz oluşu" babında cevap vermiş ve şöyle demiştir:

"Zann-ı galibe göre kötülük gelme ihtimâli zayıf ise ma'rufu emrin farziyyeti kalkmış. Yalnız bir ihtimâl, ma'rufu emretmenin vücûbunu kaldırmaz. Çünkü bu ihtimal, her ma'rufda daima vardı."³³⁴

Diğer bir yerde bizat aynı konuda, ma'rufu emretmenin vücûbu, ancak zarar bilince düşeceğini söyler ve buradaki "bilgi" kavramını şöyle açıklar: "Kastettiğim bilgi, zann-ı galiptir. Öyle bir zann ki, kendisine zarar vereceği bu kadarcık bir zan nedeniyle bilindiği takdirde, suyu terk edip teyemmüm etmenin caiz oluşu gibi. Binaenaleyh durum böyle bir noktaya gelince ma'rufu emretmeyi terketmekte ruhsat vardır."³³⁵

³²⁸ İhyâ-u Ulumi'd-Din: 2/282-28.4

³²⁹ el-Maide: 5/54.

³³⁰ Tefsir-i İbni Kesir: 2/70

³³¹ Buharî, Kitabu'l-Ahkâm (Devlet Başkanı ve halk nasıl biatlaşır) babında. Müslim Kitabı'l-Emârât (idarecilere Allah'a itaat etmeleri halinde itaat, isyanları halinde itaatin haram olusunun vücûbu) babında rivayet etti

³³² İbni Hibban sahihinde (et-Tergîb vet-Terhib):'2/11 rivayet etti.

³³³ el-Câmiw li-Ahkâm'il-Kur'ân: 4/48.

³³⁴ İhyâ-u Ulumi'd Din: 2/284

³³⁵ İmam -Gazali bu soruyu şöyle sürdürerek, mes'eleyi biraz daha açar. "Kendi hakkına nisbetle bu daha düşüktür. Zira kendinin eziyetlenmesi

Azimet Yolu

Yukarıda zararın varlığı ve yokluğu durumunda yapılacak muamelenin tüm yönlerini arzettik. Yine ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin farziyeti, bu görevi yapanın, şeriatın meşru' saydığı bir zararın gelmesinden korkması halinde kalacağını da ifade ettik. Fakat bu, bir kimse bu farziyeti yaparsa uğrayacağı eziyet ve işkenceden korkmaz, hoşlanılmayan bir şeyin kalkmasına önem vermez, bir kusur işleyip de günaha dönüşecek bir tehlikeden üzülmaz ve buna aldırılmaz demek değildir. Şüphesiz ki bu farziyeti yerine getirmek bu yönüyle caiz değildir. Bu şartlar içerisinde böyle davranmak aynı şekilde dince ruhsat tanınmıştır. Vazifenin ıskatına bir engel gibi görmek doğru değildir.

Canın veya malın tehlikeye girme korkusu ile ma'rufu emr münkeri nehiy görevini terketmek, ancak şer'iatın zayıf imanlılar için tanıdığı bir ruhsattır. Fakat azimet yolu ve bunun da üstünü; Allah'ın dinini gerçek anlamda îlân edip onu yerleştirme azminden dönmeksizin, sahib olduğu tüm varlığını kişinin feda etmesidir. Hz. Ömer'in (r.a.) rivayet buyurduğu hadis-i Nebevî bu hakikate şöyle işaret eder: "Ümmetim, İslâm'ın yaşayacağı asrında, kendisini idare eden yöneticilerinden birtakım baskı yöntemleriyle şiddetli saldırılara (fikirî ve amelî olarak) maruz kalacaktır. Allah'ın dinini tanıyıp, diliyle, eliyle ve kalbiyle cihad eden, bu saldırılardan kurtulmuştur. Bu kişi yarışmayı önde götürendir, Allah'ın dinini tanıyıp, susan da kurtulmuştur. Ancak susup kurtulan kişi, iyilik yaparı görünce sevinir, bâtıla hizmet edene ise buğz eder. Bu kişi de bu meziyetlerini kalbinde gizlemek üzere (son sırada yer alarak) kurtulmuştur."³³⁶

Hakikatte, hakkı açıkça îlân etme yolunda canı ve malı feda etmek, sanıldığı kadar basit ve kolay bir iş değildir. Bu, kuvvetli bir sevgi, derin bir ihlâs, sâdık bir azim, eşsiz bir gayret isteyen bir cihaddır. Fakat şu da bir gerçektir ki azim sahipleri ve ihlâs erlere derece ve makam bakımından Allah katında en yüce kişilerdir. Nebî (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Bildiği hak sözü söylemekten insan korkusunun men'edemediği kişiyi ve cihadın en üstününü size haber vereyim mi? Ashab, buyur ya Rasûlallah! deyince, Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) buyurdular ki:

"Zulüm ve haksızlık yapan devlet başkanının yanında hakkı söylemektir."³³⁷

Bundan önce geçen Nebî'nin (s.a.v.):

"Şüphesiz ki cihadın en üstünü zâlim devlet başkanının yanında hakkı söylemektir." diye buyurduğu sözü şu anlamdadır: "Hak sözü söyleyen kişi, Allah katında hakkettiği ecir ve sevap, çarpışıp da uğradığı tehlike ve karşılaştığı musibet mikdârma göredir. Ama "zalim devlet başkanına karşı hak sözü söylemek" ifadesine gelince, İmam Hattâbî bunu şöyle bir ilmî açıklama ve yoruma tâbi tutar:

"Bu sözün, cihadın en üstünü olması ancak şu sebeplerdir; "Bir kere düşmanla çarpışan kişi, korku ve ümid arasında tereddüt içinde olur. Düşmana karşı galib mi mâğlub mu olacağını bilemez. Halbuki devlet başkanının elinde "istediğini zorla yapma güç ve otoritesi" vardır. Ma'rufu yapan, hakkı konuşup kendisine iyiliği emredince, onun varlığını yok etmeye kalkışır ve öldürebilir. İşte bu, ölüm korkusunu yenerek ve göz göre göre öleceğini bilerek hakkı söylediğinden, cihad çeşitlerinin en üstünü olmuş olur."³³⁸

Allah'ın, ma'rufu emr ve münkeri nehiy gibi mühim bir görevi omuzlarına yüklediği ve bizzat kendi kendisini ıslah etmesini emrettiği bu ümmetin, sadakat, şecaat, şehâmet ve harp meydanlarında hakkı ilan gibi vasıflarını bize aktaran asil, şerefli ve parlak bir tarihi vardır. Bu ümmetin içinde, münker karşısında susan, İmanın sönüklüğünden ma'rufu açıklamaya gücü yetmeyen korkaklar görsek de, azim sahiplerini bâtıla meydan okuyup kılıçların gölgesinde hak uğrunda şehid olanların varlıklarını da görmemezlikten gelemeyiz. Bu da gösteriyor ki bu ümmet, özünde canlılığını ve bekasını sürdüren hayatîyet cevherini hâlâ taşımaktadır. Bir gün bu ümmet topyekün varlığının özü demek olan bu ruhu kaybederse: Evet fedâkârlık, cihad uğrunda ölüm ve ölümsüzlüğe susama ruhu....İşte bu ruhun kaybedilişi, bu ümmetin tarihinde en meş'um gün olacak. Allah'ın rahmet kanalları kesilmiş olacak. Kendisiyle ölümü arasında bir engel kalmayacak. Bir düşüş ki kalkışı olmayan en aşağılara düşüş.....

Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Ümmetimi, zâlime karşı korkarak: Ey Zâlim dediğini görürseniz düzelmesinden ümit kesilmiştir."³³⁹

Şüphesiz ki nefis ve mal sevgisi, genel olarak, ma'rufu emr münkeri nehiy yolunda en büyük engeldir. Kendisini esirgeyip tutmayan var mı? Mala doyan kimse var mı? İnsan kalbi kendisine gösterilen hayal karşısında

başkasının eziyetlenmesinden daha mühimdir. Ancak diyanet bakımından ise kendi emr-i ma'rufu ile çocuklarının ve yakınlarının eziyet görmesi daha mühimdir. Çünkü insan kendisi hakkında müsamaha edebilir. Bazı haklardan feragat ederek, bazı eziyetlere katlanmak suretiyle fedâkârlıkta bulunabilir. Fakat bunu başkaları namına yapmağa hakkı yoktur. Bu vaziyet karşısında çekinmesi gerekir. Zira o isyan yolu ile, onların haklarını çiğnetecekse, dövülme ve mallarının yağmalanması gibi, bu takdirde va'z-u nasihat doğru olmaz.

Çünkü bir kötülüğü önlemesi, başka bir kötülüğün açılmasına vesile olur...." (Tere.İhya: C: 2 sh: 789.

³³⁶ İhyâ-u Ulumu'd-Din 4/350

³³⁷ A.g.e: 4/281-282 (Umumî hükümlere göre vücüb asıldır. Ancak ilim veya zann-ı galip ile kötülük beklenen yerlerde emr-i ma'ruf görevi kalker, denebileceği gibi, asıl olan da budur. Ma'rufu emretmenin vacip oluşu, zararın gelmeyeceğine dair ilim veya zann olduğu zamandır. Aksi halde vacip değil de denebilir., fakat ma'rufu emretmeyi gerekli kılan umumî hükümlere nazaran birinci şık daha doğrudur.) İhyâ Tere. 2/793)

³³⁸ A.g.e.

³³⁹ Beyhaki-Mişkâtul-Mesâbih (Kitabul-Edep-Ma'rufu emr münkeri nehiy babında) rivayet etmiştir.

heyecanlanır, korkar. Eğer bâtila batıl derse -özellikle elinde iş yapabilme, çevirebilme imkânı varken- ve zulme karşı inancını haykırsa -özellikle de bunu güçlü ve galib durumda iken söylerse- kendini tehlikeye ma'ruz bırakmış olur. Cismen ölümden kurtulsa da, çoğu kez iktisâdî çöküntü ve ölümden kurtulmaz. Zira iktisadi çöküş ve ölüm, bazan cismen ölmekten daha şiddetli ve daha büyük bir mağlubiyet olur.

Fakat mü'min korku ve sabırsızlık gibi ölümün kucığına atacak davranıştan kendini korur ve gözetir. Şayet o, böyle bir duruma düşüyorsa bu, imanın zayıflığından kaynaklanıyordu. Çünkü hayat ve hayatın tüm sebepleri Allah Teâlâ'nın kudret elindedir. İnsanın, hakkı ilân ederek elde etmesi ve yenilmiş olarak dönmesi, hayatının ve rızasının bir beşerin elinde olduğuna delâlet eder. Veya tam olarak Allah'a güvenmiyor, en azından O'na hakkıyla tevekkül etmiyor.. Bu nedenle Rasûlullah (s.a.v.) ma'rufu emredip münkeri nehyederken, canlarımız ve mallarımız karşısında korkmaksızın emretmemizi istemistir. Zira bu, dinimizin farz kıldığı ve imanımızın hükmettiği bir emirdir.

Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdular:

"Ey insanlar! Allah'a dua etmeden önce, iyiliği emredip kötülükten nehyediniz. Yoksa dualarınız kabul olmaz. Ondan mağfiret dilemeden önce (yine) iyiliği emir, kötülükten nehyediniz. Aksi halde Allah sizi bağışlamaz. Şüphesiz ki ma'rufu emr münkeri nehiy ne rızkı geri çevirir, ne de eceli yaklaştırır." ³⁴⁰

Diğer Birtakım Zararların Meydana Gelmesinden Korkmak

Ma'rufu emr münkeri nehiy görevini yapan kimse -bu görevi yapmaya kadir de olsa- kendisine yönelecek birtakım sonuçlara düşme hususunda düşünmesi ve kulak vermesi gerekir. İzleyeceği yöntemle ilgili gerekli tedbirleri mütalaa etmelidir. Zira bu hususlar gözetilmezse, bir ma'rufu yerleştirmek için yapacağı çalışma, diğer bir ma'rufun ortadan kalkmasına, bir münkeri ortadan kaldırırken de ondan daha büyük bir münkeri yerleştirme durumuna düşürmemesi bakımından çok önemlidir.

Allâme İzzüddin İbn-i Abdî'l - Melik, münkeri nehyetme farziyyetinin bazı şartları olduğunu söyler ve bunları şöylece sıralar:

"Galib zannına göre bir kimse, münkeri nehyederse kendisine bir zarar gelmeyecek ve bir münkerden dolayı yanılarak nehyettiği mün-kerlerin de artmayacağı kanaatma varması."

Ma'rufu emr münkeri nehiyden dolayı kötü bir davranışa cevap verme diye bir olay ortaya çıkınca iki durumla karşılaşılır:

1- Bu görevi yapanın bir zarara uğraması.

2- Kendisini zarara sokmaması.

Fakat burada suçsuz bir adamın öldürülmesi gibi diğer bir zarar ortaya çıkmakta veya münkeri vb. suçları işleyen daimî ve ısrarlı olarak fazlalaşmaktadır.

İkinci kısma gelince; yani çirkin bir fiilden vazgeçirme olayı: Ulema, bu durumda, ma'rufu emr ve münkeri nehiy farziyyetinin terkedilebileceği üzere icma etmişlerdir.

Birinci şıkkın üzerinde daha önce genişçe durmuştuk. Ancak bu konuyu sıhhate kavuşturmak için burada özel bir açıdan konuya bakmamızı iyi olacaktır.

Allâme Sa'dü'd-Din et-Taftazânî der ki:

"Ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevinin şartlarından biri de; "bir mefsedet ve zararı uzaklaştırmak, bir münker veya benzerinden daha çok evladır." Bu hüküm cevaz değil, vücüb ifâde etmektedir. Hatta şöyle dediler.

"Ma'ruf görevini yapan kişi dövülme ve benzeri bir şekilde dayak yemek suretiyle kesin bir mağlubiyet değil de öldürüleceğini bilirse görevi terketmesi caiz olur. Fakat susması hususunda ruhsat vardır." ³⁴¹

İmam Gazâlî şüphesiz ki bu davanın böyle genel bir açıdan bakışla sıhhat kazanamayacağı görüşünü ileri sürer.

Allah yolunda kendini feda etmek, şüphesiz ki şehitliktir. Şehitlik ise müminin kalbinin arzuladığı en yüce ve satın alınamayan en pahalı bir mertebedir. Fakat her halü kârda mü'minin kendini feda etmesi, dinine bir fayda dokunacak mı dokunmayacak mı? Buna dikkat etmesi gerekir. Hiç bir kârı olmadan kendini ölüme atmak, övülmüş ve sevap takdir edilmiş bir ölüm değildir.

Gazâlî der ki: "Ma'rufu yapanın, müdahalesiyle bir münkerin ortadan kalkmasına karşılık, bir zarara uğrayacağını bilmesidir. Meselâ; içki kadehini atıp kırması ve içkiyi dökmesi veya elindeki değneğini, kızarak ve sertçe elinden alıp o anda kırması böylece bu münkerden onu uzaklaştırıyor fakat sonra da karşılığında kendisinin dayak yiyeceğini biliyor. İşte bu şekilde davranması ne vacip ne de haramdır, belki müsethaptır."

Gazâlî, konuya bundan sonra derinlemesine bakarak geniş bir şekilde ele almış, bu vadideki sözünü naklederek lâıyık olan mevkiye oturtulduğunu görmekteyiz. Gazâlî der ki:

"(Ebu Abide (r.a) diyor ki: "Tehlike demek, yaptığı bir kötülükten sonra başka bir iyilik yapmamak ve bu hal üzere ölmek demettir. Öldürülünceye kadar kâfirlerle cihâd caiz olduğuna göre, öldürülünceye kadar emr-i ma'ruf etmesi caizdir. Fakat düşmana saldırmasında bir şeye yaramayacağından, bu, haram olup kendini tehlikeye atmaktır ki, tehlike âyetinin şümulüne girer. Bu gibi fedailik, öldürülünceye kadar öldürüleceğine ve düşmanın kalbine korku

³⁴⁰ Ahmed b. Hanbel-Müsned: 3/19 Tirmizî (Cihadın en üstünü...) babında. Tinnizi (Nebî'nin ashabının kıyamet gününde nasıl olacakları) babında rivayet etti. Celâlüddin el-Umerî, Kur'an ve Sünnet'te Emr-i Ma'ruf Nehy-i Münker, İnsan Yayınları: 201-204.

³⁴¹ Meâlimü's-Sünen: 4/350

salacağına inanan kimseler için caizdir. Yani adamın böyle yapmasıyla diğerlerinin de Allah yolunda şehâdet mertebesine ulaşmak için hayalarına hiç kıymet vermediklerini görüp düşmanın maneviyatlarını sarsmak gayesini taşırsa, bu saldış caizdir.)

"Bunun gibi münkerin kaldırılmasında, yapacağı ma'rufun bir etkisi olacaksa, kendini darbelere ve ölüme hedef yapması caiz olduğu gibi müstehabdır da. Veya kötülerin gönüllerine dehşet salmakda, iyilerin maneviyatını takviye etmekde bir tesiri varsa tehlikeli de olsa caizdir. Fakat zâlim bir adamın elinde kadeh, bir elinde kılıç vardır. Ona "kadehi at" dersen, kadehi içecek ve kılıç ile de boynunu koparacak. Bu gibi kimseye ma'rufu emretmeye kalkışıp kendini tehlikeye atmak caiz değildir. Çünkü bu, doğrudan doğruya bir intihardır. Oysa istenilen; din adına bir fayda sağlamak ve bu uğurda can feda etmektir. Hiç bir fayda olmadan kendini tehlikeye atmak elbette mânâsız bir davranıştır. Hatta bu gibi ma'rufu emretmek haramdır. Ma'rufu emretmenin müstehab olması, ancak münkeri işlemez imkânı olduğu veya hiç olmazsa bir yönden faydası orataya çıktığı zamandır. Bu da ancak, o münkeri irtikâb edenin şahsına münhasır olmalıdır. Şayet, akraba, yakınları ve arkadaşlarını da içine alacak bir dövölme olayına ma'ruz kalacağını bilirse, ma'rufu emretmek caiz değıl, belki haramdır. Bir kötölüğü düzeltelim derken daha kötü birtakım münkerlerin ortaya çıkmasına vesile olur. Münker bir şeyi kaldırmakta maksat bu değıldir. Hatta ma'rufu emretmekle bir kötölüğün önleneyeğini ve fakat buna karşılık başka bir kötölüğün doğmasına sebep olacağını anlarsa, ma'rufu emretmek kişiye helâl olmaz. Çünkü maksadı; mutlak olarak, şer'an münker olan şeyleri kaldırmaktır. Yoksa Zeyd veya Amr gibi muayyen kimselerden birtakım hususları kaldırmak değıldir.

Düzeltilen münkerlerin dereceleri arasında bir ayırım yapmak da mümkündür. Meselâ; bir adam başkasına ait olan bir koyunu kesip yemek istediğı zaman, onu bu işden men'ederseniz ve yerine bir adam kesip yiyeceğini anlarsanız, onu bu münkerden nehyetmek yanlış olur. Çünkü buna mâni olmanın kârı, zararından büyüktür. Fakat bir insanı öldürmesinden onâ mâni olup yalnız malını almasıyla başbaşa bırakmak daha evlâdır.

Bütün bunlar üzerinde ictihad edilmesi gereken ince meselelerdir. Ma'ruf yapan kişi, bütün bu hususlarda ictihadına uymak zorundadır.³⁴²

İmam İbnü'l- Kayyım bu problemi güzel bir sonuca kavuşturmuştur, bu mes'eleye değışik açılardan baktıktan sonra şu güzel nokta ile noktalamaktadır.

"Nebi'nin (s.a.v.) bu ümmete bir münkeri kaldırmasını emretmesi demek, Allah ve Rasûlü'nün sevdiği ve onayladığı bir ma'rufu yerleştirmesi demektir. Fakat bir münkeri kaldırmak, diğer bir münkerin ortaya çıkmasına sebep olacaksa bu kaldırılan münkerden daha kötüdür, caiz değıldir."Münkeri nehyetmenin dört derecesi vardır:

- 1- BİR münkerin kaldırılıp yerine bir ma'rufum yerleşmesi,
- 2- Münkerin tümü nehyedilmiyorsa azaltılması,
- 3- Benzeri bir münkerin yerleşmesi,
- 4- Kendisinden daha kötü olan münkerin yerleşmesi.

İlk iki derece meşrudur. Üçüncüsü ictihad konusudur. Dördüncüsü haramdır.

Bilahere İbn'-l-Kayyım bu konuyu genişçe ele alır ve şöyle der: "Günahkâr ve fâsık birtakım kimseleri satranç oynarken gördüğün zaman onları bu münkerden nehyetmen, bilgisiz ve basiretsizce bir yaklaşım olur. Ancak onları, ok atmak ve at yarışı vb. gibi Allah ve Rasûlü'nün tasvib buyurdukları birtakım meşru eğlencelere çevirmen, yapacağın en iyi ma'rufur.

Şayet günahkâr birtakım insanların tekraren yazılmış oyun, eğlence, mûsiki, ıslık çalmak ve el çırpma gibi bir yerde toplandıkları görülürse, yapılacak iş onları bu işten vazgeçirip Allah'a itaat etmeye çağırmaktır. Maksat da budur. Yoksa bulundukları durumda bırakmak, bundan daha büyük bir münkeri ortaya çıkarmaktan daha hayırlıdır. Zira onlar meşgul oldukları durumdan başkasıyla oyalanacak değıllerdir.

Yine bir adamın bir takım mizah ve benzere kitaplarla meşgul olduğunu görürsen, şayet münkerden nehyetmen, bu kişiyi bid'at, sapık ve sihir kitaplarını okumağa yönelticeğinden korkarsan, onu okuduğu ilk kitaplarıyla başbaşa bırak. Çünkü onu daha büyük bir münkeri işleme durumuna düşürme ihtimâli vardır.

Şeyhu'l İslam İbn-i Teymiyye'nin (Allah ruhunu takdis ve kabrini nurlu kılsın) şöyle dediğini işittim.

Tatar istilâsı sırasında idi. Bazı arkadaşlarımla birlikte içki içen bir cemaata uğradık. Arkadaşlarım onları bu münkerden nehyetti. Ben de kendilerine "Allah içkiyi haram kıldı. Çünkü içki Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkor, dedim. Halbuki içki içmeleri, onları insan öldürmekten, birbirlerinin zürriyetine sövmek ve mallarını almaktan vazgeçirmişti. Öyle ise onları kendi hallerine bırakın dedim."³⁴³

Etkisi Olmasa Dahi, Ma'rufu Emretme Çalışmasını Ruhen Takviye Ettiğı Süreci Terketmemek Gerekir

Çok kimseler var ki ma'rufu emr, münkeri nehy görevini îfâ ederken bir zarara uğrar veya başka bir münkeri meydana getirirse bile korkmaz. Ama ma'rufu emretmesi ve münkeri nehyetmesinin bir yarar sağlamayacağını ve bir fayda elde edilmeyeceğini bilse dahi böyle bir ortamda da bazı âlimler, ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin

³⁴² Hâkim rivayet etmiştir. "İsnadı sahihtir" demiştir. (et-Tergib ve't-Terhib): 4/11

³⁴³ Asbehanî (et-Tergib ve't-Terhib): 4/9-10. Hz. Ali (K. Veche)nin bu anlamda bir hutbesi vardır. (İbni Kesîr: 3/74) tefsirine bakınız.

vacip olduğu görüşündedirler.³⁴⁴

İmam Nevevî; "İnsanlar kabul etmese dahi, mü'min ma'rufu emr ve münkeri nehiy görevinden sorumludur." der ve şöyle devam eder:

"İslâm uleması der ki: "Ma'rufu emr münkeri nehiy görevi mükelleften kalkmaz, Çünkü mükellefin görevi, yaptığı emir, sadece görev olduğu için onu yapacaktır. Hatırlatma ve ikazın mü'minlere fayda vereceği ise âyetle sabittir. Emir ve nehiy görevinin sorumluluğunu taşıyan kimseyi daha önce tarif etmiştik. Muhatabın kabul etmesinin şart olacağı söz konusu değildir. Nasıl ki Allah Teâlâ'nın: "Peygambere düşen, ancak tebliğdir" buyruğunun buna bir misâli olduğu gibi.³⁴⁵

İmam Nevevî'nin sözünden anlaşılıyor ki ma'rufu emr münkeri nehiy görevi, kesinlikle fayda vermese dahi cumhur-i ulemâya göre vaciptir. Fakat bu doğru değildir. Şüphesiz ki ulemâ genel olarak bu görevin -bir kötülükten veya zarardan korkmuyorsa- ancak faydalı bir etki bıraktığına güvenmek şartıyla müslümana vacip olduğunu söyler. Eğer onu bir oyalama olarak görürse görev sorumluluğu (vücûbiyeti) kalkar. Allâme İzzüdin Abduhnelik: "Yapılan münkerin etkili olduğunda galip zann varsa abes değildir" esasını, ma'rufu emr, münkeri nehiy şartlarından sayar.³⁴⁶

Fakat İmam Gazalî; "faydalı olmayacağı kanaatine varan kişinin ma'rufu emredip münkeri nehyetmesinin şart olduğunu kabul etmez ama müstehab olduğunu söyler. Çünkü "ma'rufu emr görevi faydasız da olsa İslâm'ın savunulması ve şiarıdır. Müslüman, münkeri nehyetmenin fayda vermeyeceğini bilir de korkmazsa, faydasız yere ma'rufu emretmesi vacip olmaz. Ancak İslâm'ı koruma alâmetlerini açığa vurmak ve insanlara dinin emir ve direktifini hatırlatmak bakımından müstehabdır.³⁴⁷

Bazı ulemâ, Gazâlî'nin görüşüne dayanarak bizzat bunun delil olduğunu savunarak, böyle şartlarda ma'rufu emretmeyi müstehab kabul ettiler. Çünkü "dinin var oluş alâmetlerini" açıkça ilan edip onları hatırlatmak, ma'rufu emr münkeri nehiy gayelerinin en önemlilerindendir. Bu maksadın gerçekleşmesi için yapılacak çalışma ve gayret abesle (boş yeri) meşgul olmak değildir.

Allâme Taftazanî aynı görüşü paylaşarak, ma'rufu emr münkeri nehyetmenin, dinin değerini yücelteceğinde şüphesi olmadığını ileri sürer. Fakat bazan da dine zararlı olabileceğini, dolayısıyla her halükârda farz olduğunu söylemenin doğru olamayacağını söyler. Taftazanî ma'rufu emr münkeri nehyetmenin şartlarından bahsederken der ki: Kendisini ilgilendirmeyen şeylerle meşgul olmaması ve abesle işgal etmemesi için, ma'rufu emretmenin kesin olarak etkisiz olacağını bilmemesiyle birlikte iz bırakmanın bile caiz olması, şayet "dini yüceltmek için etki etmese bile vaciptir," dense;

Deriz ki: "Evet, ama olur ki insanı zelil kılar."³⁴⁸

Tesir İmkânının Araştırılması

Ma'rufu emr münkeri nehyetmenin etkisi ve etkisizliği ile ilgili yukarıdaki sözle, "emredilince ma'rufun ortaya çıkışı, nehyedilince de münkerin yok oluşu veya bunun aksi bir sonuç" istenmektedir. Fakat diğer bir açıdan mes'eleye bakmamızda yarar vardır. O da şudur: Şüphesiz ki müslümanın ma'rufu emr münkeri nehiy çalışması peşin bir tesir ortaya koymasa bile etkisinin nereye varacağını hissetmediği bu görevini sürdürmesi gerekir. Bu etkinin, bundan sonra ma'rufu emretmeye ve münkeri terketmeye bir sebep olması ihtimalden uzak değildir. Bizzat ma'rufu ihmâl etmesi ve münkeri irtikâb etmesini, kendisine sevap kazandıracak ihlâslı bir çalışma olarak kabul etmeyebilir. Hatta bunu din ve şeriatın hükmüne göre bir hata ve günah olarak görebilir de. Fakat nasihat ve ıslah sözünü kabul etmemesi, onun azminin sağlamlığından ve kuvvetli görüşünden değildir. Bu tutum, olsa olsa ancak yararlı bir davranışı reddetmekten ibarettir. Bu nedenle -bu davranış zayıf bir ihtimâl de olsa- çalışmasını sürdürmesi, istikbâle uzanan hayatını güzelleştirmesi, umulmadık bir sonuç doğurabilir.

Duruma bu açıdan bakıldığında ma'rufu emr münkeri nehiy çalışmasının tesirini gerçek bir değerlendirme ile takdir etmek ve bunun ehemmiyetini- o anda peşin bir etkisi görülme de- tam bir şuurla hissetmek mümkündür. Bu açıdan imam Muhammed eş-Şeybânî bu mes'eleyi derinlemesine anlamış ve tam anlamıyla İslâm ümmetinin psikolojik tavrını inceleyerek şöyle demiştir.

"Ma'ruf ve münker görevini yapan kişiye -içinde yaşadığı toplum tarafından ölümle karşı karşı bırakılsa dahi- devamlı, sürekli ve sebatla çalışmak düşer. İçinde yaşadığı cemaat onun ölmesiyle parçalanmaz. Burada cemaatten kasıt, İslâm da'vetçisinin emrettiklerine gönülden inanan müslümanlardır. İslâm toplumu bunu açığa vurmaya bile, onun bu yaptığına kalben teslim olmalıdır.³⁴⁹

Gerçekten müslümanların arasında ma'ufu emr münkeri nehiy görevini ifâ ederken iki çeşit sonuç elde edilir:

- 1- Yapılan ma'rufun etkisinin daha ilk anda görülmesi
- 2- Etkisinin bir süre sonra gömülmesi

³⁴⁴ Mebârik-ul Ezhar şerh-u Meşarik-il Envar: 1/50

³⁴⁵ Şerhu'l-Makasid: 2/180

³⁴⁶ İhyâ-u Ulûmi'd-Din: 2/280 (Tere: 2/790)

³⁴⁷ A.g.e: 2/280

³⁴⁸ A'lâmu'l-Muvakkın: 2/15-16.

³⁴⁹ et-Taşrîu'l-Cinâi: 1/498 (Üçüncü Talik)

Birinci sonuç ma'rufu emr görevinin birtakım engellere rastlamadan ifası, bazı gayretlerle oluşturulan özel şartların sonucudur. Bu özel hallerde halk, fert veya cemaatler halindedir. Yaşadığı vasatta genelde iyilikten uzak, kötülüğe daha yönelik bir atmosferde yaşamaktadır. Kötülüğü terketmeye, iyiliği kabul etmeye ruhen müsait değildir. Genellikle iyiliğe (dinin tasvib ettiklerine, dindarlağa, müslümanca yaşamaya) ve iyilik adına bir kelime dahi olsa işitmeye, duymaya kulakları kapalıdır. Alistıkları şey; nefsin güzel gösterdiği kötülüğü duymak ve sonuçlarını görmektir.

İşte böyle durumlarda iyiliğin ortaya çıkması, kötülüğün de kaybolması mümkün olduğu gibi, insanın bir ma'rufu diriltip bir münkeri de yok etmeden, kendine dönüp ma'rufu emretmesi umulur. (Bu, onun paslanmış kalbinin derinliklerindeki iman kıvılcımı sayesinde olabilir. Zira insan hiçbir zaman bir şeye inanmaktan uzak kalmaz.)

İkincisi sonuç ise, bu özel şartların sona ermesi, o zaman da ma'rufu emr münkeri nehiy görevini yapan kimse için -topluma ister ferd ister cemaat halinde olsun- doğruya yöneltecek düşünme ve hatırlatma fırsatları daha da çoğalacaktır.³⁵⁰

Böylelikle bu sonuç, genel bir şekilde müslüman ferdin veya müslüman bir toplumun varlığında cidden faydalı bir düzenleme meydana getirecektir.

Şayet müslümanlardan bir fâsik, insanlığı ıslah edenin veya dine da'vet eden da'vetçinin boynunu vurmaya kalkışrsa, kendisine nasihat eden, karşılıklı iyi ilişkiler kurmaktan çekinip sert bir düşman olduğu halde şefkatli davranan bu da'vetçinin insanî muamelesi karşısında vicdan azabından kurtulmayacak ve dine olan temayülünden dolayı duyduğu bu derin hissin doğrultusunda da'vetçinin da'vetine icabet etmekten uzak durmayacaktır..

Şayet da'vetçi, din adına yaptığı bu insanî muamele ve arzudan vazgeçmezse, umulur ki bu ıslah çalışması ona, hakkı kabul etme kabiliyetine kalplerinde taşıyanlardan daha çok fayda verecektir. Velez ki bu kişi onlarla günah ve isyanda ortak olsun.

İslâm tarihi -bir defa dahi olsa- ma'rufu emr münkeri nehiy görevinin herhangi bir asırda gerçek anlamıyla ifâ edilip de tüm ümmetin bu çalışmanın temiz neyvelerini ve iyi sonuçlarını elde etmediğini kaydetmemiştir. Bu nedenle muayyen bir zaman veya imkân tanımayan özel bazı şartlarda ma'rufu emr çalışması etkisini ortaya koymayınca, gelecekteki çalışmaya zemin hazırlamaya fayda sağlayacağını hatırdan uzak tutmamak ve bunu göz ardı etmemek gerekir. Zira bugün bunun etki edemeyişi, yarın meyve vermesinden ümit kesmek anlamına gelmez. Hatta bugün başlanan çalışma -uzun, bir müddet sonra meyvesinin ileride alınacağı- boş bir çalışma olarak görülebilir.

Anlaşıyor ki fayda ummadığı bu ve benzeri durumlarda ma'rufu emr münkeri nehiy farzietini ifa etmeyi herkes arzu edip rağbet göstermemektedir.

Mekânın daraldığı, hayatın çekilmez hal aldığı ve şartların bozulup, Allah'ın dinine bağlanmak zor bir sınava dönüşünce, müslümanların yapacağı iş ve takınacağı tavır; dinlerini ve inançlarını korumaları o an için yeterlidir. Ma'rufu emredip münkeri nehyetme gibi bir yükün altına girmeleri doğru olmaz. Hatta ileri gelen kesim dahi buna riâyet etmezlerse -kendilerini aşan yüklerin altına girip işin içinden çıkamazlarsa- kendilerine, varlıklarına ve güçlerine zulmetmiş olurlar.

Yapıldığı Anda Etkisi Olmasa Bile, Ma'rufu Emredip Münkeri Nehyetmenin Önemi

Peygamber'den (s.a.v.) rivayet olunan hadis-i şerifler de bu tezimizi desteklemektedir. Bu hadislerden anlaşılmaktadır ki, genellikle her şeyin bozulduğu ortamda kişinin, ma'rufu emr münkeri nehyetmeyi bırakıp kendisiyle başbaşa kalıp (yukarıda açıklandığı gibi inanç ve dininin esaslarını korumak üzere) oturması caiz olur. Yine hadislerin ortaya koyduğu diğer bir esas da; toplumdan koparak onun bozulmuş karakterlerini düzeltmekten kaçınanların, hakkı kabul etmeye kabiliyetli olan kalplerin bir gün hakka dönmelerine vesîle olmaları için ıslah ve hatırlatma görevini sürdürmelerinin övülmüş olmasıdır.

Şimdi burada evvelâ, etkisi olmadığı zaman ma'rufu emr münkeri nehyetme farzietinin kalktığını açıklayan üç hadis-i şerif arz edelim:

1- Birbirinize iyiliği emrediniz ve fena şeylerden birbirinizi men'ediniz. Hatta (ey mü'min!) insanlar arasında cimriliğe boyun eğildiğini, nefsânî arzulara uyulduğunu, dünyanın (dine) tercih edildiğini ve her görüş sahibinin (ictihad ehli ve müctehid sünnet takipçilerini değil de) kendi görüşünü beğendiğini (ve seyirden başka da bir iş kalmadığını) gördüğün zaman artık sen kendi başının çâresine bak ve halkı bırak." (Ardınızdan gelecek olan) öyle günler var ki o günlerde (dinin emirlerine uymak hususunda gösterilen) sabır, bir ateş parçasını elde tutmak gibi (çetin) dir. O günlerde (dinin ahkâmı ile) amel edenlere, sizin amelinizi isleyen, elli kişinin sevabı kadar sevap verilecektir.)³⁵¹

Bazı rivayetlerde: "Gücünün yetmediği bir iş gördüğün zaman" ilâvesi vardır.³⁵² Yâni fesat gücünün yetmediği ve karşı koyamadığın seviyeye ulaşıncâ, ma'rufu emredip münkeri nehyetme çalışmasını bırakman caizdir.

2- "Abdullah b. Amr (b. El As) dan (R. anhumâ) rivayet edilmiştir ki Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"İnsanların elekten geçirilerek iyilerin gittiği, kötülerin kaldığı, ahidlere sadakat ve emanetlere riâyetlerin

³⁵⁰ Serh-u Sahih-i Müslim: 1/51.

³⁵¹ Mebânku'l-Ezhar ft-Serh-i Meşânk-il Envâr: 1/50

³⁵² İhyâ-u Ulûmi'd Din: 2/280

bozulduğu, ihtilâfa düştükleri (Resûl-i Ekrem (s.a.v.) parmaklarını birbirine geçirerek) ve "şöyle oldukları "yakın bir gelecekte hâliniz nasıl olacak?" buyurdu. Sahâbiler:

"Yâ Rasûlellah! Anlattığın duruma erişince nasıl yapalım? diye sordular. Rasûl-i Ekrem (s.av.): "(Hak olduğunu) bulduğunuzu tutarsınız. Münker gördüğünüzü terkedersiniz. Kendinize ait şeylere (şahsınız ve ailenizi ilgilendiren işlere) yönelirsiniz ve başkalarının isini terkedersiniz. ³⁵³ Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle soruldu "Yâ Rasûlellah! İyiliği emretme kötülüğü nehyetme görevini ne zaman bırakalım?"

Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle cevap verdiler:

"İsrailoğullarında ortaya çıkan durum içinizde de çıktığı zaman. Biz: "İsrailoğulları içinde ortaya çıkan durum ne idi? diye sorduk, buyurdular ki: "*Devlet idaresi ve yöneticilik (yaşça) küçük (ve tecrübesiz) olanlarınızın eline geçer, zina ve fuhuş (yaygınlaşarak) büyüklerinize bulaşır ve ilim de (karaktersiz ve aşağılık olan) rezilleriniz (dilinden verip öğretildiği kimseler) de olur.*" ³⁵⁴

Bu hadisler bütün açıklığıyla bizi uyarıp aydınlatmaktadır ki bu şartlar içinde ve buna benzer durumlarda ma'rufu emr münkeri nehiy, vacip veya mendup değil, ancak mubah olduğu hatırdan asla uzak tutulmamalıdır.

Allâme Cessas hadisi açıklarken dedi ki: "Yani -Allah (c.c.) en iyisini bilir ya- ma'rufu ve münkeri kabul etmeyip görüş ve arzularına tâbi oldukları zaman, insanları kendi hallerine bırakmakta serbestsin. ³⁵⁵

İkinci hadise gelince; Sünen -i Ebi Davud'un Hindli Şârih eş-Şeyh Muhammed Eşraf-ul Azim Âbâdî der ki:

"Hadis, kötüler çoğalıp iyiler güçsüz duruma düşünce ma'rufu emr münkeri nehiy görevinin terkedilebileceği hususunda bir ruhsattır." ³⁵⁶ Allame Taftazânî üçüncü hadisi yoruma tabî tutarak şu neticeyi çıkarır:

"Hadis, fesadın devamlı ve sürekli olup ma'rufu emretmenin faydasız hale gelmesiyle şartın yok olması anında, vücûbün kalkacağına delâlet etmez." ³⁵⁷

Şayet fesat ve şerr hâkim duruma gelip, insanın kendisi hariç, din ve inancını koruyamayacak bir çaresizliğe uğrar ve insanlarla ilişkilerini kesmek mecburiyetinde kalırsa, bu görevi teketmesi caizdir. Çünkü imam korumak, herşeyden öncedir. Bir şeyden dolayı terkedilmez ama herşey onun için terkedilir. Bu durumda ma'rufu emr ve münkeri nehiy vücûbbiyeti düşer. Fakat ümmeti ıslahı için Allah'ın (c.c) gönderdiği seçkin insanlar, yalnız farz ve şahsî görevlerin edasıyla yetinmezler. Aksine bunların da ötesinde doğacak muhtemel durum ve şartları da hesaba katarlar. Yalnız kendi çıkarlarını değil, başkalarının durumu da kendilerini ilgilendirir. Hem insanlardan uzak yaşamak hem de âlâkayı kesmek kendilerine caiz olduğu halde buna rıza göstermezler. Çünkü eğer meydandan çekilip kaçarlarsa asıl kahramanlar kendileri iken ma'ruf lehine söylenecek bir tek kelime dahi söylenemeyeceği gibi, münker aleyhinde de hiç bir ses yükselmez. Şüphesiz ki insanın, dinini korumak üzere, fitnenin hakim olduğu zamanda yaşadığı toplumla ilişkisini kesmesi caizdir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. Bu da gösteriyor ki mücerred îman, münkeri ortadan kaldırmağa yeterli bir güç değildir ve olamaz da. Fakat hakkı yüceltmek ve bâtılın hâkimiyetini yok etmek için Allah yolunda cihad etmek, Allah yanında münkeri değiştirmekten daha üstündür. Nebî'nin (s.a.v.) mübarek hadislerinden üç tanesini burada arz edelim:

1- "Ebu Hüreyre'den: Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Yaşayan insanların en hayırlısı; Allah yolunda atının dizginini tutup onun sırtında uçan, düşman sesi veya düşmana hücum naraları işittikçe at üstünde rüzgârlaşan, öldürmeyi ve ölümü, ümid edilen yerlerinde arayan adamdır. Yahut şu tepelerden birinin üstünde veya şu vadilerden birinde koyun sürüsünün içinde bulunup namazını kılan, zekâtını veren ve eceli gelinceye kadar Rabbine ibâdet eden insanlara hayırdan başka bir şey yapmayan kimsedir." ³⁵⁸

Bir kimse bu hadis, "Allah yolunda cihad eden, tepelerden birine sığınıp bir yerde ayak üstü durup ibâdet eden kişinin durumuna" işaret ettiğini sanmasın. Şüphesiz bu -bilindiği gibi- zulümdür. Allah ve Rasûlü yanında bir geçerlilik ifâde etmesi mümkün değildir. Diğer bir hadis-i şerif de bu anlamda vârid olmuştur. Bu hadis birinciden daha veciz olmakla beraber, cihadın mekân bakımından daha üstün ve derece açısından yüce olduğunu açıklamaktadır. Sonra îmanı korumak üzere dünya sevgisinden uzaklaşmayı ve insanlardan ayrı yaşamayı önermektedir. "Ebû Said-i Hudrî'den (r.a) şöyle dediği rivayet olunmuştur. (Bir kere Rasûlellah'a (s.a.v.) Yâ Rasûlellah! Hangi insan daha üstündür? diye soruldu da Rasûlellah (s.a.v.):

³⁵³ Şerhu'l-Makasid: 2/281

³⁵⁴ Şerh-u Siyeri'l-Kebir 3/239-240

³⁵⁵ Hakkı bulma fırsatlarını, insanlığa arzeden yegâne nizam İslâm'dır. Asırlarca bu sağlanmışsa, devlet dizgininin ve siyasi gücün İslâm ümmetinin elinde olmasındandı. Tevhid nizamı İslâm, tâgût'u hezime uğrattığı tüm tarihi dönemlerde insanlık huzur içindedir. Dünyanın dengesi İslâm'la düzelmiş, küfürle bozulmuştur. İslâm bize "eğer dünyanın en ücra köşesindeki insan, İslâm da'vetini duymamışsa ümmetin topyekûn günahkâr olacağı" telkin etmiştir. Mücâhid S. Havva der ki: "Allah Teâlâ, O'nun hâkimiyetine boyun eğdirilmesini müslümanlar üzerine farz kılmuştur. Yeryüzünde bir karış toprak veya tek bir kâfir bile İslâm'la hükmeden müslümanların hâkimiyetinin dışında kalmayacaktır. Müslümanların gücü yeterli olduğu halde Allah'ın hâkimiyetine boyun eğmeyen bir karış toprak veya bir tek kâfir kalsa, müslümanlar onun için Allah'ın huzurunda sorumludurlar. Yeryüzünde Allah'ın hükmüne boyun eğdirmelerini farz kılmuştur. Müslümanlar, kâfirin kaçtığı hakikatin en azına boyun eğmesi için onun mecbur tutacaklar ve istediği dinde kalma serbestiyetini de kendisine tanıyacaktı. Biri çıkıp İslâm'ın dışında olan bir şeyle bazı insanların boyun eğdiklerini iddia edebilir. Ona deriz ki: "Allah'a boyun eğmek, ancak Allah'ın istediği yoldan gitmekle olur. Bu yolu da Rasûlellah (s.a.v.) bize göstermiştir. (Çeviren)

³⁵⁶ Tirmizî-Kitabu't-Tefsir (Maide Sûresi) (Tere. 5/172) Ebu Davud-Kitabu'l-Melâhim (Emir ve Nehiy babı)

³⁵⁷ İbn-i Mace-Ebvâbu'l-Fiten (Emir ve Nehiy Babı) (Tere: 10/238)

³⁵⁸ Ebu Dâvud-Kitabu'l-Melâhim (Emir ve Nehiy babı) İbn-i Mace-Ebvâbu'l-Fiten (Fitne döneminde sabır ve teenni ile hareket babı) (Tere: 10/170) Ahmed b. Hanbel-Müsned: 2/220

Canıyla ve malıyla Allah yolunda cihad eden mü'min, buyurdu Sonra kim? diye sordular. Rasûlullah: *"Vadilerden birinde (uzleti tercih eden) mü'mindir ki o, Allah'tan korkar da insanları, şerrinden dolayı rahat bırakır,"* buyurdu.³⁵⁹

2- "Kuvvetli mü'min (îman ve kültür açısından) Allah (c.c) katında zayıf müminden daha hayırlı ve daha sevgilidir. Her ikisinde de hayır vardır."³⁶⁰

İmam Nevevî bu hadisin izahında der ki:

"Kuvvetli mü'minden" murad, âhiretle ilgili işler hakkında tam bir şuur, sarsılmaz bir azim ve kesin bir karar gücüne sahip olan uyanık mü'mindir. Bu vasfı taşıyan kimse cihadda düşmana karşı herkesten önde olur, cesaretle bunu ister ve ona koşar Hiç kimseden çekinmeden iyilikleri emretmek ve kötülükleri yasaklamak görevini tam bir ciddiyetle ifâ eder; bu uğurda karşılaştığı eziyetlere sabreder., Allah Teâlâ'nın zatına îman uğrunda çektiği meşakkat ve zorluklara katlanır. Namaz, oruç, zikir vesair ibâdetler hususunda çok istekli, bunları yapmakda ve korumakda gayretlidir."

"Her ikisinde de hayır vardır." cümlesinden maksat ise; "Kuvvetli olan mü'min ile zayıf olan mü'min îmanda ortak olmaları nedeniyle ikisinde de hayır vardır. Ayrıca zayıf olan mü'min yukarıda arzedildiği gibi îman kuvvetine sahip olmamakla beraber, ibâdetler bakımından da kendisinde hayır vardır.

3- İnsanlar arasına karışıp onların eziyetlerine katlanan müzminin ecri, insanlara kanşmayıp ve eziyetlerine sabır göstermeyen mü'minin ecrinden daha büyüktür.³⁶¹

Hadis, "İnsanlara karışıp dinin mesajını onlara duyurmak, yasakladığı tüm serleri kaldırıp onların dünya hayatlarını İslâm'la renklendirmeye sebep olanların fazileti açıklamakda ve bunun, insanlara kanşmayıp yahut onlara karışıp da eziyetlerine sabır göstermeyenlerin ecrinden daha çok olduğunu hükme bağlamaktadır."³⁶²

Yukarıda verdiğimiz hadislerden ve ulemânın çıkardığı yorumlardan anlaşılmaktadır ki; durumlarını ıslah etmek için ortamın müsait (tebliğ şartları ve zemini) olmadığı bir toplumda ma'rufu emredip münkerden nehyetmek gerekmez. Fakat bununla beraber bu görevi tatil etmemenin, yabana atılmayacak bir fazileti ve büyük bir önemi vardır. Bu da yapılacak çalışmanın topluma ma'rufu yerleştirmek (dini ihtiyaç haline getirip, toplumun kültür seviyesini ve dînî hayatı pratiğe aktaracak ve kabul edecek duruma getirmek) ve münkere de hayatında yer vermeyecek bir anlayışa ma'tuf olması gerekir. Bu çalışma bugün etkisini göstermezse yarın göstermesi kuvvetle muhtemeldir. Fakat bu konuda yapılacak çalışma tümenden ihmal edilirse, ıslaha götürecekt ümit sebepleri ortadan kalkmış olacak ve toplum topyekûn (cehalet silahıyla) yok edilecektir.

Mutlak Kudret

Yukarıda açıkça ifâde etmiştik ki ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmanın, mü'min için etkisiz olacağı şeklinde âlâmetler belirince, yahut bir zarardan çekinip korkunca yahut da bir fesat ortaya çıkacağı kesinleşince farziyeti kalkar. Fakat bu durum ortadan kalkınca da o zaman "mutlak kudret" İmam Gazâlî'nin ifâde ettiği çizgide olur ve bu durumda mü'minin hisbe görevini yerine getirmesi gerekir. Gazâlî şöyle der.

Muhtesibin, kötülüğün, el ve dil ile ortadan kalkacağını bilmesidir. Hğer bu kötülüğü ortadan kaldırmaya gücü yetmezse kalbiyle buğzedip onu çirkin görmesi vaciptir. İşte bu da bizzat mutlak kudrettir.³⁶³

El Veya Dil İle Ma'rufu Emretme Ve Münkerden Nehyetme Gücünün Bulunmayışı:

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki ma'rufu emredip münkerden nehyetmenin farziyetleri eşittir. Kişi bu farziyeti el veya dil ile yerine getirmek ister. Bunlardan her biri taşıdıkları sorumlulukları ancak kudret ve güç taşıma imkânsızlığı ile düşer. Bu nedenle de el ve dilin görevleri sona erer. Allâme Ebu Bekir el-Cessas buyurur ki:

"Bu sorumlulukların sona ermesi, birtakım merhalelere ihtiyaç duyar, şöyle ki:

1- İmkân ve şartlar elverdikçe kötülüğü el ile (sahip olduğu her türlü maharetini kullanarak) değiştirmek.

2- Eğer buna imkân yok da yani el ile kötülüğü ortadan kaldırmaya başlayınca kendinden korkuyorsa, diliyle önlemeye çalışması gerekir. Şayet meşru mazeret gösterip diliyle bunu yapamayacağı ortaya çıkarsa, söylediğimiz gibi işlenen münkeri kalbiyle çirkin görmesi gerekir."³⁶⁴

³⁵⁹ Ahmedb. Hanbel-Müsned: 3/187 İbni Mâce-Ebvâbu'l-Fiten (Emir ve Nehiy babı) (Ter. 10/240)

³⁶⁰ Ahkâmul-Kur'an: 2/38

³⁶¹ Avnu'l-Ma'bûd: ; 4/217

³⁶² Şerhu'l-Makâsîd: 2/180

³⁶³ Müslim-Kitab-ul İmare (Cihad ve Ribat babı) Tere. 9/85-5280. İbn-i Mâce-Fit babları (uzlet babı).

³⁶⁴ Buharî-Kitabu'l-Gihad (İmanların en hayırlısı Allah yolunda malıyla canıyla cihad eden mü'min babı)

Müslim-Kitab-ul İmare

Ebu Davut, Tirmizî ve Neseî (cihad bablarında)

İbn-i Mâce-Fiten bablarında rivayet etmiştir.

NOT: "Buradaki münevî hayat (bir köşeye çekilerek yaşanan hayat) hakkındaki Peygamberin tebliği bir hakikat telakki edilerek toplumdan ayrı, dağ başında yaşama olduğu zannedilmemelidir. Çünkü her mü'min aynı yola başvurursa İslâm'ın cemaat anlayışına tamamen aykırı olmuş olur. (Bir vadide uzleti tercih) ta'biri, umumî ahlâkın bozulduğu zamanlarda İslâmî esasları koruma esasına dayanarak evinde veya mesai hayatında münevî bir yaşama tarzının tercih edilmesinin hayırlı olduğunu temsilden ibarettir. Bununla beraber İslâm'da din ve devletin himâyesi namına ümmetin tesânüdünün en açık âlâmeti oSan cihad'a iştirak etmenin en açık bir uslûbla emrolunması hadisin hedeflerinin

Kadı İyaz, ma'rufu emredip münkeri nehyetmenin izahı hususunda son derece tatmin edici bir yorum getirmiştir: Da'vetçinin galip zannına göre, şayet el ile kötülüğü (genel anlamda) kaldırmak, kendisinin öldürülmesinden daha korkunç bir kötülüğe sebep olacak veya bu münkeri yasaklaması nedeniyle başkası öldürülecek olursa el ile yapmaktan vazgeçer, va'z ve korkutmak yöntemiyle dili devreye sokarak yetinir. Şayet dil ile kötülüğü engellemeye çalışmasından da korkarsa, o zaman kalbiyle hoş görmemek suretiyle bu görevini yapmış ve meşru sahaya girmiş olur.³⁶⁵

Allâme el-Münâvî, münkeri nehyetme konusunda vârid olan hadis-i şerifi şöyle açıklar:

"Şayet kendisine zararın geleceği zannıyla, eliyle münkeri nehyetmeye gücü yetmiyorsa, diliyle yâni yardım dileme, azarlama veya şartına riâyetle şiddetli ve sert davranmak gibi sözlerle nehyeder. Fitne korkusu, canından korkma, bir organının veya malının yok olma endişesi gibi bir engelin varlığı nedeniyle buna gücü yetmiyorsa, sadece kalbiyle nefret etmesi yeterlidir."³⁶⁶

Kalp İle Münkeri Nehyetmenin Caiz Oluşu Ve Doğru Olmayan Yönü

Münkeri üç yolla yasaklayan hadis-i şerifin arzettiği ilk iki yol yâni el ve dil yoluyla nehyetme üzerinde genişçe duruldu. Fakat kalb ile münkeri nehyetmek ise kalben ondan hoşlanmamak ve çirkin görmektir. Bu yöntemle münkeri nehyetme, ancak ilk iki yolla mümkün olmayınca bu yolu seçme hürriyet vardır. Meselâ; el veya dil ile münkeri nehyetme gücünü taşıyan bir kimse, mücerred kalb ile çirkin görmesi, onu sorumluluktan kurtaramaz.

Allâme el-Kurtubî, İbn-i Abdî'l-Berr'den, müslümanların şu icmânı nakleder:

"Bu yolun dışında başka çıkar bir yol bulamayan kimsenin kalp ile çirkin görmesi, üzerindeki sorumluluğun kalkması için yeterlidir."³⁶⁷

Hadisde geçen münkeri nehyetme merhaleleri konusunda Aliyyü'l-Karî şöyle der: " Kim bu merhaleleri (hadiseki sırasına göre) kudreti olmamakla beraber değiştirirse günahkârlardan olur. Kim de kudreti olmamakla beraber bu sıramaları terkeder veya faydasından çok bunu zararlı olarak görürse, o zaman münkeri nehyetme görevini kalb yoluyla yapma durumuna düşer ve bu kişi de mü'minlerden olur."³⁶⁸

İbn-i Hacer el-Hesemî bundan daha açık bir ifade ile şöyle der: "İmkân ve şartlar elverdiği sürece, her çeşit yolla münkeri ortadan kaldırma imkânı olan kimse va'zla yetinemez. Dil ile nehyetme imkânına sahip olan da kalb ile çirkin görme yoluna başvuramaz."³⁶⁹

Mü'minin, münkerden söz edemeyeceği ve ameli bir şekilde münkeri ortadan kaldıramayacağı bir takım durum ve şartlarla karşılaşması mümkündür. Fakat münkeri kalp ile çirkin ve hoş görmemeye hiç bir mazeret yoktur. Çünkü kalben münkeri çirkin görüp ondan tiksizmezse bil ki ondan, îman harereti ve neşesi silinmiştir. Bu nedenle hadisin diğer bir rivayetinin son cümlesi şöyledir; "Artık bunun da ötesinde (yâni münkeri kalb ile çirkin görmenin ötesinde) hardal tanesi kadar îman yoktur."³⁷⁰

Gösterişsiz ve sorumsuz olarak, günahı çirkin görüp ona buğz eden kimsenin, onu işleyenlerden de kaçınması gerekir. İnsanın, bir kimse ile ilişki kurup da onun etkisinden kalmadan yaptığı işi çirkin görmesi kesin olarak mümkün değildir. Bu nedenle kalp ile yapılan nehiyle beraber şerhlerin şerrinden de kaçınmak gerekir. Allâme el-Cessas buyurur ki:

"Onlardan ayrıldığını açığa vurup şerhlerinden kaçındıktan sonra, münkeri yasaklamayınca kendilerine karşı susması caizdir."³⁷¹

Buna ilâveten de mümin, münkeri ortadan kaldıramayınca bu acizliğine razı olması gerekmez. Aksine eğer ortadan kaldırma imkânı doğarsa bunu eliyle kaldıracağını temenni etmeli ve zararı def edip münkere rıza göstermeyi âdet edinmemelidir? Hatta bir daha geri gelmemek üzere, gücü yeterse münkerin tamamen ortadan silinmesi için devamlı bir şekilde gayretim açığa vurmalıdır.

Münkerin kalp ile nehyi konusunda allâme el-Münâvî der ki: "Onu kalbi ile çirkin görür. Gücü yetince de onu kökünden kazımağa azmeder."³⁷²

İbnu Hacer el-Hesemî:

"Kalbiyle münkeri çirkin görür. Söz veya fiil ile onu ortadan kaldırmaya imkân bulursa tamamen yok etmeye azmeder."³⁷³

birinci gayesidir. .

Nevevî, fitneden emin olma şaniyla halk ile içice olmanın inzivadan hayırlı olduğu hususunda cumhur-i ulemanın ittifakını zikreder. (Tecrid-Sarih c: 8 sh: 255)

"Gelmiş geçmiş bütün peygamberler, sahabe, tabiîn, ulemâ ve salihler hep insanlarla beraber yaşamış; ümmetin uçuruma yuvarlanmaması için âdeta birer engel durumuna gelmişlerdir." (Müslim Şerhi c: 9 sh: 85) (Çeviren)

³⁶⁵ Müslim-Kitab-ul Kader (Kadere îman ve ona boyun eğme babı) İbn-i Mâce-Mukaddine: (Kader Babı)

³⁶⁶ Şerh-u Sahih-i Müslim: 2/237.

³⁶⁷ Ahmed b. Hanbel-Müsned: 2/43

³⁶⁸ İbn-i Mâce-Fitne babları (Belâya karşı sabır babı) Tirmizî-Kıyametin sıfatları bab Müşhm-Şerh 9/85 (Tercüme)

³⁶⁹ Sübül-üs-Selâm-u bulug-il Meram: 2/28

³⁷⁰ İhyâ-u Ulûmid Din: 2/280

³⁷¹ Ahkâmul'- Kur'an: 2/3 5

³⁷² Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/51

³⁷³ Teysir Şerh-ul Câmi-is-Sağir: 2/418.

VI. BÖLÜM

MARUFU EMREDİP MÜNKERİ NEHYETMENİN YOL VE VASITALARI

Münkeri Yasaklamanın Vasıtaları Veya Hisbenin Dereceleri

İslâm ümmeti içinde, Ma'rufu emredip münkeri yasaklama görevini yerine getirmek için başvurulacak yol ve vasıtaların neler olduğunu belirlemek ciddi mihimdir. Yâni Allah'a, Rasûlü'ne ve âhiret gününe inanmış bir toplumda münkeri ortadan kaldırıp yerine ma'rufu yerleştirmek için, insanın kullanması caiz olan ve olmayan vasıtalar neler olmalıdır? İmam Gazâlî bu soruya genişçe cevap vermiştir. Fakat sorunun cevabını "hisbenin dereceleri" şeklinde ifâde etmiştir. Bunun yanında şehid Abdülkadir Udeh bu kısmı "münkeri önlemenin vasıtaları" diye adlandırmıştır. Şimdi burada İmam Gazâlî'nin sözlerini kısaca özetliyorum: Gazâlî'ye göre "hisbe"nin sekiz derecesi vardır. Şöyle ki:

1- Taarruf: Yâni, münkeri araştırıp mahiyetini öğrenmeye çalışmayı kast ediyoruz bu kelimeyle Bir de "tecessüs" vardır ki, bu yasaktır. Bir kimsenin komşusunun evine kulak verip içeride nelerin olduğunu anlaması gerekmez. Evet, kendisi hiç soruşturmadan iki' âdil şahidin haberine dayanarak, içeride işlenecek münkeri önlemek için müshade istemeden birinin evine girebilir. (Yâni mesken masuniyetine riâyet etmeden içeri girmek, bu kötülüğü önlemek için caiz olmuş olur.)

2- Ta'rif: Bazan câhil, cahilliği nedeniyle münkeri önde tutar. Sonra onun münker olduğunu anlayınca terkeder. Öyle ise sert davranmadan, yumuşaklıkla münkeri ta'rif edip tanıtmak gerekir.³⁷⁴

3- Va'z ve nasihat ve Allah'ın (c.c) azabı ile korkutmak suretiyle nehiy yapmaktır. Bu da bir davranışın münker olduğunu bilerek veya o hareketin münker olduğunu bildikten sonra üzerinde ısrar eden kimseye karşı yapılır. Bu gibi kimselere va'zu nasihatla bulunmak ve onları Allah Teâlâ'nın azabıyla korkutmak, konu ile ilgili korkutucu haberleri açıklamak, eskilerin âdet ve davranışlarını ve takva ehlinin ibâdetlerini bunlara anlatmaktır. Bütün bunlar şiddet ve sert yönetimler değil, tatlılık ve yumuşaklıkla yapılmalıdır.

4- Söz ile haşin davranmak, hakaret etmek ve ağır konuşmaktır. Bu dereceye, tatlılıkla yapılan yasakdan ve yapılan ısrar belirtileri ortaya çıkıp âciz duruma düşünülmesi zaman geçilir. Biz sert ve haşin konuşur derken; sövüp sayar, zina isnadı yapar ve yalan söyleyebilir şeklinde kastetmiyoruz.

5-El ile değiştirip bozmaktır. Bu da çalgı âletlerini kırmak, içkiyi dökmek, adamın sırtındaki ipek elbiseyi çıkarmak şeklinde olur. Bu, bazı günahlar hakkında düşünülürse de bazılarında düşünülmez. Dil ve kalp ile işlenen günahı bu yolla nehyetmek mümkün değildir. Günahları kendisini alâkadar eden bâtinî azalar ile yapılan günahlar da böyledir.

6- Tehdit ve korkutmak: Bu derecenin edebi, yapamayacağı şey ile korkutup tehdit etmemektir. Ama "bu işi terket, yoksa kafanı kırarım" gibi sözlerle korkutabilir. "Evini yağma ederim, çocuğunu döverim" gibi sözler veya buna benzer sözler sarfetmek doğru değildir. (Şayet bu sözü yapmak azmiyle konuşuyorsa, bu haramdır. Şayet böyle bir azmi yoksa, konuştuğu yalandır.³⁷⁵

7-Silah çekmeksiz el ve ayakla dövmektir. Bu da münkeri önleyecek derecede olmak üzere, zaruret şartıyla fertler için caizdir. Münker önlenince dövmekten vazgeçmek gerekir.

8-Bizzat bu kötülüğe gücü yetmeyip, silahlı bir gücün yardımına muhtaç olmasıdır.³⁷⁶

Va'z Ve Nasihatle Toplumu İslah Etme Yöntemi

Ma'rufu emr münkeri nehiy için başvurulacak bu çeşitli vasıtaları iki kısma ayırmamız gerekir:

Birincisi; va'zla ıslah etmek.

İkincisi; kuvvet kullanarak ıslah etmek.

Yâni da'vetçi evvelâ va'z, nasihat ve yumuşaklıkla ıslah etmeye çalışır. Eğer bu yolda sarfettiği gayret başarıya ulaşamazsa kuvvet yoluyla ıslah etmek vacip olur. Birinci yolun etkisiz oluşu ortaya çıkmadığı müddetçe ikinci yolla ıslaha kalkışmak caiz olamaz. Allah Teâlâ yüce Kur'an da şöyle buyurur:

*"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle dövüşürlerse (savaşırırlarsa) aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz (e devam) ediyorsa siz o tecâvüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Binnette eğer (Allah'ın emrine) dönerse artık adalet (le hareket) edin . Allah şüphesiz ki âdil olanları sever."*³⁷⁷

Âyet-i-Kerime'de müslümanların, bir ihtilaftan dolayı savaşan iki grubun arasını hakla (İslâmî ölçülerle) ıslah etmeleri emredilmektedir. İki taraftan biri hakka boyun eğmemekte diretirse, zulme uğrayan tarafın himâyesi için

³⁷⁴ Gazali şu yorumla bu noktayı vuzuha kavuşturur: "Bir adamı cahillikle itham etmek, ona eziyettir. Her işinde ve özellikle şer'î meselelerde cehaleti çok az kimseler kabul eder. Bunun için hiddetli kimseler cehalet ve hataları üzerine ikaz edildikleri zaman, hemen öfkelenirler ve cehalet perdelерinin açılmaması için, bile bile hakka karşı direnir dururlar, insan tabiatı, mahrem yerini örtmekten daha ziyâde celulcünü örtmeğe meyledir. Çünkü cehalet insanda manevî bir çirkinlik ve yüzkaralıdır. Sahibi daima kınanır." (İhya (Tere.) cilt: 2. sh. 810) (Çeviren)

³⁷⁵ İhya: 2/815

³⁷⁶ İhyâ-u Ulûmid Dîn: 2/289-292.

³⁷⁷ el-Hucurât: 49/9.

zulmedene karşı savaşmanın farz olduğu hükmü ortaya çıkmaktadır.³⁷⁸

Allah Teâlâ evvelâ ıslah için çalışmayı emretmiş sonra savaşı. Bu nedene İslâm uleması, va'z ve nasihat yolu ile ıslah olmaları umulduğu müddetçe kuvvet kullanmanın caiz olmadığı görüşü üzerinde ittifak etmişlerdir. Allame el-Cessas buyurur ki:

"Allah Teâlâ savaştan önce hakka da'veti emretti. Şayet hakka dönmemekte diretirlerse kendileriyle savaşırlar.³⁷⁹

Allame ez-Zemahşerî ise:

"İslah'a kolay yolla başlar. Fayda vermezse zora başvurur.³⁸⁰

İbn-ul Arabî el-Mâlikî:

"Allah Teâlâ savaştan önce (problemlerin) sulh yoluyla halledilmesini emretti. (Şayet bu yolla müslümanlar arası problemler halledilmezse) yapılan zulüm ve isyana, savaşıla karşılık verilmesi ortaya çıkmış ve böyle arzu edilmiştir."³⁸¹

Kurtubî de: "Münkeri nehiy görevini yapan kişi, imkân bulduğu zaman söz ile ortadan kaldırsın. Ceza vermek veya öldürmek yolu ile münkeri nehiy, tek çıkar yol ise yapsın. Şayet öldürmeksizin ıslah etme imkânı varsa, öldürme yolu meşru değildir."³⁸²

Kuvvet Yoluyla İslah Etmek Herkesi Kapsayan Bir Görev Midir?

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılmaktadır ki söz ile ıslah etmeye çalışmak, kuvvet kullanmak yoluyla ma'rufu emredip münkeri nehyetmekten önce gelir. Bu nedenle bu görevi yapmak her müslümana caizdir. Hatta ma'rufu hatırlatıp münkerden kaçındırmak suretiyle şeriatle hükmetmek kendisine farzdır. Fakat kuvvet kullanma konusuna gelince; acaba şeriat kuvvet kullanmağa kadir olana müsâde vermiş mi, yoksa yalnız idareci ve devlet başkanına mı bu yetkiyi vermiştir?

İslâm uleması bu hususu derinden derine araştırmış ve etraflıca incelemiştir. Şimdi bu konudaki Ulemanın görüşlerini özetleyerek arz edelim.

Allâme el-Kurtubî der ki; "El ile ma'rufu emretmek islâm devlet yöneticilerine, sözle ma'rufu emretmek ulemaya, kalp ile emretmek zayıf insanlara yâni halka düşen bir görevdir."³⁸³

Kurtubî'nin, ulemâdan naklettiği bu açıklama genel bir kaide olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da şu anlama gelmektedir: "Kuvvet ve iktidar sahibi İslâm devletinin, kuvvet yoluyla ma'rufu (İslâm yasasına göre emredilen her fiili) yerleştirmesi ve münkeri (İslâm hukukunun yasakladığı, İslâm'la çatışan her çeşit suç ve günahı) ortadan kaldırması farzdır."

Aynı şekilde tebliğ, ıslâh ve irşâd görevini ifâ edebilen din ulemâsı'nın müslümanları ma'rufu işlemeye teşvik etmeleri ve onlara münkerin kötülüğünü açıklamaları farzdır. Fakat mevcut şartlar içerisinde bu görevi yapmaktan mahrum kalanların, ancak ma'rufu sevmeleri ve kalpleriyle münkerden nefret etmelerinden başka yapacakları bir şey yoktur.

Ulemânın görüşünden çıkan bu sonuçtan, bazı kimseler, kendilerini günaha sokacak "yüz kızartıcı bir suç işleyebilecekleri" hükmünü kesinlikle çıkaramazlar. Zira elinde hüküm ve otorite yoktur ki büsbütün bu konuda şükût etsin. Kaldı ki o günahın ortadan kalkması için son gayretini sarfetmedikçe susması caiz değildir. Çünkü İslâm, bir münkeri görüp onu yumuşaklık, şefkat ve merhamet beslemek suretiyle ortadan kaldırmayı (ince bir siyâset yöntemini kullanarak) her fertten istemiştir. Fakat bunda muvaffak olamadığı zaman kuvvet kullanarak mevcut münkeri ortadan kaldıracabilecekse kuvvete başvurusu meşru olur.

Münkeri Ortadan Kaldırmak İçin Kuvvet Kullanmak

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmeye çalışma konusunda kuvvet kullanmanın iki yönü vardır.

Birincisi; Eğer münker kuvvete başvurularak ortadan kalkmağa ihtiyaç gösterirse -içki dökmek, eğlence ve şarkı âletlerini kırmak gibi- kuvvete başvurularak ortadan kaldırır.

Diğeri ise; Münkere karşı değil, münkeri işleyene karşı kuvvet kullanmak. Zinadan men'etmek için zina suçunu işleyeni dövmek, vazgeçmezse kendisini öldürmek gibi.

Birinci görüş hakkında İmam Gazâlî der ki:

"Eğlence âletlerini kırmak ve içkileri dökmek, içtihadı başvurmaksızın bunların niçin kırıldığı, gerçekten anlaşılmağa sebep olacaksa imamdan (Devlet başkanı veya mahali mülkiye amirinden) izin istemeye ihtiyaç yoktur."³⁸⁴

³⁷⁸ es-Sâbûnî Tefsir-ul. Ahkâm: (c: 2, sh: 494) de şöyle der: "Müminlerin arasını düzeltmek farzdır. Ortaya çıkacak anlaşmazlıkların önlenmesi için aralarını bulmak farzdır. Tecâvüz sulh yoluyla önlemediği takdirde kılıç (silah) kullanmak farzdır. İslâm'ın birliğini korumak ve mustaz'afından zulmü defetmek için mütecevize karşı koymak (beş vakit namaz gibi) farzdır." (Çeviren)

³⁷⁹ Ahkâm-ul Kur'an: 3/493 .

³⁸⁰ el-Keşşaf: 1/224-225

³⁸¹ Ahkâm-ul Kur'an: 2/224

³⁸² el-Câmiu li-Ahkâm-il-Kur'an: 4/49.

³⁸³ el-Câmiu li-Ahkâm-il Kur'an

³⁸⁴ İhyâ: 2/277 (Zâlim yöneticiye karşı hak sözü söylemek, cihadın en üstünüdür.

Kadı İyaz şöyle der: "Bu hadis, münkerin ortadan nasıl kaldırılacağı hususunda hüküm koyan bir ölçüdür." Münkeri değiştiren kimseye düşen görev; sözle olsun veya fiilen olsun, onu ortadan kaldıran her vasıtaya baş vurmasıdır. Meselâ; bâtılın her çeşit âletini kırar, içkiyi ya bizzat kendisi döker veya onu dökecek birine emreder. Gasbedilen malları ya kendisi onu gasbedenden alarak sahiplerine geri verir, yahut imkânı varsa başkasına emrederek bunu yaptırır.³⁸⁵

Hafız İbn-ul-Kayyım el-Cevziyye şöyle der:

"İçki kaplarını kırmak veya içki tulumlarını yere çarpıp (parçalamak) hususunda asla tazminat yoktur."³⁸⁶

İmam Gazâlî Şafîî Mezhebindedir. Fakat Kadı İyaz Mâlikî mezhebindedir. Hafız İbnul-Kayyım, Ahmed b. Hanbel mezhebine mensubdur. Bu her üç İslâm âlimi kendi mezheplerini temsil ederler.

Haneffî'ler ise bu hususta kâfir ile müslüman arasını ayırırlar ve şöyle derler: "Yok edilen münker, eğer müslümanın mülkiyetinde ise, ister kâfir ister müslüman olsun, onu yok edenin, bedelini tazmin etmesi gerekmez. Çünkü haram şeylerin müslüman nazarında hiç bir değeri yoktur. Fakat yok edilen münker kâfirin mülkiyetinde ise, onu ortadan kaldırıp yok eden, ister kâfir ister müslüman olsun, yok ettiği şeyin kıymetini tazmin etmesi gerekir. Allâme el-Kâşânî şöyle buyurur: "İçkiyi döküp domuzu öldüren müslümanın ödemekten kurtulması için, fiili işleyen ister müslüman ister zim'mî olsun değişmez. (Yâni bunların bedelini tazmin etmeleri gerekmez.) Şayet içkiyi döken veya domuzu öldüren bir müslüman veya zimmi ise -Şâfinin aksine- bize göre bedelini tazmin eder."

³⁸⁷

Münkeri İşleyene Karşı Kuvvet Kullanmak

Yukarıda münker olan bir fiile karşı kuvvet kullanma keyfiyeti hakkında söz ettik. Şimdi ise münkeri işleyene karşı kuvvet kullanma hakkında ulemânın görüşünü arz edelim: Allâme şehid Abdülkadir Udeh şöyle der:

"Cânî, cinayeti işlerken görüldüğünde -kim olursa olsun- işlediği suçtan kuvvet yoluyla men'edilir ve bunu engellemek için gerekli kuvvet kullanılır, işlenen suç, ister hırsızlık gibi fertlerin hukukuna tecâvüz, ister içki içmek ve zina yapmak gibi toplumsal haklara saldırı şeklinde olsun değişmez. Böyle bir savunma "umumî mânâda meşru müdafaa hakkı" adını alır."³⁸⁸

Allâme Ebu Bekir el-Cessas'ın bu konuda geniş ve derin bir açıklaması vardır. Bu açıklama delil ve ispatlarla sınırlandırılmış olup, mânâ ve muhtevasına hâlel getirilmeden mühim bazı bölümlerini burada nakledelim:

"Ma'rufu emr münkeri nehiy esasının iki durumu vardır.

Biri; münkeri ortadan kaldıranın mümkün olmadığı durum.

Diğeri; münkeri değiştirip onu ortadan kaldırmanın mümkün olduğu durum. Eliyle münkeri ortadan kaldırma imkânına sahip olana bu görev fazdır. El ile kaldırmanın da bir takım şekilleri vardır. Meselâ; Münkeri kaldırmanın bütün yolları denendikten sonra, iş kılıç çekme ortamına ve münkeri işleyeni öldürme sınırına kadar gelmişse bunu yapması gerekir. Bu durum, kendisine kastetmeyi veya başkasını öldürmeye niyet eden veya malını alma niyyetini güden yahut bir kadınla zina etmeye kesin olarak niyyet eden ya da buna benzer bir cürüm işleyeceği kesinlik kazanmış, sözle veya silah kullanmadan kendisiyle çarpışarak işlediği münkerden vazgeçmeyeceği biliniirse -Rasûlullah (s.a.v.)'in şu hadisine istinaden- öldürülmesi gereken kimsenin durumuna benzer. Allah Rasûlü (s.a.v.) bu hadiste şöyle buyurur:

"Kim bir münker görürse onu eliyle ortadan kaldırsın. Şayet onu ortadan kaldırmak eli ile değil de -artık çâre- bu münkeri işleyeni öldürme şartlarını hazırlamışsa, onu öldürmek kendisine farz olur."

Birinin malını gasbeden bir adam hakkında, İbn-i Rüstem, Muhammed'den şunu nakletmiş tir.; "Onu öldürmek sana caizdir. Ta ki malı alıp onu sahibine veresin. Eve giren hırsız hakkında Ebu Hanife'nin hükmü de böyledir. Senin dışını söküp çıkarmak isteyen "bir adam" hakkında da Ebu Hanife: "Halkın sana yardım etmeyeceği bir yerde ona rastladığın zaman onu öldürmen gerekir." (veya O'nun dışını söküp çıkarman gerekir.)

"Halkın malından aldıkları vergi ve gümrük kaçakçıları hakkında da hüküm, yukarıda söylediğimiz gibidir.

"Onların kanları mübahtır. Onları öldürmek müslümanların görevidir. Gücü yeten her bir müslümanın, böylelerini ikaz etmekizin ve sözlü olarak kendilerine yaklaşmaksızın öldürmeleri görevleri gereğidir. (Onlar hakkında uygulanan böyle bir muamele son olarak yapılan muamele olduğu için) durumları açıkça gösterir ki artık onların bunu bilmelerine rağmen kendilerine karşı münkeri yasaklama görevini yapmak isteyenlerin ikazlarından yüz çevirirler, hatta istedikleri münkerden vazgeçmeleri de mümkün değildir.

"Büyük günah işleyip de bunlardan ısrar eden ve bunları açıkça işleyenler hakkında hüküm de; işledikleri münkeri elleriyle değiştirmeleri mümkün olduğu halde değiştirmemeleri nedeniyle, yukarıda arzettiğimiz gibi kendilerine öldürme cezası tatbik edilir."

Nitekim hadis açıktır. İmama karşı söylenmesi caiz olan bu gibi hak sözü başkalarına karşı söylemek için imamdan (devlet başkanından) izin almaya ne lüzum vardır? İşte çalgı âletlerini kırmak ve içki dökmekte de hüküm aynıdır. İdarecilerden müsâde almadan, eskilerin devamlı onlara öğüt vermeleri, onlardan müsâde almayarak gerek olmadığının kesin bir delilidir. Hatta emredilen Ma'rufu vali ve yöneticiler kabul ederlerse ne âlâ; şayet kızarlarsa, onların kızmaları münker bir harekettir, bunu reddetmek vaciptir.) (İhyâ-Terc: 2/782 (Çeviren)

³⁸⁵ Şerh-u Sahih-i Müslim: 1/51 (Terc: 1/282)

³⁸⁶ et-Turuk-ul Hükmiyye fi-Siyâset-iş-Şer'iyye: 256

³⁸⁷ Bedâi-üs-Sanâi fi-Tertib-iş-Şerâi: 7/176.

³⁸⁸ et-Teşri-ül-Çinâi: 1/86

Arzettiğimiz bu hükümler, Allah Teâlâ'nın: "... O tecâvüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın, "âyetine dayanır. Âyette kendileriyle savaş emredildi. Allah'ın emrine dönünceye kadar kendileriyle savaşın devam edileceği enredilmekte. Ta ki münker işlemek ve hakka tecâvüzden vazgeçsin.³⁸⁹

Bir Şüphenin Ortadan Kaldırılması

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, ister kendini isterse başkasını savunmak, yahud ferd ve toplumu himaye etmek için münkeri ortadan kaldırma görevini ifâ etme mecburiyetine düşünce, (ve de yapılan tüm ikazlara rağmen vazgeçmeyenleri, İslâm'ı koruma ve kollamaya engel olan ve vazifesini iskata sebep olan kim olursa olsun) karşı çıkını öldürmek mü'minin görevidir.

Fakat bu noktada biri şöyle bir soru sorabilir:

Şüphesiz ki İslâm, insanı, kendini, malını ve ırzını müdafaa hakkıyla başbaşa bırakmıştır. Yine başkasının malını ve ırzını korumakla da sorumlu tutmuştur. Bu hükümle kendisine ve başkasına yönelik her türlü tecâvüz ve saldırıyı yok etmek için karşı çıkını da meşru kılınmıştır. Şimdi burada bu tür müdafaa hakkı ile ma'rufu emredip, münkeri nehyetme arasında bir fark var mı yok mu? sorusu karşımıza çıkmaktadır.

Evet, şüphesiz ki fark vardır. Bir kere müslümanın, kendini ve başkasını meşru müdafaa hakkı, dinin ölçüleriyle sınırlıdır. Fakat ma'rufu emredip münkerden nehyetme sahası, bir çok açıdan daha geniş kapsamlıdır.

Birincisi "Özel meşru müdafaa" diye isimlendirilirken, ikincisi "umumî meşru müdafaa hakkı" diye adlandırılır.

Meselâ; bir kadına, kaçırma niyetiyle saldıran kişi "saldırgan" diye nitelendirilir. Burada kadının kendisini savunması "özel meşru müdafaa" dır. Fakat kadın kendi rızasıyla adama varır da o da kadını kaçırırsa bu davranışları münkerdir. Bu da münker olması itibâriyle -değerlendirilerek- önlenmelidir. İşte bu da "umûmî meşru müdafaa" konusuna girer.

Yine bir kişiyi öldürmeye çalışanın davranışı "saldırı" olarak değerlendirilir. Buna karşı yapılacak müdafaa, özel meşru müdafaaadır. İntihara teşebbüs edenin fiili münkerdir. Buna engel olmak, "münkere engel olmak ve onu ortadan kaldırmak" statüsüne girer.

Kısaca şeriatın kabul etmediği ve önlemeye imkân verdiği her çeşit fiili ortadan kaldırmak münkeri değiştirmektir. Bu, ister müdafaa ister başka şekilde olsun.³⁹⁰

Halkın Kuvvete Başvurma Şartları

Bu açıklamalardan şu netice ortaya çıkmaktadır: "Kuvvete başvurarak münkeri ortadan kaldırmağa çalışmak herkesin hakkıdır şüphesiz. Fakat bunun da şartları vardır. Şimdi bu şartlara temas edelim:

a- Münkerin o anda mevcut olmasıdır:

Münkeri ortadan kaldırmak için halkın kuvvet kullanması, ancak münkeri işleyeni gördükleri zaman meşru olur. ileride meydana geleceğinden korktuğu bir münkeri şimdiden önlemeğe kalkışması doğru değildir. Günah işlendikten sonra onu men'etmeğe kalkışmak da böyledir. Ancak münkeri işleyen va'z ve nasihat yoluyla aydınlatılabilir.

İmam Gazali buyurur ki:

"Ma'siyetin üç hali vardır:

1- Kendi kendine zarar vermek için bir organını kesmeye kalkışmak. Böyle bir suça karşı şer'î ceza veya ta'zir uygulanır. Bu da herkesin değil, İslâm devletinin görevidir.

2- İşlenen günah küçük olup bizzat sahibinin işlemesi. İpek giymek, yanında çalgı ve şarap bulundurmak gibi. Daha büyük veya benzeri başka bir ma'siyeti ortaya çıkarmadığı müddetçe imkân nisbetinde bunu önlemek vaciptir. Bu suçu önleme hususunda fertler de halk da yetkilidir.

3- Vaziyete bakarak bir kötülüğün yapılacağını tahmin etmektir. Meselâ; Oda donanmış, içki içmek için masalar kurulmuş, kadehler hazırlanmış vaziyette. Artık içki içileceği tahmin ediliyor. Fakat henüz içki gelmemiştir. Bu şüphelidir. Belki bir engel nedeniyle içki içilmeyecektir. Bu durum karşısında herkesin saldırıp ortalığı dağıtması ve buna niyet edenlere karşı kuvvet kullanması caiz değildir. Ancak va'z ve nasihat yolu ile ikaz edilebilir. Şiddet kullanmak vurup-kırmak fertler için caiz olmadığı gibi, yöneticiler için de caiz değildir. Ancak devamlı olarak burada içki içildiği biliniyorsa, bu defa da ma'siyeti işlemek için bütün sebepleri hazırladı ve kötülüğü işlemek için herhangi bir sebep dolayısıyla bekliyor demektir. (Kadınları görebilmek için, kadınlar hamamının etrafında dolaşan gençler gibi. Her ne kadar etrafın geniş olması sebebiyle bunlar yolu. daraltmıyorlarsa da, bu maksatla toplanan gençleri, şiddet vb. yöntemler kullanmak suretiyle buradan dağıtmak caizdir.... Zira buralarda bulunmak da ma'siyetür.)"³⁹¹

Allâme İbn-i Nüceym, "ta'zir" konusundaki incelemesinde şöyle der: "Dediler ki: Şuç işleme anında her müslümanın müdahale hakkı vardır. Fakat suç işlenip bitirildikten sonra ona müdâhale hakkı devlet başkanına

³⁸⁹ Ahkâm-ul-Kur'ân: 2/37-38.

³⁹⁰ et-Teşri-ul-Çinâî: 1/511-512.

³⁹¹ İhya-u Ulûmid-Din: 2/284 (Tere: 2/799)

geçer, halkın yetkisi sona erer.³⁹²

Bu husus fıkıh kitaplarında şöyle delillendirilir:

"Fuhuşla meşgul halde iken faile müdâhale edip önlenirse bu, önleyenin tabîî hakkıdır ve gayet normaldir. Çünkü, münkerden nehiydir. Herkes de bununla görevlidir. Münker fiilini bitirip ayrılmışsa faili yakalayıp kaba kuvvet kullanarak şahsına müdâhale etmek münkerden nehiy değildir. Çünkü geçmiş bir durumdan nehyetmek düşünülemez ki ta'ziren cezalandırılsın. Böyle bir durum devlet başkanına intikâl eder.³⁹³

İslâm hukukçuları, münker bir fiilin işlenip sona ermesinden sonra, kuvvet kullanmanın cinayet olacağını, böyle bir fiili işleyenin sorguya çekileceğini açıklamışlar ve şöyle demişleridir. "Münkeri işleyip bitireni cezalandıran kimseye ceza vermek muhtesibin hakkıdır."³⁹⁴

Bunu bir misâl ile açıklayalım:

Bir kimse diğerine hücum eder, silahını çeker de onu öldürürse veya diğeri kendini korumak için onu öldürmesine karşı bir şey gerekmez. (Çünkü İslâm'da kendini koruma hakkı, meşru müdafaa hakkına girer.)

Bu açıklamalar gösteriyor ki, münkeri değiştirip ortadan kaldırmak için kuvvet kullanmak, münkeri işleme anında caizdir.

"Bir adam diğerine karşı silah çeker de onu dövüp ayrılır, Sonra dövülen (silah çekilen) de döveni (silah çeken) dövüp öldürürse kendisine kısas tatbik edilir."³⁹⁵

Bu hukukî kaide ise "münker işlendikten sonra kuvvet kullanmanın caiz olmayacağı" şeklinde ortaya çıkar.

b- Zaruret miktarınca kuvvete başvurmak:

Zaruret miktarınca kuvvete başvurmak; Halkın ma'rufu emredip münkeri nehiy yolunda kullanacağı kuvvet zaruret miktarmcadır. Bu miktarı aşmak caiz değildir, İmam Gazâlî, inel ile münkeri değiştirmenin metodlarından biri olarak: "Münkeri değiştirip ortadan kaldırmak için ihtiyaca göre müdâhale yapmak gerekir."³⁹⁶ diye ifade eder.

"Bir kimse bir yer gasbetse, gâsıbı oradan çıkarmak için elinden tutup da oradan çıkarmağa çalışan kimse çıkarırken ayak ve sakalından tutarak gasbedilen yerden çıkarması caiz olmaz."³⁹⁷

"Münkeri nehyederken, kullanılacak kuvvetin sınırını aşmak cinayettir. Kmlmaksızın dökülmesi kolay iken, içkiyi dökmek için kırdığı içki kabının bedeli, şer'an kırandan alınır ve tazmin etmesi gerekir. Fakat eğer kırmaktan başka bir çıkar yol bulamazsa kırması caizdir."³⁹⁸ Aynı şekilde birinin evine bir hırsız girse, ev sahibi bağıracağı takdirde, hırsızın çıkıp eşyasını götüreceğini anladığı halde onu öldürürse kendisine kısas gerekir. Fakat kendisine bağırarak asla çıkmayacağını anladığı zaman öldürürse hukuken cezalandırılmaz.³⁹⁹

Gazâlî bu hususta Umumi Bir Kaide ortaya koyar ve şöyle der: "Halktan bir kimsenin ancak önleme yetkisi vardır. O da münkeri ortadan kaldırmaktır. Bu yetki aşılmıca ister geçmiş bir suça verilen ceza olsun, ister onu takip eden bir suçtan men'etmek olsun, bu yetki İslâmî yönetimde idarecilere geçer, halkın yetkisini aşar."⁴⁰⁰

Münkeri Yasaklarken Fitne Ve Fesada Sebep Olmamak

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmede, ancak ma'rufu yerleştirip münkeri ortadan kaldırma ümidi olup herhangi bir fitne veya fesada dönüşmekten korkulmadığında kuvvete başvurmak doğru olur. Düşman tarafından yapılan baskın hallerinde münkeri ortadan kaldırmak, için kuvvet kullanmak, önemli boyutlara ulaşacak bir tehlike oluşturmaz. Fakat bu maksat için silah çekmek çok kere fitneyi ayaklandırır. Bu nedenle İmam Gazâlî, ihtiyaç hasıl olunca münkeri işleyeni dövmeyi herkesin tabîî hakkı olarak görür. Fakat fitneden emin olunmadıkça da münkeri işleyene karşı silah kullanmak caiz değildir.

Gazâlî hisbenin sekiz derecesini sayarken yedinci derecede şöyle der: "Yedinci derece de silah kullanmadan el ve ayakla dövmektir. Bu da yalnız münkeri ortadan kaldıracak derecede olmak üzere zaruret şartları içerisinde caizdir. Münker önlenince el ve ayakla dövmekten vazgeçirmek gerekir. Şayet silah kullanmağa ihtiyaç duyulur ve bu yolla kötülüğü önlemeğe kadir olacaksa fitneyi uyandırmayacak derecede silah vb şeylerle yaralamak caiz olur."⁴⁰¹

Münker İşleyen Topluma Karşı Kuvvet Kullanmak

"İslâm devletinde bir kimsenin, münker işleyen birine karşı kuvvet kullanması caiz midir?" sorusunu geçmiş konularda cevaplandırmıştık. Şimdi karşımıza, -bu soruyu takibeden - diğer bir soru çıkmaktadır.O da; "Bir kimse

³⁹² el-Bahr-ur-Râik Şerh-u Kenz-id-Dakaik: 5/42

³⁹³ A.g.e.

³⁹⁴ A.g.e.

³⁹⁵ el-Bahr-ur-Râik Tekmilesi: 302

³⁹⁶ İhyâ-u Ulûm-id-Din: 2/290

³⁹⁷ A.g.e.

³⁹⁸ A.g.e.

³⁹⁹ Tekmilet-u Bahr-ir-Raik: 302

⁴⁰⁰ İhyâ-u Ulûm-id-Dîn: 2/291.

⁴⁰¹ İhyâ-u Ulûm-id-Dîn: 2/291 (....Meselâ, Kötü bir insan bir kadınla gayr-i meşru halde çalgısını çalmaya devam ediyor. Arada ırmak veya duvar gibi bir engel varsa, okunu eline alır ve adama: "Bu işten vazgeç, yoksa seni öldürürüm" der. Şayet vazgeçmezse öldürmemek şartıyla ayaklarına nişan almak suretiyle atar ve bu hususta da tedrice riayet eder. Bütün bunlar kötülüğü önlemek içindir. İmkân nisbetinde kötülüğü önlemek vaciptir. Burada Allah hakkı ile kul hakkı arasında fark yoktur...) (İhya- Tere: 2/816) (Çeviren).

tek başına karşı koyamayacağı münker işleyen bir fert veya gruba karşı bir takım yardımcıları toplayıp işlenen münkeri ortadan kaldırmak için kuvvete ve silaha başvurusu caiz midir?" sorusudur. Öyle ki böyle bir tatbikat sonucu münker kalkacak ma'ruf da yerleşecektir. Fakat bununla beraber fitne ve fesadı da peşinden sürükleyeceğinden korkulmaktadır. Durum nasıl olacaktır? İmam Gazâlî der ki: "Yardımcılar toplanıp silah kullanmağa gelince; bu da umûmî bir fitneyi peşinden sürükleyecekse bu hususda görüşler vardır."⁴⁰²

Gazâlî bu safha hakkında bizzat şöyle der: "Münkeri ortadan kaldırmak için bazan insan silah kullanıp birtakım yardımcıları toplamaya ihtiyaç duyar. Eğer münkeri yok etmek için ihtiyaç duyulursa savaşmak kendisine caiz olur." İşte Gazâlî hisbenin derecelerinden sekizincisi ile ilgili olarak şu sonucu verir:

"Münkeri önlemeğe bizzat gücü yetmeyip, silahlı bir kuvvete muhtaç olmasıdır. Çok kere de münker işleyen fâsık da yardımcıları isteme durumuna düşer. Bu durum ise karşılıklı adamlarını toplayıp silah kullanarak bir savaşa götürür. İşte böyle bir durumda devlet başkanının müsâdesine ihtiyaç olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır.

Bir kısmı; "fertler bu hususda yetki sahibi değildir. Çünkü böyle bir yetki, fitnenin uyanmasına, fesadın yayılmasına ve ülkenin topyekün yok olmasına neden olur." demişler. Diğer bazıları da; "Hayır! Devlet başkanının müsâdesine ihtiyaç yoktur, dediler ki, bu da en uygun kıyasdır. Zira fertler vasıtasıyla ma'rufu emretmek caiz olduğundan bunun birinci derecelere, ikinci dereceler de üçüncü derecelere ve derken durum dövuşmeye kadar uzanabilir. Dövuşme de yardımlaşmayı da'vet eder. Binaenaleyh, ma'rufu emredip münkerden uzaklaştırma sebeplerinin sahasını daraltmağa gerek yoktur. Bunun sonuncu, isyanları önlemek için Allah'ın hükümlerini uğrunda ordunun müdâhelesine kadar gider. Biz fertlerin toplanıp kâfirlerden herhangi bir grupla çarpışmalarını caiz görürken, fesat çıkarıcıları yaptıklarından men'etmek için onlarla dövuşmeyi neden caiz görmeyelim? (Kâfiri öldürmekte bir sakınca olmayıp, bu uğurda ölen şehid olduğu gibi, savaşa kalkışan fâsıkı öldürmekte de bir sakınca yoktur. Hakıyla ma'rufu emredip münkeri nehyeden kimse de bu uğurda zulmen öldürülürse şehittir.)

Netice olarak; hisbe konusunda ma'rufu emretmenin bu dereceye ve böyle bir ortama varması çok ender rastlanan durumlardan olduğu için kıyas kanununu değıştirmeyiz.⁴⁰³

Gazâlî'nin ileri sürdüğü bu görüşe bütünüyle katılmamız mümkün değildir. Şüphesiz ki bir İslâm devletinde yaşayan halk, İmam Gazâlî'nin tecviz ettiği bu geniş yetkiye dayanarak halkın karşı karşıya gelip kuvvete başvurmağa başlaması, emniyeti ortadan kaldırır, her tarafa anarşiyi yaymaya neden olur. Çok kere de bizzat devlet, yaygınlaşan bu ortama karşı koyamaz olur.

Şu duruma göre birisi şöyle bir soru bize yöneltebilir: "Münkeri ortadan kaldırmak için ferdin bir diğerini (münkeri işleyeni) öldürmesi caiz olunca, bizzat aynı amaç için münker işleyene karşı cemaatin sil ha baş vurması nasıl caiz olmasın? Bu sorunun cevabını verebilmemiz için iki hususun gözden uzak tutulmaması gerekir:

1. Yukarıda arzettiğimiz gibi herhangi bir fitne veya karışıklığın meydana gelmesinden korkuluyorsa, ma'rufu emredip münkeri nehyetme uğrunda bir kemsenin diğerini öldürmesinin caiz olmayacağıdır.

Bu kaidenin ışığı altında soruya bakıldığında görülecektir ki, cemaatin bulunduğu statü ile ferdin statüsü değışiktir. Münkeri ortadan kaldırmak için, cemaatin cemaatle çarpışmasından doğacak fitne korkusu ferdin fertle çarpışmasından doğacak fitne korkusu ile denk tutulamaz. Aksine bir cemaatin diğer bir cemaatle çarpışmasından doğacak fitne korkusu -mantıkî olarak herkesin kabul edeceği gibi- ferdlerin çarpışmasından doğacak fitne korkusuna nisbetle yüz derece fark ortaya çıkacaktır. Cemaati ferde itibar etmek doğru olmaz.

2- Kendisinden kurtulma imkânı bulamayınca, ma'rufu emredip münkeri nehiy uğrunda ferdin bir başkasını öldürmesinin kesin olarak caiz oluşu. Görülüyor ki bunun caiz oluşu, zaruretin şart koşulmuş olmasıdır. Fakat normal durumlarda; iş, savaşa, silah kullanmaya ve hükümeti yıpratmaya kadar varınca ulemanın bu konudaki açıklamaları ve değışik görüşleri karşımıza çıkar:

Ulemanın bu açıklamalarını aşağıya arz ediyoruz:

İbnü'l-Arabî el-Malikî; "kaba ve sert davranmanın gerektiği haller hariç, münkeri ortadan kaldırmak için ferdin silah kullanması caiz değildir. Aynı şekilde birini öldürmeye kalkışanı, yaptığı haksızlıktan kurtarmak için onunla çarpışan kimse gibi silah kullanılmadığı zaman daha büyük bir kötülük ortaya çıkmasından korkulursa silah kullanmak caizdir der."Fakat normal durumlarda İbnü'l-Arabî sorunun hükmünü şöyle açıklar:

"Eğer silah kullanmak ve çarpışmaktan başka bir şeye gücü yetmiyorsa onu kendi haline bırakır. Çünkü silah kullanmak devlet başkanının yetkileri dahilindedir. Hem halk arasında silah kullanmak, ma'rufu emredip münkeri nehyetmekten daha çok bazen fitneye çıkış kapısı, bazen de fesat ve bozgunculuğa dönmeye zemin hazırlamış olur."⁴⁰⁴

İmamü'l-Harameyn şöyle der: "Silah çekmeye ve savaşa sebep olmamak şartıyla, sözle vazgeçirilemeyen büyük günah sahibini, devletin tebaası fiilen o günahları men'edebilir. Durum savaşa dönuşecekse devlet başkanına havale edilir."⁴⁰⁵

Allânie ez-Zemahşerî şöyle der:

"Savaş yoluyla münkeri kaldırmaya, devlet başkam ve onun temsilcileri daha lâyıktır. Çünkü onlar, siyâseti ve

⁴⁰² İhyâ; 2/291-292

⁴⁰³ İhyâ; 2/292

⁴⁰⁴ Ahkâm-ul-Kur'ân (İbn-il Arabî): 1/122

⁴⁰⁵ Şer-u Sahih-i Müslim: 1/52 (Tere: 1/283)

siyâsi malzemeyi herkesten daha iyi kullanmayı bilir.⁴⁰⁶

Ma'rufu emredip münkeri nehiy için fertlerin silah çekmesi ihtilâfa konu olunca, nerede kaldı ki cemaat için caiz olsun. Fakat zaruri hallerde nasıl ki fertlerin kuvvet kullanarak münkeri ortadan kaldırması caiz ise aynı şekilde cemaatler için de caiz olur. Meselâ; Yol kesici bir grubun köye hücum etmesi karşısında tüm köy halkının onlara karşı koyması ve onları köyden çıkarması caiz olmakla beraber, eğer zaruret varsa onları öldürmesi bile caizdir. Yukarıda arzetüklerimizin ışığı altında, "münkeri işleyen bir topluluğa karşı başka bir topluluğun silah kullanması caizdir." Dememiz mümkündür. O halde bir cemaatın silah kullanabilmesi için şu şartların ortaya çıkması gerekir.

1- Durumu hükümete bildirmek mümkün olmadığında,

2- Herhangi bir fitnenin meydana gelmesi ve bu fitne atmosferinin etrafa yayılmasından korkulması.

3- Silah kullanılmadığında daha büyük bir münkerin meydana gelmesinden korkulması.

Bununla beraber şüphesiz ki böyle bir plânın benzeri daima istisnai hallerde olur. Bize göre tercih edilen tatbikat; normal hallerde ma'rufu emredip münkeri nehiy konusunda bir cemaatın, diğer bir fert veya cemaate karşı kuvvete başvurmamasının caiz olmasıdır.

VII. BÖLÜM

MA'RUFU EMRETME VE MÜNKERİ NEHYETMENİN SINIRLARI, USÛL VE KAİDELERİ

Şüphesiz ki müslümanların ıslahı, eğitimi, ma'rufu emredip münkerden nehyetmeye çalışmaları çok mühim ve hassas bir çalışmadır. Aynı şekilde bu çalışmanın bir takım sınırları ve belli kaideleri vardır. Gerçekten bu esaslara riâyet etmeden böyle bir çalışmayı başarmak, zor olmakla beraber en güzel ve en verimli bir görevdir de. Bununla beraber, bu belli sınırları bırakıp, usûl ve kaidelerinden sarf-ı nazar edildiğinde, ma'rufu emrederken münkeri işlemeye, münkeri ortadan kaldırırken ma'rufu yok etme yanlışlığına düşülebilir, işte aşağıdaki bölümlerde, bu durumlara düşmemek için bu önemli görevin sınırlarından, usûl ve kaidelerinden genişçe söz edeceğiz.

Ma'rufu Emretme İle Münkeri Nehyetme Arasındaki Fark

Aslında "ma'rufu emr" ile "münkeri nehiy" kavramları arasında hiç bir fark yoktur. Hakikatte ma'rufu emretmek münkeri nehyetmek, münkeri nehyetmek de ma'rufu emretmek demektir. Fakat bu iki kavrama, nazar-ı dikkatle bakıldığında aralarındaki fark ortaya çıkacaktır. Böylelikle ma'rufu emretmeyi "olumlu bir amel", münkeri nehyetmeyi ise "olumsuz bir amel" diye ifâde etmek mümkün olacaktır.

Müslümanlara nasihat etmek, onları eğitmek, ıslah edip onlara dinlerinin esaslarını öğretmek, kendilerine din sevgisi aşılamak, zor durumlarda ve benzeri şartlarda yardımlaşmak gibi hususlar ma'rufu emretme sahasına girer. Fakat münkeri nehyetme ise müslümanları, itikad ve amel cinsinden dünya ve âhirette zararlı şeylerden sakındırma çalışmasıdır.⁴⁰⁷

Ma'rufu Emretmenin Farziyeti Ve Mübah Sayılması

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek ne zaman müslümana farzdır?

Ne zaman mübah veya yalnız mendub olur? Ma'rufu emretme konusunda İslâm uleması der ki:

"Ma'rufu emretmek emredilen şeye tâbidir. Eğer emredilen şey farz ise onu emretmek farzdır. Eğer emredilen şey mendub ise onu emretmek mendub olur."⁴⁰⁸

Münkeri Nehyetmenin Farziyeti Ve Mübah Oluşu

Münkeri nehyetme konusunda Allâme Ebu's-Suûd şöyle der: "Münkerin her çeşidini nehyetmek farzdır. Çünkü şeriatın hoş görmediği (yasakladığı) her şey haramdır."⁴⁰⁹

Fakat Allame Ebus-Suûd'un ileri sürdüğü görüş kabule şayan değildir. Doğrusunun ma'rufu emretme ve münkeri nehyetme hükmünün aynı olmasıdır. Nasıl ki marufun bir çok dereceleri var. Gereğine göre bunları emretmek farz veya müstehabdir. Aynı şekilde münkerin de bir takım dereceleri var. Bazı durumlarda münkeri nehyetmenin

⁴⁰⁶ el-Keşşaf: 1/225

⁴⁰⁷ Bu münasebetle burada bir açıklama yapmak gerekir: Çünkü bazı kimseler ma'ruf ve münker kavramları arasındaki inceliği tefrik edemiyorlar. Fakat imam Gazâlî'nin genişçe temas ettiği bir fark vardır. Şöyle ki; "Münker" "ma'siyet" kelimesinden daha kapsamlıdır. Meselâ; bir kimse bir çocuğun veya delinin içki içtiğini gördüğünde onun içkisini dökmesi gerekir. Aynı şekilde bir delinin, deli bir kadınla veya bir hayvanla zina ettiğini gördüğünde, onu bu fiilinden men'eder. Bu şekilde işlenen bir fiil, insanlar arasında açıkça işlense bile fuhuş sayılmaz. Hatta böyle bir fiili açıktan değil de gizli yapsa dahi yine mani olunması gerekir. Delinin işlediği bu fiile "ma'siyet" denmez. Çünkü âsi olmadan ma'siyet olmaz. Çocuk ile deli mükellef olmadığından onlara âsi denemez. Fakal "münker" ifadesi şer'an inkâr ve men'edilmiş bir iş olması bakımından buna münker denir. Bu bakımdan "münker" kelimesi "ma'siyet" kelimesinin kapsamına aldık. Artık ma'rufu emr münkeri nehiy büyük günahlara mahsus değildir. Hatta küçük günahlardan oldukları halde hamamda mahrem yerini açmak, yabancı kadınla bir arada bulunmak ve yabancı kadınlara bakmaktan men'etmek de vaciptir.: (ihyâ: 2/285).

⁴⁰⁸ Mebâriku'l-Ezhâr Serh-u Meşâriki'l-Envar: 1/51.

⁴⁰⁹ İrşâdü'l-Akl-is-Selim: 2/489

farziyeti, bazı durumlarda ise müstehab hükmünün cereyan ettiği görülür. Bu önemli noktaya Aliyyü'l-Kârî şöyle işaret eder.

"Münker haram emsinden bir fiil ise onu men'etmek farz, mekruh cinsinden bir kötülük ise onu men'etmek farz değil, müstehabdır. Maruf ise tâbi olduğu hükme göredir. Farz ise onu emretmek farz, müstehab ise emredilmesi' müstehab olur." ⁴¹⁰

Ayıp Ve Kusurları Araştırmak

Yüce şeriatımız tecessüs (ayıpları araştırmak) dan men'etmiştir. İnsanların ayıplarını dışa vurmayı caiz görmemiştir. Allah Teâlâ buyururki :

"...Birbirinizin kusurunu araştırmayın." ⁴¹¹

Resûlullah (s.a.v.) buyurur ki;

"Devlet başkanı insanları hakkında şüpheye düştüğü vakit onları ifsâd eder." ⁴¹²

Diğer bir rivayette Allahm resûlu: "Şüphesiz insanların ayıplarının (açığa çıkması için) peşine takıldığı zaman onları bozmuş olursun." ⁴¹³

Münker işleyen birini, açıkça işlemesi müstesna muaheze etmek doğru değildir. Abdullah İbn-i Mes'ud'a: "Falan adam sakalına şarap damlattı, diye haber verilince: Ayıpları açığa vurmaktan men' olduk. Fakat açıktan bir şey işlesin onu (hemen) hesaba çekeriz." buyurdu. ⁴¹⁴

İslâm Hukuku, bir kimse işlediği suç, bulunduğu topluluk içinde açıktan yapmayıp, toplumun her kesimine yayılması için yaptığını gizler ve suç haddi aşmazsa Resulullah'ın (s.a.v) şu hadisine dayanarak durumu hükme bağlanmıştır:

"Şu pisliklerden kim görür, karşılaşırsa Allah'ın örtüsünden münasip bir örtü ile örtün. Kim o pislikleri açığa vurup perdeyi aralarsa Allah'ın kitabında onun hakkındaki cezasını uygularız." ⁴¹⁵

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, işlediği hatasını örtüp de onu açıktan yapmayan kimse şeriatın emrine uygun davranmış olur. Fakat açıktan suç işleyen ise diğer bir suç irtikap etmiş demektir. Bu nedenle İslam uleması der'ki;

"ma'rufu emr münkeri nehyetme görevini tahakkuk ettirmek için halkın kendi aralarında fısıldaşıp gizli konuştuklarını ifşa etmesini istemek doğru değildir. Aynı şekilde evine girmekle adamın gizlice işlediği suç, evinde "dinleme hırsızlığı" yapması, hariçten bilmek istemesi ve İşlediği günahı almak için komşunun evinde cereyan eden bir iç olayım öğrenmek istemesi de doğru değildir. Zaten evinde günah işlediği doğrulanan kimse Allah katında sorumludur. Ma'siyet evine münhasır kaldığı sürece, herhangi bir kimsenin müdahale hakkı olamaz. Bu konuda tarihte Hz. Ömer (r.a) ile bir adam arasında geçen vak'a anlatılır. Şöyle ki:

"Hz. Ömer (r.a) adamın birinin evine pencereden içeri girer ve adamı istenmeyen bir halde yakalayarak:

Bu yaptığın nedir?" diye adama çıkışınca, o da:

"Ey mü'minlerin emîri! Ben Allah'a bir açıdan isyan ettiysem, sen üç açıdan günah işledin" diye cevap verince,

Hz. Ömer (r.a):

"Nedir onlar?" diye sorunca adam:

Allah Teâlâ: "Gizli kusurları araştırmayın" ⁴¹⁶ buyurdu. Sen araştırdın. Allah Teâlâ: "Evlere kapılardan giriniz." ⁴¹⁷ buyurdu. Sen pencereden girdin. Allah Teâlâ: "İçinde bulunanlara selâm verip onlara ünsiyet etmeden başkalarının evine girmeyiniz." ⁴¹⁸ buyurduğu halde, sen selâm vermeden içeri girdin, dedi. Bunun üzerine tevbe etmek şartıyla Hz. Ömer (r.a) kendisini bıraktı. ⁴¹⁹

Kaval, utar ve benzeri çalgı âletlerinin ve sarhoşların kendi aralarında alışıp kullana geldikleri edeb dışı sövme sesleri, evin dışındaki kimselerce -münker belirtileri olduğu açıkça- anlaşılır, evin duvarlarından dışarı taşarak sokaktaki halk tarafından işitilmekle beraber, Allâme el-Mâverdi'ye göre eve girmek caiz değildir. Onu ayıp görerek münker görevini dışarıda yapması gerekir. Gizli işlenen ma'siyetin emarelerinin dışarıya taşması içerde işlendiğinin ortaya çıktığı şüphesiz. Fakat münkeri nehiy için gizlenen masiyetleri ortaya çıkarmak caiz değildir.

⁴²⁰ Fakat İmam Gazâlî bu görüşün aksini savunur. Ona göre bu emareleri ortaya çıkan bir münkeri ayıp görmek yeterli olmayıp, işlendiği eve girerek içki kadehlerini kırmak ve içkiyi dökmek lazımdır. Buna ilâveten de şöyle der Gazâlî:

Yükselen sarhoş naralarını sokaktakiler duyduğu zaman münkeri nehyedebilir. Bazan şarap kapları ve çalgı âletleri koltuk ve etek altlarına gizlenebilir. Fasık bir kimsenin eteğinin altında ne olduğunu anlamak için açtırıp

⁴¹⁰ el-Mûbinul-Muin H-Fehm-i Erbain: Sh: 189.

⁴¹¹ el-Hucurât: 49/12.

⁴¹² Ebu Davûd, Kitabu'l-Edeb (Tecessüs babın) da rivayet etti.

⁴¹³ A.g.e

⁴¹⁴ A.g.e

⁴¹⁵ a)- İmam Matük-el-Muvatta'-Kitabu'l-Hudud (yaptığı zina fiilini bizzat itiraf eden) babında rivayet etti. (c: 3/43).b) Ahkâm-üs-Sultaniyye-et-Mâverdi: sh: 285 (Tere)

⁴¹⁶ Hucurat: 49/12.

⁴¹⁷ Bakara: 2/189.

⁴¹⁸ Nûr: 24/27.

⁴¹⁹ İhya: 2/285

⁴²⁰ el-Ahkâmü's-Sultaniyye: 243.

bakmak caiz değildir. Onun kötü bir insan olması, koltuğunda taşıdığı şeyin içki olduğuna delâlet etmez. (Zira onun da başka maddelere ihtiyacı vardır. Sirke veya benzeri başka bir şey de olabilir. Artık bu gizlediği helâl birşey olsa onu gizlemezdi deyip delil olarak ileri sürülemez. Çünkü bir yandan gizlemesi ve bir yandan şarap kokusu zan ifâde eder. Bu hususlarda zan, ilim gibidir. Ud da böyledir. Üzerinde ince bir bez bulunduğu zaman şekliyle tanınır. Şeklin delâleti, koku ve sesin delâleti gibidir. Delilleri belli olan şey gizli sayılmaz. (Bizler, Allah Teâlâ'nın gizlediklerini gizlemekle, açığa çıkan kötülükleri de inkâr ve reddetmeğe memuruz.)⁴²¹

İmam Gazâlî'nin ileri sürüğü bu görüş, bize, bu konuya doğru yaklaşma şansını bahsetmiştir. Şüphesiz ki kişiyi ilgilendiren şahsî işlerinden birine müdahale etmek doğru değildir. Fakat emâreleriyle ortaya çıkan ve tüm halkın farkına vardığı herhangi bir amel şahsî sayılmaz. Onu nehyetmek farzdır. Aksi halde ma'rufu emr münkeri nehiy görevi hakkıyla yerine getirilmiş olmaz. Hatta bu ma'rufu emr ve münkeri nehiy kanunu tatbik edilmesine rağmen hâlâ günah işlenip yaygınlaştığı ve suça hürriyet derecesinde üstünlük tanındığını ifade eder.

Münker işlendikten sonra onun nerede işlendiği bilinmezse, el-Mâverdi'ye göre bunu araştırmak, izlemek ve meselâ "falan adam zina edecek veya öldürmek için köyden birini alıp dağa çıkardı" şeklinde kesin bir haber ortaya çıkınca acilen müdahale etmek caizdir. Bu durumda gevşek ve tedbirsiz davranmak caiz değildir. Çünkü bir kişi haramı çiğneyip zina edecek ve haksız yere adam öldürecektir.⁴²²

Bütün bu açıklamalardan anlaşılmıştır ki "ayıp araştırmamak" ma'rufu emr münkeri nehyetmenin en mühim âdâbındandır. Ancak geniş kapsamlı (bir operasyon) olmamak kaydıyla bazı zamanlarda bu yola başvurmak caizdir. İmam Gazâlî: "Bizler, Allah Teâlâ'nın gizlediklerini gizlemekle karşımıza çıkan kötülükleri de münker görüp red ile emrolunduk."⁴²³

Gazâlî ilâveten şunu söyler:

"Tecessüs (ayıpları araştırmak) demek, tanımaya vesile olacak emare ve delilleri aramaktır. Tanıma delilleri kendiliğinden ortaya çıkmış ve tanıyıp anlama ifâde etmişse gereği ile amel olunur. Fakat bu hususta bilgiye vesile olacak emareleri araştırmaya mücade yoktur."⁴²⁴

Bu meseleyi çözmede, genel bir kaide olması bakımından İmam Gazâlî'nin görüşü ne kadar da haklıdır.

İhtilaflı Olmayan Münkeri Yasaklamak

İhtilaflı olmayan münkerin men'edilmesinin caiz olduğu bir gerçek. İctihada konu olan yerlerde işlenen münkerleri men'etmeye kalkışmak doğru değildir. Gazâlî bunu hisbenin şartlarında zikretti:

"Münker olduğu içtihada lüzum göstermeden bilinmiş olmasıdır. Münker olduğu, içtihada konu olan hususlarda raen'e kalkışmak yoktur."⁴²⁵

Gazâlî'nin bu konuda ileri sürdüğü görüşlerini şöyle özetleyelim: "İctihadın cereyan ettiği hususlarda; ne Hanefîlerin Şâfiîleri, ne de şâfiîlerin Hanefîleri kınamaya hakları yoktur. "Evet bir Şâfiî başka bir Şâfiî'yi hurma suyu içerken görse," bu konuda icthad farklılığı ortaya çıkar. Ancak bu kişinin men'edileceği ve yaptığı münker olduğu ortaya çıksa onu red ve men'edebilir. Çünkü hiç bir müctehid başka bir müctehidin sözü ile amel edemeyeceği gibi, hiçbir mukallid de, taklid ettiği ve uyduğu mezheb imamının sözünün dışına çıkamaz! Çıkar diyen kimse yoktur. Alimlerin en üstünü sayarak "imam" diye kabul ettiği bir mezheb imamına bağlandıktan sonra, hoşuna gidenleri başka taraflardan alamaz. Her yondan ona uyması lâzımdır, (byduğu imama muhalefeti münker bir harekettir ve bu muhalefeti sebebiyim günahkârdır.)⁴²⁶

Ma'rufu emredip münkeri nehyetmek için devletin tayin ettiği kimse, hukukçuların ihtilâf edegeldikleri münkerleri nehyetmeye kendi rey ve içtihadıyla hareket etmesi caiz mi değil mi? Verdiği emir hukukçuların emrine aykırı düşebilir mi, düşemez mi?

Allâme Ebu'l Hasan el-Mâverdi der ki: "Şâfiî Hukukçuları bu konuda iki değişik görüşe sahib oldular."

Birinci grup: "Münker görevini yapan kimse kendi görüşü ile amel eder ve halkı münkerden men'edebilir," dedi.

İkinci grup ise: "İhtilaflı işlerdeki icthad ortak bir haktır. Muhtesib kendi içtihadına göre başkasını icbar edemez. (Yani ihtilaflı işleri kendi rey ve içtihadına veya mezhebinin görüşüne göre emir ve yasak edemez. Böyle olursa ihtilaflı olan bir hususta ki icthad herkesi kapsamına almış olur. Bu nedenle ma'ruf ve münker yapacak şahsın, hakkında ittifak edilen kötülükleri bilmesi yeterlidir. İctihad ehli olması aranmaz.)"⁴²⁷

Bu ikinci görüş, bize göre en doğru ve tercih edilecek olan görüştür. Çünkü şeriatımız, ihtilaflı işlerde Cumhur-i ulemanın (çoğunluğun) görüşüne uymamız elbette bize kolaylık göstermiştir. Bir kişinin kendine göre doğru bulduğuya amel etmesi hakkıdır. Fakat başkasını buna zorlaması hakkı değildir. Kaldı ki bu, Allah Teâlâ'nın geniş tuttuğu sahayı daraltmak ve insanlara gereğinden fazla sorumluluklar yüklemek anlamını taşır.

Allâme Aliyyu'l-Kârî bu konuda hakka en yakın olanı ve şeriatın ruhuna en bağlı olan görüşü arz ederek şöyle der: "İhtilaflı olan işlerde münker yapmak yoktur. Binaenaleyh her müctehid isabet etmiştir. Veya isabet eden bir

⁴²¹ İhyâ-u Ulûm-id-Dîn: 2/285

⁴²² el-Ahkâm-üs-Suhaniyye: 243

⁴²³ İhya: 2/285

⁴²⁴ Age: 2/286

⁴²⁵ Age: 2/286

⁴²⁶ Age: 2/286

⁴²⁷ el-Ahkâmüs-Sultaniyye: 231-232

kişidir. Ancak hata eden bizce ma'lum değildir. Çünkü hadiste varid olduğuna göre⁴²⁸ icthad konusunda onlar ve onların icthadlarına uyanlar günahtan varestedirler."⁴²⁹

Aliyyu'l-Karî şunu da ilave eder: "Doğru olan görüşe göre, başkasını kendi mezhebine tâbi olmaya zorlaması hakkı da yoktur. Bu hususta müctehid ve mukallid arasında bir ayrıcalıktır. Zira sahabe ve tabiîn arasında ihtilâf eksik olmamıştır."⁴³⁰

Bid'atları Yasaklamak Farzdır

İctihad mahalli, şeriatın cûz'î bir kısımda cereyan eder. Fakat dinin asıllarında ve temel ilkelerinde icthada yer yoktur. Bir kimse dinin inanç esaslarıyla ilgili ileri geri konuşup sataşırsa, bu kimseyi görmemezlikten gelmek caiz değildir. Aksi halde sanki bu, icthada konu imiş gibi olur. Hemen ona karşı çıkıp yaptığından men'etmek gerekir. İmam Gazâlî meydana gelen bu çeşit ihtilaflara Bîd'atler adını verdi ve bu konuda şöyle dedi:

"Tüm bid'at kapılarını kapatmak ve bid'at ehlini bid'atlerinden hak üzere olduklarına inansalar bile men'etmek gerekir."⁴³¹

Dine Aykırı Kitapları Yasaklamak

İmam İbnü'l-Kayyım, Kur'an ve sünnete aykırı olan bir kitap yazmak yayınlamak ve halk arasında dağıtmayı caiz görmez. Şeriatımız bu tür bir kitaba el koyup onu yoketmeye izin vermiştir. Şöyle der:

"Muhtevasında Allah Rasûlü'nün tatbikatı olan sünnete aykırılık taşıyan hiçbir kitabın yazılışına izin yoktur. Hatta bu çeşit kitapların yakılması ve yok edilmesi hususunda izin verilmiştir, İslâm ümmetine karşı bunlardan daha zararlı bir cürüm işlenemez."⁴³² İbnü'l-Kayyım daha da ileri gider ve şunu ilâve eder:

"İçinde yalan ve bid'at bulunan her çeşit kitabın yok edilip ortadan kaldırılması farzdır. Böyle kitapları ortadan kaldırma hareketi, oyun ve çalgı aletlerini, şarap kaplarını kırmaktan daha iyi ve daha faydalıdır. Çünkü bu tür kitapların zararı diğer cürümlerin zararından daha büyüktür."⁴³³

İbnü'l-Kayyım bu hususu şöyle noktalar:

"Sapık kitapların yakılması ve yok edilmesi karşılığında hiç bir şey tazmin edilmez."⁴³⁴

Umulur ki modern dünyamızda düşünce hürriyetini savunan modern düşünce taraftarları, insanlığı nükleer bir savaştan daha fazla yok eden bu tür kitapların bu korkunç zararını görür ve bu tür zararlı kitapları fikir özgürlüğü adına savunmanın bile insanlığa karşı korkunç bir meydan okuma ve kin kokan bir taassub olduğunu anlayacaklardır. Gerçekten İslâm ümmetinin maslahatı açısından bakıldığında, kitab konusu çok önemli bir konudur. Bu ümmetin tarihinde batıla karşı meydan okuyan bir cemaat olduğunda şüphe yoktur, İslâm'ın omuzlarına yüklediği en mühimi de, Dünya İslâm Birliği olmaksızın, düşmanlarına karşı bu meydan okuma görevinin imkânsız olduğu ve olacağıdır.

Ümmetin aklî bir saplantı veya fikrî bir anarşiye karşı koyması için, ümmetin fikir birliği içinde olması şarttır. İttifakı bugünkü dağınık manzara içinde aramak mümkün değildir. Hayat felsefesine olan inancı zayıf ve fikrî müesseseleri güçsüz olduğu sürece, bu ümmet, bilim ve teknikte kendisiyle rekabet halinde (olan) doğu ve batı emperyalizmine karşı koyamaz.

Tarih şahittir ki bu ümmetin varlığına sebep olan temel düşüncesi, İslâm dışı yabancı ideoloji ve felsefeler karşısında her ne zaman zayıf düşürülüp boyun eğdirildi ise o ideolojilerin potasında erimştir. (Günümüz İslâm dünyası bugün bu ideolojik çerçeveden kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesini vermektedir. Fikrî, siyasî, kültürel, ekonomik ve askerî bağımsızlık savaşı. Bu bağımsızlıklar, tarihin kaydettiği İslâmın hükümler olduğu dönemlerin bağımsızlığı gibi olmak mecburiyetindedir.) Allah'ın dinine çağıran da'vetçileri ve hakkın sancağının taşıyıcıları olduğu sürece bu ümmetin karşısında kâfirler, fâcirler ve dinsizler olacaktır. (Yani İslâm ve onun imanı, iktidar mevkiinde olduğu sürece'düşmanları olacaktır. Ta ki, İslâm ve müslümanlar kendi içerlerinde erir, kendilerine benzeyinceye kadar -Kur'an ifadesiyle- razı olmazlar.)

Kur'an ve sünnete aykırı kitaplar karşı böyle menfî bir tutum içine girmek, ümmet içinde filizlenen ihtilâfı yumuşaklık, münakaşa ve anlayış havası içinde gidermemek, sert bir tutum içinde aleyhinde bulunmak anlamına gelmez. Aksine böyle bir tutum, ümmeti hak çizgide sabitleştirmek, dinine ve inancına sıkıca sarılması için tüm gayreti sarfetmek anlamını taşır. Aynı şekilde bu, ilmî ve fikri araştırmalara gerçek anlamıyla dönüşü hedef alan fikrî münakaşaları men'etmek manasına da gelmez.

Kur'an ve sünnete aykırı olarak te'lif edilen kitaplar karşı tutumunu arzettiğimiz İbnü'l-Kayyım el-Cevzî, bu tür

⁴²⁸ Amr. b. As. Resulullah'dan (s.a.v) şöyle buyurduğunu işittiğini bize rivayet etmiştir:

"Hâkim hükmedeceği zaman icthad eder ve isabetli bir hüküm verirse, onun için iki ecir vardır. Hükmedeceği vakit icthad eder, fakat hata ederse, buna da biricthad eciri vardır." (Buhari-Müslim rivayet etmiştir.) Riyaz-üs-Salihin- Tere: 3/354 Hadis No: 1888) (Çeviren)

⁴²⁹ el-Mûbînü'l-Muîn li-Fehmi Erbaîn: 190

⁴³⁰ Age.: 190.

⁴³¹ İhya: 2/287.

⁴³² et-Turuku'l-Hükmiyye fîs-Siyâset-iş-Şer'iyye: 254

⁴³³ A.g.e. 256

⁴³⁴ A.g.e. 254

kitapların yok edilmesi ve bunlara ilmî reddiyeler yazmak yalnızca mübah değil, hatta zamanın ve şartların gereğine göre böyle bir çalışmanın hem mübah olduğu görüşünü ileri sürer ve şöyle der:

"Fakat birbirine muhalif mezheb ve görüşlerin iptali ile ilgili kitapların yazılmasında bir sakınca yoktur. Mevcûd halin gereğine göre bazen farz, bazan müstehab bazan da mübah olur." ⁴³⁵

Yakınlara Ma'rufu Emredip, Onları Mûnkerden Nehyetmek

Yakınlara ma'rufu emredip onları kötülüklerden men'etmek ve farz ve aynı zamanda mühim bir görevdir. Fakat bu görevin de riayet edilmesi gereken adab ve belli sınırları vardır, şimdi bu konumuzda; baba-anne-çocuklar ve karı-koca arasında yapılan ma'rufu emr ve mûnkeri nehiy görevinin sınırlarını zikredeceğiz. Çünkü yakınlar ye akrabalar hususunda, başka bir kesimde bulunmayan hassas ve dikkatli ilişkiler söz konusudur.

Şeriatımız çocuklardan bulûğa erenle ermeyen arasını hassas çizgilerle ayırmıştır. Bu nedenle ma'rufu emr mûnkeri nehiy konusunda her birine yönelik davranışlarda anne-babanın konumu da değişiktir.

Bulûğa Ermeyen Çocuklara Ma'rufu Emredip Onları Mûnkerden Men'etmek

Bulûğa ermeyen çocuğa iyiliği emredip onu her çeşit kötülükten uzaklaştırmadan kastımız; onu sıhhatli dinî bir eğitimle eğitip, dinî kültür ve ahlâkla yetiştirmek, onu bulûğ çağına erince İslâm şeriatına uygun temiz bir İslâmî hayata hazırlamaktır.

Çocukların eğitim ve öğretiminin büyük bir fazilet olduğu konusunda Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) bir çok hadislerinin mevcut olduğunu biliyoruz. Birkaçını arz edelim:

"Kişinin çocuğunu terbiye etmesi (onu eğitmesi) bir sadaka vermesinden daha hayırlıdır." ⁴³⁶

"Hiçbir baba, çocuğuna iyi terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmamıştır." ⁴³⁷

Çocukları eğitip onları kültürlü yetiştirmek, sadece âhirette sevab kazandıran bir iş değil, İslâm Hukukunun anne-babaya yüklediği bir sorumluluktur da. Zaten bu sorumluluğun bir gereğidir ki ihtiyaç zuhur edince çocukları tâzir cezalarıyla tecziye etmek onların hakkıdır. Nebî (a.s.) şöyle buyurdular. (Yedi yaşına girdiklerinde çocuklarınıza namaz kılmalarını emrediniz. On yaşına girdiklerinde kılmazlarsa onları dövünüz.) ⁴³⁸

Hadisde namaz kılmayan çocuğun ta'zir edileceği zikrolundu ise de aynı ta'zir orucun hükmünde de geçerlidir. ⁴³⁹

Çocukların terbiye edilmesi ana babanın görevidir. Bu nedenle babanın görevi ile ilgili İslâm fukahası der ki: "Babanın, çocuğunu, Kur'an öğrenmeye, terbiye ve ilme zorlaması hakkıdır. Çünkü bu hak ana-babaya farzdır." ⁴⁴⁰

Çocuğun velisi ve onun bakım ve kontrolünü üstlenen kişi onun babası sayılır ve asıl olarak da onun eğitim ve öğretiminden sorumludur. Aynı şekilde anne de başka açıdan çocuğun velayetini üstlenmiştir.

Hiz. Meryem'in annesi "Fukazâ'nın" kızı "Hanne" şöyle dua eder:

Hani İmrân'ın karısı: "*Rabbim, karnımdaki azadlı bir kul olarak sana adadım. Benden olan bu (aday)ı kabul et. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiden, (niyyetimi) kemâliyle bilen sensin sen.*" demişti. ⁴⁴¹ bu âyetle ilgili el-Cessas der ki:

"Bu âyet, annenin, çocuğu koruyup kollaması, eğitim ve öğretimi konusunda sorumluluğunun bir yönünü

⁴³⁵ et-Turuku'l-Hükmiyye fîs-Siyaset-iş- Şer'iyye: 256

Kültür Savaşı Emperyalizmin En Büyük Aracıdır:

Dünyamız bugün iki süper gücün parselleme alanı haline gelmiştir. Fakat bu duruma gelme, kendiliğinden değil, önce İslâm ümmetinin toprağı işgal edilmiş sonra kültürü ile yetiştirdiği uşaklarını İslâm ülkelerinin başına birer kukla olarak yerleştirmişlerdir. Bu kuklalar da onların adına bu ülkeleri idare etmişlerdir. İşte bugün onlar bu ülkelerde değiller, ama, kültürlerinin savaşı vardır. Bu ülkelerde bâtılların fraksiyonlar savaşı vardır. Uşaklarının, İslâm ile uyandıran ümmete karşı uyutma savaşı vardır. Kültür savaşı İslâm'ın daveti için de bir araçtır. Efkâr-ı umûmiyyece onaylanmayan kültürler yerleşme zemini bulamazlar. Konumuzda da belirttiğimiz gibi ümmetin temel düşüncesini taşımayan her çeşit çalışma akamete uğrar. İslâm ancak kendileri içerisinde gelişir, yeşerir ve yerleşir. Bu nedenle geçmişte olduğu gibi, bugün de emperyalizmin uykusunu kaçırın bir kavram karşımıza çıkmıştır. Cihad. Görüp elle dokunamadıkları bir kavram. Emperyalizmi dize getiren silah..... Şimdi "cihad kavramının hedeflerini" kısaca belirtelim.

a- Cihad; toplumsal hayatın Allah'ın hükümlerine göre şekillenmesi ve dini, en yüce hedefine ulaştırmak için yapılan her çeşit savaştır. Kültür savaşı bu temel kavramın en can alıcı sahnesidir. Zira Kur'an-ı Kerim, Mekke'de, evvelâ kültür savaşı diyebileceğimiz bir itikad savaşı ile İslâm da'vetini başlatmıştır. Bir toplum, Allah'ın hükümlerine göre şekillenmişse o toplumda Allah'ın hükmü her çeşit tatbikatın üstünde demektir.

b- Allah Teâlâ düşmanlık ve zulmü, nereden kaynaklarsa kaynaklansın sevmes. Cihad her çeşit zulüm ve haksızlığı ortadan kaldırmak için yapılır. Zaten İslâm dünyada denge unsuru olduğu dönemlere gayr-i müslimlerin bile huzur içinde yaşadığına tarih şahidlik eder.

c- Cihadı yapan mü'minin hayatı ve dünyada verdiği soylu sınav; her çeşit işkenceye ve eziyete paralel olarak seyrini takip eder. Cihad rûhu böyle bir seyirde mü'minin en büyük silahıdır. Çünkü o ölüme susamıştır. Ölümden korkmayan korkacağı başka fânî bir korkusu yoktur.

d- Cihad, her çeşit şirk düzenlerinin yayılmacı politikalarına karşı en büyük engeldir, İslâm da'vetinin emin adımlarla yürütmesi ve dünyanın en ücra köşelerine ulaştırma imkânını hazırlamak ve İslâmî, engelsiz olarak insanlığa ulaştırmaktır.

e- Allah yolunda mal ve can ile yapılan cihadı terketmek islâm ümmetinin top yekûn ölümü demektir.

f- Ve nihayet cihad, "fitneden (eser) kalmayınca ve din de yalnız Allah'ın oluncaya kadar....." her çeşit engelle savaşıdır."(Çeviren)

⁴³⁶ Tirmizî-Birr ve sîla- {çocuğun terbiyesi} babında rivayet etti. (Bir sa': Bin dirhem-lik hububat ölçeği) (Tercüme: c: 3/379)

⁴³⁷ Age: 3/380 (Tere.)

⁴³⁸ Ebu Davut-Kıtab-us-Salah (çocuk ne zaman namaz kılmalı emolunur.) babında rivayet etti.

⁴³⁹ Redd-ül Muhtar Aled-Dürr-il Muhtar: 3/261

⁴⁴⁰ el-Bahr-ür Râik Şerh-u Kenz-id-Dakâik: 5/49

⁴⁴¹ Âl-i İmran: 3/35.

üstlenmesi, hakkı ve görevi olduğunu açıkça işaret etmektedir. ⁴⁴²

Sonuç olarak şu çıkmaktadır ki, babanın, çocukları eğitim ve öğretimde, onları ta'zirle cezalandırmada sahib olduğu haklara anne de sahiptir. ⁴⁴³

Buluğa Eren Çocuğa Ma'rufu Emretmek Ve Onu Münkerden Men'etmek

Anne-babanın bulûğa ermeyen küçük çocuğu terbiye etme ve ona ta'zir uygulama hakkı mecûr iken, fakat bulûğdan sonra bu haklara sahip olamıyor Çünkü bulûğa eren çocuk yabancı mesabesine geçer.

İbn-i Âbidin derki: "Büyük artık yabancı gibidir. ⁴⁴⁴ Bazı ulemaya, göre bulûğdan sonra da anne-babanın bu hakları aynı şekilde devam eder. El-Bahrur-Râikde şöyle denilir.

Esbicânî şöyle der: "Ta'ziri gerektiren bir suç işlediği tesbit edilen bulûğ çağındaki çocuğu terbiye etmek babanın hakkıdır. ⁴⁴⁵

Bulûğa eren çocuk ile bulûğa ermeyen çocuk karşısında anne-babanın mücadele edip-etmeme durumu arasında bir çelişki göze çarpar. Fakat işin gerçeği, aralarında var sanılan böyle bir çelişkinin olmayışıdır. Bunun için şeriatın, balığ olan çocukla bulûğa ermeyen çocuk arasında kabul ettiği farklılığın keyfiyetini düşünmemiz gerekir. Bu da mükellef çağında olmayan çocuğun babaya tâbi olmasıdır. Mükellef çağındaki çocuk ise hür ve bağımsızdır. Artık o bundan sonra tüm söz ve davranışlardan sorumludur. Şüphesiz -bu temel anlayış nedeniyle- bulûğ çağına ermediği sürece çocuğu eğitip terbiye etmek, anne-babanın hakkı olur. Fakat mükellef çağına eren ve akli olgunlaşan çocuğu terbiye etmek hakları değildir artık. Bu hususta amelî olarak düşünüp -bu temel anlayışı kabul ettikten sonra- anlaşılabacaktır ki gerçekten çocuk bulûğa erer ermez tüm sorumluluklarını taşıdığını kabul etmemiz mümkün değildir. Hatta bu yaşa ermesine rağmen anne-babanın vesayetine, velayet ve yardımına bir süre daha muhtaç olduğu görülecektir.

Mesela; çocuk bulûğa erip akıllandığı, derli-toplu düşündüğü ve muhtaç olduğu şeyler karşısında ne yapacağını kestirdiğinde, babanın bunu olumsuz bir tavırla karşılaması doğru olmaz. Buna rağmen çocuk -bu yaşta iken- kendinden emin değilse, ebeveynin onu kendinden ayırmaması ve ona bundan sonra da bir süre -kendini tam idare edecek yaşa kavuşuncaya kadar- bakması hukukî olmasa da bir vicdan borcudur. ⁴⁴⁶

Muhtaç olduğu sürece olgunluğa erer, karar vermede kendini yeterli bulunca, babanın onu kendisiyle beraber bulundurması hakkı değildir, ancak kendinden emin olmayınca, babanın, çocuğa isabet edecek fitne ve belâlardan koruması için bir süre daha ayırmaması ve ta'ziri gerektirecek bir suç işlediğinde onu terbiye etmesi müstesnadır. ⁴⁴⁷ İbn-i Âbidin: "Babası ölen çocuğun velisi, - ne zaman olursa olsun- çocuk bulûğ çağında olmakla beraber kendinden emin olmayınca, babasının, kendinden ayırıp yalnız başına bırakmaması gibi sahip olduğu hukuk açısından da baba gibidir. Çünkü bu, şeriatımızın emrettiği yakınlığın en büyüğü ve kendi haline bırakmakla doğacak kötülüğün de en çirkinini önlemektir."

İbn-i Âbidin devamlı şöyle der:

"Açık olan hükme göre çocuğun dedesi aynı durumdadır. Asabe'den (baba tarafından yakınlar) olan diğer yakınlar çocuğun kardeşi ve amcası hükmündedir. Şüphesiz ki kötülüğü önlemek gücü yeten herkese farzdır. Özellikle kötü bir durumda olana yardım eli uzatmak daha da önemli. Bu da aynı şekilde yakınları gözetip onları korumanın gereğidir, İslâm bu durumda kimseleri, imkân nisbetinde görüp gözetmeyi ve doğacak kötü neticeleri önlemeyi emretmiştir. ⁴⁴⁸

Nasıl ki bazı hallerde babanın mükellef çağındaki çocuğunu terbiye etme hakkı varsa, bazı durumlarda da sorumluluklarını taşıma hakkı vardır. Çocuk bulûğ çağına erip geçim sağlamaya elverişli olunca, babanın çocuğa rızık temin etmesi gerekmez. Fakat çocuk -dînî ilimleri tahsilden dolayı- kazanma imkânından mahrum ise, babanın onun nafakasını temin etmeyi tekeffül etmesi gerekir. ⁴⁴⁹

Çocuğu her çeşit fitneden korumak, münkerder nehyetmektir. Nasıl ki ilim öğrenmesinde yardımcı olmak ma'rufu emretmek ise. Bundan da anlaşılıyor ki ihtiyaç duyulunca, mükellef çağında olmasına rağmen çoğu kez ona iyiliği emredip ve onu kötülükten alıkoymak, anne-babanın vicdan borcudur.

Ana-Babaya Karşı Marufu Emr Münkeri Nehyetmek

Çocuğun ana-babasına iyiliği emredip kötülükten men'etme görevi cidden çok hassas bir görev ve önemli bir ilişkidir. Anne babanın, cehaletlerinden dolayı ma'rufu emr, münkeri nehiy görevlerini ihmal ettikleri bir gerçektir. Çocuk bunları hatırlatırken, İslâm'ın onlara karşı davranma hususundaki direktiflerini gözönünde bulundurması gerekir. Bu açıdan anne-babaya yaklaşımda bulunması daha uygundur. Bunun dışında herhangi bir azarlama,

⁴⁴² Ahkâm-ul-Kur'ân: 2/12

⁴⁴³ Redd-ül-Muhtar Al-ed-Dürr-il Muhtar: 3/261.

⁴⁴⁴ A.g.e

⁴⁴⁵ el-Bahr-ur-Râik: 4/171

⁴⁴⁶ Age.

⁴⁴⁷ Ed-Dürr-ül Muhtar: 2/883

⁴⁴⁸ Age: 2/883

⁴⁴⁹ el-Bahr-ür Râik: 4/200

vurma veya dövme gibi yollara başvurusu kesinlikle caiz değildir. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur: *"Rabbim, kendinden başkasına kulluk etmeyin. Ana ve babayı iyi muamele edin diye hükmetti. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlığa ererlerse onlara "öf" (bile) deme. Onları azarlama. Onlara çok güzel (ve tatlı) söz söyle."*⁴⁵⁰

Çocuğunu öldürdüklerinde anne-babaya kısas hükmünün tatbik edilmeyişi de haklarının önemini bize gösterir.

Allah Rasûlü (s.a.v.) buyururlar ki:

*"Çocuğu(nu) öldürmesi sebebiyle babaya kısas yapılmaz."*⁴⁵¹

Aynı şekilde bir annenin oğlunu öldürmesi çocuğunu öldürmesinden dolayı babaya kısas uygulanması caiz değildir. Çocuğun kısas hakkı düşer.⁴⁵²

Savaşta çocuk anne-babası ile karşılaşır, imkân nisbetinde onları öldürmekten kaçınması gerekir. Ancak onlara kendisini öldürme fırsatını tanıdığı anda öldüreceklerinden korkması sebebiyle kendim savunması için onlara fırsat vermeyebilir.⁴⁵³

İslâm hukukçuları, "çocuğun ana-babasına bizzat haddi tadbik etmek hakkı yoktur" derler. Gazâlî bu konuyu genişçe ele aldıktan sonra şöyle der:

"Çocuk babanın işlediği cinayetin karşılığı olan bir eziyeti kendisine yapması caiz olmayınca ileride meydana gelecek bir cinayet için şimdiden babaya eziyet etme hakkı da yoktur. Evlâ olan da budur."⁴⁵⁴

İbni Âbidin, Fusûlu'l Alâmî'den neklen der ki:

"İnsan anne-babasını mürker işlerken gördüğünde bir defaya mahsus olmak üzere onları men'edebilir. Vazgeçerlerse ne âlâ. Yoksa susar. Kötülüğü işlemeye devam ederlerse Allah'dan kendilerini hidâyete erdirmesini ve günahlarının bağışlanmasını diler ve bundan öteye karışmaz."⁴⁵⁵

İslâm uleması der ki: "Kötülük işleyen anne-babaya herhangi bir şekilde eziyet etmeden, işledikleri kötülükten men'etmek çocuğun hakkıdır."⁴⁵⁶ Nasıl ki kendilerine eziyet etmeden içtikleri içkiyi dökmek caiz ise.

Eşlere Karşı Ma'ruf'u Emr Ve Münkeri Nehyetmek

Şimdi bu konuda eşler arasındaki ma'rufu emr ve münkeri nehyetmenin sınırlarını tesbit edeceğiz. Allah Teâlâ buyurur ki:

*"Erkekler kadınlar üzerine hakimdirler."*⁴⁵⁷

İslâm'ın getirdiği aile nizamına göre erkek ailenin dayanağı ve hâkimi (yöneticisi) dir. Kadının ailedeki yeri ise ona boyun eğmek ve ona mahkum olmaktır. (Bu boyun eğiş ve mahkumiyet, bazı İslâm düşmanlarının abartarak arzetmeye çalıştığı "istediğini yapma, esir muamelesine tâbi tutma ve meşrûiyyetin dışına çıkma" gibi birtakım yersiz iddiaların hedefi kabul edilmemelidir, kadın. Ama Allah Teâlâ'nın muradına muvafık olarak, onun kendi tabiatına zıt olarak istihdam edildiğinde aile düzeninin alt-üst olduğu tarihen sabit iken, sözde kadın haklarını savunanlar ve onları erkekle eşit kılma çabasına kapılanlar, onu hep mahkûm duruma düşürmüşlerdir. Onun gerçek değerini Kur'an yasasıyla hükme bağlayan Allah (c.c.) en doğrusunu söylemiştir. Buna teslim olmak düşer bize. (Çeviren)

Kadın nafakasını teminde emin olarak çalışmamakta ve yalnız başına ev idaresini üstlenmede hâkim olamamaktadır. Tarihin, bu iddianın böyle olduğuna şahitlik ettiğini görmekteyiz. Hatta onun, dinini ve inancını korumağa da emin olamadığı, ahlâk ve davranışlarda zikzaklar çizdiği, bunun içinde bir koruyucuya muhtaç olduğu da bir gerçektir. Birinin veliliğini ve himayesini üstlenen çocuk gibi korunmağa muhtaçtır o. (Bu, onun küçümsemek anlamına değil, aksine İslâm'ın tanıdığı hür bir atmosferde yaşamasını sağlama anlamıdır. (Çeviren)

İbni Kesir, âyette geçen "Kavvamûn" kelimesini açıklar ve şöyle der:

"Erkek kadının velisidir. Yani onun reisi, onun büyüğü, ona hâkim ve haktan saptığında onun terbiyecisi demektir."

Alla'me el-Cessas der ki:

"Erkekler kadınlar üzerine hakimdirler," âyeti onları terbiye ve idare etme, haklarını koruma ve onları her türlü şer kuvvetlere karşı himaye etme göreviyle yükümlüdürler anlamıdır."⁴⁵⁸

Ma'rufu emretmek münkeri nehyetmek farz-ı kifâyedir. Fakat bir kimse ma'rufu emretmeyi ihmal eder ya da bir münker işlerse, bundan da yalnız belli bir kişinin haberi olur da onu, iyiliği emredip kötülükten alıkoyabiliyorsa, bu görevi yapmak ona farz-ı kifâye değil farz-ı ayn olur.

Ma'lumdur ki her erkeğin ailesi ile ilgili bilgisi, onların kusur ve meziyetlerini tanıyabilme imkânı vardır. Sonra

⁴⁵⁰ el-İsrâ: 17/23.

⁴⁵¹ Tirmizi-Diyet babında (babanın çocuğunu öldürmesi sebebi ile kısas uygulanır mı uygulanmaz mı?) babında rivayet etti. (Tere. 3/14)

⁴⁵² el-Hidâye Mea Şerhih-il inayeti ala hamîş-i feth-il-Kadir: 8/260

⁴⁵³ Ahkâm-ul-Kur'an: 2/339, el-Bahr-ür-Râik: 5/78

⁴⁵⁴ İhyâ: 2/280 (Tere. 2/788)

⁴⁵⁵ Redd-ul- Muhtar Aled-Dürr-il Muhtar: 3/261

⁴⁵⁶ et-Teşrî-ul-Cinâî: 1/261

⁴⁵⁷ en-Nisa: 4/34.

⁴⁵⁸ Tefsir-u İbn-i Kesir: 1/491.

dinin, onları ıslah edip aile düzenini sağlamayı başkasından değil, kocasından isteyip lütfettiği haklarını korumağa gücü de vardır. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki ıslahına ve onun ahvaline vakıf olmasına başkasının imkân bulamadığı bir çok durumlarda aileyi düzenlemek erkeğin hakkıdır.

İmam Nevevî ma'ruf ve münker konusunu işlerken şöyle der: "Bir yerde bu vazifeyi bir kişiden başka bilen bulunmazsa veya münkere ortadan kaldırma görevini yürütecek biri yoksa o bir kişiye, iyiliği emretmesi farz-ı ayn olduğu gibi bir babanın çocuğu ile karısına iyiliği emir, kötülüklerden men'etmesi de farz-ı ayn'dır."⁴⁵⁹

Kadın kocasının hakkını ihlâl eder ve emrine aykırı davranırsa tazirle cezalandırması kocanın hakkıdır. Allah Teâlâ buyurur ki

"...Şerhlerinden, serkeşliklerinden yıldığımız kadınlara gelince; onlara (evvelâ öğüt verin, (vazgeçmezlerse) kendilerini ya taklar (in) da yalnız bırakın. (Yine kâr etmezse) döğün."⁴⁶⁰

Erkek bu hakkı, iyiliği emretme ve kötülükten men'etme yoluyla cezalandırma şeklinde kullanabilir. Fakat bu önemli noktada düşünmek gerekir. Çünkü bu hakkın da belirli sınırları vardır. Erkeğin karısına terbiye ve ta'zirde haddi aşması caiz değildir. Bu şartlar şöylece sıralamak mümkün:

1- Koca, karısına şu hallerde ta'zirle cezalandırılabilir:

a) Sıkıştırmadan yatağına da'vet ettiğinde kocanın da'vetini kabul etmemesi,

b) Kocasına isyan edip kafa tutması,

c) Kocasına karşı üstünlük ve büyüklük taslayarak onunla çekişmesi.

d) Kocasına sövmesi ve sakalını tutup yolması,

e) Elbisesini yırtması,

f) Koca, karısının, güzelleşmesini ve süslenmesini emrettiği, kadının da buna gücü yettiği halde emrine uymaması,

g) Kocasının izni olmaksızın, kadının kocasının malından herhangi bir şeyi -ne şekilde olursa olsun- vermesi,

h) Herhangibi birine sövmek veya kendisine haram olan başkasına yüzünü açması gibi kocasının arzu etmediği ahlâksızlığı işlemesi.

i) Kendisinin haram olan yabancı erkeklerle herhangi bir zaruret olmaksızın konuşması,

j) Kocasının izni olmaksızın evden dışarı çıkması."⁴⁶¹

2- Kadın kocasından nafakasını ve giyimini isteyip de bunda ısrar edince kocanın bunda men'etme hakkı yoktur. Çünkü hak sahibi, meşgul olan (staj gören) el ve alacağını isteyen lisandır.

3- Koca, karısının haksız yere döverse ta'zir cezasını kocaya tatbik etmek gerekir.⁴⁶²

4- Ta'zir, hakkında şer'i cezanın olmadığı kötülüklerin islenmesinde uygulanır. Hakkında şeriatın ceza belirlediği fiillere ta'zirin uygulanması doğru olmayıp had uygulanır. Şer'i had umumi işlerden değildir. Yani herkes değil, daima devlet başkanı veya onun adına biri uygular. Kocanın karısına ta'zir uygulaması ise ancak hakkında Şer'i cezanın bulunmadığı günahları işlediğinde uygulanır. Allâme el-Kâsânî der ki:⁴⁶³

"Kadın, geçimsizlik ve itaatsizliğin dışında, hakkında şer'i bir ceza olmayan bir suç işlediğinde, kocanın onu ta'zirle cezalandırma hakkı onaya çıkar. Çünkü koca, efendinin, kölesine ta'zir uygulama hakkı gibi karısını ta'zir etme hakkı vardır."⁴⁶⁴

5- Kocanın, karısına ta'zir uygulaması, hadisde geçen "incitmeyen bir dövüş" lafzıyla ifade olunmuş şeklidir.⁴⁶⁵ Kocanın bu sınırı aşması caiz değildir.

Abdullah İbni Abbas "incitmeden dövme" kavramını şöyle açıkladı: "Misvak ve benzeri bir çubukla dövülmesidir." Diğer bir rivâyette: "Herhangi bir kemiğini kırmadan dövme," diye tefsir edilmiştir.

Katâde ise: "Incitmeden dövülmesidir." Diğer bir rivayette: "Herhangi bir kemiğini kırmadan dövme," diye tefsir edilmiştir. Katâde ise: "Incitmeksizin yani ağlatmaksızın dövme" şeklinde açıklamıştır.⁴⁶⁶

Karısını aşırı döven koca ise ta'zir cezasına ma'ruz kalmış olur. Tenvir-ul Ebsar'da şöyle denilmiştir:

"Aşırı şekilde, kocasının kendisini dövdüğünü iddia eden bir kadın, bu iddiasını ispat ettiği an kocasına ta'zir uygulanır."⁴⁶⁷ Hanefî Hukukçuları der ki: "Kadına uygulana tazir cezası ölümüne sebep olursa, kocanın hukuken diyet ödemesi gerekir."⁴⁶⁸

6- Koca karısını yatağına da'vet edince, bu da'vetini kadın kabul etmezse, kocanın önce öğüt vermesi gerekir. Öğüt fayda vermezse, Kur'ânî ifâde ile onu yatağında yalnız bırakır. Bilahare kocasına isyan edince ta'zir uygulanır. Karısının ilk muhalefetine karşı kocanın ta'zire başvurması doğru olmaz."⁴⁶⁹

7- Bir kısım İslâm Hukukçusu, kadına ta'zirin uygulanması ancak düzeleceği ümidi varsa uygulanacağı görüşünü ileri sürmüşlerdir. Kadının düzelmeyeceği veya ağır bir şekilde dövülmekle de yola gelmeyeceği sonucuna

⁴⁵⁹ Ahkâm-ul-Kur'ân: 2/229

⁴⁶⁰ Şerh-u Sahih-i Müslim; 1/51

⁴⁶¹ Kenz-üd Dekâik mea Şerh-il Bahr-ir-Râik: 5/48-49

⁴⁶² el-Bahr-ur-Râik: 5/49

⁴⁶³ A.g.e.

⁴⁶⁴ edâi-us-Sanâi fi-Tertib-İş Şerâi: 2/334

⁴⁶⁵ Müslim-Kitab-ul Hacc- (Haccetün-Nebi babında) rivayet etti.

⁴⁶⁶ Câmi-ul-Beyân: 5/41.

⁴⁶⁷ Tenvir-ul-Ebsâr: 3/262

⁴⁶⁸ el-hidaye Mea Feth-il Kadir: 4/217

⁴⁶⁹ Bedâi-üs-Sanâi: 2/334

varılınca ta'zirin uygulanamayacağı, şayet uygulanırsa her iki açıdan da ona karşı haddi aşmak demek olacağını kabul etmişlerdir.⁴⁷⁰

Bütün bu açılardan bakılınca görülecektir ki ma'rufu emr ve münkeri nehiy, cidden hayatın tümünü kapsayacak genişliktedir. Bu saha bir taraftan inanç ve ibadetler, diğer taraftan inanç ve ibâdetler, diğer taraftan ahlâk ve muameleler gibi konuları ele almıştır. Fakat dinin, karısına karşı erkeğe tanıdığı ta'zir hakkı ile ilk konuya nisbetle sınırlıdır. Zira bu hak ancak hayatın muayyen bir açısında kadının ıslahı için tayin edilmiştir. Hayatı kapsayan bu hukuk manzumesi içinde kadın, sadece işkence etmesi hariç, son derece bozulup görmemezlikten gelerek dinin emirlerine muhalefet ederse, kocanın bu manzara karşısındaki durumu ne olur? Bu soruya verilecek kısa cevap : böyle bir kadını derhal boşamaktır. Çünkü dinin emirlerine karşı direnen bir kadının boşanması, eş olarak kalmasından daha hayırlıdır.

Bahrur-Raik'ın "beyan gayesi" bölümünde şöyle nakledilir: "Kadın eziyet ve işkenceye varacak derecede kocasını hükmü altına alır veya Allah'ın ceza kanunlarını hiçe sayarak namazı terkedince boşamak müstehabdır."⁴⁷¹

Allâme İbn-i Abidin şunu da ilave eder; "Şu açık bir gerçektir ki: namazın dışındaki farzları terketmek de namaz gibidir. Abdullah b. Mes'ud'dan (r.a.) şöyle dediği rivayet edilir:

"Şüphesiz Allah Teâlâ'nın onun mehrini zimmetime vermesi, namaz kılmayan bir kadınla beraber yaşamamdan daha hayırlıdır."

Kocaya Karşı Ma'ruf Ve Münker Görevini Yapmak

Kadın, evin reisi ve hâkimi olması bakımından kocasına tâbidir. İmam Gazâlî'nin tabiri ile, çocuk babaya olduğu gibi o da kocaya tâbidir. Koca bilgisizlikten dolayı herhangi bir kötülük işlerse, karısı sadece bundan vazgeçmesi için hatırlatma yapar, dinin hükmünü söyler ve kendisine öğüt verir. Kadının bunun dışında herhangi bir şekilde sövme, azarlama ve dövme hakkı yoktur.⁴⁷²

VIII. BÖLÜM

MA'RUF VE MÜNKER GÖREVİNİ YAPANLARDAN İSTENEN VASIFLAR

Ma'rufu emr ve münkeri nehiy; bütün sınırları, şartları ve âdâbıyla bu mühim görevi üstlenen kimseden imkân sağlanacak belirli özellik ve vasıflar ister. Bu vasıf ve özellikleri şahsında taşımayan kimse ve görevi hakkıyla yürütemez. Bu vasıflara geçmiş konularda temas etmiştik. Ancak bu bölümde son derece önemli diğer bir kaç vasıf daha ilâve edeceğiz.

Namaz

Mü'minin dünyadaki görevi, dinin tasvip edip onayladığı hir iyiliğe da'vet etmek, dinle çatışan her çeşit fikir ve ameli ortadan kaldırmağa çalışmaktır. Allah ve Rasûlü'nün emrettiği her şey ma'ruf; yasakladığı her şey de "münker'dir. Bu iki kavram dinî tümüyle ifade eder. Ma'rufu emredip münkeri yasaklamak hakikatte, "dini hayat uygulamak" demektir.

Geçmişte bu çok önemli ve büyük görevi omuzlayanlar, ancak kalpleri iman ile saflaşmış, hayatları tertemiz ve amelleri Kur'an ve sünnet ölçülerıyla anlam kazanmış seçkin insanlar idi. Zira bu kimseler ma'rufu yapanların ve bunu kendilerine tatbik edenlerin ilk nesli idi. Yoksa münkere batmış insanları nasıl men'edeceklerdi? Haktan yüz çevirmiş insanlara ma'rufu nasıl emredeceklerdi? Dolayısıyla da dünyada, yapamadıklarını söyleyen, öğüt almayıp da öğüt verenlerin elleriyle eşsiz bir inkılab meydana gelmezdi.

Şu değişmez bir gerçektir: Bu dâva, da'vet ettikleri hayatta müşahhas ve canlı bir örnek olmaya azmeden ve bu uğurda kendilerini feda eden erler ve mücahidler ister. Bu kimseler konuştuklarının ilk tatbik edenleri ve da'vet ettiklerinin ilk kabul edenleri olacaklar ve olmak zorundalar.

İşte namaz, mü'mini, ma'rufu emr ve münkeri men'etme görevine ehliyetli kılar. Lokman oğluna vasiyet ederken bu hususa işaret ediyordu:

"Oğulcağızım, namazı dosdoğru kıl (kendini kemâle erdirmek için Beyzavî). iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış (başkalarını kemâle ulaştırmak için-Beyzavî)ı. Sana (bu emir ve nehiy sebebiyle) gelecek her türlü eziyet ve musibete karşı sabret. Çünkü bunlar kesin şekilde farz kılan görevlerdendir."⁴⁷³

Müfessirler derler ki: "Lokman'ın oğluna yaptığı bu vasiyetinde namazı dosdoğru kılmasını emretmekle, kendisinin tam olgunluğa ermesini, daima Allah'a dönmesini ve hakikî anlamda Allah'dan korkmak (yani ma'rufu

⁴⁷⁰ et-teşrî-ul-Cinâî: 1/516-517

⁴⁷¹ el-Bahr-ur-Râik: 3/237

⁴⁷² Redd-ül-Muhtar Aleddürü-Muhtar: 2/572

A.g.e. Burada zikredilen görüşler, Hanefî hukukçularının tercih ettikleri görüş olarak; "namazı terkedene kadına kocasının ta'zir cezası uygulanabileceği" noktasında düğümlenmektedir. (Bahr-ur-Râik: 5/49).

⁴⁷³ Lukman: 31/17.

emr münkeri nehiy) demek olan üstün takva sahibi olmasını istemiştir.

Ma'rufu emr, münkeri nehyetme görevini yüklemekle de; başkasını dine da'vet etmek,, terbiye ve ıslahı için gerekli çalışmayı yapmasını arzu etmiştir. ⁴⁷⁴

Bu iki konudan her biri başlı başına müstakil birer çalışmadır. Fakat ikisi arasında elbette kuvvetli bir ilişki vardır. Namaz -ıslahı anlamıyla ma'rufu emr ve münkeri nehiy şartlarından olmamakla beraber- bu görevi daha güzel yürütmek için gerekli takviyeyi yapar. Namazdan uzak ve kusurlu olanlar bu görevin ağırlığı altında ezilirler. Gerçekten ma'rufu enredip münkeri yasaklamağa çalışmak için gerekli yüce vasıf ve faziletler ancak namaz ile gelişir. Zira bu görevi hakkıyla yapabilenler, ancak dünyanın aldatıcı parlaklıklarına kedinin kaptırmayanlar, onun gurur ve zevklerine esir olup etkisinde kalmayan, aksine onu bir sınav yeri ve âhiretin tarlası olarak görebilenlerdir. Allah'ın huzurunda küçük-büyük herkesin sorumlusu imiş gibi yaptığı her çalışmaya karşılık peşin değil, âhiretteki ücrete ve Allah'ın rızasına talib olma yolunda hayatını feda edebilenler, ancak bu görevin gönüllü erleri olabilirler. Nefislerine Allah sevgisini karıştırıp kalbini, duygularını, aklını ve organlarını bu sevgi ile besleyenler... Allah'tan uzaklaştıranların her türlü arzularından tamamen ayrılanlar. Yüz kızartıcı söz ve amellerden, her çeşit münker ve isyandan tam anlamıyla kaçınıp bunda dire tenler... Evet Kur'an-ı Kerim, bu yüce vasıfların kaynağının ve bu istenen faziletlerin menşinin, "namaz" olduğunu ilân etmiştir, işte tüm bu sıfatların kaynağı ve menşei olan namaz, hayatı, Allah'ın boyası ile boyar. Eşsiz ahlâk âbidesinin temellerini yükseltir. Faziletli ahlâkı meydana getirir, insan hayatını, yüz kızartıcı söz ve amellerden, münkerin her çeşidinden temizler. Allah'ın zikriyle imar eder ve kulluk duygusuyla birleştirir.... Kur'ân-ı Kerim bu hususa şöyle işaret buyurur:

"Sana vahyeilen kitabı oku"⁴⁷⁵ Namazı da dosdoğru kıl (ve kıldır). Çünkü namaz edepsizlikten ve akıl ve şeriata uymayan her şeyden alıkor. Allah'ı zikretmek elbette en büyük (ibâdet) dir." ⁴⁷⁶

Fesada karşı savaşa koşan, münkerin ortadan kalkması, hayrın yaygınlaşması ve ma'rufun emredilmesi için çaba sarfedenler için namazın önem derecesi, umarım ki anlaşılmıştır.

Sabır

Yukarıda geçen âyette Lokman (a.s.) Oğluna yaptığı vasiyette, ma'rufu emr münkeri nehiy ile beraber sabrı tavsiye etti. Demek oluyor ki bu çalışma sabır ister. Sabırsız ve aceleci olan bir kimse böyle bir çalışmayı yürütemez.

İmam Râzî der ki: "Ma'ruf ve münker görevini yapan kimse incinir ve eziyet görür. Onun başarısı sabır ile dir." ⁴⁷⁷ Asr sûresinde de Cenâb-ı Hak sabrı tavsiye kavramını hakkı tavsiye etmenin peşinden getirmiştir. Hakkı tavsiye; mü'minin mü'mine Allah'ın dinini hatırlatmasıdır. Bu da dinde, mü'minler arası ma'ruf ve münker görevi demektir. Birbirine sabrı tavsiye ise, dini tebliğ ve tatbik sahasına koyma yolunda, mü'minlerin uğradığı ve uğrayacağı güçlüklerle karşı göğüs germek ve şiddetle eylemlere karşı koymak üzere kendi aralarında, birbirlerini sabretmeye yöneltmek ve teşvik etmektir. Böylelikle ma'rufu emretmek, münkeri nehyetmek için "sabır silahı" önem kazanmaktadır.

İmam İbn-i Teymiyye, sabrın, ma'ruf ve münker görevindeki önemli fonksiyonu ve zarureti şöyle açıklar:

"Allah Teâlâ, ma'rufu emredip münkeri nehyetmekle görevlendirdiği önderler olduğu halde peygamberde bile Sabrı emretti." ⁴⁷⁸

Ma'rufu emredip münkeri nehiy görevini yaparken peygamberlere bile sabır ihtiyacı içinde olursa, başkasının buna ihtiyaç duymaksızın bu görevi başarabilmesi nasıl mümkün olabilir?

Gerçekten ma'ruf ve münker görevi zor ve korkulu bir iştir. İnsan bu görevi, taşıdığı ehliyeti ve üstün fedakârlıkları, sıkıntılara katlanması, güçlüklerle karşılaşınca sabretmesi ve şiddetli musibetler anında sebat göstermesi sayesinde başarır. Çünkü insan Allah için attığı her adımda sıkıntılı ve şiddetli belâlarla denir. Binaenaleyh böyle bir sınavı; ancak şiddetli güçlüklerle göğüs germede kuvvetli olanlar, her ne zaman olursa olsun peşpeşe gelen mihnetler ve biriken fitneler ortaya çıktığında dine bağlı kalmakta sebat gösterenler, asrın İslâm düşmanı yöneticilerine aldırış etmeden hakkı söylemekde cesur davrananlar, tüm gayretini gösterdikten sonra, müstebid zorbacılara karşı koymak, hiçbir korku ve kaygı duymaksızın yüzlerine karşı açıkça hakkı savunup çelikleşen iradeleriyle ortaya çıkanlar başarabilir.

Aynı şekilde ma'ruf ve münker görevini hakkıyla ifâ etmek için insanın kendini yenebilmesi gerekir, ilk plânda nefsinin, aşırı arzularına uymaktan vazgeçmesi ve fiilen tek Allah'a teslim olması, bu görevi başarmanın belirtileridir. Çünkü arzusuna gem vurmeyen kimse aynı şekilde başkasını düzeltip ıslah etmesi mümkün değildir. İşte bütün bu vasıfları özünde toplayan sabırdır. Sabreden kişi tek başına da olsa ma'ruf ve münker görevini yapabilir. Şartlar elvermediği, her şeyin kriz geçirdiği bir ortamda dahi sabır sahibi rotasını şaşırmadan bu görevi yapar. Oysa sabrı kaybeden kişi kendisini sabretmeye zorlasa da sebat etmeye muvaffak olamayacağı için bu

⁴⁷⁴ Kitabımızın başında ve I. bölümünde ele aldığımız "Bu görevin farziyeti ve önemi" adındaki araştırmamızı gözönünde bulundurun ve bir daha gözetin.

⁴⁷⁵ Kur'ân'ın manâlarını iyiden iyiye düşünen kimse onu tekrar tekrar okumak sAretiyle daha evvelce anlamadığı bir çok mânâlar kendisine açılır. (Ebussuûd). Âyette geçen "Allah'ı zikretmek" kısmına İbni Abbas (R.a.) şöyle mana vermiştir: "Allah'ın sizi anması sizin onu anmanızdan daha büyüktür." (Çeviren)

⁴⁷⁶ El-Ankebût: 29/45.

⁴⁷⁷ Mefâtiḥ-ul Gayb: 6/578.

⁴⁷⁸ el-hisbefi İslâm:71

görevi de yapma imkânım bulamayacaktır.

Affetmek Ve Yüz Çevirmek

Kur'ân-ı Kerim "affetmek" ma'rufu emretmek" ve "yüz çevirmek gibi üç önemli konuyu bir âyette topladı: *"(Habibim) sen (güçlüğü değil) kolaylığı (sağlayan yolu) tut. İyiliği emret (Yani şeriatın ve aklın beğendiği şeyi). Câhillerden yüz çevir."*⁴⁷⁹

Âyet-i Kerime, ma'rufu emretme, kolay yolu tutma ve yüz çevirme arasında kuvvetli bir alâka ve ilişki olduğunu açıklamaktadır. Müfesssırlar "kolay yolu tut" sözünü şu şekilde yorumlamışlardır.

1- "Kolaylığı tut" sözünden maksat âyetin zahiri olarak ifâde edilen "tut" kelimesi mecazdır. Bu mecazî ifâde ile; yapılan kolay yolu tutmak, insanlara zor gelecek şeyleri istememek, şiddet ve terör taraftarı olmamak kastedilmiştir.

2- Affetme hasletine sahip olmak, herkesin günahına bakmamak, kusur affetmek, şiarına sahip olmak, nefret etmemeleri için insanlara zor gelen şeyleri ilk plânda emretmemek.

3- Affetmekten murat; halktan alınacak vergiyi zorla değil, gönül hoşnutluğu ile almak, aslî ihtiyaçlarından fazla olanından almak ve onları hoşnutlukla vereceklerini alma yolunu tercih etmektir.⁴⁸⁰ Açık ki âyete verilen bu üç anlamda ahlâk ile alâkalı olup, ma'rufu emretmeden önce kolay yolu tutmayı Kur'ân-ı Kerim emretmiştir. Bu da gösteriyor ki insan ma'rufu emretme hususunda faydalı olabilmesi için yüksek bir ahlâk seviyesine erişmesi gerekir ki yumuşak ve vakarlı davransın insanları affetsin, hatalarını bağışlasın, tenkidlere, kınamalara ve kendisine yapılan her çeşit fikrî ve amelî taarruzlara göğüs gerebilsin. Böyle çok önemli bir görevi, fevkî hareket eden düşük şahsiyetliler ve aceleci hafif meşrebliler yürütemez.

Kur'ân-ı Kerim'in üçte biri, af etmek, ma'rufu emretmek ve câhillerden yüz çevirmekten ibarettir. Âyet-i kerimede bu tertib şuna işaret etmektedir.

Davate muhatab olan kimse cehaletini ortaya koyup ma'ruf ve münker görevini yapan da'vetçiye karşı uzlaşmaz bir tutum içine girdiği zaman, da'vetçinin buna karşı takınacağı tavır; gayet ahlâklı, lütufkâr ve insanca davranmaktır. Böyle bir kimseden yüz çevirmek gerekir. Zira câhillerle mücâdele etme, bir görevi yapmaya koşan kimsenin çabası yanında çok daha küçüktür.

Kur'an-ı Kerim en güzel üslûblarla yapılan mücâdeleye ve belli bir hedefe yönelik ilmî münâkaşalara karşı değildir. Fakat iş inada binip, kibirli davranışlara ve yersiz çekişmelere meydan verirse, da'vetçinin susması ve karşılık verme hususunda vaktini kaybetmemesini de emreder.

Affetmek ve câhilden yüz çevirmek, Allah'a ve peygamberine isyan edenlere karşı ses çıkarmayıp zillate boyun eğmek yahut herkesin yapmakla yükümlü olduğu görev konusunda yersiz müsamaha göstermek ve istisnasız herkesin yapmak borcunda olduğu amelleri hafife almak manâsına gelmez. Şüphesiz ki bu ve buna benzer amel ve davranışlarda müsamaha ve ta'viz dediğimiz hoş görme ve görmemezlikten gelme gibi bir tutum, tüm dînî kurumları dağıtmaya ve özünü parçalamaya götürür. Herkes istediği yere tutunur, arzu eden herkes dilediği yöne yönelmiş ve ilâhî düzen dağılmış olur. Oysa affetmek ve câhillerden yüz çevirmek, haklar ve görevlerden önce amme hukuku ve beşerî ahlâk ile ilgilidir.

Müfesser er-Râzi der ki:

"İnsanlardan alınan haklar hususunda müsamaha ve kolaylık göstermek caizdir veya caiz değildir. Şöyle ki:

Birinci şıkka giren haklarda müsamahanın caiz olması demek, mâlî hukukla ilgili bütün konularda şiddetin terkedilmesi, insanlara iyilikle muamele edilmesi, kabalık ve katı kalpliliğin bırakılması.... Aynı zamanda insanlara karşı yumuşak, güzel ve hoş davranmak suretiyle davet edilmesi demektir.

İkinci şıkka giren konularda müsamaha ve kolaylık göstermek caiz değildir. Bu konudaki davranış kesindir. Dinin ve aklın uygun gördüğü herşeyi emretmek, ma'ruf ve örfdür. Bunun mutlaka yapılması gerekir. Varlığı yokluğundan daha hayırlıdır. Sadece kolaylığı sağlayan yol tutulup, ma'ruf emredilmez. Zira o anda hak ortaya çıkarılmazsa, bu dini değiştirmek ve hakkı hükümsüz bırakıp ortadan kaldırmak için bir çalışma olur. Bu ise asla caiz değildir."⁴⁸¹

"Yüz Çevirme" konusunda İmam-Et-Taberî der ki:

"Şayet bu, Allah Teâlâ'nın Peygamberine bir emri ise ihtimal ki insanlara zulmeden ve onlara karşı haddi aşan kimselere verilecek bir cezalandırma biçimidir. Yoksa ne Allah'ın kendine yüklediği bir haktan ve kendine düşen görevi bilemeyenden yüz çevirmek, ne de Allah'ı inkâr eden ve O'nun birliğini tanımayanları affetmek anlamıdır. Çünkü bu, müslümanlar için bir harptir."⁴⁸²

İhlâs

İhlâs her amel ve çalışmanın ruhudur. Bu rûh kaybolunca, insanların çok büyük değer verdikleri amellerin, Allah

⁴⁷⁹ el-A'râf: 7/199.

⁴⁸⁰ Rûh-ul-Meânî: 9/146-147.

⁴⁸¹ Mefâtîh-ul Ğayb: 4/347.

⁴⁸² Câmi-ul Beyan fi-Tefsîr-il-Kur'ân: 9/98.

yanında hiç bir ağırlığı ve değeri kalmaz. Bu nedenle mû'min, ma'ruf ve münker görevini yaparken, herhangi bir yalan ve hile katmaksızın daima niyyetine bağlı kalması gerekir. İhlâsından bir şey kaybetmemesi ve yaptığı ile ancak Allah'ın rızasını istemesi gerekir.

Ma'rufu emr münkeri nehiy, din uğruna eşsiz bir hizmet, insan için büyük bir saadettir.

Tasavvur edilemeyen bir saadet.... Bu saadete, ancak kendilerini Allah'ın rızasını aramağa yönelten ve ahîret kurtuluşundan başka bir şey istemeyen ihlâskârlar nail olur. Fakat gerçekten ma'rufu emredip münkeri nehiy çalışması ile birlikte ihlasın kalması ve yürütülmesi, erişilmesi uzak ve zor bir çalışmadır. Çünkü insan bu çalışmayı yaparken gösterişe, şöhrete ve bencillığe düşmekten korkar. Bu tür hastalıklar da, hakkı açıklayıp ilân etmek ve hitab etmek için insanların oluşturduğu muhteşem toplantılara ve büyük törenlere katılma imkânı verildiğinde ortaya çıkar. Bu gibilerin kitapları ve yazmış olduğu eserleri, insanlara yönlendirme etkili ve geniş kitlelere ulaşmada geniş imkânı sahibidir. Her kesimde kabul görür, okuma ve ders almada, toplumun büyük bir kesiminin takdirlerine mazhar olur. Tarihde nice kimseler din yolunda hapisanelerin şiddetli baskılarına ızdırap ve akıllamaz işkencelerine göğüs germişler ve hiçbir şeyden korkmaksızın bâtila meydan okumuşlardır. Din için gösterdikleri fedâkârlıkları, eziyete karşı sabır, sebat ve hizmetleri vardı. Onların bu fedakârlıkları ve şöhretleri tüm âfâkı sardı. Diller, onları öven bir lehçe, hâtıraları ve eşsiz çalışmaları va'z ve nasihatların konusu oldu. Onlar anlatılmakla tükenmedi.

Bu vasıflarla bezenen da'va adamı, ne zaman ki kendi kendini oyalayıp gündelik işlerle meşgul oldu, o zaman riya ve şöhreti savunur oldu. Kendilerine ma'rufu emredip münkerden nehyettikleri nice muhatablarının kalbini incitmiş ve onları hayal kırıldığına itmiş oldular. Her ne kadar bu görevi ifâ eden böyle kimseler bâtılara yönelmezse de, gerçek olanı; şereften zillate düşen böyle kimselerin insanlara faydalı olamayacağı, doğruluk ve ihlasın ötesinde herhangi bir şekilde sözlerinin kendilerine etki edemeyeceğidir. Allame Molla Aliyyul-Kari der ki;

"Ma'rufu emr münkeri nehiy gibi -İslâm devletinin kuruluş gayesi olan- eşsiz bir görevin en önemli şartlarından biri de, bu görevi yapanın kendini savunma gayretine kapılmadan, şöhrete ve riyaya düşmeden, mû'minlere yaptığı emir ve tavsiyelerine uyan, hakkın ve Allah'ın dinin hâkim olmasını isteyerek yaptığı çalışmalarında samîmi ve ihlâslı davranmasıdır. Böyle bir kimse ihlâs makamında doğru bir kişi olduğu zaman ancak Allah'ın şeriatıyla çatışan her türlü fikrî ve amelî zararlı cereyanları ortadan kaldırmaya çalışır ve zafer kazanır. (Bunun dışındaki çalışmalar bir hiçtir. Kendi kendimizi boş şeylerle avutmayalım. Kendimizi aldatmayalım. Bu görevi üstlenme mevkiinde olan kimse de milyonlarca insanın fârik alâmeti bu idi. Aldatamayacağımız günde ne kadar aldandığımızı ve kaç kişiyi aldattığımız ortaya çıkmadan, hâlâ aldatmayalım. Aldatılmayalım ki İslâm düşmanlarının hilelerinden emin olmanın yolu; İslâm'ın din ve dünya olduğunu istikbâlin genç İslâm nesline aşılacaktır.)"⁴⁸³

Allah Teâlâ buyurur ki: *"Ey îman edenler, siz Allah(ın dinine O'nun peygamberi zîşanin)a yardım ederseniz O da (düşmanınıza karşı) size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar. (İslâm hukukunu müdafaa ve her türlü emperyalist güçlerle yapılan her çeşit savaşı ve her çeşit saldırıya karşı direnmede sabır ve sebat verir)"*⁴⁸⁴

Ma'ruf ve münker görevini yapanlar peygamberlerin ve nebilerin yapmakla görevlendirdiği bu şerefli görevin tesbit edilen rotasından dışarı çıkmamalıdır. Yüce Peygamberimiz (s.a.v.) ile asha-ı kiram bu görevi bu şekilde yapmışlardır. Onların yolunda olduğunu iddia edenler, peygamberler ve onların izinde gidenlerin sahib oldukları ihlâs ve samimiyetlerini çalışmalarına ışık tutmadıkları takdirde kendilerini onlara nasıl nisbet edebilirler. Samimiyetsiz ve ihlâs sahibi olmayan bir kimse ma'rufu emr münkeri nehiy görevini nasıl yapabilir. Şayet yaptığını kabul etsek bile yürüttüğü çalışmasında peygamberliğin izlediği çalışma şekilleri olmakla beraber peygamberlerin çalışmalarının özellik kazandığı ruhtan uzak olmuş olur.

Allame Nizamuddin en Nisâbü'rî, ma'rufu emr münkeri nehyetmenin bazı hududlarından söz ederek şöyle buyurur: "Bütün bu çalışmalar, inanarak, şöhret ve riyaya kaçmaksızın, nefsin ve beden arzularına uymadan yapılmalıdır. Böyle olduğu takdirde bu da'vet, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) kendisinden sonra gelen râşit halifelerinin temsil ettikleri makamda bir da'vet olmuş olur. O"⁴⁸⁵ Hülâsa; ma'rufu emr münkeri nehiy farziyyeti, büyük bir maksadı ve yüce bir gayeyi hedef edinir ki o da; Allah'ın arzında O'nun yasasını lâıyk olduğu makama koymak, dinini açıkça ilân etmek, unutulmayan mahkûm edilmiş Kur'an'ını yeniden hayata hâkim kılmak, insanı, insanlığın kulluğundan kurtarıp Allah Teâlâ'nın kulluk hürriyetine kavuşturmak ve Tâğûta boyun eğmekten tüm insanlığı kurtarmaktır. Bu ise temiz ve mukaddes bir çalışmadır. Böyle bir çalışmada ihlas ve doğruluk kaybolunca, çalışan sadece nefsini tatmin eder. Dünya hayatındaki çalışma ona, sadece övgü kazandırır. Fakat bunda ne kendisi için bir hayır vardır, ne de yerde ve gökte zerre kadar kendisine fayda verecek bir sevaba nail olur. Allah Teâlâ'nın kendisine takdir ettiği kadar hayır ve iyilik hariç. O herşeyi hakkıyla bilen ve herşeyden haberdardır.

Tevfîk ve hidâyet ancak Allah'tandır.

Bitiş Tarihi -Hicrî: 21 C. Ahîr 1406

Bitiş Tarihi -Miladî: 2.3.1986-Zonguldak

⁴⁸³ el-Hilâfetü vel-İmâmetü-Diyâneten -ve siyaseten: Abdulkerim Hatîb: sh. 158. (Çeviren)

⁴⁸⁴ el-Mûbîn-ul-Muîn Li-Fehm-il Erbaîn: 193-194.

⁴⁸⁵ Garâib-ul Kur'han ve Rağâib-ul-Furkan Ala Hamîşî İbni Cerîr: 4/31-32.